

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-SARJA N:o 52

SIMO ZITTING

SAANTOSUOJA

IRTAIMISTO-OIKEUDESSA

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
A-SARJA
N:o 52

SUOMALAISEN LAKIMIES-
YHDISTYKSEN JULKAISUJA

A-SARJA

N:o 52

SIMO ZITTING

SAANTOSUOJA

IRTAIMISTO-OIKEUDESSA

JAKAJA AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA

SAANTOSUOJA

IRTAIMISTO-OIKEUDESSA

KIRJOITTANUT
SIMO ZITTING

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

VAMMALA 1956
VAMMALAN KIRJAPAINO OY
ISBN 978-951-855-816-6 (PDF)

ALKUSANAT

Niiden tutkimusten suorittamista varten, joiden tuloksena muun muassa tämä teos ilmestyy, on allekirjoittanut saanut Valtion humanistiselta toimikunnalta apurahan vuosina 1953 ja 1955, minkä johdosta esitän kunnioittavat kiitokseni.

Helsingissä maaliskuussa 1956

Simo Zitting

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO

Yleisiä tutkimuksen aihetta koskevia näkökohtia	1
Saantosuojan käsitteestä	3
Tutkimuksen rajoittaminen	6

I Luku

ESIKYSYMYKSIÄ

1 §. VILPITTÖMÄN MIELEN SAANTO KEHITYSHISTORIAN VALOSSA.	
Irtainta koskevista kannemuodoista keskiaikaisessa oikeudessa. Hand wahre Hand -periaate	8
Oliko omistajalla sivulliseen ulottuva kannevalta toisen haltuun uskoman sa esineen osalta? Käsituskannan muutos	9
Hand wahre Hand -periaatteen modifikaatiot: vilpittömyyden mieltä ja saantoperustetta koskevat vaatimukset sekä lunastusoikeus	11
Vuoden 1734 lain järjestelmästä	14
Omistajan kannevallan rajoituksen motiiveista eri kehitysvaiheissa	16
2 §. KK 11:4 JA 12:4 SÄÄNNÖSTEN SOVELLUTUSALASTA.	
1. Sovellutusalaa määrittely esineen menetystavan perusteella	19
KK 11:4 ja 12:4 säännösten sekä RVA 11 §:n keskinäisestä suhteesta ..	19
RVA 11 §:n tulkinnasta	21
2. Esineen laadusta johtuva sovellutusalaa rajoitus	22
Raha ja arvopaperit	23
Toisen maalla olevat rakennukset	24
3. Soveltaminen erityyppisiin sivullissuhteisiin	25
Etenevä ja takautuva sivullissuhde. Kaavakuva	26
Kollisiotilanteiden muodostumisesta ja ratkaisemisesta	27

3 §. VINDIKAATIO, EKSTINKTIO JA SAANNONMOITE.	
1. Saannonmoitetilanteen tarkastelu kahdelta eri näkökannalta	29
Tosiasiallisesti on sääntönä sivullisseuraajan vilpittömän mielen suoja	30
Miten tämä soveltuu yhteen rajattoman vindikaatio-oikeuden periaatteen kanssa	31
2. Kaksi KK 11:4 ja 12:4 mukaista sivullissuojaa koskevaa selitystapaa	32
Vindikaation ja ekstinktion suhteesta	33
3. Irtaimen esineen saannon moitteesta	34
Vindikaatio-termi kolmessa eri merkityksessä	35
Wreden ja Kallenbergin mielipiteet	36
Kolmen kannettyypin erottelu: omistajan hallintakanne, tehottomuuskanne ja varsinainen saannonmoitekanne	38
Ekstinktion ratkaisuvaihtoehtona ei ole vindikaatio vaan aikaprioriteetti	39
Vindikaatio koskee staattista ja ekstinktio dynaamista suojaa	40
Ekstinktio ei oikeastaan merkitse omistajan vindikaatio-oikeuden rajoitusta	42

II Luku

SAANTOSUOJAN EDELLYTYKSET

4 §. SAANTOPERUSTE VILPITTÖMÄN MIELEN EKSTINKTION EDELLYTYKSENÄ.	
1. <i>Saantoperusteen laatua koskevat vaatimukset</i>	44
Laillista saantoa koskevan vaatimuksen käytäntöontulo	44
Edellytyksenä on määräämistoimi inter vivos	45
Erikoistapauksia. Irtaimen pantin realisointi	46
Ulosmittaukseen perustuva pakkohuutokauppa	46
Konkurssihuutokauppa	52
2. <i>Saantoperusteen pätevyyttä koskevat vaatimukset</i>	52
Yleistä pätevyysvaatimusta ei voida asettaa	53
Yhteen kytkettyjen eri kysymysten erottelu	53
A. <i>Vajaavaltaisuusvirhe sivullisseuraajan saannossa</i>	55
Erilaisten vajaavaltaisuustilanteiden erottelu	56
Vallitsevan käsityskannan arvostelua	57
Voiko sivullinen vedota vajaavaltaisuuden aiheuttamaan pätemättömyyteen	58
Vajaavaltaisuusvirhe ei sulje pois ekstinktiomahdollisuutta	60
B. <i>Konkurssivelallisen luovutustoimi saantoperusteena</i>	64
Konkurssi rajoittaa oikeudenhaltijan kompetenssia	64
KK 11:4 ja 12:4 soveltamista ei estä se, että luovuttajana on ollut konkurssivelallinen	65

C. OikTL 28—33 §:issä tarkoitettu virhe sivullisseuraajan saannossa	66
Millaisen pätemättömyyden mainitunlainen virhe aiheuttaa	66
Tarkoitettu pätemättömyysperuste ei estä kompetenssivirheen korjautumista KK 11:4 ja 12:4 mukaan	67
Benckertin mielipiteen arvostelua	69
5 §. HALLINTA SAANTOSUOJAN EDELLYTYKSENÄ.	
Erilaisista hallintaan liittyvistä vaikutusmuodoista	70
Legitimaatio- ja ekstinktiovaikutus	71
Eri vaikutusmuotojen perustana olevista näkökohdista	72
Hallintavaatimus luovuttajan osalta	74
Hallintavaatimus luovutuksensaajan osalta	75
Erikoistilanteita oikeuskäytännön valossa	77
6 §. VILPITÖN MIELI SAANTOSUOJAN EDELLYTYKSENÄ.	
Luottamuksensuojan perustana olevista näkökohdista	81
Vilpittömän mielen vaatimuksen sisältö	82
Vilpittömän mielen kohde	86
Todistustaakan jako	86
Mikä ajankohta on määräävä	88
Kenen vilpittömän mieli on määräävä edustustilanteissa	91

III Luku

VILPITTÖMÄN MIELEN SUOJA ERINÄISISSÄ TEHOTTOMUUSTAPAUKSISSA

Yleistä. Erilaiset kompetenssivirhetapaukset	95
7 §. VILPITTÖMÄN MIELEN SUOJA JA VAJAAVALTAISUUS.	
1. Sopijapuolen vilpittömän mielen suojasta vajaanvaltaisuustapauksessa	97
Sääntönä on, ettei sopijapuolen vilpittömää mieltä suojata vajaanvaltaisuustapauksessa	97
OikTL:n säännöksiin perustuvat poikkeukset	98
VKL 14 §:ään ja OYL 32 a §:ään perustuvat poikkeukset	100
2. Sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojasta vajaanvaltaisuustapauksessa.	
Yleistä	102
Vajaanvaltaisuusvirheestä välillisesti johtuva kompetenssitehottomuus ..	103
Holhooja ylittää kompetenssin rajoituksen	104
Holhooja disponoi omistajana	107

8 §. SIVULLISSEURAAJAN VILPITTÖMÄN MIELEN SUOJA OIKTL 3 LUVUSSA TARKOITETUISSA VIRHETAPAUKSISSA.	
1. OikTL 28—33 §:issä tarkoitetuista pätemättömyysperusteista	109
Näiden vaikutuksesta sopijapuolten välillä ja sivullissuhteessa	110
Kysymys OikTL 29—32 ₁ ja 33 §:ien säännösten analogisesta soveltamisesta sivullissuhteeseen	110
KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten analogisesta soveltamisesta	112
RVA 11 §:n ja OikTL 28—29 §:ien keskinäisestä suhteesta	113
2. OikTL 34 §	114
Yleistä sivullisen vilpittömän mielen suojasta valeoikeustoimen vaikutuksia vastaan	114
OikTL 34 §:n sekä KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten rinnakkaisuudesta	115
Eroavaisuus vilpittömän mielen suojan edellytyksiin nähden	116
9 §. VILPITTÖMÄN MIELEN SUOJASTA VALTUUTUKSEN JA KOMISSION YHTEYDESSÄ.	
1. Yleistä. Valtuutus	118
.Edustustilanteiden erittely. Kaavakuva	118
KK 11: 4 ja 12: 4 eivät sovellu valtuutustilanteisiin	120
Missä tapauksissa sivullisen vilpittömän mielen poistaa valtuutusta koskevan puutteellisuuden vaikutuksen	120
Edustajan käyttö seuraajatahon puolella	124
2. Myyntikomissio	125
Kauppa- ja siviilikomission ero	125
Ekstinktiosta myyntikomissiotilanteissa	126
Yleispätevää ekstinktiösääntöä ei voida asettaa	127
Sivullisen vilpittömän mielen suojasta erikseen kauppa- ja siviilikomission osalta	128
3. Ostokomissio	130
Omistusoikeuden siirtymisestä ostokomissiossa	131
Komissionsaajan vilpittömän mielen suojasta erikseen kauppa- ja siviilikomission osalta	132
Komissionantajan ja -saajan vilpittömän mielen merkityksestä eräissä tapauksissa	136
10 §. SAANTOSUOJA EHDOLLISEN LUOVUTUKSEN YHTEYDESSÄ.	
Suspensiivinen ja resolutiivinen välitila	138
Omistusoikeuden siirtymisestä ehdollisessa luovutuksessa	138
Miten välitilan aikana vallitseva tilanne on luonnehdittava	141
Luovuttajan ja luovutuksensaajan oikeuksien siirrettävyydestä välitilan aikana	143
KK 11: 4 ja 12: 4 analoginen soveltaminen	145
Lunastusoikeuden käytön sallittavuudesta	146

IV Luku

1.1 §. LUNASTUSOIKEUS

1. LUNASTUSSAÄNNÖSTÖN KEHITYKSESTÄ.

Lunastusmenettelyn käytäntöntulosta	148
Lunastusoikeutta käytetään sovittelevan ratkaisun aikaansaamiseksi pää- asiassa varastetun tms. esineen osalta	149
Vuoden 1734 laki tässä suhteessa yleiseurooppalaisesta kehityksestä poik- keava	151

2. LUNASTUSOIKEUDEN JA EKSTINKTION KESKI-
NAISESTÄ SUHTEESTA.

Yleistä. Kaksi perättäistä kollisiotilannetta	152
Lunastuskysymys on pidettävä erillään sekä ekstinktiosta että vindikaa- tiosta	154
Ns. KK 11:4:n ja 12:4:n periaate sisältää kaksi sääntöä: ekstinktiösään- nön ja lunastusoikeussäännön	155

3. LUNASTUSSUMMAN SUURUUDEN MÄÄRÄÄMINEN.

Lunastusoikeus keinona kompromissiratkaisun aikaansaamiseksi	156
Korvaus- ja arvoperiaate	157
Lahja, kauppa, vaihto	158
Oikeuskäytännön tarkastelua	160
Arvoperiaate tarjoaa sopivan lähtökohdan	163
Sen modifiointi on tarpeellista	164
Kohtuullisen ajan sääntö	165
Mikä ajankohta on ratkaiseva	166

4. KYSYMYS LUNASTUSOIKEUDEN KÄYTTÖALAN
RAJOITTAMISESTA.

Erilaisten tilanteiden erottelu	168
a) Varastetun tms. esineen luovutus	168
b) Toisen haltuun uskotun esineen luovutus	169
c) Tehottomin saannoin saadun esineen luovutus	171
Ns. kvalifioidusta vilpittömän mielen saannosta	171
Lunastusoikeusseuraamuksen tarkoituksenmukaisuudesta eri tilanteissa	172
Lunastusoikeuden käytön sallittavuus määräytyy periaatteessa itsenäi- sesti	173
Tapauksia, joissa lunastusoikeus on evätty	174
Lunastusoikeuden käyttöalan rajoittaminen tulkinnallisesti on mahdol- lista	175

V Luku

12 §. ERINÄISIÄ SÄÄNNÖKSIÄ

1. KS 46 §:n I KOHDAN 3 MOM.	
Konkurssin yhteydessä syntyvien kollisiotilanteiden tarkastelua	177
KK 11:4 ja 12:4 säännösten soveltamismahdollisuus	180
Luovuttajan ja luovutuksensaajan hallintaa koskevat vaatimukset	182
Lunastusoikeutta ei myönnetä	184
Kiinteän osalta sivullissuoja määräytyy eri perusteilla	185
2. KuolJUL 16 §:n 2 MOM. JA 17 §.	
Kysymyksessä olevan kollisiotilanteen tarkastelua	186
Muodollisesti laillinen saanto legitimaatiokeinona	187
Hallintavaatimusta ei voida asettaa luovuttajan eikä luovutuksensaajan osalta	187
3. AL 39 § JA 58 §.	
AL 39 §:n tarkoittamasta kollisiotilanteesta	190
Vilpittömässä mielessä oleva sivullinen on suojattu hallinnasta riippumatta	191
Missä suhteissa sivullinen on vapautettu selonottovelvollisuudesta	192
Sivullisen vilpittömän mielen suojan kahtiajako	194
Voidaanko puolison sopijapuolen seuraajaa suojata KK 11:4 ja 12:4 perusteella	195
AL 58 §:ään perustuvasta saantosuojasta	196

KIRJALLISUUSLUETTELO

- Almén, Tore*: Om köp och byte av lös egendom. I—II. Stockholm 1934. (Almén I—II).
- Almén, Tore — Eklund, Rudolf*: Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område av den 11 juni 1915. 4. uppl. Stockholm 1940.
- Anners, Erik*: Hand wahre Hand. Studien zur Geschichte der germanischen Fahrnisverfolgung. Lund 1952.
- Arnholm, Carl Jacob*: Sammensatte avtaler. Oslo 1952.
- Benckert, Karl*: Om extinktiva förvärv av lös egendom i god tro enligt H.B. 11: 4 och 12: 4. I—II. Stockholm 1925. (Benckert I—II).
- Björling, Carl G. E.*: Den svenska rättens extinktiva laga fång till lösören på grund af god tro. Lund 1896. (Björling).
- Borum, O. A.*: Personretten. 2. optr. København 1946.
- Calonius, Matthias*: Siviilioikeuden luennot. Suomensos. Vammala 1946.
- Caselius, Ilmari*: Sopimukseen perustuvat irroitamisoikeudet. Helsinki 1934. (Irroitamisoikeudet).
- Caselius, Ilmari — Rautiala, Martti*: Siviilioikeudellisia oikeustapauksia. Helsinki 1953.
- Chydenius, Jakob Wilhelm*: Lärobok i finsk arfs- och testamentsrätt. 3. uppl. Helsingfors 1920.
- » — Lärobok i finsk kontraktsträtt. I. 3. uppl. Helsingfors 1923. II. 2. uppl. Helsingfors 1925. (Chydenius I—II).
- Ekeberg, Birger — Benckert, Karl — Nial, Håkan*: Sakrätt. Efter föreläsningar av professorerna Birger Ekeberg och Karl Benckert. Fjärde upplagan, reviderad i vissa delar efter föreläsningar av professor Håkan Nial. I s. 1—140, II s. 141—273. Stockholm 1944 (monistettu). (Sakrätt).
- Ekström, F. W.*: Privaträttens allmänna läror I—II. Utgiven av Einar Cavonius. Helsingfors 1921—25. (Ekström I—II).
- Ellilä, Tauno*: Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa erityisesti silmälläpitäen ulosmittausmenettelyä. Vammala 1947. (Tauno Ellilä).
- Eschelsson, Elsa*: Om skuldebref enligt svensk rätt. Efterlämnadt manuskript. Uppsala 1912.
- Etlander, Ernst*: Bidrag till en undersökning om klander å lösöre enligt äldre svensk rätt. Helsingfors 1900. (Klander å lösöre).
- Fehr, Martin*: Två spörsmål ur svensk civilrätt. Uppsala 1913. (Två spörsmål).
- Gierke, Otto*: Deutsches Privatrecht. I Allgemeiner Teil und Personenrecht. Leipzig 1895. II Sachenrecht. Leipzig 1905. (Gierke I—II).
- Hakulinen, Y. J.*: Velkakirjalaki siihen liittyvine lakeineen. Porvoo 1947.

- Halila, Jouko*: Todistustaakan jaosta. Porvoo 1955. (Halila).
- Hannikainen, Antti*: Pidätysoikeuden rakenteesta silmälläpitäen Suomen voimassa olevaa oikeutta. Vammala 1948. (Hannikainen).
- Hasselrot, Berndt*: Några spörsmål ang. vindikationsrätt och arbetsbeting. Malmö 1926. (Vindikationsrätt).
- Hedemann, Justus Wilhelm*: Sachenrecht des Bürgerlichen Gesetzbuches. Berlin und Leipzig 1924. (Sachenrecht).
- Holmbäck, Ake*: Om klander i jordafång och om hemul. Minnesskrift ägnad 1734 års lag II, Stockholm 1934, s. 218—249. (Minnesskrift II).
- Hult, Phillips*: Civilrättsliga spörsmål. Stockholm 1939.
- » — Om kommissionärsavtalet I. Stockholm 1936.
- af Hällström, Erik*: Något om rättshandlingars ogiltighet enligt avtalslagens 28—35 §§. Festskrift för professorn, jur.utdr. Otto Hjalmar Granfelt, s. 320—339. Helsingfors 1934. (Festskrift för O. Hj. Granfelt).
- Ilum, Knud*: Dansk Tingsret I—II. Kjøbenhavn 1952, 1951.
- Kivimäki, T. M.*: Siviilioikeuden yleiset opit pääpiirteittäin. 2. p. Porvoo 1945. (Kivimäki).
- Kruse, Fr. Vinding*: Ejendomsretten. I—III. 3 udg. Kjøbenhavn 1951. (Vinding Kruse I—III).
- » — En nordisk lovbog. Kjøbenhavn 1948.
- » — Retslæren. I Almindelig Del. Kjøbenhavn 1943.
- Lagergren, Gunnar*: Delivery of the good and transfer of property and risk. Stockholm 1954.
- Lassen, Jul.*: Handbog i Obligationsretten, Almindelig Del. 3. Udg. Kjøbenhavn 1917—1920. (Alm. Del).
- Lehmann, Heinrich*: Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches. 7. Aufl. Berlin 1952. (Allgemeiner Teil).
- Marks von Würtemberg, E. — Sterzel, E.*: Lagen om skuldebrev jämte dithörande författningar. Stockholm 1947.
- Nehrman, David*: Inledning Til Then Svenska Jurisprudentiam Civilem. Lund 1729. (Nehrman).
- Nial, Håkan*: Om aktiebrev och andra aktierättsliga dokument. Stockholm 1929. (Om aktiebrev).
- » — Omyndigsskydd och godtrosskydd. Festskrift tillägnad Nils Stjernberg. Stockholm 1940.
- Nordling, E. V.*: Anteckningar efter prof. E. V. Nordlings föreläsningar i Svensk Civilrätt. Allmänna delen. Uppsala 1913. (Svensk civilrätt).
- Olivecrona, Karl*: Utsökning. Föreläsningar. Lund 1945.
- Olsson, Curt*: Om köparens borgenärsskydd vid köp av lös egendom. Helsingfors 1954. (Borgenärsskydd).
- Palmgren, Gunnar — Olsson, Curt*: Kauppa-oikeutta liikemiehelle. Helsinki 1954.
- Planck's* Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch nebst Einführungsgesetz. III Sachenrecht. 5. Aufl. 1. Hälfte. Berlin und Leipzig 1933. (Planck III₁).
- Petäys, Onni*: Ehdotus velkakirjalaiksi y.m. Komiteanmietintö 1936:1. Helsinki 1936. (VKL-ehdotus).
- Rabenius, Olof*: Om Klander å Lös Egendom, som på god tro kommit i tredje mans hand. Uppsala 1770. (Klander å lös egendom).

- Raninen, Huugo:* Fob-lauseke hankinta- ja kauppasopimuksissa. Helsinki 1934.
- Rautiala, Martti:* Holhousoikeus, Helsinki 1952.
- Ross, Alf:* Ejendomsret og Ejendomsøvergang. København 1935.
- Schrevelius, Fredrik:* Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande Civilrätt. II Förmögenhetsrätten. Lund 1847. (Schrevelius II).
- Serlachius, Julian:* Sakrätten enligt gällande finsk rätt. 3. uppl. Helsingfors 1916. (Sakrätten).
- » — Om klander å jord enligt de svenska landskapslagarne. Helsingfors 1884. (Klander å jord).
- Sjögren, Wilhelm:* Förarbetena till Sveriges Rikes lag 1686—1736. I—VIII. Uppsala 1900—1909. (Förarbetena I—VIII).
- Stang, Fredrik:* Innledning til Formueretten. Oslo 1935. (Stang).
- Taxell, Lars Erik:* Panträtt i skuldebrev. Åbo 1949.
- Tengwall, Lars:* Twistemåls Lagfarenheten. Lund 1794.
- Torp, Carl:* Dansk Tingsret. København 1916.
- Trygger, Ernst:* Kommentrar till utsökningslagen. Uppsala 1904.
- von Tuhr, Andreas:* Der allgemeine Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts. I. Leipzig 1910. II₁₋₂. München und Leipzig 1914—18. (v. Tuhr. I—II₁₋₂).
- » — Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts I—II. 2. ergänzte Aufl. herausgegeben von Alfred Siegwart. Zürich 1942—44. (v. Tuhr—Siegwart I—II).
- Undén, Östen:* Svensk sakrätt. I. Lös' egendom. 2 uppl. Lund 1946. II. Fast egendom: 1. (2 uppl.) Lund 1944, 2. Lund 1941. (Undén I—II₁₋₂).
- Ussing, Henry:* Dansk Obligationsret. Almindelig Del. København 1942. (Alm. Del.)
- » — Aftaler paa formuerettens omraade. København 1945. (Aftaler).
- Vihma, Väinö:* Vakuutuksenottajan tiedonantovelvollisuus. Helsinki 1945.
- Winroth, A.:* Svensk Civilrätt II. Malmö 1901. V. Norrköping 1909.
- » — Köp av lös egendom. Efterlämnat manuskript, udg. av Kurt Lamm. Stockholm 1917.
- » — Strödda uppsatser. II Eganderätts öfvergång vid köp af lösöre m.m. 2. uppl. Upsala 1905.
- Wrede, R. A.:* Anteckningar enligt professor R. A. Wredes föreläsningar öfver Inhemsk Civilrätt. Sakrätt. I—III. Ny öfversedd uppl. Helsingfors 1899. (Föreläsningar I—III).
- » — Laki varallisuusoikeudellisista oikeustoimista 13 päivältä kesäkuuta 1929 sekä sen yhteydessä julkaistut lait. Suomenos. Helsinki 1947. (Oikeustoimilaki).
- » — Grunddragen av Sakrätten enligt Finlands lag. Helsingfors 1926. (Wrede).
- » — Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan. 2. p. Toimittanut Ilmari Caselius. I (s. 1—422) — II (s. 427—610). Helsinki 1946, 1947. (Wrede — Caselius).
- Vuorio, Jorma:* Työsuhteen ehtojen määrääminen. Helsinki 1955.
- Zitting, Simo:* Omistajanvaihdoksesta silmällä pitäen erityisesti lainhuudatuksen vai-
kutuksia. Vammala 1951.

LYHENNYKSIÄ

BGB	=	Bürgerliches Gesetzbuch (Saksa).
KF	=	Kngl. förordning
KunK	=	Kuninkaall. kirje
KoO I—II	=	Korkein oikeus. I = selostus, II = tiedonanto.
Lvk.	=	Lainvalmistelukunnan julkaisuja.
RUL	=	Utsökningslag 10. 8. 1877 (Ruotsi).
Ruotsin GB	=	Giftermålsbalk 11. 6. 1920.
» Kmsl.	=	Lag 18. 4. 1914 om kommission, handelsagentur och handelsresande.
Tanskan Kmsl.	=	Lov 8. 5. 1917 om kommission, handelsagentur og handelsrejsende.
» OiktL	=	Lov 8. 5. 1917 om aftaler.
VKL	=	Velkakirjalaki 31. 7. 1947.
ZGB	=	Schweizerisches Zivilgesetzbuch.

Muissa lyhennyksissä noudatettu pääasiassa Y. J. Hakulisen Lakikielen sanakirjan, Helsinki 1944, lyhennystapoja.

JOHDANTO

Se oikeudellinen ilmiö, jota vanhemmassa oikeustieteessä on nimetty irtaimen moitteeksi (klander å lösöre), on suuresti kiinnostanut varallisuus oikeuden tutkijoita. Tämä onkin ymmärrettävää, sillä olemehan tekemisissä varallisuus oikeuden yhden pääkysymyksen kanssa. Mainittu ilmiö joutui tutkimuksen valokeilaan jo kohta vuoden 1734 lain säätämisen jälkeen. Silloin virinneet kauppakaaren 11 luvun 4 §:n ja 12 luvun 4 §:n säännöksiä koskevat tulkintaerimielisyydet ovat nyttemmin suurelta osalta lakanneet, mutta silti ei tätä ilmiötä, jota — käsitystavan muututtua — nykyään käsitellään kysymyksenä ns. vilpittömän mielen saannosta, voida pitää riittävästi selvitettyinä. Sekä taloudellinen että lainsäädännöllinen kehitys on tuonut esiin uusia kysymyksiä, joita meillä on kosketeltu eri yhteyksissä niiden kuitenkin joutumatta erikoistutkimuksen kohteeksi. Tällaisen tutkimuksen suorittamista nykyisessä kehitysvaiheessa puoltavat useat eri syyt.

Vanhemmassa oikeustieteessä on KK 11:4 ja 12:4 säännöksiin perustuvaa vilpittömän mielen suojaa käsitelty omistajan periaatteessa rajattoman vindikaatio-oikeuden poikkeuksenluonteisena rajoituksena. Tämä perusasenne, joka on säilynyt nykypäiviin saakka, ei ole voinut olla vaikuttamatta puheenalaisten säännösten tulkintaan. Uusin oikeushistoriallinen tutkimus on kuitenkin tuonut esiin tosiasioita, joiden valossa vanhemman oikeustieteen perusasenne näyttää virheelliseltä. Tämä antaa aihetta kriittisesti tarkastella oikeustieteen tapaa luonnehtia vilpittömän mielen saantoa. Tällöin joudumme sen peruskysymyksen eteen, miten on sovitettavissa yhteen ajatus omistajan periaatteessa rajattomasta vindikaatio-oikeudesta ja vallalle päässyt käsityskanta, jonka mukaan KK 11:4 ja 12:4 ovat ilmauksia yleisestä säännöstä.

Vilpittömän mielen suojaa on tuntuvasti laajennettu uudemmassa lainsäädännössä. Tämä ei voi olla vaikuttamatta myös KK 11:4 ja 12:4 säännösten tulkintaan. Näitä on tulkittava samoin kuin muitakin lainsäädännöksiä kulloinkin voimassa olevan oikeusjärjestyksen ristiriidattomina osina. Nykyään voimassa oleva oikeusjärjestys ei kuitenkaan ole

samansisältöinen kuin puheenalaisten säännösten voimaan tultua vallinnut järjestys. Erityistä huomiota on kiinnitettävä puheenalaisten säännösten ja OikTL 2 ja 3 luvun säännösten keskinäisen suhteen selvittelyyn samoin kuin siihen seikkaan, että vuonna 1947 tapahtuneen velkakirjalainsäädännön uudistamisen yhteydessä on annettu rinnakkais-säännöksiä (VKL 14 § ja OYL 32 a §).

Viimeaikainen yhteiskuntaelämän kehitys on tuonut esiin moninaisia uusia kysymyksiä, joiden ratkaiseminen vuoden 1734 lain säännösten perusteella ei käy vaivatta. Niinpä myös KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiä joudutaan soveltamaan monissa sellaisissa tapauksissa, joita ei ole voitu ottaa lukuun mainittuja säännöksiä annettaessa. Sanamuotonsa mukaan nämä lainkohdat koskevat lainaksi tai tallettavaksi annetun irtaimen esineen luvatonta luovutusta (ja panttausta), mutta näiden säännösten perusteella joudutaan ratkaisemaan myös sellaisia tilanteita, joissa esineen luovuttajan määräämisvallan puuttuminen johtuu tämän omassa saannossa olevasta virheestä, ehdosta tms. seikasta taikka siitä, että luovuttaja on jo aikaisemmin myynyt saman esineen toiselle. Tällaiset tilanteet ovat nykyään käytännössä yleisempiä kuin edellä tarkoitettut lainaus- ja talletustapaukset.

Puheenalaisten säännösten soveltaminen edellä tarkoitettuihin uudemman kehityksen luomiin tilanteisiin aiheuttaa vaikeasti ratkaistavia kysymyksiä. Tällainen on ennen kaikkea kysymys lunastusoikeuden käytön rajoittamisesta. Lunastusoikeuden myöntäminen oikealle omistajalle sellaisissa tapauksissa, joissa tämä itse on esim. omistuksenpidätysehdoin tekemällään luovutustoimella saattanut esineen vaihdannan piiriin tai joissa lunastusoikeudella muusta syystä ei ole sanottavaa merkitystä, tuskin on järkevästi perusteltavissa. Mutta voidaanko sivullisseurajan vilpittömyyttä mieltä suojata KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisin edellytyksin myöntämättä oikealle omistajalle lunastusoikeutta? Tämä kysymys ansaitsee huomiota osakseen samoin kuin siihen liittyvä kysymys lunastussumman määrittelystä, johon nähden oikeuskäytännössä on havaittavissa epävarmuutta.

Vilpittömän mielen saannon ottamista tutkimuksen kohteeksi voidaan perustella viittaamalla myös oikeusteoreettisiin näkökohtiin. Viimeaikainen kehitys pohjoismaisessa oikeustieteessä on johtanut siihen, että on ryhdytty erittelemään ja systemaattisesti ryhmittelemään erilaisia vaihdannassa ilmeneviä suojamuotoja. Käsiteltäessä erilaisia oikeussuojakysymyksiä on sivullistahoa vanhastaan käsitelty yhtenä kokonaisuutena. Sen mukaan »suhde tertiukseen» muodostaa »inter

partes -suhteen» vastakohtaan. Olojen kehittyessä ja vaihdannassa syntyvien sivullissuojakysymysten moninaistuessa on erityyppisten sivullissuojamuotojen erottelu osoittautunut tarpeelliseksi. Viimeaikaisen kehityksen alkuvaiheissa — jo vuosisadan vaihteessa — erotettiin kaksi vaihdannalle ominaista suojamuotoa, toisaalta luovuttajan suoja luovutuksensaajan seuraajia ja velkojia vastaan sekä toisaalta luovutuksensaajan suoja luovuttajan seuraajia ja velkojia vastaan, sekä havaittiin, että tämän ohella voidaan puhua suojasta sivullisia vastaan myös muussa merkityksessä. Myöhempi tutkimus on johtanut toteamukseen, että viimeksi tarkoitettu eli varsinainen (staattinen) oikeussuoja olennaisesti eroaa ensiksi mainituissa tapauksissa kysymyksessä olevasta vaihdannalle ominaisesta (dynaamisesta) suojasta. Tämä toteamus yhdessä henkilösuhdetyyppien erottelun kanssa on avannut uuden systemaattisen näkökulman ja luonut perustan erilaisten vaihdannalle ominaisten suojamuotojen itsenäiselle ja systemaattiselle käsittelylle.

Tämän tutkimuksen kohteena on eräs tällainen suojamuoto, nimittäin vilpittömässä mielessä olevan luovutuksensaajan suoja oikean omistajan tai vastaavassa asemassa olevan sivullisen moitekannetta vastaan. Tämä suojamuoto tulee esille eri omaisuuslajien yhteydessä. Siitä on kysymys, kun irtaimisto-oikeudessa puhutaan vilpittömän mielen saannosta (KK 11:4 ja 12:4), kiinteistöoikeudessa määräaikaisesta nautinnasta (LL 21 §) ja arvopaperien osalta saantosuojasta (VKL 14 § ja OYL 32 a §).

Tarkoitettun suojamuodon eroittamiseksi toisista vaihdannan yhteydessä esille tulevista suojamuodoista olisi täsmällisen yhteisnimityksen käyttö suotavaa. Niin kauan kuin kirjaamislaitoksemme kehittymättömyyden takia kiinteistöoikeudessa ei tässä suhteessa myönnetä — muutamaa poikkeusta lukuunottamatta — välitöntä vilpittömän mielen suojaa, tuskin on tarkoituksenmukaista rinnastaa kiinteistön omistajahalijan (nautinta-)suoja irtaimen esineen ja arvopaperien saajan vilpittömän mielen suojan kanssa. Myös viimeksi mainittujen omaisuuslajien osalta on eroavaisuutta puheenalaisen suojan edellytyksiin ja sisältöön nähden. Tästä huolimatta näyttää tarkoituksenmukaiselta yhteisen nimityksen käytäntöön otto irtaimen omaisuuden ja arvopaperien osalta. Tähän tarkoitukseen tuntuu sopivalta nimitys »saantosuoja», minkä nimityksen *Hakulinen* on ottanut käytäntöön velkakirjalainsäädännön piirissä. Tämä nimitys ilmaisee, että on kysymys saannon suojaamisesta. Ajateltaessa saannon suojaamista, tulee lähinnä mieleen

suoja oikean omistajan tai vastaavassa asemassa olevan sivullisen kannetta vastaan. Tämän nimityksen käyttöä vastaan tosin puhuu se, että se viittaa omistusoikeussuhteeseen, jolloin sen ulkopuolelle jää esim. pantinsaajan vastaava suoja, mikä yleensä määräytyy yhtäläisten perusteiden mukaan. Tämä näkökohta ei kuitenkaan voine olla ratkaiseva. Pantinsaajan osalta voidaan puhua saantosuojaa vastaavasta suojasta, ellei tahdota vanhemman kielenkäytön mukaan puhua panttioikeussuunnosta ja sitä vastaavasti pantinsaajan saantosuojasta.

Saantosuoja tarkoittaa *Hakulisen*¹ mukaan saantovirheitä tehotomaksi tekevää suojaa. Se antaa juoksevan velkakirjan luovutuksensaajalle suojaa siitä aiheutuvia vaatimuksia vastaan, ettei luovuttaja ollut oikeutettu määräämään velkakirjasta, ja siis koskee kysymystä siitä, kuka on juoksevan velkakirjan oikea haltija. Tällaisesta suojasta *Hakulinen* puhuu VKL 14 § ja OYL 32 a § yhteydessä viitaten samalla vastaavaan KK 11:4 ja 12:4 säännösten antamaan vilpittömän mielen suojaan. Viimeksi mainitut lainkohdat suojaavat irtaimen esineen luovutuksensaajaa kompetenssivirheen vaikutuksia vastaan. VKL 14 § ja OYL 32 a § suojaavat arvopaperin luovutuksensaajaa paitsi kompetenssivirheen vaikutuksia vastaan myös luovuttajan oikeustoimikelpoisuuden puutteesta johtuvaa pätemättömyyttä vastaan, kuten myöhemmin lähemmin esitämme (ks. s. 100 s.). Tämän johdosta herää kysymys, onko saantosuojan käsite ehkä rajoitettava koskemaan (etenevässä) sivullissuhteessa esiintulevia kollisiotapauksia, jotka johtuvat kompetenssivirheestä laajassa merkityksessä. Käsitteellisen täsmällisyyden aikaansaamista silmällä pitäen on tähän mielestämme vastattava myöntävästi. Vanhastaan on oikeustieteessä annettu merkitystä sille seikalle, onko kysymys sopijapuolten välisestä suhteesta vaiko suhteesta tertiukseen. Tätä eroa on syytä korostaa myös silloin, kun on kysymys vaihdannalle ominaisista suojamuodoista. Luovutustoimen tehottomuus voi johtua, paitsi pätemättömyysperusteesta sopijapuolten välillä, myös siitä, että luovuttajalta puuttuu valta määrätä kysymyksessä olevasta oikeudesta. Viimeksi tarkoitettu puutteellisuus aiheuttaa kompetenssitehottomuuden, jollainen tavallisesti vaikuttaa määrättyyn sivulliseen nähden. Oikeustoimikelpoisuus on oikeustoimen yleinen pätevyysedellytys. Luovutuskompetenssin puute taas muodostaa erityisen edellytyksen. Luovuttaja voi vedota siihen, että häneltä on puuttunut oikeustoimikelpoisuus, muttei yleensä siihen, että häneltä on puuttunut luovutuskom-

¹ Velkakirjalaki s. 146 ss., 195 s. ja 276 s.

petenssi. Kompetenssivirhe näet aiheuttaa yleensä vain määrättyyn sivulliseen nähden vaikuttavan tehottomuuden. Tätä periaatteellista eroa ei ole syytä sivuuttaa, vaikka joskus, esim. konkurssitapauksessa, on epäselvää, onko kysymys oikeustoimikelpoisuuden vaiko oikeudenhaltijan määräämisvallan (kompetenssin) puutteesta.² Kummassakin on kysymys kelpuuttaviin normeihin perustuvasta kelpoisuudesta oikeustointen suorittamiseen. Oikeustoimikelpoisuus tarkoittaa tällaista kelpoisuutta in abstracto, oikeudenhaltijan kompetenssi kelpuutusta in concreto, ts. kelpoisuutta määrätä kulloinkin kysymyksessä olevasta oikeudesta.

VKL 14 § (vastaavasti OYL 32 a §) koskee siitä johtuvaa tehottomuutta, ettei luovuttaja ollut oikeutettu määräämään velkakirjasta. Käytetty sanamuoto viittaa kompetenssivirheeseen. Lainvalmistelutoistista kuitenkin ilmenee, että tarkoituksena on ollut sisällyttää säännöksen piiriin myös ne tapaukset, joissa puutteellisuus koskee luovuttajan oikeustoimikelpoisuutta.³ Puuttumatta siihen, onko ollut aiheellista Ruotsin vastaavasta laista poiketen antaa vilpittömän mielen suojaa luovutuksensaajalle myös vajaanvaltaisuustapauksessa, on todettava, että tapahtunut rinnastus on lakiteknillisesti vähemmän onnistunut. Saantosuojan edellytykset on VKL 14 §:ssä määritelty silmällä pitäen sivullisuudesta ja kompetenssitehottomuutta, mihin sanamuotokin viittaa. Se, että luovuttajan hallinta on yhtenä edellytyksenä, on perusteltu kompetenssitehottomuuden osalta. Oikeustoimikelpoisuuden osalta mainittu edellytys sensijaan on irrelevantti. Hallinta on omiaan luomaan omistajaolettaman muttei sensijaan oikeutaa ainakaan yleensä tekemään johtopäätöksiä luovuttajan oikeustoimikelpoisuuteen nähden. Luovutuksensaajan vilpittömän mielen suojan kannalta katsottuna on olennainen ero siinä, suojataanko luottamusta sopijapuolen oikeustoimikelpoisuuteen, tahdonmuodostukseen tms. vai luovuttajan hallinnan luomaan omistajaolettamaan. Tämä eroavaisuus puhuu sen puolesta, ettei ole tarkoituksenmukaista sisällyttää saantosuojan käsitteeseen sellaisia tapauksia, joissa on kysymys luovutuksensaajan suojaamisesta luovuttajan oikeustoimikelpoisuuden puutteen tms. pätemättömyysperusteen vaikutuksia vastaan. VKL 14 § ja OYL 32 a § säännöksissä

² Epäselvyyttä on ilmennyt lähinnä sellaisissa tapauksissa, joissa kelpoisuuden rajoitus koskee tiettyä omaisuusmassaa. Esim. konkurssi aiheuttaa toisten mukaan velallisen oikeustoimikelpoisuuden ja toisten mukaan oikeudenhaltijan kompetenssin rajoituksen. Ks. tästä tarkemmin 4 § kohtaa 2 B.

³ *Petäys*, VKL-ehdotus s. 25. — Ks. tarkemmin jäljempänä 2 § 2 kohta.

suoritettua rinnastusta ei liene sen vuoksi syytä pitää tässä suhteessa ohjeena.

Tältä pohjalta lähtien tarkoitamme saantosuojalla sellaisia saanto-
virheitä tehottomaksi tekevää suojaa, jotka johtuvat puutteesta luovut-
tajan määräämisvallassa (kompetenssissa). Tällainen määräämisvallan
puute voi johtua useammasta eri syystä, muun muassa siitä, että luovut-
tajalta puuttuu saantoperuste kokonaan tai että se on jostakin syystä
tehoton taikka että luovuttajan kompetenssia on rajoitettu sivullisen
hyväksi. Luovutuksensaaja saa tällaisen suojan ekstinktion edellytysten
täyttyessä. Näin ollen saantosuoja tarkoittaa ekstingventin suojaa.
Mutta luovutuksensaaja voi saada hyväkseen ekstinktion paitsi etene-
vässä myöskin takautuvassa sivullissuhteessa. Onko nyt saantosuojan
käsitteen piiriin sisällytettävä myöskin viimeksi mainitussa sivullissuh-
teessa tapahtuva vaihdantaekstinktio? Jos näin tehdään, niin silloin
voitaisiin esim. kaksoisluovutustapauksessa puhua sekundusostajan
saantosuojasta primusostajaa vastaan. Tämän tueksi voitaisiin viitata
siihen, että tässäkin tapauksessa on kysymys luovuttajan kompetenssin
puutteesta johtuvasta tehottomuudesta, olkoonpa, että kompetenssin
puute johtuu luovuttajan oikeuden menetyksestä. Mutta toisaalta on
kiinnitettävä huomiota siihen, että kaksoisluovutustapauksessa on ky-
symys luovutuksensaajan suojasta toista saman auktorin seuraajaa vas-
taan, jota vastoin etenevässä sivullissuhteessa on kysymys luovutuksen-
saajan suojasta oikeata omistajaa tai vastaavaa kohtaan. Saantosuojalla
tarkoitamme tässä vain viimeksi mainittua etenevässä sivullissuhteessa
esille tulevaa suojaa. Tämän käsitteen täsmällisyys kärsisi, jos sen pii-
riin sisällytettäisiin myös seuraajan ekstinktio takautuvassa sivullis-
suhteessa.

Tutkimuksen rajoittaminen koskemaan tiettyä oikeussuojamuotoa,
saantosuojaa, jolla tarkoitamme vilpittömässä mielessä olevan luovutuk-
sensaajan suojaa oikean omistajan tai vastaavassa asemassa olevan sivul-
lisen kannemahdollisuutta vastaan, edellyttää tehtäväksi erinäisiä rajoi-
tuksia. Tutkimuksen piiriin eivät kuulu kaikki sellaiset tilanteet, joita
koskeva ratkaisuhje voidaan johtaa KK 11:4 ja 12:4 säännöksistä.
Näitä säännöksiä voidaan näet joutua soveltamaan myös sellaisissa tilan-
teissa, joissa ei ole kysymys s a a n n o n turvaamisesta. Niinpä tutki-
mus ei koske välittömästi pantinsaajan eikä pidätys-, nautinta- tms.
oikeuden haltijan vilpittömän mielen suojaa. Myös kaksoisluovutus-
tapaus jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tällaisessa tapauksessa on
sekunduksen vilpittömyyttä mieltä suojattu mainittuja säännöksiä analogi-

sesti soveltaen. Tästä huolimatta ei näytä olevan tarkoituksenmukaista sisällyttää tätä takautuvaa sivullissuhdetta koskevaa suojakysymystä esillä olevan tutkimuksen puitteisiin, joka koskee etenevässä sivullissuhteessa esille tulevaa suojamuotoa. Kaksoisluovutustapauksessa on primuksen kannalta katsottuna kysymys luovutuksensaajan suojasta luovuttajan seuraajaa vastaan, jonka kysymyksen selvittely ei näytä tässä yhteydessä tarkoituksenmukaiselta.

Tarkoituksenmukaisuussyyt puoltavat myös esityksen rajoittamista koskemaan varsinaista, yksilöllisesti määrättyä irtainta esinettä. Huolimatta siitä rinnastusmahdollisuudesta, johon edellä on viitattu, ei tähän tutkimukseen näytä olevan syytä sisällyttää yleisesitystä arvopaperien saantosuojasta. Niiden osalta tulee näet esille lukuisia erikoiskysymyksiä, joiden käsittely tapahtuu sopivammin eri yhteydessä. Tämä ei kuitenkaan estä tekemästä tässä esityksessä tarpeelliseksi osoittautuvia vertailuja.

I Luku

ESIKYSYMYKSIÄ

1 §. VILPITTÖMÄN MIELEN SAANTO KEHITYSHISTORIAN
VALOSSA.

Vanhassa germaanisessa oikeudessa oli olennainen merkitys sillä seikalla, oliko omistaja vapaaehtoisesti luovuttanut esineen toisen haltuun vai oliko hän menettänyt sen hallinnan varkauden kautta tai muutoin vastoin tahtoaan. Jo varhaiselta ajalta tavataan säännöksiä omistajan vastoin tahtoaan menettämän esineen palauttamisesta sivulliselta, mutta vasta suhteellisen myöhään germaaninen oikeus kehitti toiselle uskottua sivullisen käteen joutunutta tavaraa koskevan moitesäännöskäytön. Tämä koskee myös Ruotsi-Suomen keskiaikaisten lakien säännöksiä. Niiden mukaan omistajan palauttamismahdollisuus oli periaatteellisesti rajoittamaton varastetun, ryöstetyn tai muutoin omistajan tahtomatta pois joutuneen irtaimen esineen osalta. Mainituin tavoin pois joutuneeseen irtaimeen esineeseen ei myöhempi haltija ylipäänsä voinut saada minkäänlaista oikeutetta.¹ Eri asemassa oli sellainen irtain esine, jonka omistaja oli vapaaehtoisesti luovuttanut toisen haltuun. Tällaisen omaisuuden osalta omistaja voi kääntyä kanneteitse säännönmukaisesti vain sopijakumppaninsa, mutta ei sen sijaan sivullisen puoleen. Jos se, jolle omistaja oli uskonut esineen, petollisesti menetellen luovutti sen sivulliselle, ei omistaja voinut moitekanneteitse palauttaa esinettä haltijansa. Kolmanteen mieheen ulottuvan kannevallan edellytyksenä näet oli, että omistaja oli menettänyt tavaran tahtomattaan tai vastoin

¹ *Estlander, Klander å lösöre s. 248.*

tahtoaan.² Omistaja ei voinut kanneteitse kääntyä tertiuksen puoleen siinäkään tapauksessa, että esine oli varastettu tai muuten vastoin tahtoa riistetty siltä, jolle omistaja oli sen uskonut. Tässä tapauksessa esineen palauttamista tarkoittava kannevalta kuului viimeksi mainitulle omistajan luottamusmiehelle, johon omistaja puolestaan voi kohdistaa kontrahtikanteen. Nämä säännöt ovat ilmauksia vanhassa germaanisessa oikeudessa tavattavasta yleisestä periaatteesta, jota kuvaavat sanontatavat: »Hand wahre Hand»; »wo du deinen glauben gelassen hast, musst du ihnen suchen»; »hand bör hand få» etc. Kun omistaja ei voinut kanneteitse kääntyä kolmannen miehen puoleen, hänen oli valvottava luottamusmiehensä menettelyä, jos mieli välttyä esineen menetykseltä. Sen vuoksi oli aihetta varoittaa omistajaa: »Hand wahre Hand».³

Keskiaikaisten lakien kehittämät irtainta esinettä koskevat kanne muodot eroavat tämän mukaan jyrkästi toisistaan sen perusteella, miten esineen hallinta on menetetty. Omistaja voi vaatia vapaaehtoisesti luovuttamansa esineen palautusta sopimukseen perustuvalla kanteella sopijapuoleltaan mutta ei sivulliselta. Sen sijaan omistaja tai muu haltija, joka oli menettänyt esineen vastoin tahtoaan, voi saada sen takaisin myös kolmannelta, joka oli saanut sen saannon perusteella. Sivullisseuraajaan kohdistuva moitekanne tuli kysymykseen vain viimeksi mainitulla tavalla menetettyyn esineeseen nähden. Tällaisen moitekanteen kohteeksi joutunutta uhkasi esineen palautusvelvollisuuden ohella ran gaistusvastuu. Tämän johdosta mainitunlainen moite erosi huomattavasti vapaaehtoisesti luovutetun omaisuuden palauttamista tarkoittavasta sopimusperäisestä kanteesta.⁴

Sen perusteella, ettei keskiaikaisissa laeissa yleensä ollut säännöksiä toiselle uskotun ja sittemmin kolmannen käteen joutuneen tavarahan takaisinsaannista, on tehty eri suuntiin meneviä johtopäätöksiä. Sen roomalaisoikeudellisen käsitystavan pohjalta lähdettäessä, että omistaja on kaikkiin nähden suojattu ja että hänellä on sen vuoksi periatteellisesti rajoittamaton vindikaatio-oikeus, oli sellainen johtopäätös luonnollinen, että omistaja on oikeutettu palauttamaan esineen kaikissa niissä tapauksissa, joissa vindikaatio-oikeutta ei ole rajoitettu, siis myös toiselle uskotun tavarahan ollessa kysymyksessä. Tämän käsityskannan

² Estlander m.t. s. 217; Benckert I s. 90 s.

³ Sanontatavan »Hand wahre Hand» merkityksestä ks. Anners, Hand wahre Hand s. 13 ss. ja 369 aliv. 21.

⁴ Ks. v. Amira, Nordgermanisches Obligationenrecht I, Leipzig 1882, s. 347 aliv. 5; Benckert I s. 90.

mukaan omistajan vindikaatio-oikeus oli keskiaikaisten lakien mukaan periaatteellisesti rajoittamaton. Säännökset varastetun tms. esineen takaisinsaannista voitiin käsittää tavallisimmin esiintyviä tapauksia koskeviksi esimerkeiksi yleisen vindikaatiosäännön soveltamisesta. Tältä pohjalta onkin viime aikoihin saakka yleisesti lähdetty vilpittömän mielen saannon kehitystä selitettäessä.⁵

Uusimman — lähinnä *Estlanderin*, *Benckertin* ja *Annersin* suorittaman — tutkimuksen valossa näyttää kuitenkin siltä, että tämä käsitystapa ei ole oikeaan osunut. Ottaen huomioon, että lakeihin sisältyy yksityiskohtaisia säännöksiä toisaalta varkauden kautta tms. tavalla menetetyn esineen moitteesta ja toisaalta toiselle uskottua tavaraa koskevasta kontrahtikanteesta, tuskin voidaan olettaa, että olisi ollut käytännössä kolmas irtainta koskeva kannemuoto, jota ei ole laissa säännelty. Lisäksi on katsottu, ettei säännöksiä vastoin tahtoa menetettyä omaisuutta koskevasta moitteesta voida analogisesti soveltaa toiselle uskottua tavaraa koskevaan, sivullissuhteessa esille tulevaan riitaan paremmasta oikeudesta. Jos toiselle uskottu tavara olisi todellisuudessa voitu voittaa takaisin kolmannelta mieheltä, niin tuskin on ajateltavissa, että lait olisivat vaienneet tästä erikoissäännöksiä edellyttävästä moiteta-pauksesta.⁶ Niinpä sen perusteella, että keskiaikaisista laeista yleensä puuttuivat säännökset toiselle uskottun esineen takaisin voittamisesta kolmannelta mieheltä, on katsottu voitavan tehdä se johtopäätös, että palauttamismahdollisuus oli tältä osalta evätty.⁷

Sen toteamuksen perusteella, että omistaja ei voinut keskiaikaisten lakien mukaan vindikoida kolmannelta mieheltä esinettä, jonka hän oli vapaaehtoisesti uskonut toisen haltuun, on vältettävä tekemästä sitä johtopäätöstä, että omistajan vindikaatio-oikeus oli pääsääntöisesti katkaistu, sillä vanhojen kotimaisten lakien moitesäännöstöä ei ylipäänsä saa tarkastella roomalaisoikeudellisen vindikaatio-opin pohjalta. Vanha ruotsalainen kuten yleensä vanha germaaninen oikeus on suhteellisen myöhään kehittänyt toisen haltuun uskottua esinettä koskevan moite-

⁵ *Nehrman* s. 119, 149 ja 237; *Schrevelius* II s. 125; *Hasselrot*, *Vindikationsrätt* s. 5. Sama ajatus ilmenee myös teoksesta *Wrede—Caselius* s. 281 s., jossa selitetään vanhimman ruotsalaisen oikeuden kannaksi, että se, joka laittomalla tavalla on menettänyt omaisuuttaan, voi aina moitteella voittaa sen takaisin haltijalta.

⁶ *Estlander* m.t. s. 181; *Benckert* I s. 91.

⁷ Tällä kannalla periaatteellisesti *Estlander* m.t. s. 181 ja 240 ss.; *Benckert* I s. 90 s. ja 103 s.; *Hernberg*, *Yleissiviilioikeus*, Kerava 1927, s. 478; *Vinding Kruse* II s. 1231 s.; *Anners* m.t. s. 201 ss.; *Hannikainen*, *Pidätysoikeuden rakenteesta* s. 194. Saman ajatuksen on ilmaissut *Ivar W. Sjögren*, ks. *Anners* m.t. s. 201 aliv. 44.

säännöstön. Kuten *Anners* on esittänyt, eivät keskiaikaiset ruotsalaiset lait vielä 14. vuosisadalla näytä ottaneen kiinteätä kantaa tällaista esineitä koskevaan vindikaatiokanteeseen nähden.⁸ Syynä siihen, että vanhoissa laeissa ei ollut säännöksiä moiteoikeudesta toisen haltuun uskotun tavaran osalta, lienee ollut se, että puheenalaisia kollisiotilanteita ilmeni niin harvoin, ettei ollut käytännöllistä tarvetta säännösten antamiseen.⁹ Ruotsi-Suomen oikeus oli tuona aikana ko. suhteessa siirtymässä vanhemmasta olotilasta, jossa omistajan suoja kolmatta vastaan ei ulottunut varkaus- tms. tapauksia ulommaksi, uudempaan kehitysvaiheeseen, jossa omistajan oikeussuoja sivullista vastaan oli säännelty myös toiselle uskotun tavaran osalta.¹⁰ Omistajan kannemahdollisuus sivullista vastaan oli tosiasiallisesti varsin rajoitettu. Mutta havaittavissa oli tendenssi, joka tähtäsi omistajan kannevallan laajentamiseen ja vindikaatiosäännösten yhtenäistämiseen. Tähän kehitykseen liittyi hansakaupunkien oikeuden vaikutus, joka johti eräissä Ruotsi-Suomen kaupungeissa tietoiseen sivullista suosivan Hand wahre Hand -periaatteen soveltamiseen.¹¹

Hand wahre Hand -periaate, jonka mukaan omistaja ei voinut vaatia vapaaehtoisesti toisen haltuun luovuttamansa esineen palautusta kolmannelta mieheltä, periytyi keskiajalta uudelle ajalle. Mutta samalla se joutui tiettyjen modifikaatioiden alaiseksi, jotka tendenssimäisesti laajensivat omistajan kannemahdollisuuksia.¹² Tärkeän kehitysvaiheen muodostaa vilpittömyyden mieltä koskevan vaatimuksen käytäntöontulo.

⁸ *Anners* m.t. s. 305.

⁹ *Anners* m.t. s. 305 ja 363 ss. verr. s. 25 ss. Ks. myös *Hannikainen* m.t. s. 194.

¹⁰ *Anners* m.t. s. 203, 212 s. ja 305.

¹¹ Viitattuun siihen, ettei Ruotsin oikeus vielä 14. vuosisadalla ollut ottanut kiinteätä kantaa toisen haltuun uskotun esineen vindikaatiomahdollisuuteen nähden, *Anners* (m.t. s. 305) kuvaa ko. kehitysvaihetta seuraavasti: »Man kann jedoch annehmen, dass die Tendenz in der Richtung einer Klage gegen den Dritten verlief, zu einer Vereinheitlichung der Vindikationsregeln. In Stockholm machte sich indessen ein starker hansischer Einfluss geltend, der zu einer Rezeption des Grundsatzes H. w. H. als Ausdruck einer bewussten Stellungnahme zugunsten des Dritten führte. Dem Eigentümer wurde jedes Recht, sich gegen den Dritten zu wenden, abgesprochen. Auch in anderen Städten wurden mit der Zeit unter Stockholmer oder Lübecker Einfluss hansische H. w. H.-Regeln in die Rechtsbildung aufgenommen. In einigen Städten, wo der hansische Einfluss nicht vorhanden oder von untergeordneter Bedeutung war, gelangte man während des 16. Jhs. zu einem Vindikationsrecht des Eigentümers. Auf dem Lande war man noch während des 16. Jhs. zu keiner festeren Regelbildung gekommen.»

¹² Ks. *Benckert* I s. 126 ss.; *Anners* m.t. s. 305 ss.

Alkuaan mainittua periaatetta sovellettiin riippumatta kolmannen miehen vilpillisestä tai vilpittömästä mielestä. Muutokseen tähtäävä tendenssi ilmeni jo keskiajan lopulla, mutta varsinaisesti näyttää vilpittömän mielen vaatimus tulleen käytäntöön vasta uudenajan alussa. Tämä vaatimus oli saanut kiinteän jalansijan hansakaupungeissa 1500-luvun lopussa. Nähtävästi täältä se on kulkeutunut Ruotsiin. Mainittu »Hand wahre Hand» -prinsiipin rajoitus esiintyy Ruotsi-Suomen kaupunki-oikeudessa jo 1500-luvun lopulla, mutta yleisempään käyttöön se näyttää vakiintuneen lyhyehkön keskeytyksen jälkeen vasta vuoden 1650 tienoilla.¹³

Ei voi varmuudella sanoa, mistä vilpittömän mielen vaatimuksen käytäntöönotto on johtunut. Koska se sattuu suunnilleen samaan aikaan kuin roomalainen oikeus sai lisääntyvää jalansijaa germaanisella oikeusalueella, on lähellä olettamus, että mainitun vaatimuksen käytäntöönottoon on vaikuttanut roomalaisoikeudellinen nautintasäännöstö. Uskottavammalta kuitenkin tuntuu se selitys, että vilpittömä mieltä koskeva edellytys on yleisen kehityksen luonnollinen seuraus. Sellainen tilanne, ettei omistaja voinut voittaa takaisin vapaaehtoisesti luovuttamaansa esinettä edes vilpillisessä mielessä toimineelta tertiukselta, on olojen kehittyessä nähtävästi alkanut tuntua oikeustajuntaa loukkaavalta.¹⁴ Näin ollen voitaneenkin vilpittömän mielen vaatimuksen käytäntööntuloa pitää ilmauksena siitä uudemmassa virtauksesta eurooppalaisessa oikeuskehityksessä, jonka mukaan psykologisille tekijöille alettiin antaa merkitystä.¹⁵ Vilpittömän mielen vaatimuksen käytäntööntulon yhteydessä vakiintui myös saantoperustetta koskeva vaatimus. Myös tämän vaatimuksen asettaminen merkitsi Hand wahre Hand -periaatteen rajoitusta.

Suunnilleen samanaikaisesti vilpittömän mielen vaatimuksen vakiintumisen kanssa tuli käytäntöön lunastusmenettely, joka myös modifioi Hand wahre Hand -periaatetta. Tuomioistuinten ratkaisuiista päätellen 1500-luvun alussa noudatettiin vielä tiukasti sitä sääntöä, että omistajalla ylipäänsä ei ollut kannevaltaa tertiukseen nähden sellaisen esineen osalta, jonka hän oli vapaaehtoisesti luovuttanut toisen hallintaan. Vähän myöhemmin myönnettiin omistajalle lunastusoikeus pantinsaaajaan näh-

¹³ Lausutun osalta ks. *Benckert* I s. 33, 52 s., 117 ja 126 s.; *Anners* m.t. s. 278 ja 306; *Gierke* II s. 558 ja 565.

¹⁴ *Benckert* I s. 51 s.

¹⁵ *Vinding Kruse* II s. 1234.

den ja saman vuosisadan lopulla myös luovutuksensaajaan nähden.¹⁶ Lunastusmahdollisuuden varaaminen omistajalle merkitsi eräänlaista kompromissia oikean omistajan ja sivullisseuraajan välisessä eturistiriidassa (ks. tarkemmin 11 §).¹⁷

Koska aikaisemmin voimassa olleen oikeuden mukaan omistajalla ei ollut kolmanteen mieheen ulottuvaa kannevaltaa toisen haltuun uskotun irtaimen omaisuuden osalta, niin lunastusoikeuden myöntäminen merkitsi omistajan oikeusaseman parantumista. Vanhempien tuomioiden perusteluista päätellen lunastusoikeutta onkin alkuaan käsitelty »Hand wahre Hand» -periaatteen rajoituksena, joka laajensi omistajan kanne-oikeutta. Mutta tässä suhteessa näyttää sitten tapahtuneen muutos, sillä myöhemmän oikeuskäytännön valossa lunastusoikeus on nähtävästi käsitetty vilpittömässä mielessä olevan sivullisen suojakeinoksi omistajan vindikaatiokannetta vastaan.¹⁸ Tämän muutoksen on katsottu olleen seurauksena roomalaisoikeudellisen katsomustavan tunkeutumisesta pohjoismaihin. Vanhan kotimaisen oikeuden omaksuma sääntö, että omistajalla ei ollut toiselle uskomansa esineen osalta kannevaltaa kolmatta miestä vastaan, ei soveltunut yhteen roomalaisoikeudellisen vindikaatioteorian kanssa. Sitä mukaa kuin roomalaisoikeudellinen ajattelutapa ja sen muodostamat käsitteet tulivat käytäntöön oikeustieteellisessä ajattelussa, alettiin kotimaisen oikeuskehityksen pohjalta muodostunutta tilannetta arvostella vieraasta näkökulmasta. Tämä sinänsä luonnollinen ilmiö, joka esiintyy muun muassa kosketellun muutoksen yhteydessä, näyttää myöhemmin aikoina vaikeuttaneen kotimaisen oikeuskehityksen oikeata ymmärtämistä.

Edellä kosketellut muutokset,¹⁹ jotka rajoittivat Hand wahre Hand -periaatetta, ovat ilmauksena tendenssistä, joka tarkoitti omistajan kannevallan ulottamista sivullisiin toisen haltuun uskotun tavarahan osalta. Oikeuskäytännössä tapahtunut kehitys johti siihen, että omistaja sai palautetuksi mainitunlaisen irtaimen omaisuuden vilpillisessä mielessä

¹⁶ *Anners* m.t. s. 258 ja 330; vrt. *Benckert* I s. 128.

¹⁷ Tämä kompromissiajatus on *Annersin* mukaan saanut ilmaisunsa siinä, että lunastussumma on oikeuskäytännön valossa yleensä määrätty korvausnäkökohdan mukaisesti (m.t. s. 258 ss., 268 aliv. 73, 277 ss., 305 s. ja 349 ss.).

¹⁸ *Anners* m.t. s. 277 s., jossa viitataan *Ivar W. Sjögrenin* julkaisemattomassa käsikirjoituksessa esittämään vastaavanlaiseen mielipiteeseen.

¹⁹ Hand wahre Hand -periaatteen sisältöön nähden tapahtui myös sellainen muutos, että käytännöstä jäi pois vanhan oikeuden sääntö, jonka mukaan omistajalla ei ollut kannevaltaa sivulliseen nähden edes silloin, kun omistajan uskottu oli menettänyt esineen vastoin tahtoaan. *Benckert* I s. 129 verr. s. 1 s.

olevalta sivulliselta ja lunastusta vastaan myös vilpittömässä mielessä olevalta kolmannelta mieheltä. Näin kehittynyt järjestelmä legalisoi-tiin sitten vuoden 1734 laissa. Tässä laissa annettujen vilpittömän mie-len saantoa koskevien säännösten perustana on vilpittömyys mieltä ja saantoperustetta koskevien vaatimusten asettamisella ja lunastusoikeu-den myöntämisellä modifioitu Hand wahre Hand -periaate.²⁰

Vallalla olleen käsitystavan mukaan vilpittömän mielen saantoa kos-kevia vuoden 1734 lain säännöksiä (KK 11: 4 ja 12: 4) on käsitelty peri-aatteessa rajattoman vindikaatio-oikeuden rajoituksina. Tarkastelun lähtökohtana on ollut roomalaisoikeudellinen vindikaatio-oppi, jonka pohjalta mainitut säännökset on nähty poikkeuksina ja ensimmäisinä merkkeinä siitä kehityksestä, joka on alkanut mainitun lain antamista edeltäneenä aikana ja joka on johtanut vilpittömän mielen suojaamiseen useissa eri suhteissa. Edellä kuvatun uusimman tutkimuksen valossa vilpittömän mielen saannon muodostuminen nähdään toisessa valossa. Sivullisseuraajan suojaaminen itse asiassa ei merkinnyt omistajan oikeussuojan poikkeuksellista rajoittamista eikä uutuusluonteisen sään-nösten kotiuttamista kotimaiseen oikeuteen.

Vuoden 1734 järjestelmään johtanut kehitys on tapahtunut kotimai-sen oikeuden pohjalla, mutta tämä kehitys ei ole ollut aivan yhtenäi-nen eikä vierasperäisistä vaikutteista vapaa. Edellä on jo viitattu roo-malaisoikeudellisen ajattelutavan vaikutuksiin. Ei ole vielä tarkoin sel-vitetty roomalaisen oikeuden vaikutusta kotimaiseen oikeuskehityk-seen. Kaikesta päätäten tämä on ollut tuntuva ainakin oikeustieteen osalta. Mutta myös oikeuskäytäntö näyttää uusimman tutkimuksen va-lossa saaneen vaikutteita. Keskiajalta periytynyt Hand wahre Hand -periaate on ollut voimassa uuden ajan alussa, mutta 1600-luvun puoli-välissä on lyhyenä ajanjaksona oikeuskäytännössä havaittavissa horju-vaaisuutta. Tältä ajalta tavataan esimerkkejä roomalaisoikeudellisen ra-joittamattoman vindikaatio-oikeuden periaatteen soveltamisesta.²¹ Poik-keaminen vanhan kotimaisen oikeuden omaksumalta linjalta ei kuiten-kaan jäänyt pysyväiseksi.²²

²⁰ Hand ware Hand -periaatteen omaksumiseen viittaavat mm. eräät sanonnat vuoden 1734 lain valmistelutöissä. KK 1718 10: 9 lopussa: »I thet mål söke alltid hwar sin man». KK 1718 14: 13: »Kommer inlagt eller förtrodt godz in tredie mans hand genom köp, pant eller annat laga fång; söke hwar sin man. Och eho som förtrodt godz utan swek och list i händer fådt, af honom skall thet lösas och eij eljest åter-tagas». W. Sjögren, Förarbetena V s. 262 ja 271. Ks. Anners m.t. s. 355 ss.

²¹ Anners m.t. s. 331 ss.; vrt. Benckert I s. 118.

²² Anners m.t. s. 341 s.

Oikeuskäytännössä havaittavaa horjuvaisuutta vastaa mielipiteiden eroavaisuus oikeustieteellisessä kirjallisuudessa. On puhuttu kahdesta koulusta, joista toinen edusti kotimaista Hand wahre Hand-periaatetta (Johannes Loccenius, Claudius Kloot ja Petter Abrahamsson) ja toinen roomalaisoikeudellista vindikaatio-oppia (Carl Lundius, David Nehrman ja ehkä myös Johan Stiernhöök).²³ Viimeksi mainitulla suuntauksella ei näytä olleen huomattavampaa vaikutusta vuoden 1734 lain laadinnassa, mutta sen vaikutukset sitä vastoin tuntuvat lain säännösten tulokinnassa 1700-luvun loppupuolella.

Vuoden 1734 laissa on nimenomaisia säännöksiä siitä, millaisin edellytyksin omistaja voi palauttaa lainaksi antamansa tai tallettamansa esineen kolmannelta mieheltä (KK 11:4 ja 12:4). Omistaja sai esineensä takaisin vilpillisessä mielessä olevalta ja lunastusta vastaan myös vilpittömässä mielessä toimineelta sivullisseuraaajalta. Aikaisemman oikeuden mukaan varastettu tai muutoin omistajan tahtomatta pois joutunut tavara oli sikäli eri asemassa, että omistaja sai sen rajoituksitta palautetuksi. Mainittuun lakiin sisältyvät säännökset (RikK 49:1 ja 2) antoivat tässä suhteessa aihetta eri mielipiteille. Lähdetessä siitä, että aikaisemman oikeuden mukaan omistajalle oli tunnustettu palautusoikeus varastettuun tms. tavarahan nähden ja että lain valmistelutyöt eivät anna aihetta olettaa muutoksen tapahtuneen, lienee mainittua lakia tulkittava siten, että omistajalla oli rajoittamaton palautusvalta mainitunlaiseen tavarahan nähden. Siitä että tämä oli lain tarkoitus, samoin kuin siitäkin, että ryöstetty, kadotettu tai muuten omistajan tahtomatta pois joutunut tavara oli rinnastettava varastettuun tavarahan, ei nykyään vallitse erimielisyyttä.²⁴ Lain säännökset (RikK 49:2 verr. 49:1:een) antoivat kuitenkin tukea sille mielipiteelle, että myös varastetun tavaran vilpittömässä mielessä oleva haltija oli suojattu. Tällaisen tulkinnan esitti *Rabenius*²⁵ muutamia vuosikymmeniä lain säätämisen jälkeen, ja se sai kannatusta *Caloniukselta*²⁶ ja *Tengwallilta*.²⁷ Tämä kanta on päässyt vallitsevaksi Ruotsissa. Suomessa kehitys on mennyt toiseen suuntaan. Täällä näet on päädytty *Palménin* perustelemaan²⁸ tulkintaan,

²³ Näin *Annars* m.t. s. 324 ss.

²⁴ Ks. *Benckert* II s. 133 ss. ja siinä aliv. 14 mainittua kirjallisuutta.

²⁵ *Rabenius*, *Klander å lös egendom* s. 17 ss.

²⁶ *Siviilioikeuden luennot* s. 241 verr. s. 239.

²⁷ *Tvistemåls Lagfarenheten*, Lund 1794, s. 126 s.

²⁸ *Rättshistoriska bidrag till tolkningen af 1734 års lag*, Helsingfors 1894, s. 127 ss.

jonka mukaan omistajalla on rajoittamaton vindikaatio-oikeus varastettuun tms. tavaraan, kuten oli asianlaita keskiaikaistenkin lakien mukaan. Tälle pohjalle rakentuu voimassa oleva RVA 11 §:n säännös.

Samoin kuin keskiaikaisten lakien mukaan on omistajalla nykyäänkin rajoitetut mahdollisuudet sivullisen haltuun joutuneen esineen palauttamiseen. Mutta omistajan kannevallan rajoitusten motiivit eivät ole enää samat kuin keskiajan kehittymättömissä oloissa. On näet tapahtunut eräänlainen motiivinvaihdos.²⁹

Syynä siihen, ettei omistajalla ollut tertiukseen ulottuvaa kannevaltaa sellaisen irtaimen esineen osalta, jonka hän oli vapaaehtoisesti uskonut toisen haltuun, näyttävät olleen keskiajan kehittymättömät olot ja puutteellisesti kehittynyt kannejärjestelmä. Omistajan kannevalta oli ulotettu tertiukseen yleensä vain niissä tapauksissa, joissa esine oli varastettu tai muutoin viety vastoin omistajan tahtoa. Sellaisen esineen osalta, jonka omistaja oli uskonut toisen haltuun, ei germaanisissa sukuyhteisöissä näytä olleen pakottavaa tarvetta säännellä omistajan ja sivullisen keskinäisiä suhteita.³⁰ Esineen anastaminen tms. toimenpide käsitti yleisen järjestyksen ja yhteiskuntarauhan loukkauksen ja edellytti sen vuoksi tehokkaita vastakeinoja. Irtaimen moite, jolla alkuaan oli rikosoikeudellinen leima, muodosti yhden tällaisen keinon.³¹

Tämän *järjestys- ja rauhanäkökohdan* merkitys väheni olojen kehityksessä ja kannekeinojen moninaistuessa. Mutta tästä huolimatta omistajan kannevallan rajoitukset jäivät pysyviksi. Tämän on katsottu johtuneen siitä, että vähitellen tietoisuuteen työntyi toinen motiivi, nimittäin *vaihdannan edistämisyriki*.³² Se tarkoitti tavaravaihdon edistämistä siten, että ostaja vapautettiin vaivalloisesta tehtävästä ottaa selko myyjän määräämisvallasta. Tämä näkökohta, jolla nykyään on tärkeä merkitys luottamuksensuojan perustana, näyttää olleen aina keskiajalta alkaen kannattavana voimana vilpittömän mielen saannon kehityksessä.³³ Mutta se ei suinkaan ole ainoa nykyään kysymykseentuleva motiivi.

Oikean omistajan ja sivullishaltijan välisen kollision ratkaisu riippuu useista seikoista. Eri ratkaisuperusteet ovat ilmauksia eri näkökohdista, jotka vaikuttavat eturistiriidan ratkaisuun. Edellä mainittujen

²⁹ Ks. *Vinding Kruse* II s. 1230 s.

³⁰ *Anners* m.t. s. 362 s.

³¹ Tekstissä lausutun osalta ks. *Vinding Kruse* II s. 1228 ss.; *Hannikainen* s. 194 s.

³² Ks. *Vinding Kruse* II s. 1230; *Anners* m.t. s. 363 ss.

näkökohtien ohella on kiinnitetty huomiota *luottamus- ja riskinäkökohtaan* siinä mielessä, että omistajan, joka uskoo esineensä toisen haltuun, on itsensä vastattava tämän luotettavuudesta ja sen vuoksi myös kannettava siihen liittyvä riski.³⁴ Tähän näkökohtaan viittaa myös omistajaan kohdistettu varoitus: »Hand wahre Hand».³⁵ Luottamusnäkökohtaan on viitattu myös toisessa merkityksessä, nimittäin kysymyksen ollessa sivullishaltijan vilpittömästä mielestä. Niinpä *Benckert* katsoo, että sivullissuojan varsinaisena perusteena on alkuaan ollut ostajan presumtiivinen vilpiton mieli. Tavaravaihdon edistämiseen tähtäävällä oikeuspoliittisella motiivilla on hänen mukaansa sen sijaan ollut vain toissijainen merkitys (I s. 31 s.). *Anners*³⁶ sitävastoin katsoo mainitun oikeuspoliittisen motiivin, joka tähtää vallassa olevan ryhmän sosiaalisten ja taloudellisten intressien edistämiseen, olleen määräävässä asemassa germaanisessa oikeuspiirissä jo keskiajalla. *Benckertin* korostamalle motiiville, joka on eri tasolla kuin edellä mainittu oikeuspoliittinen motiivi,³⁷ antaa *Anners* puolestaan ainoastaan sekundäärisen merkityksen.

Nykyään on *legitimaatio- eli luotettavuusnäkökohdalla* keskeinen merkitys sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojan motiivina, kuten tulemme havaitsemaan (ks. 5 ja 6 §). Tämä näkökohta on saanut ilmaisonsa luovuttajan hallintaa ja luovutuksensaajan vilpittömää mieltä koskevissa vaatimuksissa. Suojaamalla luovutuksensaajan luottamusta luovuttajan hallinnan luomaan omistajaolettamaan ensiksi mainittu vapautetaan liiallisesta selonottovelvollisuudesta ja siten edistetään vaihdantaa. Tällä tavalla edellä kosketeltu vaihdannan edistämisyhtymä kytkeytyy yhteen vilpittömän mielen vaatimuksen ja luottamuksensuojan kanssa. Toisaalta vilpittömän mielen vaatimus on yhteydessä luo-

³³ Ks. jäljempänä 5 ja 6 § sekä *Zitting*, Omistajanvaihdoksesta s. 120 ss.

³⁴ *Vinding Kruse* II s. 1230 s.

³⁵ Ks. *Anners* m.t. s. 369.

³⁶ M.t. s. 230 s. verr. s. 214 ss. ja 362 ss.

³⁷ *Anners* on eritellyt erilaiset esillä olevassa yhteydessä kysymykseen tulevat motiivit jakaen ne oikeuspoliittisiin ja oikeusideologisiin. Viimeksi mainittuihin hän lukee muun muassa oikeudenmukaisuusnäkökohdan ja oikeusdogmaattisen motiivin. Nämä erilaiset motiivit ovat eri tasolla, mistä johtuen niitä ei saa hänen mukaansa rinnastaa, kuten esim. *Benckert* on tehnyt. Vaihdannan edistämisyhtymä, joka muodostaa oikeuspoliittisen motiivin, koskee tietyn säännöksen vaikutusta sosiaalisessa ja taloudellisessa elämässä, jota vastoin oikeudenmukaisuusnäkökohdan osalta on *Annersin* mukaan kysymys määrätyn säännöksen herättämästä oikeustajunnan tunnereaktiosta. M.t. s. 212 ss.

vuttajan hallintalegitimaatiota koskevan vaatimuksen kanssa, joka taas näyttää olleen yhteydessä mainitun järjestys- ja rauhanäkökohdan kanssa.³⁸ Vielä on otettava huomioon, että vilpittömän mielen vaatimuksen taustana on yleinen rehellisyyden ja kunniallisuuden vaatimus. Huomiotta ei myöskään voida jättää sitä, että pelkkä *dogmaattinen seikka* saattaa vaikuttaa motivoivasti. Tästä on esimerkkinä se merkitys, mikä roomalaisoikeudellisella rajattoman vindikaatio-oikeuden periaatteella on ollut KK 11:4 ja 12:4 säännösten kehityksessä ja tulkinnassa (ks. 3 §).

Edellä esitetty osoittaa, miten erilaiset ja eri tasolla olevat motiivit ovat vaikuttaneet vilpittömän mielen saannon kehitykseen eri vaiheissa. Se myös osoittaa, että puheenalaista eturistiriitaa ei voida ratkaista yhden näkökohdan perusteella. Eri motiivit ovat saaneet ilmauksensa niissä perusteissa, joiden mukaan tarkoitettu eturistiriita ratkaistaan. Tarkastellessamme jäljempänä vilpittömän mielen saannon edellytyksiä joudumme tämän vuoksi koskettelemaan eri motiiveja.

³⁸ Silloin kun omistaja on vapaaehtoisesti luovuttanut esineen toisen haltuun, ei ole tapahtunut järjestyksen ja yhteiskuntarauhan loukkausta, kuten varkaustapauksessa, mistä johtuen haltija on ulkonaisesti oikeutettu, so. legitimoitu, luovuttamaan esineen edelleen. *Vinding Kruse II* s. 1230. Ks. myös *Serlachius*, *Sakrätten* s. 189 s. verr. s. 72 ja 184.

2 §. KK 11:4 JA 12:4 SÄÄNNÖSTEN SOVELLUTUSALASTA.

KK 11:4: *Joka omistajan luvatta ja suostumuksetta myy, panee pantiksi tahi antaa pois mitä on lainaksi saanut, maksakoon sen täysin lainanantajalle ja [vetäköön sakkoa puolen sen arvoa]. Lainanantajalla olkoon myös valta lunastaa se takaisin. Jos sen ostajassa taikka pantiksi tahi lahjaksi otajassa havaitaan vilppiä, niin antakoon hän sen lunastuksetta omistajalle takaisin, ja [vetäköön lisäksi sakkoa niinkuin tässä on sanottu]. Sama olkoon laki, jos joku toisen nimeen ottaa lainan eikä sitten voi näyttää sen tapahtuneen hänen luvallansa ja suostumuksellansa.*

KK 12:4: *Joka kuluttaa talteenuskottua tavaraa taikka käyttää sitä hyödyksensä ilman omistajan suostumusta vetäköön sakkoa [kymmenen talaria] ja korvatkoon vahingon. Jos se myydään, pantiksi pannaan tahi hukataan, käyköön sen niinkuin 11 luvun 4 §:ssä on sanottu.*

RVA 11 §: *Jos siitä, mikä näytetään entiseltä haltijalta viedyksi näpistämisen, varkauden, ryöstön tahi kiristämisen kautta, syntyy riita, ja jos se, jonka haltuun esine on joutunut, todistaa sen ottaneensa vastaan vilpittömässä mielessä; antakoon kuitenkin pois riidanalaisen esineen ilman lunastusta ja hakekoon vahingonkorvausta saantomieheltään taikka siltä, jonka rikoksen kautta esine on hänelle joutunut. (Vrt. RL 28:1 L:ssa 14.6.1946).*

1. Sovellutusalan määrittely esineen menetystavan perusteella.

Edellä käsitelty kysymys, koskevatko KK 11:4 ja 12:4 myös varkauden, ryöstön tai muun sellaisen toimenpiteen kautta menetettyä omaisuutta, on nyttemmin ratkaistu positiivisen oikeuden säännöksiin (RVA 11 §). Tästä huolimatta vallitsee epäselvyyttä mainittujen säännösten sovellutusalaan nähden.

KK 11:4 koskee lainaksi saadun irtaimen esineen luovuttamista ja panttaamista omistajan luvatta ja suostumuksetta. KK 12:4 mukaan

tätä säännöstä on sovellettava myös tallettavaksi saadun tavaran ollessa kysymyksessä. Kun RVA 11 § rajoittuu sanamuotonsa mukaan näpistämisen, varkauuden, ryöstön tahi kiristämisen kautta menetettyyn tavarahan, niin voidaan kysyä, minkä mukaan on käsiteltävä muita menetytapoja. Voidaanko KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä soveltaa analogisesti kaikkiin niihin tapauksiin, joissa esine on joutunut omistajalta pois vapaaehtoisen luovutuksen johdosta, ja mahdollisesti myös eräisiin vastoin omistajan tahtoa tapahtuneisiin menetyksiin?

Lähdettäessä siitä, että mainittua lakia edeltäneen oikeuden mukaan omistajalla oli periaatteellisesti rajoittamaton vindikaatio-oikeus myös sellaisen tavaran osalta, jonka hän oli vapaaehtoisesti uskonut toisen haltuun, mainitut säännökset voitiin käsittää poikkeusluonteisiksi, joita ei voitu tulkita ekstensiivisesti.¹ Tämän käsityskannan lähtökohta näyttää kuitenkin uusimman tutkimuksen valossa olevan virheellinen, kuten edellä esitetystä ilmenee. Keskiaikaisten lakien mukaan omistajalla, joka oli lainaksi, tallettavaksi tai muutoin vapaaehtoisesti luovuttanut irtaimen esineen toisen haltuun, ei periaatteessa ollut kannevaltaa kolmatta miestä vastaan. Tämä Hand wahre Hand-periaate on ollut lähtökohtana vuoden 1734 lain säännöksiä laadittaessa, tosin modifioituna vilpittömyyden mieltä ja saantoperustetta koskevilla vaatimuksilla sekä lunnastusoikeudella. Tältä pohjalta on katsottava, että KK 11:4 ja 12:4 ilmaisevat säännön, jota voidaan soveltaa yleensä kaikissa tapauksissa, joissa omistaja on luovuttanut esineen vapaaehtoisesti, esim. vuokran tai panttauksen perusteella, toisen haltuun. Siitä, että mainittua sääntöä on sovellettava kaikissa tällaisissa tapauksissa, ei nykyään ole erimielisyyttä.²

Kysymyksenalaista on sen sijaan, voidaanko mainittua sääntöä soveltaa sellaisissakin tapauksissa, joissa esine on joutunut pois vastoin

¹ *Nehrman*, joka 1729 ilmestyneessä teoksessaan »Inledning til then Swenska Jurisprudentiam Civilem» (s. 119, 149 ja 237) eräisiin maanlain ja kaupunkilain säännöksiin viitaten esitti, että omistajalla on rajaton vindikaatio-oikeus myös hänen toiselle uskomansa irtaimen esineen osalta, huomauttaa 1746 ilmestyneessä teoksessa »Then Swenska Jurisprudentia Civilis» nimenomaan, että KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä on tulkittava suppeasti. Ks. *Anners*, Hand wahre Hand s. 359.

Sama ajatustapa ilmenee *Hasselrotin* esityksestä: Lain oikean tarkoituksen mukaan ei ekstensiivinen tulkinta ole luvallinen, mutta sekä teoriassa että käytännössä vallitsee yksimielisyys mainitun säännöksen soveltamisesta niihin tapauksiin, joissa luovuttaja on saanut esineen haltuunsa omistajan suostumuksella (Vindikationsrätt s. 11 ss. verr. s. 5 s.).

² Ks. *Lehto* DL 1928 s. 54 s.

omistajan tahtoa, esim. katoamisen johdosta. Vanhemmassa oikeudessa ryöstetty, kadotettu tai muuten omistajan tahtomatta pois joutunut tavara rinnastettiin varastettuun tavaraan, jonka osalta omistajan palautusmahdollisuus oli rajoittamaton. Vuoden 1734 lain on katsottu olleen samalla kannalla.³ Tältä pohjalta meillä on aikaisemmin tulkittu myös RVA 11 §:n säännöstä. *Wreden* mukaan mainittua lainkohtaa voitiin soveltaa, paitsi rikoksen ollessa kysymyksessä, ylipäänsä aina, kun esine oli vastoin omistajan tahtoa, esim. katoamalla, joutunut pois hänen hallustaan.⁴ Nykyään voidaan pitää vallitsevana *Caseliuksen* edustamaa mielipidettä, jonka mukaan RVA 11 §:n säännöstä on sovellettava vain siihen sisältyvässä luettelossa mainituissa tapauksissa, nimittäin »näpistämisen, varkauden, ryöstön tahi kiristämisen» ollessa kysymyksessä.⁵ Tällaista tulkintaa perustellessaan *Caselius* on viitannut toisaalta lainkohdan luettelomaiseen sanontaan ja toisaalta siihen, että säännös muodostaa poikkeuksen KK 11:4:ssä ja 12:4:ssä lausutusta yleisestä vilpittömän mielen suojan periaatteesta. *Korkein oikeus* on ottanut kannan tähän kysymykseen *täysistuntoratkaisussaan* 1928 II 63 (ään.), jossa metsänhaaskauksen muodossa anastettuihin puihin nähden sovellettiin KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä kahden eri mieltä olevan jäsenen soveltaessa RVA 11 §:ää.⁶ Sama periaatteellinen kanta on saanut ilmaisansa eräissä myöhemmissä ratkaisuissa.⁷

Tällainen tulkinta, joka pyrkii rajoittamaan RVA 11 §:n ja vastaa-vasti laajentamaan KK 11:4 ja 12:4 säännösten sovellutusala, epäile-

³ Ks. *Benckert* II s. 135.

⁴ *Wrede* s. 245. Samoin *Serlachius*, *Sakrätten* s. 189 s. ja *Hernberg*, *Yleissiviilioikeus*, *Kerava* 1927, s. 314 ja 316. Ks. myös *Petäys*, *VKL*- ehdotus s. 27.

⁵ *Caselius* teoksessa *Wrede—Caselius* s. 294 aliv. 1 ja *Caselius—Rautiala*, *Siviilioikeudellisia oikeustapauksia* s. 188 s.; *af Hällström*, *Festskrift för O. Hj. Granfelt*, *Helsingfors* 1934, s. 330; *Olsson*, *Borgenärsskydd* s. 151.

⁶ Ks. selostusta *Caselius—Rautiala* m.t. s. 187 ss.

⁷ *KoO* 1.11.1937 (DL 1938 II s. 1): Kotona asunut poika oli anastanut ulkona laitumella olleen isänsä omistaman hevosen ja myynyt sen sivulliselle. Isän kanne, jossa tämä oli vaatinut hevosen palauttamista lunastuksetta, hylättiin, koska pojan anastaessaan isältään po. hevosen ei voitu katsoa syyllistyneen varkauteen ja näyttämättä oli jäänyt, että sivullisella ostaessaan hevosen pojalta olisi ollut syytä varoa viimeksi mainitun saantoa laittomaksi.

KoO 1940 II 185: Koska kantajan oli katsottava vilpittömässä mielessä vastaanottaneen erään henkilön vastaajan nimiin ostamat mutta kantajalle toisen hankintasopimuksen täyttämiseksi luovuttamat puut, eikä vastaaja näin ollen, kun ei ollut väitettykään, että puut olisivat joutuneet omistajaltaan pois näpistämisen, varkauden, ryöstön tai kiristämisen kautta, olisi saanut lunastuksetta ottaa puita kantajalta, niin vastaaja velvoitettiin maksamaan korvausta kantajalle.

mättä käy yhteen yleisen luottamuksensuojan lisäämiseen tähtäävän kehityksen kanssa. Uudemmassa lainsäädännössä suojataan myös varastamalla tms. tavalla pois joutuneiden arvopaperien luovutuksensaaajan vilpittömyyttä mieltä (VKL 14 §, OYL 32 a §). Lisäksi on mainittava, ettei Ruotsissa ole tehty RVA 11 §:n tarkoittamaa rajoitusta. Mutta toisaalta on huomattava, ettei vallitsevan käsityskannan mukainen RVA 11 §:n tulkinta ole täysin sopusoinnussa uudemman lainsäädännön kanssa.

Luottamuksensuojaan nähden on tapana tehdä ero ns. vahvojen ja heikkojen pätemättömyysperusteiden välillä. Vilpittömyyden mieli poistaa viimeksi mainittujen perusteiden aiheuttaman pätemättömyyden (OikTL 29—32₁ ja 33 §, VKL 15 §), mutta vahvat pätemättömyysperusteet (törkeä pakko, inhabilitaatio, väärännys ym.) eivät yleensä väisty luottamuksensuojan tieltä. Edellä esitetty tulkinta ei täysin vastaa tätä jaoteltua. Esineen joutuessa pois omistajalta törkeätä pakkoa (OikTL 28 §) käytettäessä sivullisseuraajan vilpittömyyden mielen suoja sulkeutuu sen mukaan pois vain siinä tapauksessa, että kysymyksessä on ryöstö (RL 31:1) tai ryöstöntapainen kiristys (RL 31:4₃). Toisaalta sivullisseuraaja voi jäädä suojattomaksi myös lievemmänlaatuisen pakon (OikTL 29 §) ollessa kysymyksessä. Näin on asianlaita, jos pakon käyttö konstituoii kiristysrikoksen (RL 31:4₁). Tämän epäjohtomuukaisuus ei liene poistettavissa tulkintateitse. Joudutaan näet menettelemään vastoin lain sanamuotoa, jos sivullisseuraajalle annetaan vilpittömyyden mielen suoja aina lievemmänlaatuisen pakon ollessa kysymyksessä, sillä tällainen pakko saattaa perustaa kiristysrikoksen. Paremminkin on ajateltavissa se mahdollisuus, että törkeän pakon osalta sivullisseuraajalta evätään vilpittömyyden mielen suoja silloinkin, kun ei ole kysymyksessä ryöstö- tai kiristysrikos.⁸ Näyttää kuitenkin siltä, ettei RVA 11 §:n säännöksen rajoitusta tässä suhteessa voida riittävästi perustella viittaamalla sopijapuolten välistä suhdetta koskevaan OikTL 28 §:ään tai uuden velkojan väitesuojaa koskeviin säännöksiin (VKL 17 §). Viittaamme 8 §:n 1 kohtaan.

2. Esineen laadusta johtuva sovellutusalalan rajoitus.

KK 11:4 ja 12:4 säännökset koskevat irtainta omaisuutta. Niitä ei kuitenkaan voida soveltaa kaikenlaatuisen irtaimen omaisuuden suhteen.

⁸ Näin af Hällström (m.t. s. 329) sen tapauksen osalta, että omistajan luovutustahdonilmaisu on saatu törkeätä pakkoa käyttäen. Perusteluna hän viittaa OikTL 28 §:ään ja UVA 13 §:ään.

KK 11:4, verr. 11:1:een, koskee »jotakin, hengetöntä tahi elävätä» irtainta. KK 12:4 taas koskee »talteenuskottua tavaraa», jolla 12:1:ssä tarkoitetaan »kultaa, hopeata, rahaa tahi muuta irtainta tavaraa». Sana-muodosta jo voidaan päätellä, että ko. säännökset ovat sovellettavissa *varsinaisiin irtaimiin esineisiin*. Epäselvää sen sijaan on, voidaanko mainittuja säännöksiä soveltaa myös erikoislaatuisiin irtaimiin esineisiin, kuten rahoihin, arvopapereihin, toisen maalla oleviin rakennuksiin, aluksiin jne.

Mitä ensinnä tulee *rahaan*, on tehtävä ero maassa käyvän maksuvälineen ja ulkomaan valuutan välillä. Viimeksi mainittu samoin kuin sellainen kotimainen raha, joka ei enää muodosta käypää maksuvälinettä, voidaan esillä olevassa suhteessa rinnastaa varsinaisiin irtaimiin esineisiin.⁹ On selvää, että raha tässä merkityksessä kuuluu KK 11:4 ja 12:4 sovelletusalan piiriin. Sen sijaan on kysymyksenalaista, soveltuvatko nämä säännökset myös rahaan maassa käyvän maksuvälineen merkityksessä.

Myönteisen vastauksen tueksi voidaan viitata siihen, että KK 12:1:ssä, johon KK 12:4:n on katsottava liittyvän, mainitaan *raha* yhtenä irtaimen omaisuuden lajina. Ruotsissa onkin annettu myönteinen vastaus mainittuun kysymykseen,¹⁰ tosin sellaisin rajoituksin, ettei lunastusoikeutta myönnetä.¹¹ Koska asian luonteen vuoksi lunastusoikeuden käytöllä ei ole rahan osalta merkitystä ja koska on ajateltavissa, ettei lunastussäännöstöä, joka oli vielä 1700-luvun alussa suhteellisen uutuusluonteinen, ole tarkoitettu ulotettavaksi kaikkiin KK 11:4 ja 12:4 sovelletustapauksiin, on näiden säännösten nojalla katsottu voitavan suojata sivullisen vilpittöntä mieltä myöntämättä lunastusoikeutta.¹²

Suomen oikeuden osalta myönteisen vastauksen perustelu on vaikeampi tehtävä. Lunastusoikeuden epäminen sinänsä ei ole esteenä. On näet katsottava, että erikoistapauksissa voidaan myöntää vilpittömän mielen ekstintio KK 11:4 ja 12:4 mukaisin edellytyksin, vaikka lunastusoikeutta ei myönnetäkään (ks. tarkemmin 11 §). Rahan osalta on kysymyksessä tällainen erikoistapaus. Vaikeudet johtuvat lähinnä RVA 11 §:n säännöksestä, jota vastaavaa rajoitussäännöstä ei ole Ruotsin oikeudessa. Koska käyvän rahan osalta on vanhastaan myönnetty vilpit-

⁹ Benckert II s. 178 aliv. 10; Almén I s. 7 aliv. 19.

¹⁰ Undén I s. 210.

¹¹ Benckert II s. 177 s.

¹² Benckert II s. 177 s. verr. s. 189 s. ja 198 s.

töman mielen suojaa myös varkaustapauksessa,¹³ niin KK 11:4 ja 12:4 säännösten soveltaminen rahan suhteen merkitsisi poikkeusta RVA 11 §:n ilmaisemasta säännöstä. Tämän johdosta ei meillä olekaan käyvän rahan osalta sovellettu KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä, vaan on nojaututtu erinäisiin vanhoihin erikoissäännöksiin.¹⁴ Voimassa olevan oikeuden kannalta näyttävät arvopapereita koskevat säännökset tarjoavan luontevammin analogiatukea kuin mainitut irtainta esinettä koskevat säännökset. Käypä raha on näet esillä olevassa suhteessa rinnastettavissa mieluummin arvopapereihin kuin varsinaisiin irtaimiin esineisiin. VKL 14 §:n ja OYL 32 a §:n mukainen vilpittömän mielen saantosuoja on sikäli tehokkaampaa kuin KK 11:4 ja 12:4 mukainen suoja, ettei sitä ole rajoitettu lunastusoikeussäännöksiin eikä RVA 11 §:ssä mainituin tavoin.

Myös *arvopaperien* osalta on aikaisemmin vallinnut epätietoisuutta KK 11:4 ja 12:4 soveltamismahdollisuuteen nähden. Jouksevan velkakirjan luovutuksensaajan saantosuoja on perustettu toisaalta UK 4:3 ja 4:4 (sittemmin UVA 12 ja 13 §)¹⁵ ja toisaalta KK 11:4 ja 12:4 säännöksiin.¹⁶ Vastaavasti on ollut erimielisyyttä osakekirjojen osalta.¹⁷ Tässä yhteydessä emme lähemmin puutu eri mielipiteisiin. Kysymys on nyttemmin ratkaistu lainsäädäntötoimin (VKL 14 § ja OYL 32 a §).

Rakennuksia, jotka kuuluvat muulle kuin maanomistajalle, käsitellään tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta irtaimina esineinä.¹⁸ Luonteensa mukaisesti *toisen maalla olevat rakennukset* kuitenkin edellyttävät eräissä suhteissa erilaista oikeudellista käsittelyä kuin varsinaiset irtaimet esineet. Rakennusten erikoisluonne tulee selvästi esille muun muassa KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamissa vaihdantatilanteissa.

Mainittujen säännösten soveltaminen toisen maalla oleviin rakennuksiin ei ole samassa määrässä tarpeen vaatima kuin niiden soveltaminen varsinaisiin irtaimiin esineisiin. Sivullisella on paremmat mahdollisuudet hankkia selvitys luovuttajan määräämisvallasta rakennusten kuin muunlaisen irtaimen osalta. Toisena samaan suuntaan vaikuttavana

¹³ Benckert I s. 130 ja II s. 177 s.

¹⁴ Ks. Wrede—Caselius s. 290, jossa on perusteina mainittu KunK 31.7.1711 ja A omistajalta varastetuista laina-blanko-atesteista 13.7.1731.

¹⁵ Eschelsson, Om skuldebref s. 64 ss., jonka esityksiin vallalla oleva käsityskanta näyttää nojautuvan.

¹⁶ Benckert II s. 193 ss.

¹⁷ Ks. esim. Benckert II s. 201 s.; Köörsner, Om aktiebok etc., Stockholm 1929, s. 107 ss.; Petäys, VKL-ehdotus s. 96 ss.; Caselius JFT 1946 s. 86 ss.

¹⁸ Kivimäki s. 49 ja 57.

seikkana on viitattu siihen, että rakennusten hallinnalla ei ole legitimaatiosuhteessa samaa merkitystä kuin yleensä irtainten esineiden hallinnalla.¹⁹ Ennen kuin voidaan päätellä, että rakennusten haltijalla on valta määrätä niistä luovutustoimin, on hankittava selvitys maapohjaa koskevista oikeussuhteista. Kiinnittäen huomiota siihen, millainen merkitys legitimaationäkökohdalla on KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamissa tilanteissa, tullaan kielteiseen tulokseen näiden säännösten soveltamismahdollisuuteen nähden. Tällaista kannanottoa vastaan on kuitenkin huomautettu, että toisen maalla olevien rakennusten ostaja jäisi tällöin suojattomaksi ja epävarmuuteen, koska nautintasäännöstenkään soveltaminen ei tule kysymykseen.²⁰ Tälle seikalle ei kuitenkaan voitane antaa ratkaisevaa merkitystä. KK 11:4 ja 12:4 mukaisen saantosuojan myöntämistä ei vielä edellytä se seikka, ettei rakennusten ostajalle voida antaa suojaa määräaikaisen nautinnan muodossa.

Nämä vastakkaiset näkökohdat on tuotu esille Ruotsissa eräiden riitatapauksen yhteydessä. Ratkaisut ovat käyneet KK 11:4 ja 12:4 soveltamismahdollisuuteen nähden kielteiseen suuntaan.²¹ Sama käsityskanta on vallalla myös Ruotsin oikeustieteessä.²²

Kysymys KK 11:4 ja 12:4 soveltamisesta toisen maalla oleviin rakennuksiin on joutunut myös meillä oikeudenkäytön ratkaistavaksi. Ratkaisussaan 1926 II 121 Korkein oikeus on asettunut myönteiselle, mutta kahdessa myöhemmältä ajalta olevassa ratkaisussa 1929 I 60 (ään.) ja 1930 I 56 kielteiselle kannalle.²³ Viimeksi mainittu kanta, mikä näyttää perustellulta, on saanut kannatusta myös tieteisopissa.²⁴

3. Soveltaminen erityyppisiin sivullissuhteisiin.

KK 11:4 sisältää ohjeen sellaisen kollision ratkaisemisesta, joka muodostuu, kun haltija omistajan luvatta ja suostumuksetta luovuttaa — tai

¹⁹ NJA 1912 s. 311 (Sjögren). Vrt. Benckert II s. 186 s.

²⁰ NJA 1913 s. 461 s. (Sundberg).

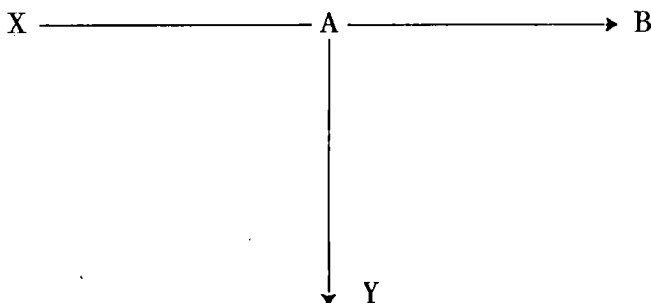
²¹ NJA 1912 s. 311, 1913 s. 456, 1915 A 541. Näiden osalta ks. Benckertin (II s. 179 s.) esitystä. Myöhemmältä ajalta on mainittava ratkaisu NJA 1952 s. 407, johon nähden ks. Bergström, SvJT 1955 s. 371 ss. Kaikissa edellä mainituissa tapauksissa on ollut kysymys kaksoisluovutuksen johdosta syntyneestä kollisiotilanteesta ja siis KK 11:4 ja 12:4 säännösten analogisesta soveltamisesta.

²² Almén II s. 240 aliv. 18; Benckert II s. 178 ss.; Undén I s. 210 s. verr. s. 184.

²³ Ks. myös KoO 1929 II 509.

²⁴ Caselius, Irroittamisoikeudet s. 383 aliv. 1.

panttaa — tältä lainaksi saamansa irtaimen esineen. Kollisio muodostuu ja ratkaisu tapahtuu (etenevässä) sivullissuhteessa oikean omistajan ja sivullisseuraajan välillä. KK 12:4 ilmaisee vastaavan ratkaisuoheen talletetun esineen osalta. Voidaksemme havaita, missä laajuudessa mainittujen säännösten analoginen soveltaminen muihin sivullissuhteisiin on mahdollista, on syytä tarkastella puheenaolevanlaisen kollisiotilanteen muodostumista ja ratkeamista alla olevasta kaavakuvasta ilmenevissä sivullissuhteissa.

Etenevä sivullissuhde (X—B): — X oikea omistaja tai se, jonka hyväksi A:n kompetenssia on rajoitettu

- A luovuttaja tai muu auktori
- B luovutuksensaaja, pantti-, ulosmittaus- tai konkurssivelkoja ym.

Takautuva sivullissuhde (Y—B): — Y primuksen asemassa oleva luovutuksensaaja, pantti-, ulosmittaus- tai konkurssivelkoja ym.

- B sekunduksen asemassa oleva e.m. seuraaja tai velkoja.

Kollisiotilanteen muodostumisen syynä on KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamissa luovutustapauksissa se, että luovuttajalta puuttuu luovutuskompetenssi. Haltija (A) disponoi omistajana olematta kuitenkaan omistaja. Mainitunlaisen kompetenssivirheen seurauksena luovutuksensaajan (B) saanto on tehoton oikeaan omistajaan (X) nähden. Tällainen tehottoisuus on relatiivista eli tietyssä asemassa olevaan henkilöön nähden vaikuttavaa. Luovutuksensaajan (Y) saanto voi olla samanaikaisesti tehoton tietyssä suhteessa, esim. oikeaan omistajaan (X) nähden, ja tehokas muissa suhteissa, esim. luovuttajaan (A) ja tämän velkoihin ja seuraajiin

(B) nähden. Tällainen relatiivisesti tehoton saanto pystyy luomaan luovutuksensaajalle eräissä suhteissa suojatun oikeusaseman siitä huolimatta, että se on tehoton oikean omistajan kannalta. Mutta toisaalta oikea omistaja ei menetä haltijan luvottomasti suorittaman luovutustoitimen perusteella oikeuttaan, joka perustuu hänen omaan saantoonsa. Näin syntyy kollisiotilanne: oikea omistaja (X) ja sivullisseuraaja (B) voivat kumpikin nojautua saantoon samaan esineeseen nähden. Aikaisempi omistaja ei ole pätevällä tavalla luopunut oikeudestaan esineeseen, ja toisaalta luovutuksensaaja voi eräissä suhteissa nojautua saantoon, vaikka tämä onkin tehoton oikeaan omistajaan — muttei kaikkiin — nähden. Tällaisessa kollisiotilanteessa, jossa kahdella on samanaikaisesti tietyissä suhteissa suojattu oikeusasema esineeseen nähden, tulee ratkaistavaksi kysymys paremmasta oikeudesta esineeseen. Kollisiotilanne voi ratketa joko oikean omistajan tai sivullisseuraajan eduksi. Mainituista lainkohdista ilmenevät ne perusteet, joiden mukaan ratkaisu tapahtuu.²⁵

Silloin kun määrätty henkilö (A) myy tai muutoin luovuttaa toiselle (B) sivullisen (X) omistaman esineen voimatta nojautua saantoon, valtuutukseen tai muuhun perusteeseen, joka kelpuuttaisi hänet disponoimaan siitä, on kysymyksessä kompetenssivirhe. Kompetenssin puute voi johtua myös siitä, että luovuttajan oma saanto on tehoton pätemättömyysperusteen, ehdon, aikamääräyksen tms. syyn takia. KK 11:4 ja 12: 4 tarkoittamissa tapauksissa on kysymys kompetenssivirheestä ensiksi mainitussa rajoitetussa merkityksessä. Mutta näitä säännöksiä on analogisesti sovellettu myös muunlaisiin kompetenssitehottomuustapauksiin. Nykyään onkin tärkeämpi merkitys niillä tapauksilla, joissa kompetenssin puute johtuu virheestä luovuttajan omassa saannossa. Kysymys luovuttajan suojasta luovutuksensaajan vilpittömässä mielessä olevia seuraajia vastaan koskee tällaisten kollisiotapausten ratkaisua. Myöhemmin käsittelemme käytännöllisesti tärkeimpiä tähän ryhmään kuuluvia tapauksia (III luku).

Kaikissa edellä tarkoitetuissa tapauksissa kompetenssin puute on johtunut siitä, että luovuttaja ei ole saanut esinettä omistukseensa ja siten määräämisvaltaa siihen nähden. Tällainen kompetenssivirhe, joka voi johtua luovuttajan saannon puuttumisesta tai sen tehottomuudesta, aiheuttaa kollision etenevässä sivullissuhteessa (X—B). Kompe-

²⁵ Oikeustoimen tehottomuuden ja kollisiotilanteen muodostumisen välisestä suhteesta sekä kollisioiden ratkaisuperusteista ks. tarkemmin *Zitting*, Omistajan-vaihdoksesta 7 ja 13 §.

tenssin puute voi johtua myös siitä, että luovuttaja on omistajana disponoinut esineestä toisen (primuksen) hyväksi ja siten menettänyt kompetenssinsa. Jos hän siitä huolimatta luovuttaa esineen toiselle (sekundukselle), syntyy kollisiotilanne takautuvassa sivullissuhteessa (Y—B).

Kun verrataan luovutuksensaajan (sekunduksen) B oikeusasemaa suhteessa sivullisomistajaan etenevässä (X—B) ja takautuvassa sivullissuhteessa (Y—B), niin havaitaan tiettyä rinnakkaisuutta. Kummasakin tapauksessa luovutuksensaajan (B) saanto on tehoton kompetenssivirheen johdosta. Molemmissa relaatioissa tulee esille kysymys hallinnan legitimaatiovaikutuksesta, ensiksi mainitussa suhteessa positiivisessa ja viimeksi mainitussa negatiivisessa merkityksessä. Sivullisomistajan (X, Y) kannalta katsottuna on eroa sikäli, että etenevässä sivullissuhteessa on kysymys pätevästi syntyneen omistusoikeuden menetyksestä, mutta takautuvassa sivullissuhteessa suojatun oikeusaseman muodostumatta jäämisestä.

Kollisioiden ratkaisuperusteet määräytyvät periaatteessa itsenäisesti. Edellä kosketeltujen henkilösuhteiden yhtäläisyyksistä ja eroavaisuuksista johtuu, että etenevää sivullissuhdetta koskevia ratkaisuperusteita on katsottu voitavan soveltaa takautuvaan sivullissuhteeseen — mutta ei yleensä päinvastoin. Niinpä myös KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä on sovellettu kaksoisluovutustapaukseen. Tällaisessa kollisiotilanteessa ratkaisu tapahtuu KK 1:5:ssä lausutun aikaprioriteettisäännön mukaisesti primuksen eduksi. Mutta mainittujen säännösten soveltamisesta johtuen sekundus voi saada ekstinktion, mikä merkitsee poikkeamista aikaprioriteettisäännöstä.

Sekunduksen (ekstingventin) kannalta katsottuna tarjoaa kaksoisluovutustapaus vertauskohdan. Takautuvassa sivullissuhteessa esille tulevien kaksoisluovutustilanteiden käsittely ei kuitenkaan näytä tarkoituksenmukaiselta tässä yhteydessä. Tämä johtuu paitsi siitä, että takautuvaa sivullissuhdetta koskevia säännöksiä ei yleensä voida soveltaa etenevään sivullissuhteeseen, myös siitä, että kaksoisluovutustapaus tarjoaa myös toisen rinnastuskohdan. Primuksen kannalta katsottuna on kysymys luovutuksensaajan suojasta luovuttajan myöhempiä seuraajia vastaan, mikä muodostaa osan siitä kysymyksestä, miten luovutuksensaajaa suojataan luovuttajan seuraajia ja velkojia vastaan.

3 §. VINDIKAATIO, EKSTINKTIO JA SAANNONMOITE.

1. Sellaista oikean omistajan ja sivullisseuraajan välistä ristiriitailannetta, jota KK 11:4 ja 12:4 säännökset tarkoittavat, voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta, toisaalta kysymyksenä saannon tehottomuudesta (saannonmoitteesta) ja toisaalta kollisioprobleemina. Ensiksi mainitusta näkökulmasta katsottuna oikea omistaja on moiteoikeuden haltija, mikä oikeus rasittaa sivullisseuraajan saantoa. Riita paremmasta oikeudesta esineeseen ilmenee tällöin tehottomuuskytymyksenä. Moitekanteen hyväksyminen merkitsee luovutuksensaajan saannon tehottomaksi julistamista ja moiteoikeuden katkeaminen taas sitä, ettei oikea omistaja enää voi vedota saannon tehottomuuteen. Jos taas tilannetta tarkastellaan kollisioprobleemina, se nähdään kahden oikeuden yhteensattumana. Molemmat osapuolet nojautuvat eri henkilöiltä johdettuihin saantoihin. Oikea omistaja on johtanut oikeutensa saantomieheltään ja sivullisseuraaja myös omalta saantomieheltään. Kun osapuolet ovat johtaneet oikeutensa esineeseen eri henkilöiltä olematta keskenään jatkuvassa saantoketjussa, heidän välilleen on muodostunut ratkaisua edellyttävä kollisiotilanne. Tämä voidaan ratkasta joko oikean omistajan eduksi, jonka saanto on aikaisemmalta ajalta, tai määräperusteiden mukaan sivullisseuraajan hyväksi. Vastaavasti tapahtuu kaksoisluovutustapauksessa, jossa molemmat osapuolet ovat johtaneet oikeutensa samalta auktorilta, kollisionratkaisu joko primuksen tai sekunduksen hyväksi. Kummassakin tapauksessa on kollision ratkaisussa pohjimmaltaan kysymys aikaprioriteetin ja ekstinktion välisestä vastakohdasta.¹

Esillä olevassa tapauksessa on kysymys kahden henkilön välisestä jännitystilasta, joilla kummallakin on tietynlainen oikeus samaan esineeseen. Tämä tilanne edellyttää ratkaisua, jonka perusteiden asetta-

¹ Ross, *Ejendomsret og Ejendomsvergang* s. 68 ss.; *Olsson, Borgenärsskyld* s. 35 s. verr. s. 34 ja 143 ss. — Ks. tarkemmin *Zitting, Omistajanvaihdoksesta* 14 §.

minen on lainsäätäjän tehtävänä. Kollision ratkaisua edeltää kollision muodostuminen, joka taas liittyy tehottomuuskysymykseen. Kollision muodostumisen syynä esillä olevassa tapauksessa on näet luovuttajan kompetenssin puute, joka aiheuttaa relatiivisen tehottomuuden. Jos luovutustoimi olisi kaikissa suhteissa tehokas, ei kollisiotilannetta syntyisi, koska luovutustoimi aiheuttaisi omistajanvaihdoksen. Jos taas luovutustoimi olisi absoluuttisesti tehoton, ei myöskään syntyisi kollisiotilannetta, koska tällainen luovutustoimi ei pystyisi muodostamaan luovutuksensaajalle missään suhteessa tehokasta oikeusasemaa. Mutta luovutustoimen ollessa relatiivisesti tehoton, ts. tehoton tietyssä suhteessa — tässä tapauksessa oikeaan omistajaan nähden — mutta tehokas toisissa suhteissa, syntyy kollisiotilanne kahden oikeutetun välille.² Tällaisen kollisiotilanteen ratkaiseminen oikean omistajan hyväksi merkitsee luovutuksensaaajan oikeusaseman kumoutumista, ts. luovutustoimen mitättömäksi tulemistä, ja ratkeaminen luovutuksensaaajan hyväksi oikean omistajan moiteoikeuden katkeamista. Tällä tavoin kysymys luovutustoimen (relatiivisesta) tehottomuudesta voidaan nähdä toiselta kannalta katsottuna kysymyksenä kollisiotilanteen muodostumisesta ja ratkaisemisesta.

Jos esillä olevaa tilannetta tarkastellaan kollisioprobleemina, niin silloin se nähdään laajemman ilmiön osailmiönä. Yleensä sitä ei tarkastella tästä näkökulmasta, vaan kysymyksenä omistajan vindikaatio-oikeuden rajoittamisesta. Tavallisesti lähdetään siitä, että omistusoikeus on absoluuttinen, ts. kaikkiin nähden suojattu (esine-)oikeus. Omistaja on periaatteellisesti oikeutettu saamaan esineensä takaisin keneltä sivulliselta tahansa. Periaatteessa rajaton vindikaatio-oikeus on luonnollinen seuraus siitä, että omistusoikeus käsitetään absoluuttiseksi oikeudeksi edellä mainitussa merkityksessä.³ Yhtä luonnollista on, että oikean omistajan vindikaatio-oikeuden katkeaminen hyvässä uskossa olevan luovutuksensaaajan hyväksi merkitsee poikkeusta yleisestä säännöstä riippumatta siitä, onko näitä poikkeustapauksia vähän vai paljon. Tältä pohjalta lähtien säännöksiä, jotka rajoittavat oikean omistajan vindikaatio-oikeutta, on viime aikoihin saakka pyritty tulkitsemaan poikkeussäännöksinä.

Voimassa olevan oikeuden mukaan omistaja on oikeutettu saamaan takaisin vilpittömässä mielessä olevan sivullisseuraaajan haltuun joutuneen irtaimen esineen ainoastaan lunastusta vastaan, lukuun ottamatta

² Vrt. Lahtinen DL 1952 s. 212. Sen johdosta ks. LM 1952 s. 513 aliv. 20.

³ Esim. *Sohm*, *Institutiot*, Porvoo 1924, s. 376 s. ja 406 ss.

niitä tapauksia, joissa omistaja on menettänyt esineen näpistämisen, varkauden, ryöstön tahi kiristämisen kautta. Sivullisen vilpittömän mielen suoja ei kuitenkaan ole täydellinen, koska oikea omistaja voi lunastusoikeuttaan käyttämällä uudelleen päästä omistajaksi. Kun otetaan huomioon, että lunastuskanne ei ole omistajan kannekeino, vaan keino omistusoikeuden (takaisin) saamiseksi (ks. 11 §), niin on todettava, että irtaimen esineen omistajan kannevalta kolmatta miestä vastaan on varsin rajoitettu (KK 11: 4 ja 12: 4). Vielä rajoitetumpi on arvopaperien omistajan kannevalta (VKL 14 §, OYL 32 a §). Tosiasiallisesti ei ole sääntönä omistajan moiteoikeus, vaan sivullisseuraajan vilpittömän mielen suoja. Vain harvoissa poikkeustapauksissa omistajan palautusvalta on rajoittamaton.

Selittäessään KK 11: 4:n ja 12: 4:n suhdetta RVA 11 §:ään *Caselius* on lähtenyt siitä, että ensiksi mainitut lainkohdat alkuaan olivat ainoastaan poikkeuksia säännöstä, jonka mukaan kukin sai ottaa oman irtaimen esineensä pois keneltä tahansa, mutta nyttemmin tilanne on muuttunut sikäli, että RVA 11 § on käsitettävä poikkeukseksi.⁴ Hän on epäilemättä oikeassa siinä, että nykyään KK 11: 4 ja 12: 4 on käsitettävä ilmauksiksi yleisestä säännöstä. Mutta näin näyttää uudemman tutkimuksen valossa olleen asianlaita aikaisemminkin, kuten edellä on esitetty. Mitään periaatteellista muutosta ei näytä tapahtuneen, vaan nykyinen tilanne on yhtenäisen oikeuskehityksen tulos. Sikäli kuin muutosta on tapahtunut, se koskee teoreettista ajattelutapaa, jonka pohjalta ko. suhdetta on tarkasteltu. Roomalaisoikeudellisen rajattoman vindikaatio-oikeuden periaatteen pohjalta lähdettäessä KK 11: 4 ja 12: 4 on aikaisemmin käsitetty poikkeusluonteisiksi säännöksiksi. Kehitys on kuitenkin omalla voimallaan johtanut siihen, että nämä lainkohdat nykyisen käsityksen mukaan ovat ilmauksia yleisestä säännöstä. Samanaikaisesti on uudempi tutkimus saattanut havaittavaksi, että näin on ollut asianlaita jo vanhastaan.

Koska irtaimen esineen omistajan periaatteessa rajoittamattoman vindikaatio-oikeuden on katsottu seuraavan jo siitä, että omistusoikeus on absoluuttinen, ts. kaikkiiin nähden suojattu oikeus, niin herää kysymys, eikö kotimaisen oikeuskehityksen luoma omistusoikeus olekaan kaikkia vastaan suojattu. Eikö irtaimen esineen omistajalla ole meillä periaatteellisesti kaikkiiin nähden ulottuvaa vindikaatio-oikeutta? Näitä

⁴ Teoksissa *Wrede—Caselius* s. 283 ja *Caselius—Rautiala*, Siviilioikeudellisia oikeustapauksia s. 188 s.

kysymyksiä koskettelimme seuraavassa. Ne ovat luonteeltaan oikeusteoreettisia, mutta niillä on huomattava merkitys luottamussuojaa koskevia säännöksiä tutkittaessa. Se käy ilmi siitäkin, mitä olemme esittäneet roomalaisoikeudellisen vindikaatio-teorian vaikutuksesta vanhojen lakien tulkintaan nähden. Tämä teoria näyttää aiheuttaneen väärinkäsityksiä, jotka vaikuttavat vielä nykyäänkin.

2. Lähdettyäessä omistajan rajattoman vindikaatio-oikeuden periaatteen pohjalta KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten antama saantosuoja nähdään poikkeuksellisenä ilmiönä. Sen suhdetta omistajan vindikaatio-oikeuteen on kuvattu kahdella eri tavalla. Vanhemmassa oikeustieteessä on katsottu, että mainittujen lainkohtien tarkoittamien edellytysten täytyessä omistajan vindikaatio-oikeus joko katkesi tai muuttui lunastusoikeudeksi.⁵ Oikea omistaja pysyi edelleen omistajana, mutta hän ei saanut esinettä palautetuksi vilpittömässä mielessä olevalta sivullisseuraajalta ilman lunastusta. Tämän mukaan oikea omistaja ei menettänyt omistusoikeuttaan eikä vilpittömässä mielessä ollut sivullinen saanut omistajan oikeusasemaa. Oikean omistajan asema heikentyi sikäli, että hänen kannevaltansa rajoittui lunastuskanteen nostamiseen.⁶ Puutteellisuus luovutuksensaajan oikeusasemassa ilmeni siinä, että tämä ei voinut saada esinettä palautetuksi, jos se oli joutunut uudelleen oikean omistajan haltuun, ellei hän voinut perustaa vaatimustaan sopimussuhteeseen. Tämä selitystapa epäilemättä onkin sopusoinnussa *Hand wahre Hand* -periaatteen kanssa, joka merkitsi sitä, ettei omistajalla ollut kannevaltaa sivullista vastaan toisen haltuun uskotun tavarahan osalta.⁷ Kehitys oli jo ennen vuoden 1734 lain säätämistä johtanut siihen, että sivullissuoja edellytti saantoperustetta ja vilpittömyyttä mieltä. Tämän kehityksen seurauksena vanhemman oikeuden kannejärjestelmän puutteellisuuteen perustuneesta alkeellisesta sivullissuojasta oli muodostunut vaihdannalle ominainen suojamuoto. Mainitut vaatimukset samoin kuin lunastusoikeussäännöstö ovat saaneet ilmaisunsa KK 11:4 ja 12: 4 säännöksissä. Tästä huolimatta näihin säännöksiin perustuva suoja alkuaikoina selitettiin omistajan vindikaatio-oikeuden rajoitukseksi. Myöhemmin on kuitenkin päässyt vallalle se käsityskanta, jonka mukaan vilpittömässä mielessä oleva sivullisseu-

⁵ Ks. *Rabenius*, *Klander å lös egendom* s. 20 s. (vrt. s. 4); *Tengwall*, *Twistemåls Lagfarenheten* s. 126 s.; *Schrevelius* II s. 110 s. ja 125 ss.; *Chydenius*, *Bidrag till läran om leveransafålet*, Helsingfors 1891 s. 2.

⁶ *Serlachius*, *Sakrätten* s. 190 s. verr. s. 180 ss.

⁷ Ks. *Gierke* II s. 566 s.; *Benckert* II s. 286 s.

raaja saa ekstinktiivisen saannon.⁸ Vaadittujen edellytysten täytyessä sivullisseuraajasta tulee omistaja, olkoonpa, että hänen omistusoikeuttaan rasittaa oikean omistajan lunastusoikeus⁹ (ks. tarkemmin 11 §). Sitten kun uudempi kehitys on johtanut eri suojamuotojen erotteluun ja vaihdannalle ominaisten suojamuotojen itsenäiseen käsittelyyn, on havaittavissa, mikä merkitys saantoperustetta ja vilpittöntyä mieltä koskevien vaatimusten käytäntöontulolla on ollut esillä olevassa suhteessa. Tämän perusteella voidaan myös todeta, että sivullissuojan saaminen mainittujen lainkohtien mukaan merkitsee ekstinktion tapahtumista eikä ainoastaan omistajan kannevallan rajoitusta.¹⁰

Selitettiinpä vilpittömän mielen suojan vaikutusta kummalla edellä kosketellulla tavalla tahansa, niin lähtökohtana on tavallisesti ajatus, että omistajalla on periaatteellisesti rajaton vindikaatio-oikeus, johon sivullisen suoja aiheuttaa rajoituksen. Silloinkin kun katsotaan, että seuraaja saa ekstinktiivisen saannon oikean omistajan omistusoikeuden kumoutuessa, ajatellaan, että lähtökohtana on periaatteellisesti rajoittamaton vindikaatio-oikeus. Niinpä *Björling* (s. 54) on esittänyt, että myös pohjoismaisessa oikeuskehityksessä on ollut lähtökohtana vindikaatio-oikeus, rajoittamaton kuten roomalaisessa oikeudessa, mutta sitä on rajoitettu hyvässä uskossa olevan seuraajan hyväksi, ja että tämä rajoittaminen merkitsee ekstinktiivisen saannon tunnustamista. Tältä pohjalta on päädytty kysymyksenasetteluun: vindikaatio vai ekstinktio?¹¹

Tällainen kysymyksenasettelu ei ole mielestämme onnistunut. Se aiheuttaa, ettei ekstinktioilmiötä saada esille oikeassa asiayhteydessä. Kun lähdetään siitä, että omistajalla periaatteellisesti on rajoittamaton

⁸ *Björling* 37 ss. ja 126 ss.; *Wrede—Caselius* s. 291 verr. s. 281; *Benckert* II s. 287; *Undén* I s. 207.

⁹ *Hasselrot* huomauttaa, että on makuasia, nimitetäänkö seuraajan oikeutta — lunastusmahdollisuuden ollessa avoinna — omistusoikeudeksi vai eikö, ja omalta osaltaan katsoo, että omistusoikeus on häilyvä. *Vindikationsrätt* s. 36 s. Ks. myös *Lehto* DL 1928 s. 63 s.

¹⁰ Vastavanlainen kehitys on tapahtunut saksalaisessa oikeustieteessä. Sen tuloksena katsotaan, että vilpittömässä mielessä oleva sivullisseuraaja saa saannon. Mielipiteet ovat kuitenkin käyneet eri suuntiin siihen nähden, onko tämä saanto originaarinen vai derivatiivinen. Ks. *Zitting*, Omistajanvaihdoksesta s. 135 aliv. 38 ja s. 146 aliv. 13 ja 14 sekä *Gierke* II s. 566 ja 575 s., jonka mukaan on kysymys oikealta omistajalta legitimoidun haltijan toimenpiteen avulla johdetusta saannosta.

¹¹ Tämä kysymyksenasettelu on yleinen vielä nykyäänkin. Esim. *Vinding Kruse* II s. 1223 ss.; *Illum*, Dansk Tingsret I s. 404 ss.

vindikaatio-oikeus, jonka katsotaan seuraavan jo siitä, että omistaja on periaatteellisesti kaikkiin nähden suojattu, niin silloin joudutaan sivullisseuraajan vilpittömän mielen suoja käsittämään poikkeukselliseksi ilmiöksi. Ajatus omistajan periaatteessa rajoittamattomasta vindikaatio-oikeudesta on omiaan vaikuttamaan motivoivasti annettaessa säännöksiä vilpittömän mielen suojasta samoin kuin näitä säännöksiä tulkittaessa. Täten dogmaattinen näkökohta saa merkityksen, joka kuuluisi oikeuspoliittisille harkintaperusteille. Lisäksi tämä teoreettinen lähtökohta näyttää kestävämmältä.

Miten sitten tämä vindikaation ja ekstinktion välinen suhde on selitettävissä siten, että ko. probleemi saadaan esiin oikeassa valossa? Haettaessa vastusta tähän kysymykseen on tarkasteltava reaalista tilannetta, jossa mainittu vindikaation ja ekstinktion välinen ratkaisu tapahtuu. Tässä tarkoituksessa otamme lähtökohdaksi sen jo edellä kosketellun kollisiotilanteen, joka syntyy irtaimen esineen omistajan ja sivullisseuraajan välille KK 11: 4 ja 12: 4 tarkoittamissa tapauksissa.

Tällaista tilannetta voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta, kuten jo edellä olemme havainneet. Siinä on kysymys toisaalta kompetenssitehottomuudesta ja toisaalta kahden oikeutetun välisestä kollisiosta. Kollision muodostuminen johtuu kompetenssinpuutteesta. Jos luovuttajalta puuttuu luovutuskompetenssi, niin luovutuksensaajan saanto on tehoton oikeaan omistajaan nähden. Näin muodostuu kollisiotilanne, joka voi ratketa joko oikean omistajan hyväksi tai sivullisseuraajan hyväksi ekstinktion edellytysten täytyessä. Kollision ratkaiseminen ekstinktiovaihtoehdon mukaan merkitsee oikean omistajan moiteoikeuden katkeamista. Mutta tällöin ei ole täsmällistä puhua vindikaatio-oikeuden katkeamisesta. Tämä käy selville saannonmoitteen käsitettä tarkasteltaessa.

3. Saannonmoite tarkoittaa sananmukaisesti saannon moittimista. Irtainta esinettä koskeva saannonmoite ei käsitä kaikkia niitä tapauksia, jotka sisällytetään nimityksen »irtaimen moite» (klander å lösöre) piiriin. Tämän on näet katsottu käsittävän sellaisenkin hallinnanpalauttamisvaatimuksen, jonka esittäjä ei vetoa omistusoikeuteensa, vaan hallintaansa, jonka hän on oikeudenvastaisesti menettänyt. Vastaavasti katsotaan, että hallinnanpalautusvaatimus voidaan kohdistaa myös sellaiseen haltijaan, joka ei tee omistusoikeusvaatimusta, ts. ei nojaa hallintaansa omistusoikeussaantoon. Saannonmoite on sikäli suppeampi, että se tarkoittaa vain tilannetta, jossa vastaaja nojautuu saantoon ja jossa kantaja vaatii tämän saannon mitättömäksi julistamista.

Säännöllisesti saannonmoitekanne käsittää vaatimuksen sekä vastaajan saannon mitättömäksi julistamista että hallinnan palauttamisesta. Nämä kaksi vaatimusta, jotka varsinaisessa saannonmoitekanteessa kombinoituvat, voidaan kanneteitse toteuttaa toisistaan riippumatta. Niiden erottelu ja itsenäinen käsittely on nykyisessä kehitysvaiheessa tarpeellista.¹²

Aikaisemmin on »irtaimen moite» yleensä käsitelty olennaisesti hallintaa koskevaksi riidaksi. Tämä käsitystapa onkin sopusoinnussa vanhemman oikeuskehityksen kanssa.¹³ Sen pohjalta lähdettäessä tehottomuuskysymys kuitenkin jää toisarvoiseen asemaan.¹⁴ Tämän välttämiseksi on paikallaan, että molemmat edellä mainitut vaatimukset otetaan itsenäisen tarkastelun kohteiksi. Näin menetellen vältytään joutumasta yksipuolisuuteen päinvastaisessa suhteessa. Tämä olisi seurauksena, jos vanhemman oikeuden »irtaimen moite» käsitettäisiin pelkäksi saannon moitteeksi jättämällä hallintaa koskeva vaatimus syrjään. KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamassa tilanteessa puhutaan sekä saannonmoitteesta että vindikaatiosta. Viimeksi mainitun nimityksen käyttö

¹² Vrt. esitystä kiinteistönsaannon moitteesta *Zitting* m.t. s. 173 ss.

¹³ Maakunta- ja maanlakien säänteleminen irtaimen moite tarkoitti olennaisesti hallintaa koskevaa riitaa. Tästä on kuitenkin tehtävä varovaisesti johtopäätöksiä, sillä mainittujen lakien mukaan ei ollut hallinnan ja omistuksen välillä yhtä jyrkkää eroa kuin mitä nykyään vallalla oleva käsitystapa edellyttää. Ks. *Estlander*, *Klander å lösöre* s. 70 ss., 207 ss. ja 216 ss.; *Wrede*, *Föreläsningar* I s. 250 ss.; *Zitting* m.t. s. 165 ss.

¹⁴ Vanhojen lähteiden pohjalla kehittämänsä moitekanneteorian mukaisesti *Serlachius* (*Sakrätten* s. 199 ss. verr. s. 181 s.; *Om klander å jord*, Helsingfors 1884, s. 27 s., 54 ss. ja 170 ss.) panee pääpainon hallinnanpalautusvaatimukselle antamatta tehottomuusvaatimukselle itsenäistä asemaa. Koska hän on toisaalta oivaltanut, että moiteoikeus ei ole omistajan vaan sen oikeus, joka on ollut omistaja ja jonka edelleen pitäisi olla omistaja, ja että vaatimus saannon mitättömäksi julistamisesta voidaan poikkeuksellisesti toteuttaa itsenäisesti vahvistuskanteen muodossa, syyllistyy hän kuitenkin epäjohtomukaisuuteen. Moite (*klander*) tarkoittaa *Serlachiuksen* mukaan — sekä kiinteän että irtaimen osalta — kannetta, mikä on omistajan käytettävissä silloin, kun tämä on oikeudettomasti menettänyt esineen hallinnan. Tämän käsitteen piiriin hän sisällyttää myös saannonmoitteen, joka perustuu pätemättömyysperusteeseen ja jonka sisältönä on vaatimus, että saannon luoma oikeustila kumotaan ja esine palautetaan kantajalle. Mutta kun oikeus moittia saantoa ei edellä lausutun mukaan varsinaisesti tarkoita omistajan oikeussuojakeinoa, niin saannonmoite täsmällisesti ottaen ei sisälly moitekäsittelyn piiriin edellä esitetystä merkityksestä. Tämän epäjohtomukaisuuden pohjimmainen syy näyttää olevan kahden erilaisen suojamuodon (staattisen ja dynaamisen) erottamatta jättämisessä.

on omansa aiheuttamaan epäselvyyttä, koska sillä on useampia merkityksiä. Vindikaation on näet katsottu tarkoittavan kolmea vaihtoehtoista kannetapausta. Siitä on kysymys

1) silloin, kun prosessin kohteena on ainoastaan vaatimus esineen hallinnan luovuttamisesta,

2) silloin, kun oikeudenkäynnissä kumuloidaan omistusoikeuden vahvistamista tarkoittava kanne ja vaatimus esineen hallinnan palauttamisesta, sekä

3) silloin, kun hallinnanpalautusta tarkoittava kanne on sellainen, että siinä tulee omistusoikeus hallinnanpalautusvaatimuksen ohella prosessin kohteeksi.¹⁵

Vindikaatio varsinaisessa merkityksessä tarkoittaa 1-vaihtoehton mukaista tapausta. Tämä tulee kysymykseen silloin, kun vastaaja ei saantoon vetoamalla kiistä kantajan omistusoikeutta. Mutta jos vastaaja vetoaa omistusoikeussaantoon, niin silloin syntyy riita paremmasta oikeudesta esineeseen ja silloin tuomio käsittää ratkaisun paitsi hallinnanpalautusvaatimuksen myös omistusoikeuskysymyksen osalta. Siihen nähden, onko tällöin kysymys 2- vai 3-kohdan tarkoittamasta tapauksesta, on esitetty eri mielipiteitä.

Aikaisemmin on moiteriita käsitetty olennaisesti hallintaa koskevaksi riidaksi, jossa omistusoikeuskysymyksellä ei ole itsenäistä asemaa. Tätä ajatustapaa vastaa parhaiten 3-vaihtoehto, jonka pohjalta *Wrede* näyttää lähtevän.¹⁶ Hän panee pääpainon hallinnanpalauttamisvaatimukselle esittäessään, että moitteen tarkoituksena on aina menetetyn hallinnan palauttaminen. Moiteriidassa annettu tuomio, jolla moitekanne hyväksytään, lausuu »pääasiallisesti», että vastaajan on palautettava riidan kohde kantajalle. Hylkäävä tuomio taas sisältää, että kantaja ei ole oikeutettu saamaan omaisuutta haltuunsa. Tätä esitystä ei kuitenkaan ole käsitettävä siten, että tuomio koskisi pelkästään hallinnanpalautusvaatimusta. *Wrede* näet edellyttää, että tuomio ratkaisee oikeusvoimaisesti, kummalla asianosaisella on parempi oikeus esineeseen. Saannonmoitekanne tarkoittaa hänen mukaansa kannetta, jossa vaaditaan vastaajan saannon julistamista mitättömäksi ja omaisuuden palauttamista sen oikealle omistajalle. Ensiksi mainittu vaatimus ei kuitenkaan

¹⁵ *Kallenberg*, Svensk Civilprocessrätt. Föreläsningar IV, Lund 1924, s. 939 ss.

¹⁶ *Wrede* s. 246 ss. ja 253 s. verr. *Wrede—Palmgren*, Civilprocessrätt I, Vammala 1953, s. 293. Samoin *Wrede—Caselius* s. 298 ss. ja 303 s.

ole itsenäinen, joten kumulaatiotapauksesta (2-vaihtoehto) ei ole kysymys.

Myös *Kallenberg* on varhaisemmassa vaiheessa lähtenyt 3-vaihtoehdon pohjalta.¹⁷ Myöhemmin hän on muuttanut kantaansa esittäen, että aikaisempi, tosin aikanaan vallitsevaa käsitystapaa vastaava kannanotto ei ole teoreettisesti perusteltavissa. Hän tekee selvän eron omistusoikeuden ja siihen perustuvan vaateen välillä ja lähtee siitä, ettei hallinnanpalautusvaatimusta koskeva ratkaisu käsitä omistusoikeuden vahvistamista. Oletamus, että prosessuaalinen hallinnanpalautusta tarkoittava kanne saattaisi prosessin kohteeksi paitsi tarkoitetun vaatimuksen myös sen perusteen, omistusoikeuden, on hänen mukaansa mielivaltainen eikä ole sopusoinnussa oikeusvoimaa koskevien periaatteiden kanssa. Sen vuoksi hän asettuu torjuvalle kannalle 3-vaihtoehtoon nähden ja esittää, että MK 11 luvun tarkoittama saannonmoite samoin kuin irtaimen saannon moite (KK 1:3) tarkoittaa 2-vaihtoehdon mukaista tapausta. Muulloin riippuu kanteen tulkinnasta, onko käsillä sanotunlainen kumulaatiotapaus. Jos niin on asianlaita, niin tuomion sisältö määräytyy sen mukaan.¹⁸

Edellä esitetystä ilmenevä kehitys näyttää luonnolliselta, kun otetaan huomioon, että dynaamiset ilmiöt ovat vaihdannan vilkastuessa työntyneet etualalle ja että kirjaamislaitoksen kehittyminen on luonut yhä useampia tilanteita, joissa riita paremmasta oikeudesta tulee ratkaistavaksi riippumatta hallintakysymyksestä. Sen sijaan että moite-riita on aikaisemmin käsitetty olennaisesti hallintaa koskevaksi riidaksi, on kysymys vastaajan saannon tehottomaksi julistamisesta nyttemmin saanut itsenäisen aseman ja tullut itsenäisen tutkimuksen kohteeksi. Oikeastaan kehitys on mennyt Ruotsissa vieläkin pitemmälle, sillä viime aikoina on esitetty, että moitteen käsitteelle on olennaista omistusoikeuskysymyksen, mutta ei sensijaan hallintakysymyksen ratkaisemisen.¹⁹ Epäilemättä kehityksen suunta on meillä sama. Nykyvaiheessa ei saannonmoiteriitaa voida selittää enää pääasiallisesti hallinnanluovutusvaatimusta koskevana prosessina. Saannonmoitteen molemmat momentit, tehottomuusvaatimus ja hallinnanpalautusvaatimus, on sel-

¹⁷ De ordinära devolutiva rättsmedlen, Lund 1915, s. 138 aliv. 13.

¹⁸ *Kallenberg* m.t. s. 939 ss. Samalta pohjalta lähtee *Undén* I s. 97 s. verr. II, s. 102 ss. Vrt. *Olivecrona*, *Domen i tvistemål*, Lund 1943 s. 196 s. Ks. myös *Holmbäck*, *Minnesskrift* II s. 218 ss.

¹⁹ *Ekeberg—Benckert—Nial*, *Sakrätt* s. 201 s. ja 210; *Ljungman*, *Om prestation in natura*, Uppsala 1948, s. 21 ss.

västi erotettava toisistaan ja kumpikin niistä on alistettava itsenäisen tarkastelun kohteeksi.²⁰

Varsinainen saannonmoite, jota tässä yhteydessä pidämme silmällä, käsittää kaksi vaatimusta, toisaalta vaatimuksen vastaajan saannon mitättömäksi julistamisesta (tehottomuus- eli mitättömyysvaatimus) ja toisaalta vaatimuksen vastaajan velvoittamisesta luovuttamaan esineen kantajan hallintaan (hallinnanpalautusvaatimus). Nämä vaatimukset, jotka saannonmoiteriidassa kombinoituvat, ovat periaatteellisesti itsenäisiä. Ne voidaan toteuttaa itsenäisesti eri kanteilla. Silloinkin kun nämä vaatimukset esitetään samassa moiteriidassa, ne on syytä pitää toisistaan erillään. Kantaja pyytää toisaalta vastaajan saannon mitättömäksi julistamista ja toisaalta hallinnan palauttamista. Tuomioistuimen lausuma saannon mitättömäksi julistamisesta ei muodosta ainoastaan tuomionperustetta, vaan se käsittää kohdan itse tuomion sisällössä. Tämän johdosta siihen liittyy oikeusvoimavaikutus. Silloin kun kantaja omistusoikeussaantoon nojautuen vaatii hallinnan palautusta sivulliselta, joka puolestaan ei nojaudu saantoon eikä siis kiellä kantajan omistusoikeutta, on kysymys pelkästään omistajan hallinnanpalautuskanteesta (vindikaatiosta). Mutta jos vastaaja vetoaa saantoon, niin silloin kantajan hallinnanpalautusvaatimusta ei voida hyväksyä, ellei vastaajan saantoa julisteta mitättömäksi.²¹ Kysymys vastaajan hallintansa tueksi esittämän saannon tehottomuudesta on ratkaistava ennen kuin kantajan hallinnanpalautusvaatimus voidaan ratkaista. Tässä mielessä tehottomuusvaatimuksen ratkaiseminen on hallinnanpalautusvaatimukseen nähden ennakkoluonteinen kysymys.

Käsitteellisen täsmällisyyden aikaansaamiseksi erotamme kolme kannettyyppiä, jotka tulevat kysymykseen puheenalaisessa tilanteessa: 1) *omistajan hallintakanne*,²² 2) *tehottomuuskanne* ja 3) *varsinainen saannonmoitekanne*, jossa sekä tehottomuus- että hallinnanpalautusvaatimus yhtyvät. Saannonmoitteesta voidaan puhua silloin, kun esitetään tehottomuusvaatimus joko yksinään tai yhdessä hallinnanpalautusvaatimuksen kanssa. Moitteesta ei sen sijaan ole kysymys silloin, kun omistaja esittää pelkän hallinnanpalautusvaatimuksen. Saannon-

²⁰ Ks. *Zitting*, Omistajanvaihduksesta s. 173 ss., jossa oleva kiinteistön saannon moitetta koskeva esitys olennaisin osin soveltuu myös irtaimen saannon moitteeseen.

²¹ Ks. *KoO t. 1925 I 34*.

²² Vrt. *Zitting m.t. s. 178 aliv. 20*, jossa puhutaan hallinnan palautusta ja saantia tarkoittavista kanteista. Yhteisnimityksen »omistajan hallintakanne» käytön tarkoituksenmukaisuuteen nähden siinä esitetyt epäilykset näyttävät aiheettomilta.

moitteelle on siis olennaista tehottomuusvaatimus mutta ei hallinnanpalautusvaatimus. Tästä seuraa, ettei sitä voida samastaa vindikaatiokanteen kanssa. Vindikaatiokanteesta puhutaan eri merkityksissä, mutta varsinaisesti se tarkoittaa kannetta, jossa omistaja vaatii toisen hallinnassa olevan esineen palauttamista omistusoikeutensa perusteella.²³ Sille ei ole olennaista, päinvastoin kuin saannonmoitteelle, että vastaaja omaan saantoonsa vedoten kiistää kantajan omistusoikeuden. Jos suoritetaan edellä esitetty erottelu, niin silloin vindikaatio-nimitystä voitaisiin käyttää omistajan hallintakanteen, mutta ei sen sijaan pelkän tehottomuuskanteen ollessa kysymyksessä. Koska varsinaisessa saannonmoitekanteessa tehottomuusvaatimus kombinoituu hallinnanpalautusta tarkoittavan vaatimuksen kanssa, jonka viimeksi mainitun osalta vindikaatio-nimitys on paikallaan, on ymmärrettävissä, että saannonmoitekanne usein samastetaan vindikaatiokanteen kanssa. Näiden välillä on kuitenkin selvä ero. Vindikaatiokanne on omistajan kanne, mutta varsinainen saannonmoitekanne sitä vastoin on ns. oikean omistajan kanne, ts. kanne, johon turvautuu se, joka on ollut omistaja ja joka edelleen olisi omistaja, ellei moitteenalaista saantoa olisi tullut väliin.²⁴

Tämän perusteella voimme havaita, etteivät vindikaatio varsinaisessa, täsmällisessä merkityksessä ja ekstinktio kuulu yhteen eikä niitä sen vuoksi voida käsitellä saman kysymyksen kahtena eri ratkaisuvaihtoehtona. Ekstinktio tarkoittaa määrätynlaista vaihtoehtoista kollisionsratkaisutapaa. Se tulee kysymykseen sellaisissa sivullissuhteissa, jotka tyypinsä puolesta kuuluvat etenevään tai takautuvaan sivullisrelaatioon. Yksilöllisesti määrättyyn esineeseen kohdistuvien oikeuksien kollisio näissä sivullissuhteissa ratkeaa pääsääntöisesti aikaprioriteettisäännön mukaan. Tietyin edellytyksin tästä säännöstä poiketaan ja etusija myönnetään sille, jonka oikeusperuste on myöhäisemmältä ajalta. Tätä poikkeuksellista ratkaisuvaihtoehtoa nimitämme ekstinktioksi.²⁵ Kollisions muodostuminen näissä sivullissuhteissa johtuu kompetenssivirheestä laajassa merkityksessä. Vastaavasti kytkeytyy kollision ratkeaminen yhteen saannon tehottomuuskysymyksen kanssa. Kun puheenalaisessa etenevän sivullissuhteen kollisiotilanteessa oikean

²³ Ks. *Zitting* m.t. s. 174 s.

²⁴ *Serlachius*, *Sakrätten* s. 182 ja 200; *Zitting* m.t. s. 174 ss.

²⁵ Tämä ekstinktioilmiön perusajatuksen oivaltaminen on ennen kaikkea Rossin ansiota (*Ejendomsret og Ejendomsøvergang* s. 68 ss.). Samalta pohjalta lähtee *Olsen*, *Borgenærsskydd* s. 35 s. verr. s. 34 ja 143 ss. Ks. edelleen *Zitting* m.t. s. 140 ss.

omistajan moitekanne hyväksytään ja sivullisseuraajan saanto julistetaan mitättömäksi, niin silloin kollisio ratkeaa viimeksi mainitun hyväksi aikaprioriteettisäännön mukaisesti. Oikean omistajan moiteoikeuden katketessa taas tapahtuu ekstinktio, ts. kollisionratkaisu sivullisseuraajan hyväksi. Tällä tavalla ekstinktio kuuluu yhteen tehottomuuskysymyksen ja dynaamisen suojan kanssa. Vindikaatio omistajan hallintakanteen merkityksessä sen sijaan koskee staattista suojaa eikä niin muodoin välttämättömästi kuulu yhteen ekstinktio-ilmion kanssa. Tosin vindikaatio kytkeytyy yhteen ekstinktion kanssa sen kautta, että varsinainen saannonmoite sisältää paitsi hallinnanpalautusvaatimuksen myös tehottomuusvaatimuksen. Mutta tämä yhteys ei ole elimellinen. Se hajoaa samalla kun varsinaisen saannonmoitteen eri momentit eroteetaan toisistaan.

Esitetyn perusteella voimme havaita, ettei puheenlaisen KK 11:4 ja 12:4 säännösten tarkoittaman tilanteen selvittely tarkoita ratkaisua vindikaation ja ekstinktion välillä. Ekstinktio ei liity elimellisesti omistajan hallinnanpalautusvaatimukseen, vaan tehottomuuskysymykseen ja sitä tietä kollisioprobleemiin. Tältä pohjalta voidaan suorittaa täsmällisempi vastakohdanasettelu: aikaprioriteetti — ekstinktio.

Suorittamamme erittelyn pohjalla voimme tehdä vielä pitemmälle meneviä johtopäätöksiä. Se auttaa havaitsemaan, missä määrin oikeutettu on väite, että ekstinktio merkitsee poikkeusta säännöstä, jonka mukaan omistaja on periaatteellisesti kaikkiin nähden suojattu. Tämä ajatus on näet ollut lähtökohtana silloin, kun vilpittömän mielen ekstinktio on selitetty omistajan vindikaatio-oikeuden rajoitukseksi.

Väite, että omistaja on periaatteellisesti kaikkiin nähden suojattu, on epäilemättä paikallaan silloin, kun ajatellaan omistajan *varsinaista eli staattista oikeussuojaa*. Omistajalla on suojattu yksinomainen käyttövapaus eli -oikeus esineeseen nähden. Tällainen yksinomainen käyttövapaus muodostuu sen kautta, että kieltonormit kohdistuvat kaikkiin sivullisiin; mutta eivät omistajaan itseensä. Jos sivulliset näitä normeja rikkoen häiritsevät omistajan käyttövapautta tai estävät häntä käyttämästä esinettä, niin silloin omistajan käytettävissä on tiettyjä oikeussuojakeinoja, kuten esim. omistajan hallintakanne ja kieltotuo-miota tarkoittava kanne. Nämä kannekeinot ovat omistajan käytettävissä periaatteellisesti kaikkia tarkoitettujen kieltonormien rikkojia vastaan. Tässä mielessä omistajan oikeussuoja on periaatteellisesti rajoittamatonta, kaikkiin sivullisiin kohdistuvaa. Tällainen suoja on edellytyksenä yksinomaisen käyttövapauden muodostumiselle. Voimme

sanoa, että omistaja voi kohdistaa hallintakanteen periaatteellisesti kaikkiin sivullisiin. Jos tällaista kannetta nimitämme vindikaatiokanteeksi, niin silloin voimme myös sanoa, että omistajalla on periaatteellisesti rajoittamaton vindikaatio-oikeus.

Tämä toteamus on perusteltu, jos vindikaatiosta puhutaan pelkästään omistajan hallintakanteen merkityksessä. Se koskee omistajan varsinaista oikeussuojaa, mutta ei sen sijaan toista suojamuotoa, nimittäin *dynaamista eli kollisiosuojaa*.²⁶ Tämä vaihdannan yhteydessä esiintyvä erikoinen suojamuoto koskee kysymystä saantoperusteen sitovuudesta kollisiotilanteissa. Se ei ole luonteenomaista yksin omistusoikeudelle, vaan se tulee esille yleensä kaikkien varallisuus oikeuksien dynamiikassa. Kysymys siitä, miten vaihdannan yhteydessä syntynyt kollisiotilanne ratkeaa, voi tulla ratkaistavaksi erilaisten oikeudenhaltijain kohdalta. Yksilöllisesti määrättyyn esineeseen kohdistuvien oikeuksien kollisiotilanteissa etenevässä ja takautuvassa sivullisuhteessa ratkaisu määräytyy aikaprioriteettisäännön ja ekstinktiiovaihtoehdon mukaisesti. Oikeudenhaltijan suoja sivullisen ekstinktiomahdollisuutta vastaan on mainitunlaista dynaamista suojaa. Vastaavasti voidaan mainitusta suojasta puhua myös ekstingventin kannalta. Dynaamisen suojan saaminen on näet yhteydessä kollisionratkaisun kanssa, mikä tapahtuu »joko—tai» -vaihtoehdon mukaan kussakin henkilösuhteessa.

Puheenalaisessa kollisiotilanteessa oikean omistajan ja sivullisseuraajan välillä ratkaisu tapahtuu vastaavasti jommankumman hyväksi. Viimeksi mainittu saa dynaamisen suojan tässä henkilösuhteessa ekstinktion edellytysten täytyessä, ts. samalla kun oikean omistajan moiteoikeus katkeaa. Jos taas kollisiotilanne ratkeaa oikean omistajan eduksi menestyksellisesti ajetun moitekanteen (tehottomuuskanteen) seurauksena, niin silloin tämä saa dynaamisesti suojatun oikeusaseman ko. suhteessa. Omistajan suoja sivullisen ekstinktiomahdollisuutta vastaan on siis dynaamista eli kollisiosuojaa. Sitten kun kollisiotilanne on ratkaistu oikean omistajan hyväksi julistamalla sivullisseuraajan saanto mitättömäksi, tulee esille kysymys omistajan varsinaisesta oikeussuojasta, esim. hallinnanpalautusvaatimuksesta. Ensin ratkaistaan kollisiotilanne, ts. kysymys paremmasta oikeudesta, ja sitten vasta kysymys omistajankanteen käyttömahdollisuudesta. Näin on periaatteellisesti asianlaita silloinkin, kun molemmat kysymykset tulevat ratkaistavaksi

²⁶ Omistajan eri suojamuotojen erottelun osalta ks. Zitting m.t. 5, 8 ja 10 § sekä LM 1952 s. 387 ss. ja 501 ss. Vrt. Olsson m.t. s. 21 s.; Vuorio s. 56 ss. ja 210 s.

samassa moiteriidassa, jossa esitetään sekä tehottomuus- että hallinnan-palautusvaatimus.

Omistajan eri suojamuotojen erottelun pohjalla on havaittavissa, että väite omistajan oikeussuojan periaatteellisesta rajoittamattomuudesta on paikallaan omistajan varsinaisten oikeussuojakeinojen, kuten esim. omistajan hallintakanteen (vindikaatiokanne) osalta. Sen sijaan tämä väite ei ole perusteltu dynaamisen eli kollisiosuojan osalta. Kysymys ekstinktion myöntämisestä pienemmässä tai suuremmassa laajuudessa kuuluu viimeksi mainitun suojamuodon piiriin. Ekstinktioprobleemi on osa laajasta kollisioprobleemista. Se on pidettävä selvästi erillään omistajan varsinaisesta eli staattisesta suojasta ja siis myös vindikaatiosta. Tätä koskeva omistajan rajattoman oikeussuojan periaate ei varsinaisesti koske kysymystä siitä, missä laajuudessa ekstinktio on myönnettävä, ts. missä määrin on poikettava aikaprioriteettisäännöstä ratkaistaessa yksilöllisesti määrättyyn esineeseen kohdistuvien oikeuksien kollisiotilanteita etenevässä ja takautuvassa sivullisuhteessa. Ekstinktion myöntäminen huomattavassa laajuudessa ei tämän mukaan riistä oikeutusta säännöltä, että omistaja on periaatteellisesti kaikkiin nähden suojattu. Tämä sääntö näet koskee toista ilmiötä kuin ekstinktio. Viimeksi mainittu muodostaa osan laajasta kollisioprobleemista ja kysymys ekstinktion sallittavuudesta ja sen edellytyksistä muodostaa osan laajemmasta kysymyksestä, miten erilaiset kollisiotilanteet on ratkaistava.

Tältä pohjalta lähtien ekstinktio-ilmiö nähdään — mielestämme oikeassa valossa — kollisioprobleemin osana. Havaitaan, ettei se muodosta omistajan vindikaatio-oikeuden rajoitusta. Tämän havainnon perusteella voimme vapautua siitä käsityksestä, että ekstinktio ja vilpittömän mielen suojaaminen ovat luonteensa mukaan jotakin poikkeuksellista, mikä huonosti soveltuu yhteen omistajan periaatteellisesti rajattoman oikeussuojan kanssa.²⁷ Mainitunlainen sinänsä virheelliseksi osoittautuva käsitys on viime aikoihin saakka merkittävällä tavalla vaikuttanut ekstinktiota ja vilpittömän mielen suojaa koskevien säännösten tulkintaan. Siitä on ilmauksena muun muassa edellä kosketeltu aikaisempi pyrkimys rajoittaa KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten sovellutusala. Kehitys on vienyt siihen, että näille säännöksille tunnustetaan yleisen periaatteen kantavuus. Mutta selvittämättä on jäänyt, miten tämä soveltuu yhteen

²⁷ Vallitsevaa käsitystapaa on Lehto kuvannut osuvasti lausuessaan, että vindikaatio-oikeus on käsitteellisesti rajaton sikäli, että omistaja on oikeutettu aina saamaan omansa takaisin, mutta asiallisesti tuo vindikaatio-oikeus on meillä rajoitettu vilpittömän mielen saantoa koskeviin säännöksiin (DL 1928 s. 64 s.).

omistajan rajattoman vindikaatio-oikeuden periaatteen kanssa, jota rajoittavana poikkeusilmiönä ekstinktiota on aikaisemmin käsitelty. Edellä suoritetun erottelun perusteella voimme todeta, ettei ole ristiriitaisuutta mainitun periaatteen ja vilpittömän mielen ekstinktiota koskevien säännösten soveltamisalan laajenemisen välillä.²⁸ Vilpittömän mielen ekstinktio koskee toista kysymystä kuin omistajan rajattoman vindikaatio-oikeuden periaate, minkä vuoksi sitä ei voida käsitellä mainitun periaatteen rajoituksena. Mainittu periaate ei sovellu ekstinktio-ilmion käsittelyn pohjaksi, koska tämä periaate koskee vain omistajan varsinaista (staattista) oikeussuojaa ekstinktio-ilmion sitä vastoin kuulussa dynaamisen suojan piiriin.

²⁸ *Illum* (Dansk tingsret I s. 406 s.) esittää, että jo *Ørsted* erotti kysymyksen ekstinktion sallittavuudesta ja sen ajatuksen, että omistajan rajaton vindikaatio-oikeus on luonnollinen seuraus omistusoikeudesta esineoikeutena. Vaikka *Ørstedin* mukaan vilpittömässä mielessä olevan sivullisseuraajan suojaaminen ei sinänsä ollut ristiriidassa omistusoikeuden esineoikeudellisen luonteen kanssa, hän kuitenkin katsoi, että Tanskan lain mukaan ekstinktio on sallittu vain rajoitetussa laajuudessa. Uudempi lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö ovat tendenssimäisesti pyrkineet rajoittamaan yleistä vindikaatiosääntöä. Tämän kehityksen perusteella *Illum* esittää, ettei enää voida vaatia erityistä legaalista perustetta poikettaessa yksityistapauksessa vindikaatiosäännöstä. Vrt. Ross m.t. s. 136 s. Ks. myös *Vinding Kruse* II s. 1224 ss. ja 1243 ss.

II Luku

SAANTOSUOJAN EDELLYTYKSET

4 §. SAANTOPERUSTE VILPITTÖMÄN MIELEN
EKSTINKTION EDELLYTYKSENÄ.1. *Saantoperusteen laatua koskevat vaatimukset.*

Keskiaikaisten lakien mukaan omistajalla ei ollut toisen haltuun uskomansa irtaimen esineen osalta käytettävissä kannekeinoja kolmatta miestä vastaan. Tämä kannevellan rajoitus oli riippumaton siitä, millaisen perusteen nojalla kolmas mies oli saanut esineen haltuunsa. Vuoden 1734 lain säätämistä edeltäneenä aikakautena tässä suhteessa tapahtui muutos, kuten edellä (s. 11 ss.) on esitetty. Samalla kun vilpittön mieli tuli sivullishaltijan suojan edellytykseksi, vakiintui myös laillista saantoa koskeva vaatimus.¹ Tämän kehityksen tuloksena oli, että vain sellainen sivullishaltija sai vilpittömän mielen suojan, joka voi nojata hallintansa lailliseen saantoon, ja hänkin ainoastaan oikean omistajan lunastusoikeuden rajoittaman suojan. Tältä pohjalta oli laadittu vuoden 1728 kauppakaariehdotus. Siihen sisältyvä yleissäännös vilpittömän mielen suojasta (KK 12:10) tarkoitti sellaista tapausta, että toiselle lainattu tai uskottu (inlagt eller förtrodt) tavara oli joutunut kolmannen käteen kaupan, panttauksen tai muun laillisen saannon kautta. Seuraavasta eli vuoden 1731 kauppakaariehdotuksesta tämä

¹ Vilpittömyyttä mieltä ja saantoperustetta koskevien vaatimusten läheinen keskinäinen yhteys käy ilmi *Serlachiuksen* esityksestä, jonka mukaan vilpittömän mielen vaatimuksen on vanhemmassa oikeuskäytännössä katsottu sisältävän vain vaatimuksen tyyppinsä puolesta laillisen saannon olemassaolosta ja siihen liittyvästä hallinnan siirtymisestä (Sakrätten s. 189 verr. s. 190 ja 202; Klander å jord s. 167 s.).

yleissäännös poistettiin samalla kuin KK 11:4:ään ja 12:4:ään tehtiin tästä aiheutunut lisäys.

KK 11:4 koskee sanamuotonsa mukaisesti ostajan, pantinsaajan ja lahjansaajan vilpittömän mielen suojaa. KK 12:4:ssä taas on kysymys sellaisesta tapauksesta, että talteen uskottua tavaraa myydään, pannaan pantiksi tai hukataan. Kummassakaan lainkohdassa ei ole yleistä viittausta muihin laillisiin saantotapoihin. Mikä tarkoitus on ollut lainvalmistelutöiden loppuvaiheessa tapahtuneella muutoksella, siitä ei voida sanoa mitään varmaa. On esitetty olettaimus, että yleisen laillisia saantoja koskevan viittauksen poistamisella on tahdottu sulkea pois mahdollisuus soveltaa ko. säännöksiä perimysseuraantoon, jollainen myös muodostaa laillisen saannon (MK 1:1).² Mutta toisaalta on kuitenkin otettava huomioon, ettei lainsäätäjän tarkoituksena ole voinut olla suojan rajoittaminen nimenomaan lueteltuihin tapauksiin. Muutoinhan vaihtokin olisi jäänyt näiden säännösten sovellutusalan ulkopuolelle, mikä tuskin olisi ollut perusteltavissa. Mainittujen säännösten sovellutusta ei sen vuoksi voida rajoittaa sanamuodon edellyttämiin tapauksiin. Niitä on tulkittava samoin kuin yleensä mainitun lain kasuistisia säännöksiä.

Ryhdyttäessä määrittämään KK 11:4 ja 12:4 säännösten sovellutus-alaa puheenalaisessa suhteessa on aluksi todettava, että ainoastaan elävien kesken (inter vivos) tapahtuvat määräämistoimet tulevat kysymykseen.³ Varsinaisten luovutustapausten (siis kaupan, vaihdon ja lahjan) ohella saattaa muunkinlainen, esim. vapaaehtoisessa huutokaupassa tapahtunut luovutus perustaa vilpittömän mielen saannon.⁴ Ulkopuolelle jäävät perhe- ja perintöoikeudelliset⁵ samoin kuin yhteisöoikeudelliset saannot. Toisaalta voivat myös muita oikeustyyppisiä kuin omistusoikeutta tarkoittavat määräämistoimet luoda edellytykset ko. suojalle. Lain nimenomaisen sanonnan mukaan

² Benckert II s. 204 s.

³ Wrede—Caselius s. 292; Hannikainen s. 200; Benckert II s. 203 ss., jonka mukaan edellytyksenä on esineoikeudellinen määräämistoimi inter vivos; Undén I s. 214 s. Ks. myös Hakulinen, Velkakirjalaki s. 150.

⁴ Vrt. KuolJulL 162 § ja AL 58 §, joissa mainitaan luovutus ja panttaus; KonkS 46 § i-kohdan 3 mom.: »joutunut kolmannelle... saannon nojalla»; PK 13:2: »laillisesti tullut toisen omaksi».

⁵ Lahjan ja (erikois-)testamentin rinnakkaisuus on aikaisemmin aiheuttanut epätietoisuutta siihen nähden, saattaako vilpittömän mielen suoja tulla myös testamentinsaajan hyväksi. Myöntävästi vastaa Rabenius, Klander å lös egendom s. 24; vrt. myös Björling s. 155 s. Nykyään on omaksuttu kielteinen asenne. Wrede—Caselius s. 292; Benckert II s. 211 s.; Hasselrot, Vindikationsrätt s. 41; Undén I s. 216.

säännökset koskevat panttausoikeustointa. Kysymykseen siitä, missä määrin vilpittömän mielen suoja tulee nautintaoikeuden, esim. vuokraoikeuden, ja pidätysoikeuden haltijan hyväksi, emme tässä yhteydessä puutu, koska tutkimuksemme koskee luovutuksensaajan saantosuojaa.⁶ Sen sijaan tarkastelemme seuraavassa, missä määrin puheenalaisia lainkohtia voidaan soveltaa erinäisiin poikkeuksellisiin saantotapauksiin. Tällä kysymyksellä on käytännöllistä merkitystä lähinnä irtaimen käteispannin realisoinnin sekä ulosmittaus- ja konkurssihuutokaupan osalta.

Mitä ensinnäkin *irtaimen pantin realisointiin* tulee, on huomattava, että luovuttaja ei tällöin esiinny omistajana, vaan pantinhaltijana. Hän ei käytä omistajan luovutuskompetenssia, vaan pantinhaltijan realisaatio-oikeutta. Koska molemmissa tapauksissa on kysymys kelpuutuksesta esineen myymiseen, ja koska ostajan sen enempää kuin oikean omistajankaan kannalta ei näytä olevan syytä näiden tapausten erilaiseen käsittelyyn, lienee ostajalle myönnettävä saantosuoja myös kysymyksen ollessa käteispannin realisoinnista.⁷ Tälle käsityskannalle saadaan tukea myös vuoden 1734 laista ja sen valmistelutöistä. KK 10:6:n edelleenpanttausta koskevaa säännöstä vastaava säännös vuoden 1718 ehdotuksessa (KK 10:9) näet edellytti, ettei omistajalla ollut kannevaltaa kolmatta vastaan, jolle pantti oli määräysten vastaisesti luovutettu. KK 10:6 ei ole yhtä selvä, mutta senkin on katsottava edellyttävän vilpittömän mielen suojaa siitä päätellen, että omistaja on oikeutettu saamaan korvauksen siltä, joka edelleen panttaa hallussaan olevan pantin suuremmasta arvosta tahi muilla ehdoilla kuin se hänellä on.⁸ Olettaen, että vilpittömän mielen suojaa koskevia säännöksiä voidaan soveltaa silloin, kun pantinhaltija oikeudettomasti luovuttaa edelleen pantiksi esineen, niin voitaneen niitä soveltaa myös silloin, kun esine on oikeudettomasti myyty pantin realisoinnissa.⁹

Ulosmittaukseen eli pakkotäytäntöön perustuvan *pakkohuutokaupan* osalta on esitetty eri suuntiin meneviä mielipiteitä. Nämä ovat jossakin määrin epämääräisiä ilmeisesti sen johdosta, ettei ole tehty selvää eroa toisaalta sivullisomistajan ja ulosmittausvelkojan välisen ristiriita-

⁶ Tämän kysymyksen osalta ks. *Benckert II* s. 212 ss.; *Hannikainen*, *Pidätys-oikeuden rakenteesta* s. 196 ss.

⁷ *Benckert II* s. 230 ss.; *Undén I* s. 215; *Nial*, *Om aktiebrev* s. 123 aliv. 436. Vrt. *Hasselrot*, *Vindikationsrätt* s. 16 aliv. 3.

⁸ *Winroth*, *Strödda uppsatser II* s. 46.

⁹ *Benckert II* s. 230 ss. Vrt. *Hasselrot m.t.* s. 14 aliv. 1 ja s. 16 aliv. 3.

tilanteen ja toisaalta ensiksi mainitun ja pakkohuutokauppaostajan välisen kollisio-tilanteen välillä. Toisaalta on lähdetty siitä, että pakkohuutokauppaosaaminen on derivatiivinen, ja toisaalta on esitetty, että ulosmittaus tuottaa laillisen vaikutuksen, jos sivullisomistaja laiminlyö toteuttaa oikeutensa säädetyssä järjestyksessä (UL 4:10).¹⁰ Samoin on edellytetty, että omistajan kannevalta pakkohuutokauppaostajaa vastaan voi katketa paitsi UL 4:10 säännösten myös yleisten irtaimen moitetta koskevien sääntöjen mukaan.

Kysymyksen käsittelyn lähtökohtana on erotettava toisistaan mainitut kaksi eri kollisiota, toisaalta sivullisomistajan ja ulosmittausvelkojan sekä toisaalta ensiksi mainitun ja pakkohuutokauppaostajan välinen kollisio.¹¹ Jos ensiksi mainittu ratkeaa ulosmittausvelkojan hyväksi, niin siitä on seurauksena, että sivulliselle kuuluvan ulosmitatun esineen myynti on pätevä omistajaan nähden. Tällöin omistajalla ei ole kannevaltaa pakkohuutokauppaostajaa vastaan. Mutta ellei näin tapahdu, on sivullisomistajan kannevalta periaatteellisesti avoinna. Pakkohuutokauppaostaja voi kuitenkin saada itsenäisen suojan sivullisomistajaa vastaan.¹² Näin tapahtuu silloin, kun omistajan ja pakkohuutokauppaostajan välinen kollisio ratkeaa viimeksi mainitun eduksi. Näihin säännöksiin joutuu pakkohuutokauppaostaja nojautumaan vasta toissijaisesti, ts. silloin, kun omistajan oikeus ulosmittausvelkojaan nähden ei ole katkennut.¹³

Lainsäätäjä on UL 4:10 kohdalla osoittanut sivullisomistajalle, miten tämän on reagoitava estääkseen esineen ulosmittauksen ja myymisen toisen velasta. Ellei hän menettele niin kuin mainitussa lainkohdassa edellytetään, »käytettäkään ulosmitattu omaisuus velkojan saamisen maksamiseksi». Oikeudenmenetyksen on katsottava kohtaavan niin

¹⁰ Wrede—Caselius s. 132, 264 ja 510 s.; ks. myös Undén I s. 215 s.

¹¹ Sivullisomistajana voi olla joko oikea omistaja etenevässä sivullisuhteessa (esim. velalliselle vuokratun, lainatun tai talletetun esineen omistaja) tai velallisen seuraaja (primus) takautuvassa sivullisuhteessa, esim. henkilö, jolle velallinen on ennen ulosmittausta myynyt esineen.

¹² Ks. Zitting, Omistajanvaihdoksesta s. 361 s. ja 365 s.

¹³ Ajatus, että sivullisomistajan oikeus pakkohuutokaupassa myytyyn esineeseen voi katketa eri perusteilla riippuen siitä, pidetäänkö silmällä omistajan suhdetta ulosmittausvelkojaan vaiko pakkohuutokauppaostajaan, on saanut ilmaisunsa jo Tryggerin esityksessä (Kommentar till utsökningslagen s. 217). Tämän erottelun merkitys, joka käy selvästi ilmi vasta erilaisten henkilösuhteiden täsmällisen erottelun pohjalla, on kuitenkin puutteellisesti tuotu esiin myöhemmissä esityksissä, mistä on aiheutunut sekaannusta. Esim. Undén I s. 215 s.

hyvin sitä, joka yrittää reagoida mutta epäonnistuu, kuin sitäkin, joka kokonaan laiminlyö torjuntatoimenpiteet.¹⁴ Sivullisomistajalla on tilaisuus reagoida sekä ennen myyntiä että myynnin ja kauppahinnan jaon välisenä aikana. Voidakseen vapauttaa oman esineensä ulosmittauksesta sivullisomistajan on reagoitava ennen pakkohuutokaupan toimittamista. Tämän jälkeen sivullisomistaja saattaa kohdistaa vaatimuksensa esineen sijaan tulleeeseen kauppahintaan. Tämä mahdollisuus on avoinna siihen saakka, kunnes ulosottomies on antanut velkojille pakkohuutokaupasta kertyneet varat.

Edellä on ollut kysymys varsinaisesta ulosotto-oikeudellisesta reagointitavasta. Se koskee välittömästi sivullisomistajan ja ulosmittausvelkojan keskinäistä suhdetta. Tätä tietä sivullisomistaja voi turvata oikeutensa esineeseen siten, että hän reagoimalla aikaisessa vaiheessa estää pakkohuutokaupan toimittamisen. Mutta jos pakkohuutokauppa tulee väliin ja uusi henkilötaho, pakkohuutokauppaostaja, astuu esiin, niin silloin sivullisomistaja voi saada esineen palautetuksi vain saannonmoiteteitse. Tällöin syntyy uusi kollisiotilanne, joka voi ratketa joko sivullisomistajan hyväksi menestyksellisesti ajetun saannonmoitekanteen seurauksena tai pakkohuutokauppaostajan eduksi ekstinktion edellytysten täytyessä. Tämä kollisio, joka on pidettävä erillään sivullisomistajan ja ulosmittausvelkojan välisestä kollisiosta, ratkeaa itsenäisesti. Ensiksi mainitun kollision muodostumisen syynä on se, ettei ulosmittausvelkojalla ole sivullisomistajaan nähden tehokasta realisaatio-oikeutta. Jos ulosmittausvelkojan oikeus käy sivullisomistajaa sitovaksi, ts. näiden välinen kollisio ratkeaa viimeksi mainitun eduksi, niin silloin pakkohuutokauppa voi tapahtua pätevästi sivullisomistajaan nähden. Tällöin pakkohuutokauppaostaja on ilman muuta suojattu sivullisomistajan moitekanpettä vastaan. Mutta ellei pakkohuutokauppa ole tapahtunut sivullisomistajaan nähden tehokkaasti, niin silloin pakkohuutokauppaostajan saanto on relatiivisesti tehoton sivullisomistajaan nähden, mutta se voi tulla tehokkaaksi ekstinktion edellytysten täytyessä.

Esitetyllä tavalla pakkohuutokauppaostajan suoja sivullisomistajaa vastaan voi määräytyä kahdella eri perusteella sen mukaan, johtuuko se välillisesti siitä, että ulosmittausvelkojan realisaatio-oikeus käy tehokkaaksi sivullisomistajaan nähden, vai aiheutuuko se siitä, että pakkohuutokauppaostaja saa itsenäisen ekstinktion sivullisomistajaa vastaan.

¹⁴ Tauno Ellilä s. 443 ss. Vrt. Olsson, Borgenärsskydd s. 97 aliv. 6.

Jos ulosmittaus saatetaan loppuun laillisessa järjestyksessä sivullisomistajan reagoimatta tai epäonnistuessa reagointiyrityksessään (UL 4:10), niin silloin pakkohuutokauppaostaja on suojattu sivullisomistajaa vastaan. Tämä suoja on välillinen seuraus siitä suojasta, jonka ulosmittausvelkoja UL 4:10 mukaan saa sivullisomistajaa vastaan. Se ei riipu siitä, onko pakkohuutokauppaostaja ollut vilpittömässä mielessä vai eikö.¹⁵ Viimeksi mainitun vilpitön mieli sen sijaan saa merkitystä silloin, kun tämä joutuu turvautumaan itsenäiseen oikeussuojaperusteeseen sivullisomistajaa vastaan, ts. silloin kun myynti on tapahtunut ilman että ulosmittausvelkojalla on ollut sivullisomistajaan nähden pätevää reaalisaa oikeutta. Tällöin pakkohuutokauppaostajan saantoa rasittaa kompetenssivirhe (laajassa merkityksessä), joka aiheuttaa kollisiotilanteen sivullisomistajan ja pakkohuutokauppaostajan välillä.

Tällaisessa tilanteessa tulee esille kysymys KK 11:4 ja 12:4 (vast. VKL 14 § ja OYL 32 a §) säännösten soveltamisesta. Ruotsissa on katsottu, että irtaimen esineen pakkohuutokauppaostaja voi saada KK 11:4 ja 12:4 mukaisen vilpittömän mielen suojan sivullisomistajaa vastaan, milloin viimeksi mainitun oikeus esineeseen ei katkea — UL 4:10 säännöstä vastaavan — RUL 69 §:n mukaan.¹⁶ Meillä on lähdetty sen säännön pohjalta, että laillisessa järjestyksessä loppuunsaatu ulosmittausmenettely katkaisee sivullisomistajan oikeuden esineeseen.¹⁷ Tällöin on kuitenkin pidetty silmällä ainakin lähinnä UL 4:10 säännöstä, joka edellä esitetyn mukaan koskee vain välillisesti nyt esillä olevaa sivullisomistajan ja pakkohuutokauppaostajan välistä kollisiota. Sen vuoksi ei mainitun säännön voida katsoa sisältävän kielteistä vastausta KK 11:4 ja 12:4 soveltamismahdollisuuteen nähden.¹⁸ Myös kotimaisesta kirjallisuudesta tavataan lausumia, joissa edellytetään mainittujen säännösten sovellutusta.¹⁹

¹⁵ *Serlachius*, *Sakrätten* s. 413 aliv. 2.

¹⁶ *Björling* s. 156; *Trygger* m.t. s. 217 aliv. 2; *Benckert* II s. 233 s.; *Olivecrona*, *Utsökning* s. 133 aliv. 61. Vrt. myös *Undén* I s. 215 s.

¹⁷ *Wrede* s. 446; *Serlachius* s. 413 aliv. 2; *Honkasalo* LM 1927 s. 114; *Tauno Ellilä* s. 442 ss.

¹⁸ *Honkasalon* mukaan (LM 1927 s. 114) oikeus takaisinsaantiin in specie häviää esineen tultua myydyksi, koska laillisessa ulosottohuutokaupassa tapahtunut saanto ei ole moitteenalainen. Tämän ei kuitenkaan liene katsottava sulkevan pois ekstinktiomahdollisuutta, sillä lausumaan liittyy viittaus *Tryggerin* esitykseen, jossa edellytetään irtaimen moitetta koskevien säännösten soveltamista siinä tapauksessa, että ulosottomies on myynyt esineen olematta RUL 69 § mukaan siihen oikeutettu.

¹⁹ *Tauno Ellilä* (s. 446) mukaan tulevat tavalliset irtaimen moitetta koskevat

Vilpittömän mielen saannon myöntämistä pakkohuutokauppaostajalle puoltavat paitsi normaaleissa tapauksissa esiin tulevat myös erikoiset ulosotto-oikeudelliset syyt. Jos pakkohuutokauppaostajan olisi otettava huomioon esineen menestysmahdollisuus, niin se olisi omiaan alentamaan hintaa ja siten ehkäisemään ulosoton taloudellisen päämäärän saavuttamista.²⁰ Lisäksi toimituksen virallisuusluonteisuus ja tehokas julkisuus puoltavat hyvässä uskossa toimivan ostajan suojaamista suuremmalla syyllä pakkohuutokaupassa kuin vapaaehtoisessa huutokaupassa.²¹ Näin ollen on katsottava, että irtaimen esineen pakkohuutokauppaostajalle on annettava vilpittömän mielen suoja soveltaen analogisesti KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä silloin, kun tämä ei saa suoja muulla perusteella. Näin on asianlaita milloin myynti ei ole tapahtunut sellaisissa olosuhteissa, joissa se olisi UL 4:10 säännösten mukaan sallittu.

Kysymyksenalaista on, onko sivullisomistajalle myönnettävä lunastusoikeus.²² Tätä kysymystä ei voitane ratkaista tekemättä eroa sen perusteella, onko kysymyksessä kollisio etenevässä vai takautuvassa sivullissuhteessa. Myöntävä vastaus näyttää perustellulta silloin, kun sivullisomistajana on oikea omistaja etenevässä sivullissuhteessa. Tämän

säännöt kysymykseen vilpittömän mielen suoja koskevin rajoituksin silloin, kun ulosmittaustoimitus on nulleteetti.

Olsson (*Borgenärsskydd* s. 97 aliv. 6) näyttää edellyttävän KK 11:4 ja 12:4 säännön soveltamista yleensä kaikissa sellaisissa tapauksissa, joissa — velallisen seuraajan asemassa oleva — sivullisomistaja ei ollenkaan puutu asiaan ennen pakkohuutokauppaa. UL 4:10 ei koske hänen mukaansa tällaisia tapauksia vaan niitä, joissa sivullisomistaja tulee väliin mutta laiminlyö kanteen nostamisen määräajassa menettäen siten puhevaltansa. Tämä ajatustapa johtaa siihen, että se, joka yrittää reagoida mutta epäonnistuu, joutuu huonompaan asemaan kuin se, joka ei ollenkaan puutu ulosmittausmenettelyn kulkuun ja on siten huolimattomampi oikeutensa vaarinnassa. Viimeksi mainittu — päinvastoin kuin ensiksi mainittu — voi saada esineensä ilman muuta takaisin vilpillisessä mielessä olevalta ja lunastusoikeutta käyttäen myös vilpittömässä mielessä olevalta pakkohuutokauppaostajalta. Tällainen erottelu tuskin on paikallaan. UL 4:10 säännöksistä on katsottava seuraavan, että myös reagointiin ryhtymisen laiminlyöneen sivullisomistajan oikeus katkeaa ulosmittausvelkoja ja välillisesti myös pakkohuutokauppaostajaa vastaan. Ellei näin tapahdu, niin silloin *Olssonin* mainitsemat reaaliset syyt puoltavat pakkohuutokauppaostajan suojaamista KK 11:4 ja 12:4 mukaan.

²⁰ *Olsson* m.t. s. 97 aliv. 6.

²¹ *Tauno Ellilä* s. 444.

²² *Trygger* (m.t. s. 217 aliv. 2) edellyttää lunastusmahdollisuutta. Ks. myös *Undén* I s. 216.

kannalta katsottuna esineellä saattaa olla individuaalista affektiiv. arvoa. Toisessa asemassa on sivullisomistaja takautuvassa sivullissuhteessa, ts. primuksen asemassa oleva velallisen seuraaja. Tämän intressi on yleensä pääasiassa taloudellista laatua samoin kuin pakko- huutokauppaostajankin intressi. Jos kaksoisluovutustapauksessa primus-ostajalta evätään lunastusoikeus, niin silloin täytynee menetellä vastaavasti tässäkin tapauksessa.²³

Kotimaisesta oikeuskäytännöstä ei saada valaistusta pakkohuutokauppaostajan saantosuojaan. Ruotsin osalta tavattavissa olevat ratkaisut viittaavat pyrkimykseen soveltaa tavallisia saannonmoitetta ja vilpittömän mielen suojaa koskevia sääntöjä.²⁴

NJA 1908 s. 146 (ään.): Omistaja A oli luovuttanut lehmän vuokralle B:lle ja sitten myynyt saman lehmän, joka oli B:n hallinnassa, C:lle. Tämän jälkeen oli A:n velasta ulomitattu se oikeus, joka A:lle tulisi kuulumaan vuokra-ajan loputtua. Ulosmittauksen jälkeen toimitetussa pakkohuutokaupassa mainittu oikeus oli siirtynyt B:lle. Vuokra-ajan päätyttyä C vaati, että B velvoitettaisiin luovuttamaan lehmä tai, jos B ei voisi sitä tehdä, suorittamaan korvaus lehmästä. Kanne hylättiin, koska B, joka oli ostanut pakkohuutokaupasta lehmän, joka silloin oli B:n hallinnassa, oli ollut hyvässä uskossa, ja B sellaisissa olosuhteissa ei olisi velvollinen sillä tavalla kuin C oli tässä asiassa vaatinut, tälle luovuttamaan lehmää tai suorittamaan siitä korvausta.

NJA 1924 s. 366: Sivullisomistaja, joka oli laiminlyönyt oikeudenkäynnin, vaikka oli saanut siihen osoituksen, ajoi myöhemmin moitekannetta pakkohuutokauppaostajaa vastaan, joka oli ulosmittausvelkoja. Ruotsin korkein oikeus jätti asian hylkäävän ratkaisun varaan viitaten perusteluissa toisaalta siihen, että koska omaisuus oli myyty ulosottohuutokaupalla ja kauppahintakin oli jo jaettu sekä ulosottoimenpiteet olivat saaneet lainvoiman, niin siten oli ratkaistu, että myyty omaisuus oli käytettävä velkojan velan suoritukseksi, minkä johdosta RUL 69 § ei ollut ko. tapaukseen soveltuva, ja toisaalta siihen, että kantaja ei myöskään ollut näyttänyt sellaisia asianhaaroja, joiden mukaan huutokauppaostajalta muulla perusteella voitaisiin riistää oikeus omaisuuteen. Viimeksi mainitun perusteen ymmärtämiseksi mainittakoon vielä, että muutoksenhakukirjelmässä oli nimenomaan väitetty, ettei huutokauppaostaja ollut ollut vilpittömässä mielessä.²⁵

Ensiksi selostetussa tapauksessa on pakkohuutokauppaostajalle myönnetty vilpittömän mielen ekstinktio velallisen seuraajaa vastaan (takautuva sivullissuhde), mutta ei ole viimeksi mainitulta kokonaan evätty palautusmahdollisuutta. Nähtävästi tässä on ajateltu lunastusoikeuden käyttöä. Viimeksi selostettu ratkaisu taas osoittaa, että huuto-

²³ *Olsson*, joka pitää silmällä lähinnä velallisen seuraajan ja pakkohuutokauppaostajan kollisiota takautuvassa sivullissuhteessa, edellyttää lunastusoikeuden myöntämistä mainiten samalla, että de lege ferenda voitaisiin lunastusoikeus poistaa (m.t. s. 97 aliv. 6). — Ks. esitystä 11 §:n 4 kohdassa.

²⁴ Ks. *Undén* I s. 216.

²⁵ Vrt. *Tauno Ellilän* esitystä m.t. s. 445.

kauppaostaja voi saada suojan paitsi RUL 69 §:n nojalla myös muulla perusteella, mikä viittaus tarkoittanee KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiä.²⁶

Konkurssin yhteydessä omaisuuden realisointi yleensä tapahtuu toisella tavalla kuin ulosotossa. Irtaimen omaisuuden normaali rahaksi-muuttotapa on julkinen *konkurssihuutokauppa* (KS 71 §). Huutokauppaostajan vilpittömän mielen suojan kannalta katsottuna tätä tapausta voidaan verrata toisaalta käteispanttiin realisointiin ja toisaalta ulosmittausta seuraavaan pakkohuutokauppaan. Kuten edellä on esitetty, molemmissa viimeksi mainituissa tapauksissa on KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten soveltaminen periaatteessa mahdollista. Sekä yleisen edun että huutokauppaostajan intressin kannalta katsottuna suojan tarve on ilmeinen myös konkurssihuutokaupan osalta. Ellei huutokauppaostajan luottamusta suojata, se on omiaan synnyttämään epävarmuutta ostajatahon puolella ja siten vaikeuttamaan realisoinnin tarkoituksen toteuttamista, ts. velkojien tyydyttämistä. Omistajatahon puolelta katsottuna taas ei näytä olevan erityistä perustetta, joka oikeuttaisi kieltämään suojan.

Omistajalla on velallisen konkurssissa separaatio-oikeus (EOA 21 §). Sivulliselle kuuluva tavara on annettava hänelle, jos se saatetaan velallisen omaisuudesta erottaa ja jos omistajan oikeus on riidaton (KS 54 §). Ellei sivullisen oikeus ole riidaton, tavara on pantava talteen, kunnes riitakysymys on kanneteitse ratkaistu. Jos sivullisen omistama esine kaikesta huolimatta tulee myydyksi konkurssihuutokaupassa, niin omistajan käytettävissä on saannonmoitekanne huutokauppaostajaa vastaan. Tämä saattaa kuitenkin saada hyväkseen ekstinktion KK 11: 4 ja 12: 4²⁷ (vastaavasti VKL 14 § ja OYL 32 a §) mukaisin edellytyksin.²⁸

2. Saantoperusteen pätevyyttä koskevat vaatimukset.

Edellä olemme tarkastelleet, minkälainen saantoperuste tulee kysymykseen KK 11:4 ja 12:4 mukaisen ekstinktion edellytyksenä.

²⁶ Vrt. NJA 1920 s. 285.

²⁷ Undén I s. 215; Olsson m.t. s. 97 aliv. 6.

²⁸ KoO 1933 II 209: Konkurssihuutokaupassa myydyin tavaravaraston ostajan seuraaja ei saanut suojaa velallisen panttivelkojaa vastaan, joka oli saanut ennen konkurssin alkua sen huoneiston avaimet, jossa tavaravarasto sijaitti, ja siten tullut tavaravaraston haltijaksi. Alioikeus oli sen sijaan hyväksynyt huutokauppaostajan seuraajan hallinnanluovutusta koskevan kanteen viittaamalla huutokauppaostajan vilpittömään mieleen. Nähtävästi on alioikeus tarkoittanut myöntää huutokauppaostajalle vilpittömän mielen saannon, vaikka hallintaa koskevat edellytykset eivät olleet täyttyneet. Vrt. Olsson m.t. s. 97 aliv. 6 ir. hllä.

Seuraavassa sitä vastoin tarkastelemme, millaisia edellytyksiä on asetettava saantoperusteen pätevyiden kannalta katsottuna. Mainittujen lainkohtien soveltaminen tulee kysymykseen kompetenssi-virhetapauksissa. Niiden tarkoittama vilpittömän mielen suoja poistaa mainitunlaisen virheen vaikutuksen. Mutta saantoa voi rasittaa muunkinlainen virhe. Onko virheettömyys muussa suhteessa vilpittömän mielen suojan edellytyksenä?

Vallalla oleva käsitystapa lähtee siitä, että KK 11: 4 ja 12: 4 antavat suojaa luovuttajan määräämisvallan puutteen vaikutuksia vastaan ja että saantoperusteen on oltava muissa suhteissa pätevä.²⁹ Näyttää kuitenkin siltä, ettei tällaista yleistä pätevyysvaatimusta voida asettaa. Kysymyksen käsittelyssä ei yleensä ole tarkoin eroteltu eri pätemättömyysperusteita eikä eri henkilösuhteissa esille tulevia kollisiotilanteita. Niinpä *Benckert*, jonka tutkimuksiin vallitseva kanta pääasiassa nojautuu, on lähtenyt toteamuksesta, että kysymys siitä, voiko virheellinen oikeusperuste perustaa vilpittömän mielen saannon, lankeaa yleensä yhteen sen kysymyksen kanssa, suojaako vilpittömän mielen seuraajaa luovuttajan pätemättömyyteen perustuvaa kannetta vastaan.³⁰ Näin menetellen kytketään yhteen kaksi kysymystä, joiden ratkaisu ei määräydy samojen perusteiden mukaan. Välttyäksemme tästä erittelemme aluksi eri kysymykset.

KK 11: 4 ja 12: 4 tarkoittavat varsinaisesti sellaista tilannetta, että irtaimen esineen haltija (A, ks. kaava s. 26) disponoi ilman kompetenssia toisen (B) hyväksi sivullisomistajalle (X) kuuluvasta esineestä. Kompetenssivirhe aiheuttaa kollisiotilanteen muodostumisen sivullisomistajan ja seuraajan välillä (X—B, etenevä sivullissuhde). Mainituista lainkohdista ilmenee, millaisin edellytyksin kollisiotilanne ratkeaa seuraajan hyväksi ekstinktiiovaihtoehdon mukaisesti. Tähän verrattavissa oleva kollisiotilanne voi aiheutua siitä, että määräystoimen suorittaja on aikaisemmin luovuttanut esineen sivulliselle (Y) ja siten menettänyt kompetenssinsa. Tällöin syntyvä kollisio (Y—B, takautuva sivullissuhde) johtuu myös kompetenssivirheestä, jonka vaikutus eliminoiduu ekstinktion tapahtuessa. Kummassakin sivullissuhteessa on kysymys relatiivisesta tehottomuudesta, jonka vaikutus ulottuu ainoastaan määrättyyn henkilöön (X tai Y). Vastaavanlainen tehottomuus voi esiintyä *inter partes* -suhteessa (A—B). Jos luovutustoimi on pätemätön ainoas-

²⁹ *Benckert* II s. 257; *Undén* I s. 214. Yleinen pätevyysvaatimus on asetettu myös arvopaperien osalta. *Hakulinen*, *Velkakirjalaki* s. 151.

³⁰ *Benckert* II s. 242, vrt. kuitenkin s. 255 s.

taan luovuttajaan nähden, syntyy sopijapuolten välillä kollisio, jonka ratkaisussa voi vilpittömällä mielellä olla merkitystä (esim. OikTL 29—33 §), mutta jonka yhteydessä ei yleensä puhuta ekstinktiosta. Mikäli luovutustoimi on absoluuttisesti eli kaikkiin nähden tehoton, ei synny kollisiota tässä suhteessa sen enempää kuin sivullissuhteessakaan. Jos taas luovutustoimi on tehokas sopijapuoliin nähden, niin silloin ei synny kollisiota heidän välillään. Tämä ei kuitenkaan estä kollision muodostumista jossakin sivullissuhteessa.

Varsinaisessa kompetenssivirhetapauksessa seuraajan saanto on tehoton sivullisomistajaan, mutta ei luovuttajaan nähden. Tällöin syntyy kollisiotilanne (etenevässä) sivullissuhteessa, mutta ei sopijapuolten välillä. Jos saantoa lisäksi rasittaa jokin sellainen relatiivinen pätemättömyysperuste, joka aiheuttaa tehottomuuden luovuttajaan, mutta ei sivullisomistajaan nähden, muodostuu kaksi kollisiota, toinen sivullis- ja toinen inter partes -suhteessa. Kummankin muodostuminen ja ratkeaminen määräytyy periaatteessa eri seikkojen perusteella, minkä vuoksi niitä ei saa sekoittaa keskenään. Myös on mahdollista, että samanaikaisesti vaikuttaa useampia relatiivisia tehottomuusperusteita kummankintyyppisissä henkilösuhteissa. Kaikkia näin muodostuvia kollisioita on syytä käsitellä itsenäisesti. Pelkästään luovuttajaan nähden vaikuttava pätemättömyys ei periaatteessa koske sivullisomistajaa. Vastaavasti ainoastaan viimeksi mainittuun kohdistuva tehottomuus ei yleensä vaikuta välittömästi sopijapuolten väliseen suhteeseen.

Tämän perusteella havaitaan, että sopijapuolten välistä suhdetta koskeva pätemättömyysperuste on pidettävä erillään kompetenssivirheestä ja päinvastoin.³¹ Säännöllisesti ei mainitunlainen pätemättömyysperuste vaikuta välittömästi sivullisomistajan asemaan. Näin on kuitenkin asianlaita silloin, kun pätemättömyys on sellaista, että siihen voi vedota myös sivullinen. Jos sopijapuolten välisessä suhteessa oleva virhe aiheuttaa absoluuttisen pätemättömyyden, niin se estää kollision muodostumisen myös sivullissuhteessa. Tällöin seuraaja ei voi nojautua saantoon sen enempää sivullisomistajaa kuin muitakaan vastaan. Koska kollisiota ei muodostu myöskään sivullissuhteessa, ei kysymys kollisionratkaisusta eikä ekstinktiosta tule ollenkaan esille. Tällä tavalla tie-

³¹ Kompetenssivirhe saattaa aiheuttaa myös sopijapuolten välisen pätemättömyyden, mutta tällöin ei ole kysymys kompetenssivirheen välittömästä vaikutuksesta vaan tästä virheestä aiheutuvasta oikeustoimien yleisen pätevyysdelytyksen puuttumisesta. Ks. *Ussing, Aftaler* s. 265.

tynlainen pätemättömyysperuste voi sulkea pois ekstinktiomahdollisuuden.

Ekstinktion edellytyksenä siis on, ettei seuraajan säännössä ole sel- laista virhettä, joka aiheuttaisi absoluuttisen, ts. kaikkiin nähden vaikut- tavan tehottomuuden. Mutta tämä edellytys on toisella tasolla kuin esim. hallintaa ja vilpittömyyttä mieltä koskevat edellytykset. Nyt on näet kysymys kollision muodostumisen edellytyksestä eikä siitä, millaisten perusteiden mukaan kollision ratkeaminen määräytyy. Tämä toteamus auttaa havaitsemaan, että kysymys siitä, onko vilpittömän mielen eks- tinktion edellytyksenä säännön virheettömyys sopijapuolten välisessä suhteessa, ei käy yhteen sen kysymyksen kanssa, poistaako vilpittömän mielen suoja päitsi kompetenssivirheen myös sopijapuolten välistä suh- detta koskevan yleisen pätemättömyysperusteen vaikutuksen. Ensiksi mainittu kysymys koskee kollisiotilanteen muodostumista, viimeksi mainittu taas kollision ratkaisua. Se että saannolle asetetaan tietyt päte- vyysvaatimukset sopijapuolten välisen suhteen osalta, ei vielä merkitse, että KK 11: 4 ja 12: 4 säännökset suojaisivat seuraajaa myös luovuttajan pätemättömyyskannetta vastaan. Suojan saaminen kompetenssivirheen vaikutusta vastaan asettaa tietyt vaatimukset saannon virheettömyyteen nähden luovutustoimen yleisten edellytysten kannalta katsottuna. Mil- laiset nämä vähimmäisvaatimukset ovat, selviää vasta eri pätemättö- myysperusteita koskevassa yksityiskohtaisessa tarkastelussa. Edellä esitetyn perusteella voimme jo havaita, että yleisen vaatimuksen asetta- minen saannon virheettömyydestä luovutustoimen yleisten edellytysten osalta merkitsisi sen yleistämistä, mitä lausuimme absoluuttisesta tehot- tomuudesta. Tämä ei voi olla paikallaan. Se käynee selville seuraa- vasta eräitä käytännöllisesti tärkeitä pätemättömyysperusteita koske- vasta tarkastelusta.

A. Vajaavaltaisuusvirhe sivullisseuraajan saannossa.

Yleisenä periaatteellisena näkökohtana on esitetty, että vajaavaltai- sen suoja syrjäyttää vilpittömän mielen suojan. Tämä sääntö ilmaisee epäilemättä huomionarvoisen näkökohdan, mutta se on täsmentämisen tarpeessa. Muutoin se saattaa johtaa toteamukseen, että vajaavaltai- suustapauksessa ei suojata vilpittömyyttä mieltä.³² Tällainen toteamus sisäl-

³² Ks. esim. Hult, Civilrättsliga spörsmål s. 37.

täisi virheellisen yleistyksen. Se lausuu toisaalta, että vilpittön mieli ei anna suojaa vajaavaltaisuusvirheen vaikutuksia vastaan, ilmenivätpä nämä sopijapuolten välillä tai — välillisesti — sivullissuhteessa, ja toisaalta, että vajaavaltaisuusvirhe seuraajan saannossa sulkee pois vilpittömän mielen ekstinktion ja siten estää myös kompetenssivirheen korjautumisen. Vajaavaltaisen suojan ja vilpittömän mielen suojan välisen suhteen täsmällisen selvittämisen edellytyksenä on sitä koskevien eri kysymysten erittely. Tässä yhteydessä on lähinnä kysymys siitä, sulkeeko seuraajan saannossa oleva vajaavaltaisuusvirhe pois KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisen ekstinktion. Kysymys siitä, suojaako vilpittön mieli luovutuksensaajaa vajaavaltaisuusvirheen vaikutuksia vastaan, tulee käsiteltäväksi toisessa yhteydessä (7 §). Näiden eri kysymysten välillä vallitsevan epäselvyyden poistamiseksi on kuitenkin jo tässä aiheellista eritellä erilaiset irtainta koskevat tilanteet, jotka vajaavaltaisuuden osalta tulevat esille.³³

Ensinnäkin on tehtävä ero sen perusteella, ilmeneekö vajaavaltaisuusvirheen vaikutus sivullissuhteessa vai sopijapuolten välillä. Kun vajaavaltainen omistaja myy irtaimen esineen ilman holhoojan myötävaikutusta, milloin sellainen olisi tarpeen, on ostajan saanto pätemätön. Ostajan myydessä esineen edelleen sivulliselle tämän pätemättömyysperuste vaikuttaa myös viimeksi mainitun saantoon, tosin vain välillisesti kompetenssivirheen muodossa. Vajaavaltaisuusvirhe aiheuttaa tällöin välillisesti kollision etenevässä sivullissuhteessa. Kollision muodostumisen syynä ei ole välittömästi vajaavaltaisuus, vaan se, että vajaavaltaisuusvirheen aiheuttama pätemättömyys luovuttajan omassa saannossa ilmenee luovutuskompetenssin puutteena. Siitä aiheutuva kompetenssivirhe seuraajan saannossa korjautuu normaalien vilpittömän mielen suojaa koskevien sääntöjen mukaan.³⁴ Tämä muodostaa laajan

³³ Se mitä seuraavassa esitetään vajaavaltaisuudesta johtuvan pätemättömyyden osalta, soveltuvin osin koskee myös mielisairaudesta, mielenhäiriöstä, vanhuudenheikkoudesta tms. perusteesta johtuvaa inhabilitaattia. Vajaavaltaisuudella tarkoitamme holhouksenalaisuutta, joka aiheuttaa täydellisen tai osittaisen oikeustoimikelpoisuuden puutteen. Sen aiheuttama pätemättömyys eroaa eräässä suhteessa muissa inhabilitaattitapauksissa esiintyvistä pätemättömyydestä. Jokainen on periaatteessa velvollinen tuntemaan sopijapuolensa vajaavaltaisuuden. Muissa tapauksissa sitä vastoin saatfaa oikeustoimikelpoisuuden puute olla tuntematon ilman että sitä voidaan lukea asianomaisen syyksi. Ks. *Stenbeck—Lindhagen*, *Den nya förmynderskapslagen*, Stockholm 1924, s. 53; *Rikheim*, *Umyndiges rettshandler*, Oslo 1935, s. 26 s.

³⁴ *Nial*, *Omyndigskydd och godtrosskydd* s. 216.

poikkeuksen säännöstä, että vajaavaltaisen suoja syrjäyttää vilpittömän mielen suojan.³⁵

Tarkastellaksemme tämän jälkeen vajaavaltaisuuden vaikutusta sopijapuolten välisen suhteen kannalta on aluksi todettava, että juuri tässä suhteessa vajaavaltaisen suoja huomattavassa määrässä syrjäyttää vilpittömän mielen suojan.³⁶ Jos luovuttaja on vajaavaltainen ja siis vailla oikeuskelpoisuutta, niin luovutuksensaajan saanto on luovutustoimen yleisen edellytyksen puuttumisen vuoksi pätemätön. Vilpittömän mielen suojan kannalta katsottuna tulee tällöin esille kaksi kysymystä: toisaalta se, onko vilpittömässä mielessä oleva luovutuksensaaja suojattu toisen sopijapuolen pätemättömyysväitettä vastaan, ja toisaalta se, pystyykö tällainen pätemätön saanto perustamaan vilpittömän mielen ekstinktion, joka suojaa luovutuksensaajaa sivullisomistajaan nähden kompetenssivirheen vaikutuksia vastaan. Nämä kysymykset, joista viimeksi mainittuun haemme vastausta tässä yhteydessä, on pidettävä erillään.

Vallitsevaksi on katsottava käsityskanta, jonka mukaan KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisen vilpittömän mielen suojan edellytyksenä on, ettei saanto ole sopijapuolen vajaavaltaisuuden vuoksi pätemätön.³⁷ Tämä käsityskanta on perusteltu, jos vajaavaltaisuus aiheuttaa sellaisen pätemättömyyden, johon myös sivullisomistaja voi vedota. Mutta ellei näin ole asianlaita, sen kestävyys on kyseenalainen. Kysymys on pohjimmaltaan siitä, aiheuttaako vajaavaltaisuus ainoastaan tiettyyn henkilötahoon nähden vaikuttavan (relatiivisen) vai myös sivullisiin ulottuvan (absoluuttisen) tehottomuuden. Jos katsotaan, että sopijapuolen vajaavaltaisuus aiheuttaa absoluuttisen tehottomuuden, joka vaikuttaa periaatteessa kaikkiin nähden, niin silloin saantoperuste ei pysty luomaan suojattua oikeusasemaa kehenkään nähden eikä niin muodoin synny kollisiotilannetta. Sivullisomistaja on turvattu, sillä ekstinktiomahdollisuus sulkeutuu pois. Tämän ei tarvitse moittia saantoa kompetenssivirheeseen vedoten, koska saantoperuste on jo yleisen edellytyksen puuttumisen vuoksi myös häneen nähden tehoton. Toisin on asianlaita,

³⁵ Vajaavaltaisuustapauksessa saattaa syntyä kompetenssivirheestä aiheutuva kollisiotilanne toisissakin tapauksissa, esim. silloin, kun holhooja ylittää kompetenssinsa disponoidessaan holhotin puolesta. Ks. esitystä 8 § B osan 2 ja 3 kohdissa.

³⁶ Ks. *Nial* m.t. s. 217 ss.

³⁷ *Benckert* II s. 255 ja 257 verr. s. 253 s.; *Undén* I s. 214. Arvopaperit ovat eri asemassa, sillä VKL 14 §:n ja OYL 32 a §:n mukaan annetaan vilpittömän mielen suoja myös luovuttajan vajaavaltaisuuden vaikutuksia vastaan. Ks. *Petäys*, VKL-ehdotus s. 24 s. ja 55; *Hakulinen* m.t. s. 148, 151 ja 277. Vrt. *Hasselrot* m.t. s. 50 aliv. 1; *Lehto* DL 1928 s. 60.

jos vajaavaltaisuus aiheuttaa ainoastaan sopijapuoleen, mutta ei sivulliseen nähden vaikuttavan tehottomuuden. Tällöin sivullisomistaja ei voi vedota mainittuun pätemättömyysperusteeseen, vaan hänen on moitittava saantoa kompetenssivirheen perusteella saadakseen esineensä palautetuksi. Jos vilpittömän mielen ekstinktio tulee väliin, niin sivullisomistajan moiteoikeus katkeaa ja kompetenssivirheen vaikutus eliminoiduu.

Aiheuttaako sitten sopijapuolen vajaavaltaisuus sellaisen pätemättömyyden, johon myös sivullisomistaja voi vedota? Kun pätemättömyys on relatiivista (rajoitettua), ovat vain ne, joiden suojaksi pätemättömyys on säädetty, oikeutettuja vetoamaan siihen.³⁸ Pätemättömyysseuraamuksen asettaminen on yksi keino, jonka avulla vajaavaltaisen etuja pyritään suojaamaan. Rajoitetaanko pätemättömyys kysymyksessä olevaan henkilösuhteeseen vai ulotetaanko sen vaikutus myös sivullisiin, riippuu siitä, minkä asteinen tehottomuus katsotaan yhdessä holhousviranomaisten valvonnan kanssa riittäväksi turvaamaan vajaavaltaisen edut. Jos säädetään kaikkiin nähden ulottuva tehottomuus, niin saadaan vahvat takeet siitä, etteivät vajaavaltaisen suorittamat oikeustoimet jää pysyviksi. Mutta onko näin radikaalinen keino välttämätön irtaimen omaisuuden ollessa kysymyksessä? Eikö riitä, että tehottomuuteen normaalitapauksissa voi vedota ainoastaan vajaavaltainen itse täysi-ikäiseksi tultuaan taikka vajaavaltaisen edunvalvoja (holhooja tai uskottu mies)? Vajaavaltaisen suojaamisen tarkoituksena on estää vajaavaltaista kärsimästä vahinkoa arvostelukyvyn puuttumisen johdosta. Välttämätöntä ei ole estää kaikkia vajaavaltaisen tekemiä oikeustoimia saamasta oikeusvaikutuksia, vaan ainoastaan suojata häntä vahingollisilta seuraamuksilta. Jos holhousoikeudellinen valvonta on kyllin tehokas, niin silloin voidaan vajaavaltaisen suorittaman luovutus-toimen voimassa pysyminen jättää riippuvaksi siitä, katsooko edunvalvoja tai vajaavaltainen itse täysivaltaiseksi tultuaan aiheelliseksi vedota pätemättömyyteen.

Koska vajaavaltaisen suoja edellyttää ainoastaan, että arvostelukyvyn puutteesta johtuvat menetykset ehkäistään, ei ole tarpeellista selittää vajaavaltaisen suorittamaa oikeustointa ilman muuta kaikkiin nähden pätemättömäksi. Riittää, että tietyille henkilöille, vajaavaltaisen edunvalvojalle tai tälle itselleen täysivaltaiseksi tultuaan, varataan mahdollisuus arvostella oikeustoimen edullisuutta ja sen perusteella valita

³⁸ Kivimäki s. 120.

menettelytapä: joko pätemättömyyden voimaansaattaminen tai oikeustoimen korjaaminen hyväksymisellä. Tämän arvostelun suorittamista ei voida jättää sivullisten suoritettavaksi. Ilman muuta on selvää, ettei hyväksymistä voi suorittaa sivullinen. Tästä huolimatta on mahdollista, että valta vedota pätemättömyyteen annetaan myös sivulliselle. Jos näin tehdään, se ei kuitenkaan tapahdu sivullisten, vaan vajaavaltaisen intressissä. Tätä keinoa on käytettävä, jos vajaavaltaisen tehokas suojaaminen välttämättä edellyttää, että oikeustoimi selitetään kaikkiin nähden pätemättömäksi. Näin radikaalisen keinon käyttäminen saattaa toisaalta palvella sivullisten etuja ja aiheuttaa menetyksiä vajaavaltaiselle.

Nykyään on holhousoikeudellinen valvonta siksi tehokasta, ettei vajaavaltaisuusvirheen aiheuttamaa tehottomuutta liene tarvetta ulottaa kaikkiin, ts. säätää absoluuttista tehottomuutta. Vajaavaltaisen oikeustoimet, jotka hän on tehnyt ilman tarpeellista holhoojan suostumusta, ovat pätemättömiä, mutta voivat korjautua holhoojan (tai uskotun miehen) taikka vajaavaltaisen itsensä täysikäiseksi tultuaan antaman hyväksymisen kautta.³⁹ Pätemättömyys ei siis ole lopullista eikä absoluuttista. Se, joka on oikeutettu hyväksymään oikeustoimen, voi myös vedota pätemättömyyteen. Vajaavaltaisen sopijapuolen oikeus vedota pätemättömyyteen on rajoitettu siihen, mitä hänen intressinsä kohtuudella edellyttävät. Moleminpuolisesti velvoittava sopimus, johon sisältyy vajaavaltaisuusvirhe, ei sido kumpaakaan sopijapuolta. Vajaavaltaisen sopijapuoli voi luopua sopimuksesta niin kauan, kuin sitä ei ole asianmukaisesti hyväksytty tai vajaavaltainen ei ole täyttänyt suoritusvelvollisuuttaan vallinnassaan olevalla omaisuudella. Tätä oikeutta hänellä ei kuitenkaan ole, jos hän on tietänyt tehneensä sopimuksen vajaavaltaisen kanssa, sillä tällöin sopijapuolen on katsottava antaneen vajaavaltaiselle tilaisuuden hankkia holhoojan hyväksyminen. Ellei hyväksymistä ole tapahtunut siinä ajassa, joka kohtuudella on varattava sen hankkimista varten, eikä vajaavaltainen ole asianmukaisesti täyttänyt sopimusta, voi sopijapuoli kuitenkin luopua sopimuksesta.⁴⁰

Vastaavaa tarvetta vedota pätemättömyyteen ei ole sivullisilla, ellei oteta huomioon niitä, jotka johtavat oikeutensa vajaavaltaiselta tai tämän sopijapuolelta. Vajaavaltaisuusvirhe luovuttajan ja luovutuk-

³⁹ Rautiala, Holhousoikeus s. 226 ss.

⁴⁰ Tekstissä lausutun osalta ks. Rautiala m.t. s. 234; Stenbeck—Lindhagen m.t. s. 77 ss.; Hult m.t. s. 24 ss.

sensaaajan välillä ei välittömästi koske sivullisomistajaa, jonka esineestä luovuttaja on oikeudettomasti disponoinut. Omistajaa loukkaa se, että luovuttaja on luvattomasti luovuttanut hänen esineensä, mutta ei se, että toinen sopijapuolista on ehkä ollut vajaavaltainen. Jos sivullisomistajalle varataan mahdollisuus vedota paitsi kompetenssivirheeseen myös vajaavaltaisuusvirheeseen seuraajan saannossa, niin se tapahtuu vajaavaltaisen eikä hänen itsensä intressissä. Mutta tosiasiallisesti se merkitsee sivullisomistajalle tulevaa lisäetua. Tämä voi olla perusteltua, jos vajaavaltaisen tehokas suojaaminen edellyttää sellaista järjestelyä, mutta sivullisomistajan intressiin tässä suhteessa ei voida vedota. Koska on katsottava, että vajaavaltaisen suojaamistarve ei meillä välttämättä edellytä pätemättömyyden ulottamista mainitussa asemassa olevaan sivulliseen, niin voitaneen lähteä siitä, että irtaimen esineen sivullisomistajalla periaatteessa ei ole oikeutta vedota vajaavaltaisuusvirheeseen sopijapuolten välisessä suhteessa.⁴¹ Vajaavaltaisuusvirheen aiheuttama pätemättömyys ei siis ole absoluuttista (rajoittamatonta), vaan relatiivista (rajoitettua).⁴²

Jos näin on asianlaita, niin silloin on katsottava, ettei vajaavaltaisuusvirhe luovutuksensaaajan saannossa estä sellaisen kollisiotilanteen muodostumista, jossa KK 11:4 ja 12:4 mukainen ekstinktio tapahtuu hallintaa ja vilpittömyyttä mieltä koskevien edellytysten täytyttyä. Ekstinktio puheenalaisessa sivullissuhteessa katkaisee sivullisomistajan

⁴¹ Eri asia on, että tuomioistuimen on tietyin edellytyksin otettava vajaavaltaisuusvirhe huomioon viran puolesta. Säännön mukaan tuomioistuimen on otettava huomioon *ex officio* vain sellainen pätemättömyys, johon nähden asianosaisilla ei ole määräämisvaltaa. Näin on asianlaita, jos pätemättömyys on kaikkiin kohdistuvaa (*Ussing, Aftaler* s. 240 ja 241; vrt. *Stang* s. 525). Poikkeuksellisesti on tuomioistuimen omasta aloitteestaan otettava huomioon myös sellainen pätemättömyysperuste, joka ei aiheuta absoluuttista pätemättömyyttä. Niinpä tuomioistuimen on viran puolesta otettava huomioon vajaavaltaisuusvirhe, jos asia ratkaistaan ennen kuin vajaavaltaisuus on lakannut ja jos ei näytetä, että tahdonilmaisu on pätevästi hyväksytty (*Ussing* m.t. s. 240 aliv. 9; vrt. *Kivimäki* s. 119). Se että vajaavaltaisuusvirhe otetaan huomioon viran puolesta, lieenee käsitettävä siten, että tuomioistuin viranomaisena osaltaan valvoo vajaavaltaisen etuja riistämättä silti holhoajalta tai täysvaltaiseksi tulleet holhokilta määräämisvaltaa pätemättömyyteen nähden. Se ei siis johdu siitä, että tehottomuus on absoluuttista.

⁴² *Rautialan* mukaan vajaavaltaisuusvirhe aiheuttaa — lukuunottamatta muotomääräisiä oikeustoimia — relatiivisen pätemättömyyden, mutta tällä hän ei näytä tarkoittavan ainakaan yksinomaan sitä seikkaa, kehen pätemättömyysvaikutus ulottuu (m.t. s. 226 verr. Avioliiton purkaminen, Vammala 1946, s. 30 s.). Ks. myös *Rikheim* m.t. s. 107.

kompetenssivirheeseen perustuvan moitevallan, mutta se ei vaikuta sopijapuolten oikeuteen vedota vajaavaltaisuusvirheeseen. Tästä seuraa, että ekstinktion edellytysten täytyessä kysymys vajaavaltaisuusvirheen korjautumisesta saattaa olla vielä avoinna sopijapuolten välillä. Näiden kesken vallitseva välitila saattaa ratketa joko luovuttajan tai luovutuksensaajan hyväksi riippuen siitä, saatetaanko pätemättömyys voimaan vai korjautuuko luovutustoimi. Ensiksi mainitussa tapauksessa oikeustoimi tulee kaikkiin nähden tehottomaksi.⁴³ Tällöin tilannetta on arvosteltava ikään kuin luovutustointa ei olisi ollenkaan tapahtunut. Siitä seuraa, että sivullisomistaja voi saada esineensä takaisin. Esineen palauttaminen oikealle omistajalle johtuu luovutustoimen kumoutumisesta vajaavaltaisuusvirheen, mutta ei kompetenssivirheen perusteella.⁴⁴ Valta vedota kompetenssivirheeseen on katkennut ekstinktion edellytysten täytyessä, mutta se ei estä sivullisseuraajan saannon kumoutumista muulla perusteella. Saannon kumoutuminen aiheuttaa välillisesti esineen palautumisen oikealle omistajalle. Jos taas sopijapuolten välinen kollision ratkeaa esim. holhoojan hyväksymisen perusteella luovutuksensaajan hyväksi, ts. vajaavaltaisuusvirhe korjautuu, niin silloin on tilanne samanlainen kuin jos vajaavaltaisuusvirhettä ei olisi ollut tai jos se olisi korjautunut ennen ekstinktion tapahtumista.

⁴³ *Stang* s. 524.

⁴⁴ Sellaista tilannetta, jossa samaa oikeustointa rasittaa sekä kompetenssivirhe että vajaavaltaisuusvirhe, koskee KoO 1936 II 123 (ään.). Tässä ratkaisussa on tosin kysymys irtaimen esineen panttauksesta, mutta on huomattava, että KK 11:4 ja 12:4 rinnastavat luovutuksensaajan ja pantinsaajan vilpittömän mielen suojan.

Alaikäinen G. I. R. oli ilman holhoojana toimivan äitinsä F. V. R:n suostumusta ottanut haltuunsa tälle kuuluvan pianon ja pantannut sen panttilaitokselle tältä saamansa lainan maksamisen vakuudeksi. Koska G. I. R. ei ollut alaikäisenä oikeutettu ottamaan ko. lainaa eikä laillisin vaikutuksin tekemään panttaussopimusta ja koska panttilaitoksen väitetty tietämättömyys G. I. R:n vajaavaltaisuudesta lainan myöntämisen ja pantin vastaanottamisen aikana ei olisi asiaan vaikuttava, F. V. R:n ja G. I. R:lle määrätyn uskotun miehen yhteisesti ajamasta kanteesta selitettiin sekä velaksianto että panttaussopimus pätemättömiksi ja panttilaitos velvoitettiin korvauksetta palauttamaan piano F. V. R:lle.

Tässä tapauksessa pantinsaajan oikeusasemaa rasittaa toisaalta a) kompetenssivirhe, joka aiheuttaa panttausoikeustoimen tehottomuuden oikeaan omistajaan F. V. R:ään nähden, ja toisaalta b) vajaavaltaisuusvirhe, joka tekee (velaksianton ja) panttausoikeustoimen pätemättömäksi pantinantajaan G. I. R:ään (uskottuun mieheen) nähden. Pianon palauttamista voidaan vaatia kummallakin perusteella. Jos nojaututaan kompetenssivirheeseen (a-peruste), niin silloin tulee esiin kysymys KK 11:4 ja 12:4 säännösten soveltamisesta ja siitä, estääkö vajaavaltaisuusvirhe panttausoikeustoimessa vilpittömän mielen ekstinktion. Jos taas nojaututaan vajaaval-

Se, että seuraajan saannossa oleva vajaavaltaisuusvirhe aiheuttaa relatiivisen pätemättömyyden merkitsee, että saanto on tiettyssä henkilösuhteessa tehoton ja muissa suhteissa tehokas. Tällainen saanto perustaa seuraajalle oikeusaseman, joka on määräsuhteissa suojattu, mutta jonka pysyväisyys riippuu siitä, miten kollisiotilanne ratkeaa. Luovuttajan vajaavaltaisuus aiheuttaa kollision sopijapuolten välillä. Tämän osalta luovutuksensaajan vilpittömyyttä ei yleensä suojata, kuten myöhemmin havaitsemme (ks. 7 §). Jos saantoon lisäksi sisältyy kompetenssivirhe, niin seuraaja joutuu kollisioon myös sivullisomistajan kanssa. Vajaavaltaisuusvirhe seuraajan saannossa ei estä kollision muodostumista tässä henkilösuhteessa eikä vaikuta sen ratkeamiseen, sillä mainitun virheen vaikutuksen ei voida katsoa ulottuvan sivullisomistajaan. Asianlaita lienee samoin silloinkin, kun luovuttajan kompetenssin

taisuusvirheeseen (b-peruste), niin silloin vilpittömän mielen suoja tulee esiin toisessa muodossa, nimittäin kysymyksenä, suojaako sopijapuolen vilpittömyys tätä vajaavaltaisuusvirheen vaikutuksia vastaan. Tällöin vilpittömyys tarkoittaa tietämättömyyttä sopijapuolen vajaavaltaisuudesta; kompetenssivirhetapauksessa se sitä vastoin tarkoittaa tietämättömyyttä pantinantajan omistusoikeuden (kompetenssin) puuttumisesta.

Perusteluista päätellen ratkaisu perustuu vajaavaltaisuusvirheeseen (b-peruste). Tältä kannalta katsottuna toteamus, että panttilaitoksen tietämättömyys sopijapuolen vajaavaltaisuudesta olisi asiaan vaikuttamaton, on epäilemättä perusteltu, sillä sopijapuolen vilpittömyys ei korjaa vajaavaltaisuusvirheen vaikutuksia (ks. 7 §). Kompetenssivirhe samoin kuin vilpittömyys **KK** 11:4 ja 12:4 mukaisessa merkityksessä on käynyt merkityksettömäksi sitten kun (velaksianto ja) panttausoikeus toimi on julistettu pätemättömäksi. Tämän perusteella on voitu pantinsaaja velvoittaa palauttamaan pantti. Siten on saavutettu sama tulos kuin mihin kompetenssivirheen perusteella olisi voitu päästä edellyttäen, ettei pantinsaaja olisi saanut hyväkseen vilpittömän mielen ekstinktiota. Vajaavaltaisuusvirheeseen (b-peruste) nojautumalla olisi esine voitu palauttaa, vaikka oikeus vedota kompetenssivirheeseen (a-peruste) olisi katkennutkin.

Esillä oleva ratkaisu ei anna välitöntä vastausta siihen kysymykseen, estääkö vajaavaltaisuusvirhe vilpittömän mielen ekstinktion, mutta siihen voidaan viitata tekstissä esitetyn ajatustavan tueksi sikäli kuin siinä on käsitelty kompetenssihottomuustilanteesta esiintyvää vajaavaltaisuusvirhettä itsenäisenä pätemättömyysperusteena ja osoitettu, että vajaavaltaisuusvirheeseen vetoaminen saattaa johtaa samaan tulokseen kuin menestyksellinen moittiminen kompetenssivirheen perusteella. Tältä pohjalta havaitaan, että vajaavaltaisuusvirhe on erotettavissa kompetenssivirheestä ja vilpittömän mielen ekstinktiosta ja ettei sivullisseuraajan saannossa olevan vajaavaltaisuusvirheen välttämättä tarvitse estää kompetenssivirheeseen perustuvan moiteoikeuden katkeamista.

puutteen syynä on vajaavaltaisuusvirhe hänen omassa saannossaan. KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiä voidaan analogisesti soveltaa mainitunlaiseen sivullissuhteeseen sen estämättä, että seuraajan saannossa on vajaavaltaisuusvirhe. Tämän on katsottava pitävän paikkansa siinäkin tapauksessa, että vajaavaltainen, joka on holhoojan suostumuksetta ostanut esineen omistajalta, luovuttaa sen vajaavaltaisena edelleen sivullisseuraajalle.⁴⁵ Sivullisomistaja ei voi vedota vajaavaltaisuusvirheeseen seuraajan saannossa, ts. siihen, että seuraajan sopijapuolena on ollut vajaavaltainen, mutta sen sijaan hän voi vedota vajaavaltaisuusvirheeseen oman sopijapuolensa saannossa, mikä virhe välillisesti aiheuttaa kompetenssivirheen sivullisseuraajan saannossa. Tämä vajaavaltaisuusvirheestä välillisesti aiheutuva kompetenssivirhe korjautuu mainittujen lainkohtien mukaan vilpittömässä mielessä olevan seuraajan hyväksi.⁴⁶ Seuraajan saannossa oleva vajaavaltaisuusvirhe taas voi korjautua muilla perusteilla ja riippumatta seuraajan vilpittömästä mielestä:⁴⁷

⁴⁵ Tämän tilanteen osalta *Rautiala* (m.t. s. 240) näyttää edellyttävän, että KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten soveltaminen sulkeutuu pois, jos jälkimmäinenkin luovutus on vajaavaltaisuusvirheen vuoksi pätemätön. Tästä ei kuitenkaan voitane päätellä, että hänen mukaansa KK 11: 4 ja 12: 4 vaatisivat puheenalaisessa suhteessa virheetöntä saantoa, sillä hän lausuu toisessa yhteydessä seuraavaa: »Jos kolmas mies on hyvässä uskossa ostanut vajaavaltaiselta tämän hallussa ollutta vieraalle kuuluvaa irtainta omaisuutta, kolmas mies nauttii vilpittömän mielen suojaa, sillä vajaavaltaisen toimikelpoisuuden rajoitukset ovat voimassa vain hänen oman omaisuutensa suojaamiseksi häntä itseään vastaan». (m.t. s. 236 aliv. 562; ks. *Lehto DL 1928 s. 60*).

⁴⁶ *Hasselrot*, *Vindikationsrätt* s. 50 aliv. 50; *Hakulinen*, *Velkakirjalaki* s. 148.

⁴⁷ *Benckert* (II s. 253 ss.) asettaa periaatteellisen vaatimuksen saantoperusteen pätevyydestä edellytyksenä KK 11: 4 ja 12: 4 mukaiselle vilpittömän mielen suojalle. Mutta samalla hän kuitenkin katsoo, että vilpittömässä mielessä oleva ostaja, joka vajaavaltaiselta ostaa sivulliselle kuuluvan esineen, voi saada mainitunlaisen suojan. Perusteluna hän esittää, että vajaavaltaisen määräämävallan rajoituksen vaikutus ei ulotu sivullisiin. Jos eri henkilösuhteet ja eri tehottomuusperusteet pidetään erillään, niin silloin tämän toteamuksen pitäisi johtaa havaintoon, ettei voida ylläpitää pätevyysvaatimusta. *Benckert* pyrkii samoilla perusteilla ratkaisemaan kaksi eri kollisiotilannetta, nimittäin sivullisomistajan ja seuraajan (etenevä sivullissuhde) sekä sopijapuolten välisen ristiriitatilanteen. Niinpä hän edellyttää, että seuraajan vilpittömän mielen pitää mainitussa tapauksessa koskea sekä luovuttajan omistusoikeutta (luovutuskompetenssia) että määräämiskelpoisuutta (oikeustoimikelpoisuutta). Tekstissä suorittamamme erittelyn perusteella havaitaan, että vilpittömän mielen merkitys näissä suhteissa tulee esille eri kollisioiden yhteydessä ja määräytyy eri perusteilla.

B. Konkurssivelallisen luovutustoimi saantoperusteena.

Vajaavaltaisuustapauksen rinnalla käsitellään usein sellaista tapausta, jossa luovuttajana on konkurssivelallinen. Rinnastuksella on luonnollinen peruste, jos konkurssin katsotaan aiheuttavan oikeustoimikelpoisuuden puutteen. Tällainen rinnastus, jonka oikeutus on kyseenalainen, on johtanut sellaiseen kahden eri kysymyksen sekoittamiseen, josta jo on mainittu vajaavaltaisuustapauksen yhteydessä.

Konkurssivelallisen luovutustoimen osalta tulee tässä yhteydessä esille kaksi kysymystä:

1) Muodostaako konkurssivelallisen suorittama luovutustoimi sellaisen saantoperusteen, joka voi perustaa luovutuksensaajalle vilpittömän mielen saannon ja siten katkaista sivullisomistajan moiteoikeuden?

2) Onko konkurssivelallisen vilpittömässä mielessä oleva seuraaja suojattu konkurssivelkojia vastaan?

Ensiksi mainittu kysymys koskee sivullisomistajan ja konkurssivelallisen seuraajan välistä kollisiota eikä niin muodoin vaikuta välittömästi konkurssivelkoihin. Sen sijaan 2-tapauksessa on kysymys konkurssivelkojen suojasta velallisen seuraajaa vastaan. Kummassakin tapauksessa on kysymys seuraajan vilpittömän mielen suojasta, mutta eri mielessä: 1-tapauksessa luovutuksensaajan vilpittömän mielen koskee tietoisuutta siitä, onko luovuttaja (konkurssivelallinen) ollut kompetentti dispoimaa sivullisomistajan esineestä; 2-tapauksessa taas luovutuksensaajan vilpittömän mielen — mikäli siitä ylipäänsä voi tulla kysymys — edellyttää tietämättömyyttä konkurssista. Myöskin kollision muodostumisperuste on kosketelluissa tapauksissa erilainen. Velallinen disponoi 1-tapauksessa ilman kompetenssia sivulliselle kuuluvasta esineestä ja 2-tapauksessa omasta omaisuudestaan, johon nähden hän on konkurssin johdosta menettänyt määräämisvaltansa.

Mainitut eroavaisuudet jo tekevät ilmeiseksi, että ko. kaksi kysymystä ratkeavat eri perusteiden mukaan. Jos konkurssin vaikutus selitetään siten, että velallinen menettää oikeustoimikelpoisuutensa,⁴⁸ jollainen muodostaa oikeustoimen yleisen pätevyysedellytyksen, niin nämä kysymykset joudutaan helposti sekoittamaan. Oikeustoimikelpoisuus ja oikeudenhaltijan kompetenssi tarkoittavat samanluonteista kelpoisuutta oikeusvaikutusten aikaansaamiseen. Ensiksi mainitussa on kysymys kelpoisuudesta in abstracto, jälkimmäisessä in concreto.

⁴⁸ Wrede, Konkursrätt, Helsingfors 1895, s. 89; Hakulinen m.t. s. 148.

Tästä samanluonteisuudesta huolimatta on tärkeätä selvittää, kummasta kulloinkin on kysymys. Konkurssin on katsottava rajoittavan velallisen kompetenssia määrätä hänelle kuuluvista oikeuksista.⁴⁹ Se ei riistä häneltä oikeustoimikelpoisuutta, vaikka määräämisvallan rajoitus on laaja käsittäen periaatteessa koko hänen omaisuutensa. Rajoituksen sivuuttaminen aiheuttaa luovutustoimen tehottomuuden konkurssivelkoihin nähden, joiden intressissä velallisen kompetenssia on rajoitettu, mutta ei sitä vastoin pätemättömyyttä sopijapuolten välisessä suhteessa, jollainen on seurauksena oikeustoimen yleisen pätevyysedellytyksen, esim. oikeustoimikelpoisuuden, puuttumisesta. Molemmissa edellä mainituissa tapauksissa on kysymys kompetenssin puutteesta johtuvasta kollisiosta. 1-tapauksessa on kysymys kompetenssivirheestä, joka aiheuttaa tehottomuuden suhteessa sivullisomistajaan, ts. oikeaan omistajaan etenevässä ja primukseen takautuvassa sivullissuhteessa. 2-tapauksessa taas konkurssista johtuvan kompetenssinrajoituksen sivuuttaminen aiheuttaa tehottomuuden konkurssivelkoihin nähden, ts. kollision takautuvassa sivullissuhteessa (vrt. 12 § 1 kohta).

Lausumalla, että konkurssivelallisen oikeudettomasti suorittama luovutus ei voi perustaa vilpittömän mielen suojaa sopijapuolelle,⁵⁰ on itse asiassa annettu vastaus molempiin kysymyksiin. Tämä sääntö on perusteltavissa 2-tapauksen, mutta ei sensijaan 1-tapauksen osalta. Jälkimmäisessä tapauksessa on kysymys sellaisesta kollisiotilanteesta oikean omistajan ja sivullisseuraajan välillä, jollaista KK 11: 4 ja 12: 4 säännökset tarkoittavat. Se seikka, että luovuttajana on ollut konkurssivelallinen, ei estä mainittujen säännösten soveltamista. Konkurssi ei aiheuta luovutuksen tehottomuutta sopijapuolten välillä eikä suhteessa sivullisomistajaan. Siitä seuraa, ettei konkurssi aiheuta estettä sivullisomistajaa vastaan vaikuttavan kompetenssitehottomuuden korjautumiselle KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten mukaisesti.⁵¹ Kielteiseen tulokseen on tultu sitä tietä, että konkurssivelallinen on selitetty oikeustoimikelvottomaksi ja tämän suorittama luovutustoimi sen johdosta pätemättömäksi, jolloin liiaksi yleistetyn pätevää saantoperustetta koskevan edellytyksen (ks. edellä s. 55) on havaittu jääneen täyttymättä. Edellä

⁴⁹ v. *Tuhr—Siegwart* I s. 210 s.; *Ekström* II s. 575; *Olsson*, *Borgenärsskydd* s. 143 s.

⁵⁰ *Benckert* II s. 246 verr. s. 248; *Hasselrot* m.t. s. 51 aliv. 2.

⁵¹ Sama koskee myös arvopapereita. Näiden osalta on lisäksi huomattava, että konkurssivelallisen seuraajan vilpittön mieli VKL 14 §:n ja OYL 32 a §:n mukaan suojaa myös konkurssivelkoja vastaan. Ks. *Hakulinen* m.t. s. 148 ja 277.

suoritetun erittelyn pohjalta lähdettäessä tämän käsitystavan kestämyttömyys on ilmeinen.

Eri asemassa on toinen edellä kosketeltu kysymys (2-tapaus). Se koskee konkurssivelkojen ja konkurssivelallisen seuraajan välisen kollisiotilanteen ratkaisua. Tämän kanssa rinnakkainen on kysymys ulosmittausvelkojen suojasta velallisen myöhempää seuraajaa vastaan. Näiden takautuvassa sivullisuhteessa esiin tulevien kysymysten käsittely ei kuulu tämän tutkimuksen puitteisiin.

C. OikTL 28—33 §:issä tarkoitettu virhe sivullisseuraajan saannossa.

Mainituissa lainkohdissa säädetty pätemättömyys on relatiivista.⁵² Siihen voivat vedota periaatteessa vain ne, joiden suojaksi pätemättömyys on säädetty. Mainitunlaista pätemättömyyttä voidaan myös sanoa yksipuoliseksi siinä mielessä, että ainoastaan sillä sopijapuolella, joka on joutunut pakon, petollisen viettelyn, kiskomisen tms. kohteeksi, on valta valita oikeustoimen pätemättömyyteen vetoamisen ja hyväksymisen välillä.⁵³ Ellei tämä tahdo vedota pätemättömyyteen, ei tuomioistuin voi ottaa sitä omasta aloitteestaan huomioon.⁵⁴ Tällä tavoin tehotomuuden vaikutus rajoittuu tiettyyn henkilötahoon. Tästä voi aiheutua yksipuolinen sidonnaisuus sopijapuolten välillä. Se sopijapuoli, joka on sidottu, voi kuitenkin vedota siihen, ettei toinen sopijapuoli ole sidottu. Ennen pätemättömyyden voimaansaattamista tahdonilmaisua ei voida pitää pätevänä. Sidottu sopijapuoli voi tiedustella sopijapuolensa asennoitumista ja kieltäytyä suorittamasta, kunnes toinenkin on tullut sidotuksi.⁵⁵ Sivullinen ei yleensä voi saattaa pätemättömyyttä voimaan, mutta tällä on kuitenkin oikeus vedota siihen, ettei tahdonilmaisun antaja ole sidottu ja ettei ole vielä käynyt ilmi, saattaako tämä pätemättömyyden voimaan.⁵⁶

⁵² Kivimäki s. 118 ss. Vrt. Wrede, Oikeustoimilaki s. 80 s.

⁵³ af Hällström, Festskrift för O. Hj. Granfelt, Helsingfors 1934, s. 338.

⁵⁴ Eri asia on, että pätemättömyys voidaan ottaa huomioon, vaikkei väitetä siitä tehtäisikään, jos vastaaja on poissa oikeudenkäyntitilaisuudesta ja pätemättömyys on todettavissa oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Ks. af Hällström ib.; Ussing, Aftaler s. 243 ja 256.

⁵⁵ Ks. lausutun johdosta Ussing m.t. s. 252 ss.; Arnholm, Avtalerett s. 336 ss. ja 351 s.

⁵⁶ Tietyissä tapauksissa myös sivulliset, esim. konkurssivelkojat, voivat saattaa pätemättömyyden voimaan. Ussing m.t. s. 254 ss.

Omistaja, jonka esineen luovuttaja on ilman kompetenssia myynyt sivulliselle, ei ole edellä sanotun mukaan oikeutettu saattamaan voimaan tahtovirheestä johtuvaa pätemättömyyttä, joka ehkä rasittaa sivullisseuraajan saantoa. Jos luovuttaja saattaa pätemättömyyden voimaan, niin silloin seuraajan saanto käy kaikkiin, myös sivullisomistajaan nähden, tehottomaksi.⁵⁷ Mutta jos luovuttaja hyväksyy oikeustoimen pätemättömyysperusteesta huolimatta, niin silloin saanto tulee kaikkiin nähden tehokkaaksi. Koska sivullisomistaja ei voi saattaa tahtovirheeseen perustuvaa pätemättömyyttä voimaan, hänen on moitittava luovutuksensaajan saantoa kompetenssivirheen perusteella saadakseen esineensä palautetuksi omistukseensa.

Luovutuksensaajan saannossa on tarkoitettussa tilanteessa kaksi virhettä, toisaalta kompetenssivirhe, joka aiheuttaa oikeaan omistajaan nähden vaikuttavan tehottomuuden, ja toisaalta tahtovirhe, joka aiheuttaa toiseen sopijapuoleen kohdistuvan pätemättömyyden. Kumpikin näistä korjautuu eri perusteiden mukaan. Kompetenssivirhe korjautuu KK 11:4 ja 12:4 mukaisesti. Sopijapuolten välinen tahtovirhe taas voi korjautua OikTL 3 luvussa mainituin edellytyksin. Kysymyksessä ovat kollisiot, joista toinen koskee etenevää sivullissuhdetta ja toinen sopijapuolten välistä suhdetta, johtuvat eri perusteista ja ratkeavat eri sääntöjen mukaan. Sen vuoksi niitä on käsiteltävä itsenäisinä. Kun vallalla olevan käsityskannan mukaan KK 11:4 ja 12:4 mukainen vilpittömän mielen saanto edellyttää, ettei sivullisseuraajan saanto ole pätemätön tahtovirheen johdosta,⁵⁸ niin se näyttää ainakin osaltaan johtuneen siitä, että eri tehottomuusperusteita ja eri kollisiotilanteita ei ole riittävästi eroteltu. Jos näitä tarkastellaan tarkoin eriteltyinä, niin silloin havaitaan, että KK 11:4 ja 12:4 mukaista ekstinktiota, joka korjaa kompetenssivirheen, ei estä se, että sivullisseuraajan saantoa rasittaa jokin OikTL 28—33 §:issä tarkoitettu pätemättömyysperuste.⁵⁹

Koska luovutuksensaajan saannossa on esillä olevassa tapauksessa kaksi virhettä, se voi kumoutua molemmilla perusteilla. Jos luovut-

⁵⁷ Tällöin rajoitettu tehottomuus muuttuu absoluuttiseksi, periaatteellisesti kaikkiin kohdistuvaksi. Vastaavalla tavalla on kuvattu tahtovirheeseen perustuvan moitteen vaikutusta Saksan oikeudessa. Säännöllisesti voi moittaa vain virheellisen ilmaisuuden antaja, mutta moitteen johdosta oikeustoimi käy kaikkiin nähden mitättömäksi, mikä seikka on huomioitava viran puolesta. *Lehmann*, Allgemeiner Teil s. 156 s. verr. s. 160. Ks. *Stang* s. 524.

⁵⁸ *Benckert* II s. 255 ss.; *Undén* I s. 214; *Chydenius* II s. 180. Samoin *Hakulinen VKL* 14 § osalta (m.t. s. 151).

⁵⁹ Saksan oikeuden osalta vrt. *Gierke* II s. 567 ja 579.

taja saattaa voimaan OikTL 28—33 §:iin perustuvan pätemättömyyden, niin se tulee myös oikean omistajan eduksi. Ellei näin tapahdu, on viimeksi mainitun moitittava luovutuksensaajan saantoa kompetenssi-virheen perusteella. Ensiksi tarkoitettu pätemättömyys ei ulotu oikeaan omistajaan, minkä johdosta tämä ei voi siihen vedota. Molempien virheiden korjautuminen saattaa riippua luovutuksensaajan vilpittömästä mielestä (vrt. OikTL 28 § ja 32₂ §), jolla kuitenkin on eri tapauksissa eri sisältö. OikTL 3 luvun säännöksiin perustuva vilpittömän mielen suoja voi turvata luovutuksensaajan luovuttajaan nähden, mutta suoja oikeata omistajaa vastaan edellyttää lisäksi KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisen ekstinktion edellytysten täyttymistä.

Kosketeltua kysymystä valaisemme seuraavalla esimerkillä. A myy ja luovuttaa B:lle irtaimen esineen, jonka hän on saanut omistajalta X:ltä lainaksi. Kaupassa myyjä A joutuu, jonkun sivullisen taholta petollisen viettelyn kohteeksi ja myy sen vuoksi esineen alihintaan. Tässä tapauksessa B:n saantoa rasittaa kaksi tehottomuusperustetta, toisaalta OikTL 30 §:n tarkoittama virhe, johon viettelyn kohteeksi joutunut A voi vedota, ja toisaalta kompetenssivirhe, joka aiheuttaa saannon tehottomuuden sivullisomistajaan X:ään nähden. Ostajan B:n vilpittömän mielen voi tietysti edellytyksin korjata kummankin tehottomuusperusteen, mutta vilpittömän mielen kohde on eri tapauksissa erilainen. OikTL 30 §:n osalta ostajan vilpittömän mielen koskee sitä, onko joku sivullinen petollisesti viettelnyt myyjän myymään alihinnalla. Kompetenssivirhettä koskevan KK 11: 4 osalta ostajan vilpittömän mielen taas tarkoittaa sitä, ettei tämä ole tiennyt eikä tämän ole pitänyt tietää, että myyjältä on puuttunut luovutuskompetenssi, ts. että esine on kuulunut sivulliselle. Tehottomuuden korjautuminen tapahtuu kummassakin henkilösuhteessa eri perusteilla. Jos OikTL 30 §:n tarkoittama pätemättömyys korjautuu esim. luovutuksensaajan vilpittömän mielen perusteella, niin silloin oikean omistajan on turvauduttava saannonmoitekanteeseen. Mahdollisuus tähän voi katketa KK 11: 4 mukaan vilpittömää mieltä ja hallintaa koskevien edellytysten täytyessä. Viimeksi mainitun lainkohdan mukainen ekstinktio koskee vain kompetenssi-tehottomuutta (X—B suhdetta) eikä se riipu sopijapuolten välisestä (A—B) pätemättömyyskysymyksestä. Eri asia on, että saannon kumoutuessa puheenalaisen virheen perusteella sivullissuhteessa (X—B) esiintuleva kysymys kompetenssivirheestä ja ekstinktiosta menettää merkityksensä.

Perustellessaan käsityskantaansa, että petollisen viettelyn aiheuttama pätemättömyys seuraajan saannossa sulkee pois vilpittömän mielen ekstinktion, *Benckert* (II s. 255 s.) esittää, että olisi kohtuutonta sivullisomistajaan nähden, jos tältä evättäisiin oikeus vedota pätemättömyyteen ja kysymys pätemättömyyden voimaan saattamisesta siten jätettäisiin riippumaan siitä, tahtooko petollisen viettelyn kohteeksi joutunut luovuttaja vedota siihen. Tämän johdosta voidaan huomauttaa, että sivullisomistajaa loukkaa se, että luovuttaja on ilman kompetenssia ryhtynyt luovutustoimeen, mutta ei sen sijaan se, että tämä mahdollisesti on kaupanteon yhteydessä joutunut petollisen viettelyn uhriksi. Sivullisomistajalla on mahdollisuus vedota kompetenssivirheeseen, sikäli kuin ekstinktiota ei ole tapahtunut. Tämä ei voine kohtuudella edellyttää lisäetua sen johdosta, että luovuttaja on puolestaan joutunut petollisen menettelyn kohteeksi.

Edellä tarkoitettu kompetenssivirhe luovutuksensaajan saannossa saattaa johtua välillisesti myös OikTL 28—33 §:issä tarkoitetusta pätemättömyysperusteesta luovuttajan omassa saannossa. Näissä lainkohdissa tarkoitettu virhe voi näet aiheuttaa paitsi pätemättömyyden sopijapuolten välillä myös kompetenssitehottomuuden (etenevässä) sivullisuhteessa. Sitä kysymystä, korjaako KK 11:4 ja 12:4 mukainen suoja mainitunlaisen kompetenssitehottomuuden, koskettelemme jäljempänä (8 § 1 kohta).

5 §. HALLINTA SAANTOSUOJAN EDELLYTYKSENÄ.

Hallinnalla on merkitystä saantosuojan edellytyksenä kahdessa eri suhteessa. Sitä vaaditaan toisaalta sivullisseuraajan ja toisaalta tämän saantomiehen osalta.¹ KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksissä ei ole nimenomaan ilmaistu hallintaa koskevia vaatimuksia (vrt. VKL 14 § ja OYL 32 a §), mutta yleisesti katsotaan, että hallintavaatimus koskee sekä luovutuksensaajaa (vast. pantinsaajaa) että tämän saantomiestä.² Ennen kuin ryhdyimme tarkemmin selvittämään hallintaa koskevien vaatimusten sisältöä, on aiheellista tarkastella yleisesti erilaisia hallintaan kytkettyjä vaikutusmuotoja ja niiden perustana olevia näkökohtia.

Vilpittömän mielen saanto tapahtuu KK 11:4 mukaan sellaisessa tilanteessa, että A myy oikeudettomasti B:lle X:ltä lainaksi saamansa irtaimen esineen. Tällaisen kollisiotilanteen (X—B) ratkaisu voi riippua useammista eri seikoista, kuten vilpittömästä mielestä, hallinnasta, määräajasta jne. Mainitun lainkohdan mukaan luovutuksensaajan B:n hyväksi tapahtuva ekstinktio riippuu paitsi tämän vilpittömästä mielestä myös siitä, että esine on ollut A:n hallinnassa ja sittemmin joutunut B:n hallintaan. Mutta lainsäätäjä olisi voinut käyttää muunkinlaisia ratkaisuperusteita. Olisi ollut mahdollista vaatia hallintaa luovuttajan (A) muttei luovutuksensaajan (B) kohdalla tai kokonaan luopua hallintavaatimuksesta.³ Hallintaa koskeva vaatimus johtuu luovuttajan ja luovutuksensaajan kohdalla eri näkökohdista ja palvelee eri tarkoituksia.

¹ Myös oikean omistajan osalta on hallinnalla merkitystä sikäli, että hallinnan menetystavasta riippuu, sovelletaanko KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiä vai RVA 11 §:ää. Tältä osalta viittaamme esitykseen 2 §:n 1 kohdassa.

² Ks. *Björling* m.t. s. 157 ja 170; *Benckert* II s. 271 ss.; *Hasselrot*, *Vindikationsrätt* s. 46 ss.; *Wrede—Caselius* s. 292; *Undén* I s. 212 s. ja 216 s.; *Hakulinen*, *Velkakirjalaki* s. 148 s.

³ Vrt. OikTL 34 §; KuolJulL 162 §; AL 39 §.

Hallinnan merkitys luovuttajan (A) osalta perustuu legitimaationäkökohtaan ja liittyy läheisesti vilpittömän mielen vaatimukseen. Irtaimen esineen haltija on säännönmukaisesti sen omistaja. Vaikka tämä sääntö ei olekaan poikkeukseton, niin hallintasuhteen yleensä katsotaan olevan merkinä omistuksesta. Jokapäiväisessä vaihdannassa ei voida vaatia omistussuhteen selvittämistä aina saantoketjun avulla, vaan on otettava lähtökohdaksi hallinta, rekisterimerkintä, omistajanmerkki tms. ulkonainen tunnusmerkki. Kiinteistöjen ja tietynlaisten irtainten esineiden, esim. alusten, osalta rekisteröinti muodostaa tällaisen tunnusmerkin. Yleisen irtaimen esineen omistussuhdetta osoittavan tunnusmerkin muodostaa kuitenkin hallinta. Irtaimen esineen hallinnasta voidaan käytännöllisessä elämässä päätellä, kuka on omistaja ja niin muodoin kompetentti omassa nimessään ja omaan lukuunsa määräämään siitä.

Koska hallinta ei aina seuraa omistusta, niin on mahdollista, että hallinnan perusteella tehtävä johtopäätös on väärä. Kantaako sivullinen, esim. ostaja, tästä aiheutuvan riskin? Jos näin olisi asianlaita, niin se pakkoittaisi yrittäjän ottamaan selon myyjän omistussuhteesta välttääkseen mainitun riskin. Tämä kuitenkin olisi omiaan vaikeuttamaan ja hidastuttamaan vaihdantaa, minkä vuoksi lainsäätäjä on eri maissa pyrkinyt vähentämään yrittäjän selonottovelvollisuutta. Tämä käy päinsä suojaamalla ulkonaisiin tunnusmerkkeihin, esim. hallintaan, perustuvaa luottamusta.

Hallinta luo pelkän olettamuksen, jonka pohjalle sivulliset voivat rakentaa omalla riskillään. Mutta siitä muodostuu legitimaatiokeino samalla kun oikeusjärjestys oikeuttaa rakentamaan tällaisen olettamuksen pohjalle. Tämä voi tapahtua joko siten, että olettaus otetaan lähtökohdaksi, kunnes se havaitaan virheelliseksi, tai siten, että olettaus otetaan perustaksi olipa se oikea tai väärä. Viimeksi mainitusta menettelytavasta on kysymys silloin, kun puhutaan legitimaatiosta luottamuksensuojan yhteydessä.⁴

Hallinnan tms. tunnusmerkin legitimoiva kyky tässä merkityksessä perustuu luottamuksen suojaan, joka voi määrätä kollisionsratkaisun yksinään tai yhdessä muiden seikkojen kanssa. Tarkoitettuun tunnusmerkkiin kohdistuvan luovutuksensaajan luottamuksen suojaaminen merkitsee, että kysymyksessä olevaan tunnusmerkkiin siten liitetään

⁴ Tässä yhteydessä on kysymys legitimaatiosta dynaamisen eli kollisiosuojan osalta. Tämä on syytä huomata, koska legitimaatiosta puhutaan myös muissa yhteyksissä. Ks. tarkemmin *Zitting*, Omistajanvaihdoksesta s. 134 ss.

*legitimaatio- eli luotettavuusvaikutus.*⁵ Tämä vaikutusmuoto tulee esille *positiivisessa* merkityksessä etenevän sivullisrelaation kollisiotapauksissa (X—B). Sama vaikutusmuoto esiintyy *negatiivisena* takautuvassa sivullisrelaatiossa, esim. kaksoisluovutustapauksessa (Y—B, ks. kaava s. 26). Ensiksi mainitussa tapauksessa suojataan luovutuksensaajan luottamusta siihen, että hallinnan (tai rekisterin) omistajaksi osoittama (A) todella on omistaja ja siis kompetentti luovuttamaan. Viimeksi mainitussa tapauksessa taas on kysymys luovutuksensaajan (sekunduksen B:n) luottamuksesta siihen, ettei sivullinen (primus Y) ole saanut sellaista oikeutta, jota hallinta (tai rekisteri) ei osoita, ja että haltija (tai rekisteriin merkitty) niin muodoin edelleen on kompetentti disponoimaan esineestä.

Luottamuksensuojeluun liittyvä legitimaationäkökohta ei kuitenkaan yksinään määrää kollisionratkaisua esillä olevassa tapauksessa. Tämän ohella myös muut näkökohdat vaikuttavat ratkaisuun. Siitä on ilmauksena muun muassa se, että ekstinktio edellyttää hallintaa myös luovutuksensaajan kohdalla. Tällöin on kysymyksessä hallinnan *ekstinktiovaikutus*. Tämäkin vaikutusmuoto voi tulla esille sekä etenevässä (X—B) että takautuvassa sivullisrelaatiossa (Y—B). Näissä henkilösuhteissa on kysymys luovutuksensaajan (B) hallinnan merkityksestä ekstinktion edellytyksenä toisaalta oikeaan omistajaan (X) nähden etenevässä sivullissuhteessa ja toisaalta primuksen asemassa olevaan luovuttajan seuraajaan (Y) nähden takautuvassa sivullissuhteessa.

Legitimaatiovaikutuksen osalta on kysymys ekstingventin luottamuksesta toisen henkilön, luovuttajan, hallinnan luomaan omistaja-olettamaan. Ekstinktiovaikutuksessa sitä vastoin on kysymys vaikutusmuodosta, joka liittyy ekstingventin omaan hallintaan. Hallinnan legitimaatiovaikutus perustuu seuraajan luottamusta suojaaviin oikeussäännöksiin. Se liittyy psykologisessa mielessä ekstingventtiin, sillä auktorin hallinta on ekstingventin luottamuksen perustana. Ekstinktiovaikutus on toisessa asemassa, sillä sen osalta hallinta vaikuttaa välittömästi pelkkänä ulkonaaisena tunnusmerkkinä.

Esitetyn perusteella havaitaan, että mainitut hallinnan vaikutusmuodot on pidettävä erillään toisistaan ja ettei legitimaationäkökohta voi tarjota yleisselitysperustetta, kuten ns. legitimaatioteoria edellyttää.⁶

⁵ Tästä ja myöhemmin esiin tulevasta ekstinktiovaikutuksesta ks. *Zitting m.t.* s. 223—230.

⁶ Tästä teoriasta ja siihen suunnatusta kritiikistä ks. *Benckert II* s. 169 ss.; *Zitting m.t.* s. 135 aliv. 38.

Hallinnan eri vaikutusmuodot perustuvat eri näkökohtiin. Legitimaatio- eli luotettavuusvaikutuksen perustana on luottamuksensuoja. Kun hallinta vastaa säännöllisesti mutta ei aina omistussuhdetta ja kun käytännössä yleensä nojaututaan hallinnan luomaan omistajaolettamaan, niin on mahdollista, että ei-oikeutettu saa tilaisuuden määrätä toisen omaisuudesta. Tällöin ulkonainen tunnusmerkki osoittautuu harhaan johtavaksi. Luottamuksensuojan ansiosta oikeudellinen tilanne kuitenkin muotoutuu ulkonaista kuvaa vastaavaksi. Tämä tapahtuu vaihdannan intressissä. Suojaamalla luottamusta vähennetään yrittäjän selonottovelvollisuutta ja siten säästetään aikaa ja työtä vaihdannassa (rationaliteettinäkökohta). Hallinnan ekstinktiivaikutuksen perustaksi ei sovellu kosketeltu näkökohta, joka perustuu hallinnan havaittavuusfunktioon, vaan tämän vaikutuksen perustana ovat toiset näkökohdat. Hallinnalla on kolmoisfunktio siinä mielessä, että se aikaansaa julkisuutta sekä osoittaa oikeudenkäytön jatkuvuutta ja oikeudenhaltijan aktiiviteettia.⁷ Kaksi viimeksi mainittua funktiota saavat merkitystä lainsäätäjän antaessa monissa kollisiotilanteissa etusijan sille, joka voi nojautua hallintaan. Näihin pohjautuu myös esillä oleva hallinnan ekstinktiivaikutus. Hallinnassa ilmaisunsa saanut oikeudenkäyttö on enemmän kuin pelkkä oikeudellinen mahdollisuus käyttää esinettä.⁸ Yhteiskunnan edun mukainen pyrkimys edistää tuotantoa ja vaihdantaa edellyttää, että oikeudenkäytön jatkuvuutta suojataan (kontinuiteettinäkökohta) ja että sille, joka on ensinnä ehtinyt saattaa esineen tuotannon palvelukseen, annetaan etusija toisiin yrittäjiin nähden (aktiiviteettinäkökohta). Lainsäätäjä on lukuisissa tapauksissa liittänyt oikeusasemaa vahvistavia vaikutuksia esineen hallinnan saantiin sellaisenaan tai määrääjän kestäneeseen hallintaan (nautinta). Oikeudenhaltija on

⁷ Ks. *Zitting* m.t. s. 137 s.

⁸ *Ross* (*Ejendomsret og Ejendomsøvergang* s. 75 ss. ja 108) on aiheellisesti korostanut sivullisseuraajan faktillisen, hallinnassa ilmenevän position merkitystä oikean omistajan »oikeuden» vastapainona. Mutta kun hän esittää, että ratkaisevaa on »den i god Tro etablerede, faktiske Position» seuraajatahon puolella eikä luovuttajan hallinta ja legitimaationäkökohta, kuten yleisesti oletetaan, niin hän näyttää syyllistyvän yksipuolisuuteen päinvastaisessa suhteessa kuin yleinen käsitystapa. Ylipäänsä ei voitane kysyä, muodostaako yleisen ekstinktioperusteen luovuttajan vaiko luovutuksensaajan hallinta. Kysymys on näet kahdesta erilaisesta ja eri näkökohtiin perustuvasta hallintaa koskevasta kollisionratkaisuperusteesta. Nämä ratkaisuperusteet voivat kombinoitua, kuten on asianlaita esim. KK 11:4 ja 12:4 tapauksessa, mutta ne ovat periaatteessa itsenäisiä.

usein suuremmassa määrässä suojan tarpeessa saatuaan esineen hallintaansa kuin ennen tuota ajankohtaa. Kunnes ostaja saa esineen haltuunsa, on hänen varauduttava erilaisten väliin tulevien esteiden varalta. Hallinnansaannin tapahduttua ostaja yleensä jättää riskitekijän pois laskelmistaan ja saattaa esineen tuotannon ja vaihdannan palvelukseen. Esineen menetys on tässä vaiheessa yleensä haitallisempi kuin ennen hallinnansaantia.

KK 11: 4 ja 12: 4 tarkoittamissa tapauksissa on kombinoitu hallinnan kaksi itsenäistä vaikutusmuotoa: legitimaatio- ja ekstinktiovaikutus. Ekstinktion edellytyksenä on toisaalta luovuttajan hallinta ja toisaalta hallinnansaanti luovutuksensaajan puolella. Hallinnanvaatimusta on arvosteltava kummankin osalta eri näkökohtien valossa, kuten edellä esitetty osoittaa. Luovuttajan osalta on hallintavaatimuksen perustana legitimaatio- ja luotettavuusnäkökohta. Tämä määrää hallintasuhteelle asetettavat vaatimukset. Hallintavaatimuksen tarkoitus on saavutettu niin pian kuin se ilmentää auktorin kelpoisuutta disponoida esineestä, kuten *Undén* (I s. 64 s. ja 213) on huomauttanut. Hallintasuhteen tulee olla sellainen, että sen perusteella voidaan normaalilla todennäköisyydellä tehdä johtopäätöksiä omistussuhteeseen nähden. Toisin sanoen vaaditaan, että hallinta pystyy luomaan omistajaolettaman. Näin on asianlaita säännöllisesti silloin, kun irtain esine on luovutushetkellä luovuttajan välittömässä hallinnassa.⁹ Siinäkin tapauksessa, että esineen »väli-

⁹ Hallintavaatimuksen sisältöä tässä suhteessa valaisee seuraava Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu:

NJA 1894 s. 160: X oli ottanut vastaan hänelle meritse saapuneen raut aerän ja varastoinut sen lastauslaiturille tullikäsittelyä varten. Havaittuaan myöhemmin rautaa lastattavan ajoneuvoihin osakeyhtiö B:n toimeksiannosta, X ilmoitti ajoneuvon kuljettajalle olevansa tavaran omistaja ja kielsi jatkamasta kuljetusta ennen kuin käteismaksu on tapahtunut. Tällöin kuljetus lakkasi siltä päivältä, mutta seuraavana päivänä loppuerä kuljetettiin pois B:n toimesta, joka oli hyvässä uskossa ostanut tavaraerän agentti A:lta. Viimeksi mainittu oli esitetyn selvityksen mukaan maininnut X:lle, että B olisi halukas ostamaan tavaraerän. Samalla kun X ilmoitti A:lle raudan hinnan, oli hän huomauttanut käteismaksusta luovutustilaisuudessa.

Kanne, jossa X vaati B:ltä raut aerän palautusta tai, ellei se voisi tapahtua, sen arvon korvaamista, hyväksyttiin: B veloitettiin suorittamaan X:lle raut aerän arvo, koska raut aerän, silloin kun se B:n oman huolenpidon kautta noudettiin varastopaikalta, voitiin olettaa edelleen olleen X:n hallinnassa ja koska sellaisissa olosuhteissa se seikka, että B oli A nimisen agentin kanssa hyvässä uskossa tehnyt sopimuksen raut aerän kaupasta, ei voisi vapauttaa B:tä korvaamasta X:lle käyttämänsä raut aerää.

tön» hallinta on jollakin toisella, esim. vuokramiehellä, joka on johtanut hallintansa luovuttajana esiintyvältä ja joka tunnustaa tämän oikeuden esineeseen, voivat vilpittömän mielen saannon edellytykset täytyä. Jos luovuttaja hallitsee esinettä yhdessä toisen kanssa tai jos hallintasuhde muuten on epäselvä, niin on mainitunlainen saanto mahdollinen, mutta tällöin sivullisseuraajan vilpittömä mieltä koskevat vaatimukset jyrkentyvät.¹⁰ Luovuttajan hallintaa ja luovutuksensaajan vilpittömä mieltä koskevat vaatimukset näet ovat yhteydessä keskenään. Luovuttajan hallinnan olennainen merkitys on juuri siinä, että se muodostaa luovutuksensaajan luottamuksen perustan.¹¹ Jos hallintasuhde on epäselvä, niin se on omansa lisäämään luovutuksensaajan selonottovelvollisuutta. Säännöstä, että esineen tulee olla luovutushetkellä luovuttajan hallinnassa, voitaneen poiketa joissakin poikkeustapauksissa, esim. silloin kun viimeksi mainittu on menettänyt hallinnan anastuksen johdosta tai muuten sellaisissa olosuhteissa, ettei menetys hävittä aikaisemman hallinnan luomaa omistajaolettamaa.¹² Luovuttajan hallinnan ei tarvitse perustua luovutustoimeen tai muuhun oikeusperusteeseen, sillä vilpittömän mielen ekstinktio juuri korvaa luovuttajan puuttuvan omistusoikeuden.¹³ Myös omatoimisesti saatu hallinta saattaa määrätyissä olosuhteissa luoda vaadittavan omistajaolettaman.¹⁴ Eri asia on, että vilpittömän mielen saanto sulkeutuu pois, jos hallinta on riistetty omistajalta RVA 11 §:ssä tarkoitetuin tavoin.

Hallinnan saantitavalla on sen sijaan merkitystä silloin, kun tarkastelukohteena on hallintavaatimus luovutuksensaajan kohdalta. Tältä osalta on edellytyksenä hallinnansaanti, mikä ei ole

Vrt. *Benckert* II s. 274 aliv. 352, joka ei anna ratkaisevaa merkitystä sille perusteluissa korostetulle seikalle, että tavara oli oikean omistajan hallinnassa (A:lta siis puuttui hallintalegitimaatio), vaan katsoo ratkaisun osoittavan, että omavaltainen hallinnansaanti (B:n osalta) estää vilpittömän mielen suojan saannin.

¹⁰ *Undén* I s. 213.

¹¹ *Benckert* II s. 169; *Undén* I s. 212.

¹² Ks. *Benckert* II s. 273 s.

¹³ *Björling* s. 157.

¹⁴ *KoO 1930 II 406* (ään.): Metsänmyyntisopimuksessa oli kielto puiden pois kuljettamisesta, mikä kielto on käsitetty siten, että myyjälle oli pidätetty omistusoikeus kaadettuihin puihin, kunnes niiden hinta oli suoritettu ja ne oli luovutettu ostajalle. Vaikka puita ei oltu maksettu ja luovutettu, ostaja oli vedättänyt ne vuokraamilleen varastoalueille ja sen jälkeen pantannut. Puiden katsottiin kuuluvan myyjälle, mutta kun panttivelkoja oli vilpittömässä mielessä pantiksi vastaan ottanut ostajan hallussa olleet puut, niin myyjä oikeutettiin *KK 12:4* mukaan saamaan ne haltuunsa ainoastaan lunastusta vastaan.

tapahtunut omavaltaisesti.¹⁵ Kyseenalaista on, vaaditaanko tämän lisäksi, että hallinnan siirtymisen on tapahduttava luovuttajan toimin, ts. onko traditio välttämätön. Traditiovaatimus on ollut yleinen vanhemmassa oikeustieteessä.¹⁶ Mutta tämän vaatimuksen asettaminen näyttää osaltaan johtuneen siitä, ettei ole eritelty hallintavaatimusta luovuttajan ja luovutuksensaajan osalta. Asettamalla edellytykseksi luovuttajan myötävaikutuksella tapahtuva hallinnan siirtyminen luovutuksensaajalle on samalla kertaa epäsuorasti lausuttu sekä luovuttajan että luovutuksensaajan hallinnasta. Ryhdyttyessä erittelemään hallinnan eri vaikutusmuotoja on havaittu, että kysymys luovuttajan hallintalegitimaatiosta on pidettävä erillään varsinaisesta traditiovaatimuksesta.¹⁷

Jos luovuttajan hallintaa koskevaa vaatimusta tarkastellaan erillisenä legitimaationäkökohdan pohjalla, kuten edellä on tapahtunut, niin silloin kysymys tradition tarpeellisuudesta koskee hallintavaatimusta luovutuksensaajan osalta. Vallitsevan käsityskannan mukaan on vilpittömän mielen saannon edellytyksenä, että hallinnansaanti on tapahtunut luovuttajan myötävaikutuksella (traditio).¹⁸ Tästä poikkeavan kannan on esittänyt *Benckert* (II s. 273 s.), jonka mukaan myös kolmannen henkilön toimittama luovutus voi olla riittävä edellyttäen, että luovutus siitä huolimatta näyttäytyy sen luovutustoimen täyttämisaktina, johon luovutuksensaaja nojautuu. Tällainen traditiovaatimuksen lieventäminen näyttää perustellulta. Sen tueksi voidaan viitata jäljempänä selostettavassa ratkaisussa *KoO 1931 II 410* käytettyyn sanontaan. Ne näkökohdat, joihin edellä on viitattu hallinnan ekstinktiovaikutuksen perustana, eivät näytä edellyttävän, että hallinnan siirtymisen on välttämättä tapahduttava luovuttajan myötävaikutuksin. Luovuttajan hallintalegitimaatiota koskevasta vaatimuksesta jo seuraa, että näin on säännöllisesti asianlaita. Mutta poikkeuksellisia tilanteita voi ilmaantua. Myöskään oikean omistajan edut eivät näytä vaativan, että hallinnan siirtymisen on tapahduttava auktorin myötävaikutuksin. Omistajan kannalta

¹⁵ Ks. *Wrede-Caselius* s. 292. — Luovutuksensaajan hallintaa koskeva vaatimus voidaan perustaa KK 11:4:ään, jossa lausutaan, että jos esineen saajassa havaitaan vilppiä, »niin antakoon hän sen lunastuksetta omistajalle takaisin». Vrt. KK 14:13 vuoden 1717 lakiehdotuksessa, jossa edellytettiin nimenomaan, että tavara joutui kolmannen miehen käteen. Vrt. VKL 14 § ja OYL 32 a §.

¹⁶ *Rabenius*, *Klander å lös egendom* s. 26 s.; *Björling* s. 156 ja 170.

¹⁷ *Undén* I s. 64 verr. s. 212 s. ja 216 s.

¹⁸ *Hasselrot* m.t. s. 46 ss.; *Undén* I s. 216 s. — Ks. *KoO 1929 II 122* (aliv. 25).

katsottuna on merkitystä sillä seikalla, onko esine joutunut pois auktorin hallinnasta ulkonaisesti havaittavalla tavalla, mutta ei sen sijaan sillä, millä tavoin ja kenen toimesta sivullisseuraaja on saanut esineen hallintaansa. Koska omistajan kannevalta sivullisseuraajaa vastaan on suuresti rajoitettu, on hänen oman etunsa vuoksi valvottava, ettei se, jonka haltuun hän on uskonut esineen, petollisesti menetellen luovuta sitä toiselle. Tällainen valvonta käy vaikeaksi, jos kannevalta katkeaa sellaisen hallinnansiirron tapahduttua, jolta puuttuu julkisuus. Tällä näkökohdalla on ollut huomattava merkitys vanhemmassa oikeudessa, jossa Hand wahre Hand-periaate oli vallalla. Myöhemmin se on menetänyt merkitystään, mutta sitä ei voitane nykyäänkään kokonaan sivuuttaa.

Mainittuun näkökohtaan viitaten on myös katsottu, ettei vilpittömän mielen saantoa tapahdu ns. *constitutum possessorium*-tapauksessa.¹⁹ Sellainen järjestely, että luovuttaja ei luovuta esinettä luovutuksensaajan hallintaan vaan vast'edes hallitsee sitä viimeksi mainitun lukuun esim. vuokramiehenä tai tallettajana, ei tarjoa riittävää julkisuutta oikean omistajan kannalta katsottuna.²⁰ Jos esine on jo aikaisemmin joutunut pois auktorin tosiasiallisesta hallinnasta, niin silloin kosketeltuun julkisuusnäkökohtaan ei voitane vedota. Niinpä on katsottu riittäväksi järjestely, jossa luovuttaja ja luovutuksensaaja sopivat, että viimeksi mainittu, jolla esine on jo tosiasiallisessa hallinnassa, vast'edes hallitsee sitä omaan lukuunsa (*traditio brevi manu*-tilanne).²¹ Koska tällöin esine jo on poissa auktorin tosiasiallisesta hallinnasta, ei myös-

¹⁹ *Björling* s. 170; *Hasselrot* m.t. s. 49; *Undén* I s. 217; BGB 933 §.

²⁰ Julkisuuden puute oikean omistajan kannalta katsottuna lieene aiheuttanut, ettei vaatimuksen ekstingventin hallinnansaannista ole katsottu täyttyneen seuraavassa tapauksessa:

NJA 1927 s. 633: A myi B:lle kiinteistön ja sillä olevan elävän ja muun irtaimiston pidättäen omistusoikeuden irtaimistoon, kunnes sen kauppahinta oli täysin maksettu. Kaupan jälkeen B asettui asumaan kiinteistölle ja myi C:lle, joka ei tiennyt omistuksenpidätysehdosta, elottoman irtaimiston sekä teki C:n kanssa sopimuksen siitä, että hän yhdessä tämän kanssa, joka myöskin muutti asumaan kiinteistölle, käyttäisi kiinteistöä. Sen seikan, että B ja C olivat yhteisesti käyttäneet sitä kiinteistöä, johon ko. irtaimisto kuului, ei voitu katsoa sisältävän, että irtaimiston hallinta oli siirtynyt B:ltä C:lle. Tämän vuoksi kauppa ei voinut antaa C:lle parempaa oikeutta A:han nähden kuin mikä B:llä oli ollut, vaikka C:ltä oli irtaimiston kauppaa tehtäessä puuttunut tietoisuus omistuksenpidätysehdosta. Vrt. *NJA* 1936 s. 420 (ään.).

²¹ *Undén* I s. 213. Ks. myös *Hakulinen* m.t. s. 149.

kään oikean omistajan kannalta näytä olevan estettä sille, että pelkkä sopimus katsotaan riittäväksi.²²

Silloin kun esine on kolmannen henkilön hallussa, katsotaan hallinnan luovutuksen voivan tapahtua siten, että sopijapuolet sopivat siitä ja että luovutuksesta annetaan tieto kolmannelle (*traditio longa manu*-tilanne). Siihen nähden, onko tällainen järjestely katsottava esillä olevassa suhteessa riittäväksi, on esitetty eri mielipiteitä.²³ Varauksettoiman myöntävän vastauksen antaminen johtaisi tietyissä tilanteissa tulokseen, jota ei voida pitää tyydyttävänä. Näin on asianlaita muun muassa seuraavan esimerkin mukaisessa tapauksessa. Henkilö lainaa kirjastosta teoksen, jonka hän sitten antaa lainaksi toiselle sekä sen jälkeen myy vilpittömässä mielessä olevalle kolmannelle. Jos ilmoituksenvarainen hallinnanluovutus katsottaisiin sellaisenaan riittäväksi, niin silloin kolmas voisi saada saantosuojan huolimatta siitä, että kirja on varustettu kirjaston leimalla. Tämä ei olisi mahdollista, jos kirja luovutettaisiin välittömästi tertiukselle, koska tämä tarpeellista huolellisuutta noudattaen voisi saada selon omistussuhteesta. Ilmeinen epäkohta saattaisi syntyä myös silloin, kun esine on jatkuvasti sen hallussa, jolle oikea omistaja on sen uskonut. Näin on asianlaita esim. silloin, kun lainansaaaja myy esineen ostajalle, joka luovuttaa sen edelleen kolmannelle. Vilpittömän mielen saannon myöntäminen tertiukselle johtaisi sellaiseen historiallisten syiden kanssa ristiriidassa olevaan tilanteeseen, että oikea omistaja menettäisi esineen, vaikka se jatkuvasti on lainansaajan hallussa. Tällaisten epäkohtien välttämiseksi on perustellusti vaadittu vilpittömää mieltä paitsi siltä, jonka hyväksi ekstinktio tapahtuu, myös siltä, jolla on esine hallussaan.²⁴

Tähän kysymykseen saamme valaistusta seuraavasta Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisusta.

²² Vrt. KoO 1945 I 17 (ään.): A oli vienyt määrätty esineet hänen ja omistaja X:n yhteisestä asunnosta B:n luokse turvaan sodan vaaroilta ja sittemmin lahjoittanut ne B:lle. X sai esineet pois lunastuksetta, koska B ei ollut ollut hyvässä uskossa. Perustelu, jossa KoO toteaa, että X:lle kuuluvat esineet niiden B:lle antamisen aikana olivat olleet B:n hallinnassa X:n suostumuksella, viittaa siihen, että KK 11:4 ja 12:4 mukainen ekstinktio saattaa tulla kysymykseen, vaikka lahjoitettu esine olisi jo lahjoitushetkellä ollut lahjansaajan hallussa. Eri mieltä oleva jäsen lähti siitä, että B oli ollut vilpittömässä mielessä ja sen perusteella oikeutettu saamaan lunastuksen.

²³ Ks. Benckert II s. 274 ss.; Undén I s. 213 verr. s. 217. — BGB 934 § lähtee myönteisen vastauksen pohjalta. Samoin Hakulinen VKL 14 §:n osalta (m.t. s. 149).

²⁴ Benckert II s. 275 s.

NJA 1931 s. 741: A myi auton vähittäismaksukaupalla B:lle. Ennen kuin hinta oli maksettu, B myi sen vastaavin ehdoin C:lle sopimuskirjalla, johon oli kirjoitettu lausuma, että B:lle sopimuksen mukaan kuuluvat oikeudet luovutetaan pankille D ja että C tunnustaa saaneensa siitä tiedon ja ottaneensa auton vastaan. Maksuvaikeluihin jouduttuaan C ilmoitti D:lle, että hän oli pakoitettu luovuttamaan auton, ja heti sen jälkeen talletti auton kuittia vastaan A:lle, joka sitoutui siihen, ettei luovuttaisi autoa muille kuin sille, joka näyttää omistusoikeuden siihen. Vedoten vilpittömään mieleensä ja hallintaansa D vaati kanteessaan mm., että A velvoitettaisiin luovuttamaan auto tai ainakin maksamaan lunastusta. Vastahaasteessa A vaati omistusoikeutensa vahvistamista. Alioikeus velvoitti A:n luovuttamaan auton D:lle tai vaihtoehtoisesti maksamaan lunastusta sen määrän, minkä D oli siitä suorittanut B:lle, vähennettynä C:n hyvittämällä summalla. Perusteluisaan alioikeus lausui muun muassa, että C:n, jolla oli silloin ollut auton välitön hallinta, oli katsottava sopimuskirjalle kirjoitetulla lausumalla myöntäneen omistusoikeuden siirtymisen B:ltä D:lle ja sitoutuneen sopimuksen mukaisesti pitämään autoa hallussaan D:n puolesta ja että D tällöin, sikäli kun jutussa oli näytetty, oli hyvässä uskossa B:n omistusoikeudesta autoon. Hovioikeus: ei syytä. Korkein oikeus vahvisti sen lopputuloksen, joka sisältyi hovioikeuden tuomioon, alioikeuden mainitsemilla perusteilla ja koska ei ollut ilmennyt aihetta olettaa, että C kirjoittaessaan alle ko. sopimuskirjan olisi ollut tietoinen A:n oikeudesta autoon.

Selostetussa tapauksessa on myönnetty ekstinktio (KK 11: 4 ja 12: 4) vilpittömässä mielessä olleelle D:lle, joka oli saanut ainoastaan »välillisen» hallinnan autoon. Korkeimman oikeuden perustelujen mukaan D:n hyväksi tuleva ekstinktio lisäksi edellyttää, ettei »välitön» haltija C ole ollut tietoinen sivullisomistajan oikeudesta autoon. Siitä päätellen, että D:n osalta puhutaan hyvästä uskosta ja C:n osalta puuttuvasta tietoisuudesta, voidaan mahdollisesti päätellä, ettei »välittömällä» haltijalla C:llä ole yhtä suurta selonottovelvollisuutta kuin ekstingventillä D:llä.

Samanluonteinen kysymys on joutunut myös meillä korkeimman oikeuden ratkaistavaksi, kuten seuraavasta selostuksesta käy ilmi.

KoO 1931 II 410: Autoliike A oli 4. 5. 1927 päivätyllä sopimuksella myynyt tavallisin omistuksenpidätys ehdoin linja-auton autoliikkeelle T, joka puolestaan oli 15. 6. 1927 myynyt sen vastaavanlaisin omistuksenpidätys ehdoin S:lle. Seuraavana päivänä eli 16. 6. 1927 T oli tehnyt vakuutusosakeyhtiö P:n kanssa viimeksi mainittua kauppaa koskevan takuusopimuksen sekä siihen liittyen samana päivänä teke-mällään luovutuskirjalla selittänyt luovuttavansa omistusoikeuden autoon P:lle kunnes S:n auton vakuudeksi jättämät vekselit oli lunastettu. Sitten kun oli osoit-tautunut, ettei S kyennyt täyttämään 15. 6. 1927 tehtyä sopimusta, ja kun auto oli A:n hakemuksesta pantu takavarikkoon, tekivät osapuolet sopimuksen päivän myyn-nistä yhteiseen laskuun ja hinnan jakamisesta riippuen omistusoikeus- ja lunastus-kysymyksen ratkaisemisesta. Tämän johdosta virinneessä riita-asiaassa kaikki oikeusasteet katsoivat, ettei P:llä ollut oikeutta saada lunastusta A:lta, koska ei

ollut näytetty, että T olisi luovuttanut auton P:n hallintaan tai että P muuten olisi saanut auton haltuunsa.

Selostetussa oikeustapauksessa on kysymys auton myyjän A:n ja ostajan T:n seuraajan P:n välisen kollisiotilanteen ratkaisusta. Auton hallinta ei ollut siirtynyt T:ltä P:lle vaan S:lle, joka nojaa hallintansa omistuksenpidätysehdoin tehtyyn luovutussopimukseen. Koska omistusoikeuden siirto T:ltä P:lle on liittynyt takuusopimukseen, mikä oletettavasti on tehty haltijan S:n intressissä ja tämän tietien, niin voidaan ajatella, että kysymyksessä on ilmoituksenvaraisen hallinnan luovutuksen tapaus. T:n ja P:n välisen omistuksensiirtosopimuksen merkitys olisi tällöin siinä, että haltija S tämän sopimuksen tekemisestä alkaen hallitsee uuden omistajan P:n eikä myyjän T:n lukuun. Tässä tapauksessa on oikeus lunastussumman saantiin eväty viitaten siihen, että P ei ole saanut esinettä haltuunsa. Tämä lienee käsitettävä siten, että »välillisen» hallinnan saantia ei ole pidetty riittävänä. Jos näin on asianlaita, niin silloin ratkaisu on osoituksena suhteellisen tiukasta hallintavaatimuksesta ekstingventin osalta. Yleinen hallintavaatimuksen tiukentaminen ei kuitenkaan näytä olleen tarkoituksena siitä päätellen, että perustelujen mukaan hallinnansaannin ei välttämättä tarvitse tapahtua luovuttajan toimin vaan myös *muuten* tapahtuva hallinnansaanti on edellytetty riittäväksi.²⁵

²⁵ Vrt. KoO 1929 II 122: Vuokranantaja S oli maksamattoman vuokrasaatavansa vakuudeksi ottanut haltuunsa pianon, jonka haltijat W:n aviopuolisot olivat ostaneet sen pianoliikkeestä omistuksenpidätysehdoin. Koska piano oli riidattomasti edelleen pianoliikkeen oma eikä S:llä siihen nähden, etteivät W:n aviopuolisot itse olleet luovuttaneet pianoa S:lle, joten KK 11:4 ja 12:4 lausuttua sääntöä ei ollut esillä olevan laatuiseen tapaukseen sovellettava, ollut mitään oikeutta pianoon, niin S. velvoitettiin luovuttamaan piano pianoliikkeelle.

6 §. VILPITÖN MIELI SAANTOSUOJAN EDELLYTYKSENÄ.

Vilpitön mieli on KK 11:4 ja 12:4 mukaan yhtenä ratkaisuperusteena oikean omistajan ja sivullisseuraajan (vast. pantinsaajan) välisessä kollisiotilanteessa. Tällaisessa kollisiotilanteessa luovutuksen saajan saanto on kompetenssivirheen takia tehoton oikeaan omistajaan nähden. Ellei virheen tehottomuusvaikutusta katkaista, voi puutteellisuudesta tietämätön luovutuksensaaja joutua kärsimään menetyksiä. Välttääkseen vahingon on yrittäjän varmistauduttava siitä, että luovuttajana esiintyvä henkilö todella on kompetentti määräämään esineestä. Selonotto irtaimen esineen haltijan luovutuskompetenssista on kuitenkin usein vaikeata. Vaihdannan edistämiseksi onkin yleisesti pyritty toisaalta lisäämään selonottomahdollisuuksia ja toisaalta vähentämään selonottovelvollisuutta. Viimeksi mainittu tapahtuu muun muassa siten, että luovutuksensaajan luottamusta suojataan ja tämä siten vapautetaan luovuttajan kompetenssinpuutteen aiheuttamasta riskistä. Yrittäjän luottamuksen suojaaminen ei ole itsetarkoitus vaan sen avulla pyritään vaihdannan intressissä vapauttamaan yrittäjä liiallisesta selonottovelvollisuudesta ja siten säästämään aikaa ja työtä (rationaliteettinäkökohta).¹

Kosketeltua näkökohtaa voidaan pitää vilpittömän mielen vaatimuksen oikeuspoliittisena päämotiivina. Mutta tämä ei ole ainoa näkökohta, jolla on merkitystä vilpittömän mielen vaatimuksen osalta puhumattakaan muista ratkaisuperusteista. Toiselta kannalta katsottuna vilpittömän mielen vaatimus pohjautuu oikeuden ja kohtuuden ajatukseen. Joka ryhtyy oikeustoimeen tietäen, ettei luovuttajalla ole määräämisvaltaa, tai joka laiminlyö kohtuudella edellytettävän selonottovelvollisuuden, ei voi edellyttää suojaa toista oikeudenhaltijaa vas-

¹ Ks. luottamuksensuojasta tarkemmin *Zitting*, Omistajanvaihdoksesta s. 123 ss. Vrt. *Telaranta*, Varallisuus oikeudellinen tahdonilmaisu, Porvoo 1953, s. 181 ss. Ks. myös *Halila* s. 160 s.

taan. Puheenalaisessa kollisiotilanteessa ei voida sen vuoksi antaa etusijaa vilpillisessä mielessä toimineelle seuraajalle. Muutoin loukataan yleistä rehellisyyden ja kunniallisuuden vaatimusta. Tämä vilpittömän mielen vaatimuksen taustana oleva näkökohta on epäilemättä merkittävä, mutta pelkästään sen perusteella ei voida selittää vilpittömän mielen oikeudellista merkitystä. Viimeksi kosketellun näkökohdan pohjalla voidaan selittää, miksi vilpillisessä mielessä tapahtuvaa saantoa ei suojata. Mutta se ei tarjoa riittävää selityspäätöstä sille, miksi kompetenssivirheen vaikutus poikkeuksellisesti katkaistaan vilpittömässä mielessä toimineen seuraajan hyväksi. Tällaisen positiivisen selityspäätöksen sitä vastoin tarjoaa nähdäksemme alussa mainittu oikeuspoliittinen motiivi. Tämä näkökohta näyttää vaikuttaneen puheenalaisen säännösten kehitykseen jo keskiajalla.²

Luovutuksensaajan vilpittömän mielen suojaaminen tulee kysymykseen silloin kun luovutustoimen yleisissä tai erityisissä tehokkuusedellytyksissä on jokin puutteellisuus ja luovutuksensaaja on tästä tietämätön. KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamissa tapauksissa luovutuksensaajan vilpitön mieli tarkoittaa tietämättömyyttä luovuttajan luovutuskompetenssissa olleesta puutteellisuudesta. Ja vilpittömän mielen suojaaminen merkitsee sitä, että tarkoitetut oikeusvaikutukset syntyvät siitä huolimatta, että luovutuksensaajan kuvitelmat luovutustoimen edellytyksistä ovat vääriä tai että oikeat kuvitelmat puuttuvat. Jos luovutuksensaaja on tietoinen puutteellisuudesta, ei ole olemassa vilpittömyttä mieltä, jota olisi suojattava. Jos taas luovutuksensaaja on tietämätön puutteellisuudesta, voi hän saada vilpittömän mielen suojaan riippuen siitä, millaiset edellytykset vilpittömälle mielelle (juridis-teknillisessä merkityksessä) kussakin tapauksessa asetetaan. Vilpittömyttä mieltä koskevat vaatimukset nousevat asteittain siitä riippuen, miten tehokkaasti luottamusta suojataan. Luottamuksensuojan vaihtelut vaikuttavat puolestaan luovutuksensaajan selonottovelvollisuuteen. Tämä vähenee sitä mukaa kuin luottamuksensuoja tehostuu. Luottamuksensuoja on täydellinen silloin, kun ainoastaan

² *Annens* on tutkimuksensa tuloksena esittänyt, että pyrkimys edistää vallassa olevien ryhmien sosiaalisia ja taloudellisia etuja näyttää vaikuttaneen määrävästi irtaimen esineen moitesäännösten kehitykseen jo keskiaikaisessa germaanisessa oikeudessa ja että oikeudenmukaisuusnäkökohdalla näyttää sen ohella olleen alkuaan vain sekundäärinen merkitys (*Hand wahre Hand* s. 369). Vrt. *Vinding Kruse* II s. 1228 ss.

tietoisuus puutteesta poistaa vilpittömän mielen suojan. Tällöin yrittäjä on vapautettu kokonaan selonottovelvollisuudesta. Silloin kun vilpittömän mielen suojan sulkee pois tietoisuus ja törkeästä huolimattomuudesta johtuva tietämättömyys, luottamuksensuoja on vähäisempi kuin edellisessä tapauksessa mutta kuitenkin normaalia tehokkaampi (esim. VeksL 162 § ja ShekL 21 §).³ Tehostetusta luottamuksen suojasta johtuen selonottovelvollisuus on tällöin säännönmukaista pienempi. BGB 932 §:n mukaan suojataan näin tehokkaasti myös irtaimen esineen luovutuksensaajan luottamusta. Meillä sensijaan irtaimen esineen luovutuksensaaja saa vilpittömän mielen suojaa vain silloin, kun hän ei tietänyt eikä hänen pitänyt tietää puutteellisuudesta (KK 11:4 ja 12:4). Samanasteista vilpittömän mielen suojaa myönnetään VKL:n ja OikTL:n mukaan.⁴ Tämä *normaaliasteinen vilpittömän mielen suoja* edellyttää laajempaa selonottovelvollisuutta kuin mitä vaaditaan esim. vekselin ja shekin saajalta, mutta se kuitenkin vapauttaa yrittäjän vaihdantaa rasittavasta liiallisesta selonottovelvollisuudesta. Ellei vilpittömyyttä mieltä suojata, kuten esim. RVA 11 §:n tarkoittamissa tapauksissa, luovutuksensaaja voi vain omalla riskillään jättää luotettavasti selvittämättä luovuttajan määräämisvallan. Tässä tapauksessa selonottovelvollisuus on rajoittamaton.

KK 11:4 sanamuodon mukaan vilpittömän mielen suoja sulkeutuu pois, jos luovutuksen- (vast. pantin-)saajassa havaitaan »vilppiä» (»svek»). Oikeushistoriallisiin näkökohtiin viitaten on tämän sanonnan katsottu alkuaan tarkoittaneen sitä, että ainoastaan tietoisuus luovuttajan kompetenssin puutteesta poistaa vilpittömän mielen suojan.⁵ Toisen mielipiteen mukaan kehitys oli jo vuoden 1734 lain antamista edeltäneenä aikana johtanut ankarampien vaatimusten asettamiseen:

³ Normaanin ja tehostetun luottamuksensuojan välinen aste-ero on periaatteellisesti selvä. Käytännössä ei kuitenkaan ole aina tehty selvää eroa. Ks. esim. *Almén* I s. 623; *Grönvall—Heikonen*, Vekseli- ja shekkilait selityksineen, Helsinki 1951, s. 146. Sitten kun velkakirjalainsäädännössä on tarkoituksellisesti asetettu vilpittömän mielen suojalle suuremmat vaatimukset kuin VeksL 162 §:ssä ja ShekL 21 §:ssä, on mainitun aste-eron selvillä pitäminen tarpeellista (*Petäys*, VKL-ehdotus s. 55). Vrt. *Beckman*, Suomen merioikeus, Turku 1940, s. 243, jossa merilain 165 §:n tarkoittaman vilpittömän mielen sisältö on määritelty VeksL 16 §:n analogian mukaisesti.

⁴ *Kivimäki* s. 70 s.; *Hakulinen*, Velkakirjalaki s. 116; *Vihma* s. 54 s.; *Halila* s. 160 ss.

⁵ *Benckert* I s. 120 s. ja 126 s. ja II s. 279. Vrt. *Chydenius* JFT 1896 s. 93.

puuttuva tietoisuus ei riittänyt suojan edellytykseksi.⁶ Nykyään vallitsee yksimielisyys siitä, että KK 11:4 ja KK 12:4 tarkoittama suoja edellyttää normaaliasteista eli ns. perusteltua vilpittöntä mieltä; seuraaja ei ole vilpittömässä mielessä, jos hän tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että luovuttajalta puuttui määräämisvalta.⁷ Sitten kun samanasteinen vilpittömän mielen vaatimus on omaksuttu mm. OikTL:ssa ja VKL:ssa, on tämä kanta perusteltu riippumatta siitä, mikä sisältö vilppisanalla alkuaan lieneekin ollut. KK 11:4 säännöstä samoin kuin muitakin vuoden 1734 lain säännöksiä on tulkittava kullakin hetkellä voimassa olevan oikeuden ristiriidattomana osana. Luovutuksensaajalla on tietynasteinen selonottovelvollisuus. Hänen on noudatettava asianhaaran vaatimaa kohtuullista varovaisuutta.⁸ Tietämättömyyttä luovuttajan määräämisvallan puutteesta ei lueta luovutuksensaajan syyksi, jos tämä on noudattanut sellaista varovaisuutta, jota vastaavanlaisessa tilanteessa normaalisesti vaaditaan. Arvosteltaessa, millaista varovaisuutta kussakin tilanteessa on edellytettävä, noudatetaan objektiivista mittapuuta.⁹ Harkittaessa sitä kysymystä, onko asianomaisen henkilön katsottava olleen vilpittömässä mielessä, on kiinnitettävä huomiota siihen, onko tämä noudattanut sellaista huolellisuutta ja varovaisuutta, jota hänen asemassaan olevalta ymmärtäväiseltä mieheltä on kohtuuden mukaana vaadittava, kuten *Hakulinen* on lausunut (m.t. s. 116).¹⁰

Tämä ei merkitse, että vaadittava varovaisuusaste olisi aina sama. Objektin laadusta, saantotavasta, sopijapuolten ammatista ym. seikoista johtuen vaatimukset voivat vaihdella. VKL 14 §:n mukaan haltijavelkakirjan saaja ei ole vilpittömässä mielessä, jos hän tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää siitä, ettei luovuttaja ollutkaan oikeutettu määräämään velkakirjasta (samoin OYL 32 a §). Vaikka tässä samoin kuin KK 11:4 tarkoittamassa tapauksessa vaaditaan normaaliasteista vilpittöntä mieltä, ei kuitenkaan irtaimen esineen ja arvopaperin saajan vil-

⁶ *Anners* m.t. s. 342 ss. ja 358.

⁷ *Nordling*, *Svensk civilrätt* s. 285 s.; *Björling* s. 169 verr. s. 34; *Benckert* II s. 279 s.; *Hasselrot*, *Vindikationsrätt* s. 51 s.; *Undén* I s. 219; *Malmström SvJT* 1955 s. 598. Ks. lisäksi aliv:ssa 4 mainittua kirjallisuutta.

⁸ Ks. *Petäys*, VKL-ehdotus s. 55.

⁹ *Björling* s. 169; *Kivimäki* s. 71 (ei individuaali- vaan sosiaalipsykologinen mittapuut).

¹⁰ Oikeuskäytännössä on ilmennyt horjuvaisuutta vilpittömän mielen vaatimuksen sisältöön nähden sovellettaessa KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä. Useissa rat-

pitöntä mieltä ole arvosteltava täysin samalla tavalla.¹¹ Luovutusobjektin laadusta johtuen objektiivinen mittapuuh voi vaihdella. Arvopaperivaihdannan luonteesta johtuen luovutuksensaajalta ei yleensä voida vaatia yhtä suurta tarkkaavaisuutta kuin irtaimen esineen ostajalta. Varovaisuus- ja huolellisuusvaatimusten väljenemisen vaara on kuitenkin aiheuttanut, että arvopaperivaihdannan osalta vaaditaan muodollisesti samanasteista vilpittöntä mieltä kuin irtaimen esineen osalta. Vekselien ja shekkien erikoisluonteesta johtuen on niiden osalta katsottu voitavan soveltaa tehokkaampaa luottamuksensuojaa ja siten suuremmassa määrässä vähentää selonottovelvollisuutta (VeksL 16₂ § ja ShekL 21 §). Käytettäessä objektiivista mittapuuta arvosteluperusteena voidaan kuitenkin käytännössä huomioida ne eroavaisuudet, mitkä vallitsevat irtaimisto- ja arvopaperivaihdannan sekä toisaalta irtaimistovaihdannan eri muotojen välillä.¹²

kaisuissa on perustelujen valossa lähdetty siitä, että sivullisseuraaja saa vilpittömän mielen suojaa, ellei ole näytetty hänen tietäneen puutteesta luovuttajan määräämisvallasta. Näin esim. KoO 1926 II 68 ja 121, 1927 II 525 ja 1940 II 185. Toisaalta on lukuisissa ratkaisuissa käytetty sellaista perustelua, joka osoittaa oikeuskäytännön vaativan perusteltua vilpittöntä mieltä. Tällaisista ratkaisuista mainittakoon seuraavat:

KoO 1926 I 48: Asunto-osaketta koskeva saannonmoitekanne hylätty, koska kantaja ei ollut osoittanut mitään asianhaaroja, joiden nojalla luovutuksensaajalla olisi ollut syytä epäillä, ettei luovuttaja ollut niiden myymiseen laillisesti oikeutettu, eikä edes väittänyt, että osakkeiden hallinta olisi häneltä riistetty rikoksella tai muutoin vastoin tahtoaan.

KoO t. 1. 11. 1937 (DL 1938 II s. 1): saannonmoitekanne hylätty, koska oli jäänyt näyttämättä, että luovutuksensaajalla ostaessaan hevosen olisi ollut syytä varoa myyjän saantoa laittomaksi.

Ks. myös KoO 1927 I 38 (ään.); 1932 II 202.

¹¹ Ks. Hakulinen m.t. s. 151 s.

¹² Lähdettäessä siitä, että luovutuksensaaja on vilpillisessä mielessä, jos hän tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää puutteesta luovuttajan määräämisvallasta, jää oikeudenkäytön tehtäväksi antaa tarkemmat suuntaviivat siitä, minkäasteista selonottovelvollisuutta yrittäjältä vaaditaan eri tilanteissa (Malmström SvJT 1949 s. 25 ja 1955 s. 598 s.). Tätä kysymystä olisi tarkasteltava laajemmalla pohjalta kuin KK 11: 4 ja 12: 4 soveltamistapausten valossa. Tässä yhteydessä tyydyimme kuitenkin viittaamaan — edellä alivissa 10 mainittujen tapausten lisäksi — eräisiin mainittunlaisiin soveltamistapauksiin sen osoittamiseksi, minkäasteista selonottovelvollisuutta käytännössä on vaadittu.

KoO 1932 II 202: A oli myynyt auton omistuksenpidätys ehdoin B:lle, jolta se oli siirtynyt C:lle. Kun C olisi autoa seuranneesta rekisterikirjasta voinut saada tiedon siitä, että auto edelleen kuului A:lle, velvoitettiin hänet luovuttamaan auto lunastuksetta viimeksi mainitulle.

Luovutuksensaajan vilpittömän mielen kohteena on esillä olevassa tapauksessa luovuttajan kompetenssi. Vilpittömän mielen suoja korjaa kompetenssivirheen vaikutuksen. Sen edellytyksenä oleva vilpittömieli tarkoittaa tietämättömyyttä luovuttajan kompetenssin puutteesta. Koska irtaimen esineen omistaja on normaalisesti kelpuutettu luovuttamaan esineen toisen omistukseen, niin voidaan omistussuhteen perusteella tehdä tietyllä todennäköisyydellä johtopäätöksiä kompetenssiin nähden. Jos luovuttaja on omistaja, niin hän on normaalisesti myös oikeutettu myymään esineen. Ellei hän taas ole saanut esinettä päteväällä tavalla omistukseensa tai jos hän on jo menettänyt omistusoikeutensa esim. aikaisemman luovutuksen perusteella, niin silloin häneltä säännöllisesti puuttuu luovutuskompetenssi. Tämän mukaisesti esitetäänkin tavallisesti, että vilpittömän mielen kohteena on luovuttajan omistusoikeus. Tällaisesta hiukan epätasaisesta esitystavasta ei kuitenkaan ole haittaa, jos poikkeuksellisten tilanteiden varalta pidetään mielessä, että vilpittömän mielen kohteena on varsinaisesti luovuttajan (vast. pantinantajan) määräämisvalta.

Vilpittömän mielen merkitys kollisionsratkaisuperusteena riippuu olennaisesti siitä, miten todistustaakan jako suoritetaan. Vanhastaan on ollut sääntönä, että todistelun riski on sillä asianosaisella, joka on nojautunut vastapuolensa vilpilliseksi väitettyyn mieleen. Tämän on katsottu seuraavan siitä, ettei vilpillistä menettelyä voida presumoida.¹³ Tällä vilpittömyysolettamalla ei kuitenkaan ole nykyään enää samaa merkitystä kuin ennen, kuten *Halila* (s. 160 ss.) on todennut kosketellessaan erilaisia todistustaakan jakoon vaikuttavia näkökohtia. Seurauksena tapahtuneesta kehityksestä on hänen mukaansa, ettei vilpilliseen mieleen nykyisin enää välttämättä sisälly jotakin mo-

KoO 1945 I 17 (ään.): Koska sen perusteella, mitä jutussa oli käynyt ilmi, oli pääteltävä, että lahjansaajalla ottaessaan vastaan erinäistä asuntoirtoaimistoa oli ollut kohtuullista aihetta epäillä, ettei lahjantaja ollut yksin oikeutettu antamaan pois omaisuutta, lahjansaajan ei voitu katsoa olleen vilpittömässä mielessä.

Kysymys ostajan selonottovelvollisuuden laajuudesta on tullut esille useissa Ruotsin korkeimman oikeuden viimeaikaisissa ratkaisuissa, jotka koskevat omistuksenpidätyshetken myytyjen moottoriajoneuvojen edelleenluovutusta. Näistä mainittakoon lähinnä *NJA 1945 s. 523, 1948 s. 152, 1951 s. 305, 1952 s. 256, 1955 s. 114*. Nämä ratkaisut, joita *Malmström* on selostanut *SvJT 1949 s. 25* ja *1955 s. 593* s., osoittavat, että oikeuskäytäntö pyrkii tendenssimäisesti tiukentamaan autokeinoittelijoiden selonottovelvollisuutta. Ks. myös *Hessler SvJT 1954 s. 421* ja *Johansson SvJT 1954 s. 676* ss.

¹³ *Björling s. 169*.

raalisesti moitittavaa. Luonteenomaista sille on pikemminkin huolimattomuus ja välinpitämättömyys muun muassa selonottovelvollisuuden täyttämisessä. Mutta tästä huolimatta *Halila* pitää vilpillistä mieltä väittäneen riitapuolen todistustaakkaa edelleenkin käyttökelpoisena järjestelynä. Tätä puoltaa muun muassa eri riitapuolten näyttömahdollisuuksien vertailu. Vilpittömän mielen näyttäminen on yleensä vaikeampaa kuin sen vastakohdan osoittaminen.

Nimenomaan KK 11: 4 ja 12: 4 tarkoittaman tilanteen osalta voidaan mainitun todistustaakkasäännön tueksi viitata myös siihen läheiseen yhteyteen, mikä on luovuttajan hallintaa ja luovutuksensaajan vilpittöntä mieltä koskevien vaatimusten välillä. Viimeksi mainitun vilpittömän mielen perustana on luovuttajan hallinnan luoma omistajaolettama. Vilpittömän mielen on siis nojauduttava ulkonaisesti havaittavaan tosiasiaan, ts. hallintaan. Ellei luovuttajalla ole hallintaa, ei myöskään luovutuksensaajan vilpittöntä mieltä suojata. Jos taas luovuttajan hallintaa koskeva edellytys on täyttynyt, niin luovutuksensaajan on katsottava olleen vilpittömässä mielessä, ellei muuta näytetä. Jos henkilö ostaa irtaimen esineen muulta kuin haltijalta, niin silloin ei voitane ainakaan yleisesti presumoida vilpittömän mielen olemassaoloa. Mutta jos osto tapahtuu haltijalta, jolloin ostaja voi nojautua hallinnan luomaan omistajaolettamaan, niin silloin on täysi aihe lähteä siitä, että ostaja on vilpittömässä mielessä, ellei moittija saata muuta todennäköiseksi.

Kosketeltu näkökohta on omiaan tukemaan sitä vallitsevan käsityskannan mukaista sääntöä, että saannonmoiteriidassa kantajan on näytettävä vastapuolen vilpittömän mielen puuttuminen, ts. se, että luovutuksensaaja on tiennyt tai hänen ainakin olisi pitänyt tietää, että luovuttajalta puuttui määräämisvalta.¹⁴ Luovuttajan hallintaa ja luovutuksensaajan vilpittöntä mieltä koskevien vaatimusten keskinäisestä riippuvaisuudesta näyttää kuitenkin seuraavan eräs rajoitus. Sivullisseuraajan ei tarvitse näyttää vilpittömän mielen olemassa oloa, mutta hänen on voitava näyttää tai ainakin saattaa todennäköiseksi, että hän on saanut esineen haltijalta. Jos vastaaja voi nojautua luovuttajan hallinnan luomaan omistajaolettamaan, niin silloin moittijan on näytettävä, että vastaaja tiesi tai että tämän

¹⁴ *Björling* s. 155 ja 169; *Hasselrot* m.t. s. 52; *Undén* I s. 220; *Halila* s. 163 s. Vrt. *Ask*, *Sakrätt*, Lund 1889, s. 106; *Nordling* m.t. s. 286. — Tekstissä mainittu sääntö on omaksuttu myös oikeuskäytännössä, kuten edellä aliv:ssa 10 mainituista ratkaisuista käy ilmi.

olisi pitänyt tietää luovuttajan määräämisvallan puutteesta. Tämä rajoitus, joka näyttää seuraavan siitä, mikä merkitys on hallintalegitimaatiolla esillä olevassa tapauksessa, ei koske niitä tapauksia, joissa luovuttajan hallinta ei ole sivullisen vilpittömän mielen suojan edellytyksenä (esim. KuolJUL 16₂ ja 17 § ja AL 39 §).

Sivullisseuraajan vilpittömän mielen osoittaminen tapahtuu yleensä siten, että osoitetaan määrättynä hetkenä olleen havaittavissa tiettyjä seikkoja, joiden perusteella on pääteltävissä, että asianosainen on saanut tiedon sopijapuolen kompetenssin puutteesta tai että hänen olisi pitänyt — noudattaen hänen asemassaan olevalta ymmärtäväiseltä henkilöltä kohtuudella edellytettävää huolellisuutta ja varovaisuutta — tietää tästä seikasta. Asettamalla perustellun vilpittömän mielen vaatimus on näyttövelvollisen asemaa helpotettu. Tämän ei tarvitse näyttää sellaisten asianhaarojen olemassaoloa, joiden perusteella sivullisseuraajan on katsottava tienneen kompetenssin puutteesta, vaan sellaisten seikkojen esittäminen on riittävä, joiden valossa voidaan päätellä, että asianomaisen olisi pitänyt tietää puutteellisuudesta.¹⁵

Siihen nähden, mikä ajankohta on määräävä vilpittömän mielen osalta, on esitetty eri mielipiteitä. Aikaisemmin näyttää olleen vallalla se kanta, että luovutustoimen (sopimuksen) aikana vallinnut mielentila on määräävä silloinkin, kun esineen luovutus tapahtuu myöhempanä ajankohtana.¹⁶ Tätä kantaa on perusteltu viittaamalla siihen, että hyvässä uskossa toimineelta ostajalta ei voida evätä oikeutta hallinnan ja sen antaman lisäsuojan saantiin, vaikka tämä olisi kaupan teon jälkeen saanut tiedon tai aihetta epäillä, että luovuttajalta puuttui määräämisvalta. Katsottaessa, että hyvässä uskossa toimineella ostajalla on oikeus peräytyä kaupasta ennen hallinnan saantia, jos hän saa tiedon luovuttajan kompetenssin puuttumisesta,¹⁷ ei tätä perustetta voida pitää ratkaisevana. Vallitsevana onkin nykyään se kanta, että luovutuksensaajan on oltava vilpittömässä mielessä paitsi luovutustoimen tapahtuessa myöskin hallinnan saannin hetkellä.^{18, 19} Luovutuksensaajan on asennoiduttava

¹⁵ Vrt. *Vihma* s. 55 ja 170.

¹⁶ *Nordling* m.t. s. 291; *Björöling* s. 157 ja 171; *Winroth*, *Strödda uppsatser* II s. 51; *Hernberg*, *Yleissiviilioikeus*, Kerava 1927, s. 314 s. ja DL 1922 s. 363 ss.

¹⁷ *Ks. Ussing*, *Aftaler* s. 268; *Hakulinen* m.t. s. 152.

¹⁸ *Almén* II s. 240; *Hasselrot* m.t. s. 52 s.; *Benckert* II s. 284 s.; *Undén* I s. 220 s. Samoin *Hakulinen* VKL 14 §:n osalta, m.t. s. 152. Vrt. VKL 14 ja 15 §, LL 21 §.

¹⁹ Tässä suhteessa on tahdottu antaa merkitystä myös kauppahinnan maksun ajankohdalle. *Ks. Winroth*, *Köp av lös egendom*, Stockholm 1917, s. 327.

sen mukaisesti, että hänen oikeusasemansa on jossain määrin epävarma ennen hallinnan saantia. Tämän johdosta ei ole hänen kannaltaan kohtuutonta, että sopimuksenteon jälkeen saatu tieto tai herännyt epäily saattaa sulkea pois saantosuojan.²⁰

Sitä käsitystä, että vilpitön mieli on edellytyksenä paitsi luovutustoimen myöskin hallinnan saannin hetkellä, voidaan perustella myös viittamalla vilpittömä mieltä ja hallintaa koskevien vaatimusten keskinäiseen suhteeseen. Kuten edellä on esitetty, hallinnalla on merkitystä sekä luovuttajan (legitimaatiovaikutus) että luovutuksensaajan osalta (ekstinktiovaikutus). Jos pidetään silmällä legitimaatiovaikutusta, niin silloin on määräävä luovutustoimen ajankohta. Hallinnan saannin ajankohta taas saa merkitystä ekstinktiovaikutuksen osalta. Kun vilpittömä mieltä vaaditaan myös hallinnan saannin hetkellä, niin silloin tosiasiallisesti vilpittömän mielen vaatimus kytketään yhteen ekstinktiovaikutuksen kanssa. Tämä ei ole outoa, kun otetaan huomioon, että määrääaikainen nautinta puhdastyypisenä edellyttää hyvässä uskossa tapahtuvaa pitempiaikaista hallintaa ja että vilpittömän mielen saannon pääperusteena on erään käsityskannan mukaan vilpittömässä mielessä jatkuvan hallinnan suojaamistarve.²¹

²⁰ Oikeuskäytännön tarkastelu ei anna tässä suhteessa selvää kuvaa. Lukuisissa ratkaisuissa on käytetty sanontaa (kuten esim. »ostaessaan»), jonka mukaan määräävä näyttää olleen sopimuksenteon ajankohta. Näistä mainittakoon ratkaisut: KoO t. 1924 II 392, 1926 II 68 ja 121, 1927 II 169, 1931 II 294 (»luovutussopimusta tehtäessä»), KoO t. 1.11.1937 (DL 1938 II s. 1).

Toisen ryhmän muodostavat ne ratkaisut, jotka osoittavat, että hallinnan saannin hetkeä on pidetty ratkaisevana. Näistä ratkaisuista, jotka yleensä ovat myöhemmältä ajalta kuin edellä mainitut, mainittakoon seuraavat:

KoO t. 1925 II 181 (ään.): ei näytetty, että sivullinen olisi vastaanottanut turkin vilpillisessä mielessä;

KoO 1931 II 347: ei näytetty, että kiinteistöyhtiö olisi laitteita asetettaessa (kysymys kattiloista, lämmityslaitteista ym.) ollut tietoinen hankkijan ja urakoitsijan väliseen sopimukseen sisältyneestä omistuksenpidätysehdosta;

KoO 1937 II 525: ei näytetty, että ostaja vastaanottaessaan auton olisi ollut tietoinen siitä, ettei omistusoikeus (vähittäismaksukaupalla myytyyn) autoon kuulunut luovuttajalle;

KoO 1940 II 185: yhtiön oli katsottava vilpittömässä mielessä saaneen riidanalaiset tukit hallintaansa.

Ks. myös KoO 1926 II 184 (panttaus), 1939 II 510 (haltijavelkakirja).

²¹ Ross, Ejendomsret og Ejendomsøvergang s. 82 ja 108. Hänen mukaansa juuri se seikka, että ekstinktio normaalisesti edellyttää vilpittömä mieltä paitsi luovutustoimen myös hallinnan saannin hetkellä, johtaa havaintoon, että ekstinktion yleisenä selityspäätteenä ei ole legitimaatio- ja luotettavuusnäkökohta vaan tarve suojata

Esitetyn mukaan vilpitön mieli voi liittyä hallintaan kahdella eri tavalla: toisaalta sen perustana on luovuttajan hallinta ja toisaalta se kvalifioi luovutuksensaajan hallinnan. Tämä erottelu antaa aiheutta olettaa, että vilpittömän mielen vaatimus toisaalta sopimuksentekoaajan ja toisaalta hallinnan saannin ajankohdan osalta johtuu eri näkökohdista ja palvelee eri tarkoituksia. Jos näin on asianlaita, niin silloin tulee esiin kysymys, onko vilpittömän mielen vaatimuksella sama sisältö molemmissa tapauksissa. Tätä vastaan puhuu se, ettei luovutuksensaajalta voitane yleensä edellyttää luovutustoimen tapahduttua yhtä suurta varovaisuutta kuin sopimusta valmisteltaessa ja sitä päätettäessä.

Suojaamalla luovuttajan hallintaan perustuvaa luottamusta yrittäjä vapautetaan liiallisesta selonottovelvollisuudesta. KK 11:4 ja 12:4 mukaan selonottovelvollisuutta on vähennetty mutta sitä ei ole kokonaan poistettu. Tämä velvollisuus on täytettävä sopimusta tehtäessä. Milloin erikoiset asianhaarat niin vaativat, voidaan ottaa huomioon myös se, mitä asianomainen on tietänyt tai mitä hänen olisi pitänyt tietää sen jälkeen mutta ennen kuin oikeustoimi on vaikuttanut määräävästi hänen toimintaansa (ex anal. OikTL 39 §).²² Vilpittömän mielen vaatimus, joka koskee myöhempää hallinnan saannin hetkeä, voidaan selittää toiselta pohjalta. Luovutuksensaajan oikeusasema on luovutustoimen hetkellä olleesta vilpittömästä mielestä huolimatta epävarma, kunnes hän saa hallinnan. Hallinnan saanti ei kuitenkaan tuota hänelle etua, mikäli hän samalla saa tai ennen sitä on saanut tiedon luovuttajan määräämisvallan puutteesta. Jälkeenpäin saatu tieto puutteellisuudesta ei muuta sitä tosiasiaa, että luovutuksensaajalla on ollut luovutustointa suoritettaessa perusteltu vilpitön mieli, mutta se saattaa aiheuttaa, etteivät ekstinktion edellytykset täyty ja ettei luovutuksensaaja siten saa etua hallinnan saannista. On kysymyksenalaista, edellyttääkö suojan menetys tässä vaiheessa tiedon saantia vai riittääkö varomattomuudesta johtunut tietämättömyys. Kun aikaisemmin ei ole pohjoismaisessa kirjallisuudessa suoritettu vastaavanlaista erottelua, ei myöskään ole tehty eroa vilpittömän mielen vaatimuksen sisältöön nähden eri vaiheissa. Näyttää kuitenkin siltä, että vilpittömälle mielelle voidaan asettaa jossain määrin lievemmat vaatimukset hallinnan saannin ajankohdan

»den i god Tro etablerede faktiske Position». Viimeksi mainitun näkökohdan esiin tuonti epäilemättä on paikallaan, mutta se ei suinkaan tee merkityksettömäksi ensiksi mainittua näkökohtaa. Ks. edellä 5 §.

²² Vrt. Hakulinen m.t. s. 164 verr s. 152.

kuin luovutustoimen hetken osalta. Luovutuksensaajalta, joka on noudattanut vaadittavaa varovaisuutta oikeustointa päätettäessä, ei voitane edellyttää hallinnän saannin hetkellä yhtä suurta varovaisuutta.

Saantosuoja edellyttää sen henkilön vilpitöntä mieltä, jonka saantoa rasittavan kompetenssiheikkouden ekstintio poistaa. Silloin kun ekstingventin puolesta toimii joku toinen, esim. valtuutettu, holhooja, kommissionsaaja tai yhteisön toimihenkilö, joudutaan vastaamaan kysymykseen: kenen vilpitön mieli on määräävä? Seuraavassa koskettelemme tätä kysymystä aluksi valtuutuksen ja sitten lakimääräisen edustuksen osalta. Komission yhteydessä tämä kysymys ilmenee osittain eri muodossa, minkä johdosta tältä osalta viittaamme komissiota koskevaan esitykseen (9 § 3 kohta in fine).²³

Silloin kun valtuutettu edustaa luovutuksensaajaa luovutustoimessa, tulee ekstintio, mikäli sen edellytykset täyttyvät, luovutuksensaajan hyväksi. Valtuutetun päättämän oikeustoimen vaikutukset näet välittömästi kohdistuvat päämieheen. Tältä kannalta katsoen olisi luonnollista, että vilpittömän mielen vaatimus koskisi päämiestä, luovutuksensaajaa. Mutta toisaalta on otettava huomioon, että oikeustoimen päättää tämän puolesta valtuutettu. Jos kiinnitetään huomiota tähän seikkaan, näyttää siltä, että oikeustoimen pätevyysedellytyksiin nähden ovat määrääviä oikeustoimen päättäjän, siis valtuutetun, henkilöä koskevat seikat. Kysymystä voidaan siis tarkastella sekä päämiehen että valtuutetun kannalta. Myös on mahdollista, että molemmat näkökohdat sovitaan yhteen.²⁴ Siihen kysymykseen, edellyttääkö ekstintio valtuutetun, päämiehen vai molempien vilpitöntä mieltä, onkin annettu eri vaihtoehtojen mukaisia vastauksia.

Aikaisemmin on pohjoismaisessa kirjallisuudessa ollut kannatusta mielipiteellä, jonka mukaan määräävänä on päämiehen vilpitön mieli lukuunottamatta sellaisia tapauksia, joissa valtuutus on laajahko.²⁵ Viimeaikaisessa kirjallisuudessa on sitävastoin yleisesti pidetty määräävinä

²³ Silloin kun luovutuksensaajina on useampia henkilöitä saattaa tulla esiin kysymys siitä, riittääkö vilpittömän mielen puute yhden osalta sulkemaan pois vilpittömän mielen saannon. Myöntävästi on vastattu ratkaisussa *KoO 1931 II 294*: Irtainen ostaja, joka kauppaehtojen mukaan ei saanut omistusoikeutta ostamaansa omaisuuteen ennen kuin kauppahinta oli täysin maksettu, oli kauppahinnan vielä ollessa suorittamatta myynyt sanotun omaisuuden kolmansille henkilöille. Nämä velvoitettiin lunastuksetta luovuttamaan omaisuus alkuperäisille myyjille, kun ainakin yksi heistä oli ollut tietoinen omistuksenpidätysehdosta.

²⁴ Ks. *Kivimäki* s. 100 s.; *Lehmann*, *Allgemeiner Teil*, s. 279 ja 286 s.

²⁵ *Björling* s. 36 ja 169; *Hasselrot* m.t. s. 54 s.

valtuutetun — oikeustoimen päättäjän — persoonaa koskevia seikkoja, mutta toisaalta ei ole katsottu merkityksettömäksi myöskään päämiehen vilpittömän mielen puutetta. Monet tutkijat menevät niin pitkälle, että yleisen säännön muodossa vaativat vilpitöntä mieltä sekä valtuutetulta että päämieheltä.²⁶ Näyttää kuitenkin siltä, että tämä sääntö on perusteltavissa vain määrätyn varauksin.

Erimielisyys koskee pääasiassa vain niitä tapauksia, joissa valtuutettu on vilpittömässä ja päämies vilpillisessä mielessä taikka päinvastoin. Koska vilpittömällä mielellä on merkitystä ekstinktion edellytyksenä siinä suhteessa, että sen puute sulkee pois ekstinktion, on mainittunlaisten tapausten osalta tarkasteltava, kummanko vilpittömän mielen puute estää ekstinktion. Nykyään ollaan pohjoismaisessa kirjallisuudessa yksimielisiä siitä, että joka tapauksessa valtuutetun vilpittömän mielen puute sulkee pois ekstinktion.²⁷ Tämä merkitsee, ettei päämiehen vilpitön mieli auta, jos valtuutettu on vilpillisessä mielessä.

Epäselvempi on tilanne silloin, kun valtuutettu on vilpittömässä mutta päämies vilpillisessä mielessä. Estääkö päämiehen eli luovutuksensaajan vilpillinen mieli ekstinktion vai toteutuuko tämä valtuutetun vilpittömän mielen varassa?

Yleisesti on lähdetty siitä, että päämiehen vilpittömän mielen puute estää ekstinktion.²⁸ Toisaalta on kuitenkin myönnetty, että esiintyy tapauksia, joissa päämiehen tietoisuudelle ei voida antaa merkitystä. Rajoitettaessa vilpittömän mielen puutteen merkitystä tässä suhteessa on kiinnitetty huomiota toisinaan siihen, onko päämies antanut valtuutetulle ohjeita.²⁹ ja toisinaan siihen, miten itsenäisesti valtuutettu on saanut toimia³⁰ tai miten laaja valtuutus on ollut.³¹ On ilmeistä, ettei päämies voi saada etua valtuutetun vilpittömästä mielestä, jos hän on käyttänyt vilpittömässä mielessä olevaa valtuutettua juuri siitä syystä, että itse tuntee puutteen luovuttajan kompetenssissa, tai jos valtuutettu

²⁶ *Wrede*, Oikeustoimilaki s. 119; *Undén* I s. 222; *Benckert* II s. 283, joka kuitenkin huomauttaa, että päämiehen vilpitön mieli saa reaalista merkitystä vain silloin, kun tämä lähemmin tuntee sopimuksen sisällön; *Marks von Württemberg—Sterzel*, *Lagen om skuldebrev* s. 81.

²⁷ *Benckert* II s. 282 s.; *Cederberg*, Prokura, Helsinki 1915, s. 8 ja 184; *Ussing*, *Aftaler* s. 328; *Hakulinen* m.t. s. 153; *Arnholm*, *Sammensatte avtaler* s. 123 s.

²⁸ *Kivimäki* s. 101; *Lassen*, *Alm.* Del s. 221; *Almén—Eklund*, *Lagen om avtal* s. 169. Vrt. *Hakulinen* m.t. s. 153.

²⁹ BGB 166 §.

³⁰ *Arnholm* m.t. s. 125.

³¹ *Ussing*, *Aftaler* s. 329 s.

on toiminut päämiehen antamien nimenomaisten ohjeiden mukaan. Mutta myös silloin, kun puutteesta tietoinen päämies ei ryhdy toimenpiteisiin oikeustoimen estämiseksi, vaikka hänellä on aihetta olettaa, että hyvässä uskossa oleva valtuutettu tulee sen päättämään, saanee päämiehen vilpillinen mieli merkitystä. Kuta itsenäisemmin valtuutettu toimii, sitä helpommin voidaan päämiehen tietoisuus jättää tarkastelun ulkopuolelle.³² Mutta valtuutetun aseman itsenäisyys sen enempää kuin valtuutuksen laajuuskaan ei näytä olevan ratkaiseva vaan se seikka, onko päämies ollut tietoinen paitsi kompetenssinpuutteesta myös siitä, että valtuutettu aikoo ryhtyä juuri kysymyksessä olevaan oikeustoimeen.³³ Tämä seuraa oikeastaan jo vilpittömän mielen vaatimuksesta. Tietoisuus jonkun sivullisen määräämisvallassa olevasta puutteellisuudesta on merkityksetön, ellei asianomainen henkilö tiedä joutuvansa sopimussuhteeseen mainitun sivullisen kanssa.

Lakimääräisen edustuksen osalta ovat voimassa osittain eri säännöt. Siinä tapauksessa, että holhooja toimii vajaavaltaisen luovutuksensaajan puolesta, on määräävänä holhoojan eikä vajaavaltaisen itsensä vilpiton mieli.³⁴ Tämä johtuu paitsi siitä, että oikeustoimen tekijänä on holhooja, myös siitä, että vajaavaltaisen arvostelukykyyne ei säännönmukaisesti voida kiinnittää huomiota. Sellaisissa tapauksissa, joissa vajaavaltainen, esim. holhouksenalaiseksi julistettu, poikkeuksellisesti on arvostelukykyinen henkilö, ei voitane hänen tietoisuuttaan pitää täysin merkityksettömänä. Tuskin on kohtuullista, että esim. holhouksenalaiseksi julistettu saa hyväkseen ekstinktioedun holhoojan vilpittömän mielen perusteella silloin, kun hän itse on ollut tietoinen puutteellisuudesta luovutustoimen edellytyksissä ja käytännössä kykenevä arvostelemaan sen vaikutusta mutta siitä huolimatta jättänyt sen saattamatta holhoojan tietoon.³⁵ Poikkeukset alussa mainitusta säännöstä jäänevät kuitenkin suhteellisen harvoiksi. Sääntöä, jonka mukaan määräävä merkitys on

³² *Arnholm m.t. s. 125.*

³³ *Hult, Om kommissionärsavtalet, s. 264 ss. — Chydeniuksen mukaan päämiehen mala fide vaikuttaa, jos valtuutettu on toiminut hänen ohjeittensa mukaan tai jos päämies olisi voinut estää valtuutettua toimimasta (II s. 255). Vrt. Hakulinen, jonka mukaan vilpillisessä mielessä olevaa saajaa ei auta se, että hänen valtuutetunsa on toiminut vilpittömässä mielessä; mutta jos saajan vilpillinen mieli alkoi vasta saannon tapahduttua, luovutus jää valtuutetun vilpittömän mielen varassa pysyväksi (m.t. s. 153).*

³⁴ *Kivimäki s. 101; Benckert II s. 283.*

³⁵ *Hasselrot m.t. s. 55.*

sillä, onko edustaja vilpillisessä vai vilpittömässä mielessä, voidaan soveltaa ainakin lähtökohtaisesti myös muihin lakimääräisen edustuksen tapauksiin.³⁶

³⁶ Siinä tapauksessa, että luovutuksensaajana on oikeushenkilö, on aikaisemmin vaadittu niiden henkilöiden vilpitöntä mieltä, jotka toimivat oikeushenkilön puolesta. Näin *Björling* s. 169; *Hasselrot m.t.* s. 55.

Sama ajatus on saanut ilmaisunsa ratkaisussa *KoO 1930 II 343*: »... eikä oltu näytetty, ettei Vakuutusyhtiö Pohjolaa edustava henkilö, tehdessään sopimuksen... ollut ollut vilpittömässä mielessä.»

Myöhemmissä ratkaisuissa sensijaan puhutaan osakeyhtiön tms. vilpittömästä mielestä. Näin esim. *KoO 1931 II 347*; *1940 II 185*: »... Osakeyhtiön, jonka ei näytetty olleen tietoisien siitä, että..., siten oli katsottava vilpittömässä mielessä saaneen riidanalaiset tukit hallintaansa.»

Asetettaessa vaatimus oikeushenkilön vilpittömästä mielestä joudutaan sen kysymyksen eteen, poistaako yhden tai useamman hallituksenjäsenen tietoisuus oikeushenkilön vilpittömän mielen. Tähän nähden ks. *Nial SvJT 1933 s. 61 ss.*

III Luku

VILPITTÖMÄN MIELEN SUOJA ERINÄISISSÄ TEHOTTOMUUSTAPAUKSISSA

Luovutuksensaajan vilpittömän mielen suojasta voi tulla kysymys sekä sopijapuolten välillä että sivullissuhteissa. Mutta vilpittömään mieleen perustuva ekstinktiivinen saanto koskee aina sivullissuhteita. Saanto on ekstinktiivinen silloin, kun omistajanvaihdos edellyttää ekstinktion tapahtumista. Ekstinktiolla taas tarkoitamme tietynlaista (etenevässä ja takautuvassa) sivullissuhteessa esille tulevien kollisioiden ratkaisuvaihtoehtoa (ks. edellä 3 §). Omistajanvaihdoksen yhteydessä syntyy kollisiotilanteita mainituissa sivullissuhteissa kompetenssivirhetapauksissa. Luovuttajan kompetenssin puute, joka aiheuttaa kompetenssitehottomuuden luovutuksensaajan saannossa, saattaa johtua eri syistä: a) saantoperusteen puuttumisesta, b) saannon tehottomuudesta pätemättömyysperusteen, ehdon tms. syyn takia, c) puutteellisuudesta edustusvallassa, d) oikeudenhaltijan kompetenssin poikkeuksellisesta rajoittamisesta tai e) luovuttajan aikaisempaan dispositiotoimeen perustuvasta oikeuden (kompetenssin) menetyksestä taikka sitä rajoittavan tai rasittavan sivullisen oikeuden syntymisestä. Neljässä ensiksi mainitussa tapauksessa kompetenssin puute aiheuttaa kollision etenevässä sivullissuhteessa. Viimeksi mainitussa tapauksessa (esim. kaksoisluovutus) sen sijaan syntyy kollisio takautuvassa sivullissuhteessa.

Vilpittömän mielen ekstinktio voi tapahtua kaikissa edellä mainituissa kompetenssivirhetapauksissa. Epätietoista on kuitenkin monissa tapauksissa, minkä säännöksen ja millaisten edellytysten perusteella luovutuksensaajalle on annettava vilpittömän mielen suoja. KK 11:4 ja 12:4 säännökset koskevat sanamuodon mukaisesti sellaisia tapauksia, joissa luovuttaja hallitsee esinettä laina- tai talletussopimuksen perus-

teella eikä niin ollen voi nojautua saantoperusteeseen (a-tapaus). Missä määrin näitä säännöksiä voidaan analogisesti soveltaa muihin kompetenssivirhetapauksiin, se nähdään vasta sitten kun erikseen tarkastellaan kutakin eri virhetapausta. Samalla havaitaan, voidaanko vilpittömän mielen suoja ehkä myöntää muiden säännösten perusteella.

Seuraavassa selvittelemme näitä kysymyksiä eräiden käytännöllisesti tärkeiden kompetenssitehottomuustapausten osalta. Tällöin pidämme silmällä sellaisia kollisiotilanteita, jotka johtuvat luovuttajan saannon tehottomuudesta, puutteellisuudesta edustusvallassa tai tämän kompetenssin rajoittamisesta (b-, c- tai d-tapaus). Niiden kompetenssivirhetilanteiden käsittely, joissa syntyy kollisio takautuvassa sivullissuhteessa (e-tapaus), ei kuulu tämän tutkimuksen puitteisiin. Kuten lausutusta jo ilmenee, on tarkastelun kohteena varsinaisesti kompetenssivirheitä korjaava vilpittömän mielen suoja. Vilpittömän mielen suojan eri lajien erottelun ja oikean asiayhteyden esille saamiseksi joudumme kuitenkin eräissä kohdissa koskettelemaan vilpittömän mielen suojaan myös sopijapuolten välisen suhteen kannalta katsottuna. Näin on asianlaita erityisesti vajaavaltaisuustapauksen osalta. Kuten olemme jo havainneet, on tässä suhteessa sekoitettu kysymys ekstinktion edellytyksistä ja sen vaikutuksista. Tätä edellyttää lisäksi se seikka, että VKL 14 § ja OYL 32 a § mukainen vilpittömän mielen suoja, joka vastaa KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamaa suojaan, on ulotettu koskemaan myös oikeustoimikelpoisuuden puutteen aiheuttamaa pätemättömyyttä sopijapuolten välisessä suhteessa.

7 §. VILPITTÖMÄN MIELEN SUOJA JA VAJAA- VALTAISUUS

1. *Sopijapuolen vilpittömän mielen suojasta vajaavaltaisuustapauksessa.*

Edellä (4 § kohta 2 A) olemme jo kosketelleet sitä kysymystä, estääkö vajaavaltaisuusvirhe sivullisseuraajan saannossa vilpittömän mielen ekstinktion, joka antaa suojaa oikean omistajan kompetenssivirheeseen perustuvaa moitekannetta vastaan. Tässä yhteydessä tarkastelemme sitä kysymystä, suojataanko sopijapuolen ja sivullisen vilpittöntä mieltä vajaavaltaisuustapauksissa. Aluksi pidämme silmällä vajaavaltaisuusvirheen välitöntä pätemättömyysvaikutusta sopijapuolten välisessä suhteessa. Esityksen seuraavassa osassa (2-kohta) haemme vastausta siihen kysymykseen, suojaako vilpitön mieli luovutuksensaajaa luovuttajan saannossa olevasta vajaavaltaisuusvirheestä välillisesti aiheutuvan kompetenssitehottomuuden vaikutuksia vastaan.

Kuten edellä on jo esitetty, sopijapuolten välisen suhteen osalta on eräin poikkeuksin voimassa sääntö, ettei vajaavaltaisen sopijapuolen vilpitön mieli poista oikeustoimikelpoisuuden puutteesta johtuvaa pätemättömyyttä. Tässä suhteessa vajaavaltaisen suoja laajassa mitassa syrjäyttää vilpittömän mielen suojan. Poikkeukset määräytyvät toisaalta sen mukaan, mikä seikka on vilpittömän mielen kohteena, ja toisaalta omaisuuden laadun perusteella. Seuraavassa tarkastelemme näitä poikkeustapauksia silmällä pitäen luovuttajan vajaavaltaisuudesta aiheutuvaa tilannetta. Kysymystä luovutuksensaajan vilpittömän mielen suojasta ei luonnollisesti voi syntyä tämän itsensä vajaavaltaisuudesta aiheutuvan pätemättömyyden osalta.

Luovutuksensaajan vilpitön mieli voi kohdistua a) siihen, onko luovuttaja vajaavaltainen vai eikö, tai b) siihen, onko ko. omaisuusesine vajaavaltaisen luovuttajan vallinnassa olevaa omaisuutta,

josta tämä voi luovutustoimin määrätä, taikka c) siihen seikkaan, onko luovuttajalla vajaavaltaisuudesta huolimatta valta holhoojan antaman suostumuksen perusteella luovuttaa esine. Luovutuksensaaja, joka on erehtynyt ensiksi mainitussa suhteessa (a-kohta), ei voi vedota vilpittömään mieleen.¹ Periaatteellisesti edellytetään, että jokainen on velvollinen tietämään, onko hänen sopijapuolensa vajaavaltainen vai eikö. Se joka tässä suhteessa erehtyy saa kantaa riskin. Vajaavaltaisuuden johtuessa holhouksen alaiseksi julistamisesta, selonottovelvollisuus on olemassa jo ennen päätöksen lainvoimaiseksi tuloa ja kuuluttamista.² Myös on katsottu, että se, joka erheellisesti olettaa, vaikkapa hyväksyttävästä syystä, että kysymyksessä oleva omaisuus on vajaavaltaisen valittavana (b-kohta), saa periaatteessa itse kantaa riskin.³ Tällä tavalla menetellen suojataan vajaavaltaista tehokkaasti, mutta tämä ei ole täysin sopusoinnussa vaihdannan ja luottotalouden etujen kanssa. Viimeksi mainittujen merkityksen jatkuvasti lisääntyessä onkin havaittavissa pyrkimystä rajoittaa vajaavaltaisen suojaa hyvässä uskossa toimivan eduksi. Välittömän lainsäädännöllisen tuen puuttuessa sopijapuolen vilpittömän mielen suojaamismahdollisuus on kuitenkin rajoitettu. Määrätyssä laajuudessa saadaan analogiatukea valtuutussäännöstä. Tältä pohjalta lähtien onkin katsottu, että vilpittömän mielen voi suojata sopijapuolta silloin, kun tämä olettaa, että vajaavaltainen on holhoojan antaman suostumuksen perusteella oikeutettu päättämään oikeustoiimen (c-kohta).⁴ Vilpittömän mielen suojan täsmällisemmäksi määrittelemiseksi on tässä lyhyesti tarkasteltava valtuutusta koskevia säännöksiä.

Siinä tapauksessa, että toisen valtuutettuna esiintyvältä luovuttajalta puuttuu valtuutus tai että se on peruutettu, ei luovutuksensaajan

¹ *Hasselrot*, Vindikationsrätt s. 50; *Taxell*, Panträtt i skuldebrev s. 44; *Rautiala*, Holhousoikeus s. 224 s.

² *Rautiala* m.t. s. 225. — Koska holhouksen alaiseksi julistetun esiintyminen voi olla aivan normaalia, aiheutuu tästä vaara jokapäiväisessä liike-elämässä. Sen poistamiseksi on esim. Tanskassa säädetty, että vajaavaltaiseksi julistamisesta on kuulutettava, jotta se vaikuttaisi myös vilpittömässä mielessä olevaan nähden (Tinglysningsloven 48, § verr. 5 §). Ks. *Borum*, Personretten s. 64 s.

³ *Hasselrot* m.t. s. 50; *Benckert* II s. 224 s.; *Rautiala* m.t. s. 225. Vrt. *Winroth*, Svensk civilrätt IV s. 359; *Björling* SvJT 1933 s. 415 aliv. 2. Ks. myös *Nial*, Omyndigsskydd och godtrosskydd s. 218 s.

⁴ *Björling* SvJT 1933 s. 401 ss.; *Nial* m.k. s. 222 ss.; *Rautiala* m.t. s. 223 ss.; *Borum* m.t. s. 59. Vrt. *Benckert* II s. 244 s.; *Hult*, Civilrättsliga spörsmål s. 24 ss. Ks. myös *Winroth*, Svensk civilrätt IV s. 359 s. ja *Strödda uppsatser* I, Upsala 1901, s. 62 s.

vilpittöntä mieltä suojata. Mutta jos valtuutus on olemassa, riippuu sopijapuolen vilpittömän mielen suoja siitä, perustuuko valtuutus valtuuttajan valtuutetulle tekemään tiedonantoon vai kolmanteen henkilöön kohdistettuun tahdonilmaisuu. Ensiksi mainitussa tapauksessa ei luovutuksensaajaa suojata, jos tämä luuli valtuutusta laajemmaksi kuin mitä se todellisuudessa oli (OikTL 11₂ §). Viimeksi mainitussa tapauksessa sen sijaan vilpittömässä mielessä toimiva kolmas mies on suojattu valtuutetun ylittäessä toimiohjeensa (OikTL 11₁ ja 20 §).

Vastaavia sääntöjä voidaan soveltaa silloin, kun vajaavaltaisen sopijapuoli olettaa vajaavaltaisen toimivan holhoojan suostumuksen nojalla ja sen rajoissa. Jotta sopijapuolen vilpittömän mielen suoja tulisi kysymykseen, on edellytyksenä holhoojan antama kolmanteen mieheen kohdistettu tahdonilmaisuus. Tahdonilmaisun antaminen voi tapahtua suullisesti, kirjallisesti tai muulla ymmärrettävällä tavalla, vieläpä vaikenemisenkin muodossa.⁵ Jos vajaavaltaisen sopijapuoli on holhoojan käyttäytymisen perusteella voinut saada sellaisen käsityksen, että tämä on antanut suostumuksensa luovutustoimen tekemiseen, niin hyvässä uskossa toiminut sopijapuoli on suojattu sen varalta, että hänen oletuksensa osoittautuisi virheelliseksi.⁶ Holhoojan kolmanteen henkilöön kohdistama suostumus on oikeudellinen tahdonilmaisuus, johon kohdistuvat yleiset oikeustoimen pätevyyttä, tulkintaa, sisältöä yms. koskevat säännökset.⁷ Tästä seuraa, että ilmaisun saaja saattaa saada vilpittömän mielen suoja muussakin kuin edellä tarkoitettussa suhteessa.

Se vilpittömän mielen suoja, josta nyt on kysymys (c-kohta), tavallisesti esitetään poikkeuksena siitä säännöstä, että sopijapuolten välisessä suhteessa vajaavaltaisen suoja syrjäyttää vilpittömän mielen suojan. Kysymyksessä on kuitenkin oikeastaan sivullissuhde suostumuksen antajan (holhoojan) ja holhotin sopijapuolen välillä. Jos omistaja itse valtuuttaa asiamiehen myymään irtaimen esineen tertiukselle ja asiamies ylittää toimiohjeensa, niin silloin sivullisen saantoa rasittaa luovuttajan kompetenssin ylityksestä aiheutuva tehottomuus, minkä kolmannen vilpittömä mieli kuitenkin pystyy poistamaan (OikTL 11₁ §).⁸ Samasta näkökulmasta voidaan sivullissuhteena tarkastella myös esillä olevaa

⁵ Ks. *Telaranta*, Varallisuus oikeudellinen tahdonilmaisuus, Porvoo 1953, s. 164 ss.

⁶ *Björling SvJT* 1933 s. 401 ss.; *Rautiala m.t.* s. 223. — *Winroth* (Svensk civilrätt IV s. 360) pitää riittävänä jo puuttuvaa valvontaa, mistä johtuen vajaavaltainen on saanut esineen haltuunsa.

⁷ *Nial m.k.* s. 222.

⁸ Ks. *Zitting*, Omistajanvaihduksesta s. 309.

tilannetta, vaikka se poikkeaaakin tästä esimerkistä sikäli, että siinä asiamiehen asemassa on omistaja itse (vajaavaltainen), jonka puolesta holhooja on kompetentti suorittamaan luovutustoimen ja myös antamaan sitä tarkoittavan valtuutuksen (suostumuksen). Jos näin tehdään, niin silloin havaitaan, ettei tarkasteltavana olevassa tilanteessa oikeastaan olekaan kysymys sopijapuolten välisestä suhteesta eikä vajaavaltaisen välittömästä suojasta. Sivullisseuraajalle ei myönnetä vilpittömän mielen suojaa vajaavaltaisen sopijapuolena vaan sivullisena, joka erehtyy toisen (holhoojan) asiamiehenä esiintyvän henkilön (holhotin) toimivaltaan nähden.

Edellä esitetyn perusteella voidaan myös havaita, että vilpittömän mielen suoja tässä tapauksessa perustuu OikTL:n säännösten analogiseen soveltamiseen. KK 11: 4 ja 12: 4 eivät sovellu tähän tapaukseen,⁹ koska ne edellyttävät, että luovuttajana toimiva disponoi o m a s s a n i m e s s ä ä n eikä toisen valtuutettuna tai toisen suostumuksen perusteella. Tämä vaatimus johtuu hallintaan perustuvan omistajaolettaman merkityksestä vilpittömän mielen suojan edellytyksenä. Irtaimen esineen hallinta on omiaan luomaan omistajaolettaman mutta se ei pysty perustamaan presumtiota valtuutussuhteen olemassaolosta.¹⁰ Koska luottamuksensuoja ei määräydy KK 11: 4 ja 12: 4 mukaan, ei myöskään näiden edellyttämä lunastusoikeus tule rasittamaan vilpittömässä mielessä olevan seuraajan asemaa. Myöskään ei suojan saaminen riipu esineen hallinnan saannista, kuten on asianlaita mainittujen lainkohtien mukaan.

Omaisuuksien laatuun perustuvan poikkeuksen säännöstä, jonka mukaan vilpittömän mielen suoja väistyy vajaavaltaisen suojan tieltä, tapaamme arvopaperioikeuden piiristä. Tähän on syytä kiinnittää huomiota myös esillä olevassa yhteydessä, sillä uusi velkakirjalainsäädäntö on aikaansaanut muutoksen, joka ilmentää kehityksen tendenssiä. VKL 14 § ja OYL 32 a § sisältävät juoksevien velkakirjojen ja osakekirjojen osalta säännökset vastaavanlaisten ristiriitatilanteiden ratkaisemisesta kuin KK 11: 4 ja 12: 4 sekä RVA 11 § irtaimen esineen osalta. VKL 14 § mukaan haltijavelkakirjan vilpittömässä mielessä oleva luovutuksen-saaja on eräin edellytyksin suojattu sitä vastaan, »ettei luovuttaja ollutkaan oikeutettu määräämään velkakirjasta». Sama koskee määrän-

⁹ Vrt. *Winroth* m.t. s. 359 ja siinä esitetyn johdosta *Benckert* II s. 245 aliv. 252. Ks. myös *Hasselrot* m.t. s. 50.

¹⁰ Vrt. *Caselius*, Irroittamisoikeudet s. 390.

velkakirjoja ja osakekirjoja. Pantinsaaaja on samassa asemassa kuin luovutuksensaaja (VKL 10 § ja OYL 32 a § 3 mom.).

Edellä siteroitu VKL 14 §:n sanonta viittaa siihen, että saantosuoja poistaa luovuttajan luovutuskompetenssissa olevan puutteen vaikutuksen,¹¹ jollainen puute aiheuttaa kollision sivullissuhteessa. Säännöstä on kuitenkin tulkittu siten, että sen tarkoittama suoja poistaa myös luovuttajan oikeustoimikelpoisuuden puutteesta johtuvan pätemättömyyden.¹² Tämä on ollut myös lainsäätäjän tarkoituksena. Huolimatta sanamuotoa koskevasta eroavaisuudesta on alkuperäisessä velkakirjalakiehdotuksessa seurattu Tanskan lain vastaavan säännöksen esikuvaa ja siten poikettu Ruotsissa omaksutusta kannasta, jonka mukaan vilpittömän mielen suoja rajoittuu sellaiseen tapaukseen, että luovuttaja ei ole ollut oikea omistaja tai oikeutettu tämän puolesta määräämään velkakirjasta.¹³ Ruotsissa on vajaavaltaisen suojalle annettu etusija vaihdannan intresseihin nähden ja siten jääty aikaisemmin voimassa olleen säännön kannalle.¹⁴ Toisissa pohjoismaissa, Norjaa kuitenkin lukuun ottamatta, on vajaavaltaisen suoja saanut tässä varsin merkittävässä kohdassa väistyä vilpittömän mielen suojan tieltä. Tämä periaatteellinen kysymys on joutunut meillä lainvalmisteluvaiheessa yksityiskohtaisen harkinnan alaiseksi. Hallituksen esityksessä (n:o 92/1945) oli seurattu Ruotsissa omaksuttua kantaa, mutta eduskuntakäsittelyssä on katsottu, että tämä kanta olisi ristiriidassa arvopaperiliikkeen etujen kanssa, ja sen vuoksi palattu alkuperäisen ehdotuksen kannalle (Lakivk. miet. n:o 12/1946 s. 4).

Kosketeltua VKL 14 §:stä ja OYL 32 a §:stä ilmenevää sääntöä voidaan soveltaa muittenkin kuin näissä lainkohdissa mainittujen arvopaperien, kuten esim. vekseleiden, shekkien, talletusvaraston antamien

¹¹ Määräämis- eli dispositio-oikeudella tarkoitetaan tavallisesti oikeudenhaltijan luovutus-, panttaus- ym. kompetenssia. Vastaavasti sanotaan, että puute määräämis-oikeudessa aiheuttaa kompetenssitehottomuuden. Inhabiliteettitapauksen sisällyttäminen mainitun sanonnan piiriin, kuten VKL 14 §:ssä on tehty, ei tunnu luonteelta. Tosin oikeudenhaltijan luovutuskompetenssi ja oikeustoimikelpoisuus tarkoittavat samanluonteista kelpuutusta normijärjestelmän muuntelemiseen, mutta nämä eroavat toisistaan sikäli, että ensiksi mainitussa on kysymys kelpuutuksesta konkreettisesti yksityistapauksessa, ja viimeksi mainitussa taas yleisestä kelpoisuudesta oikeustoimien tekemiseen. Ks. tarkemmin *Zitting* m.t. s. 30 ja LM 1953 s. 983.

¹² *Hakulinen*, Velkakirjalaki s. 147 s.; *Taxell* m.t. s. 45.

¹³ *Petäys*, VKL-ehdotus s. 25 ja 54 s.

¹⁴ *Marks von Württemberg—Sterzel*, *Lagen om skuldebrev* s. 76 s.

talletustodistusten ja konossementtien ollessa kysymyksessä (vrt. VeksL 162 § ja ShekL 21 §).¹⁵ Eikä tapahtuneen muutoksen merkitys rajoitune arvopaperioikeuden piiriin. Se seikka, että vajaavaltaisen suoja on katsottu voitavan syrjäyttää tietyssä laajuudessa vaihdannan etujen niin vaatiessa, ei voine olla välillisesti vaikuttamatta laajemmaltikin vajaavaltaisen suojan ja vilpittömän mielen suojan välistä suhdetta arvosteltaessa. Missä riittävän painavat vaihdantaoikeudelliset näkökohdat vaativat luottamusta suojattavaksi, siellä vajaavaltaisen suoja saa väistyä, kuten on tapahtunut VKL 14 §:n ja OYL 32 a §:n tarkoittamissa tapauksissa (vrt. VKL 17 §). Tosin on edelleen sääntönä, että sopijapuolten välisessä suhteessa vajaavaltaisen suoja syrjäyttää vilpittömän mielen suojan, mutta kehitys näyttää menevän siihen suuntaan, että luottamuksensuoja saa sijaa tässäkin suhteessa.

2. *Sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojasta vajaavaltaisuustapauksessa.*

Edellä olemme tarkastelleet vajaavaltaisuuden vaikutusta ja vilpittömän mielen suoja sopijapuolten välisen suhteen kannalta katsottuna. Vajaavaltaisuus ilmenee tässä suhteessa *habilitaattivirheen* muodossa. Luovuttajan ollessa vajaavaltainen jää luovutustoimi säännöllisesti pätemättömäksi luovutustoimen yleisen edellytyksen, tarkemmin sanottuna oikeustoimikelpoisuuden puutteen vuoksi. Mutta vajaavaltaisuustapauksessa voi kysymys luovutustoimen tehokkuudesta tulla esille myös sivullissuhteessa ja *kompetenssivirheen* (laajassa merkityksessä) muodossa. Luovuttajan kompetenssin puute voi näet olla seuraus vajaavaltaisuusvirheestä aikaisemmassa polvessa. Myös silloin, kun holhooja disponoi vajaavaltaisen omaisuudesta, voi esiintyä kompetenssivirhe. Näin on asianlaita silloin, kun holhooja ylittää kompetenssinsa esim. suorittamalla dispositiotoimen ilman yliholhouksellista lupaa, milloin sellainen on tarpeellinen, sekä silloin, kun holhooja disponoi omassa nimessään ja omaan lukuunsa eikä holhoojan ominaisuudessa. Kaikissa näissä tapauksissa syntyy kollisiotilanne etenevässä sivullissuhteessa. Seuraavassa tarkastelemme

¹⁵ Hakulinen m.t. s. 156; vrt. myös Marks von Würtemberg—Sterzel m.t. s. 77 aliv. 4.

tällaisia tilanteita sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojan kannalta katsottuna.¹⁶

Siinä tapauksessa, että vajaavaltainen ilman holhoojan myötävaikutusta luovuttaa irtaimen esineen, joka ei kuulu hänen vallittavanaan olevaan omaisuuteen, on luovutuksensaajan saanto pätemätön habilitteettivirheen takia. Koska luovutuksensaajalla ei ole pätevästi syntynyt oikeutta esineeseen, ei hän myöskään voi pätevästi myydä esinettä. Jos hän kuitenkin luovuttaa esineen edelleen, on sivullisseuraajan saanto tehoton. Tehottomuuden välillisenä syynä on vajaavaltaisuusvirhe aikaisemmassa polvessa mutta välittömänä syynä tästä aiheutunut puute luovuttajan määräämisvallassa. Se kollisiotilanne, joka tällöin syntyy vajaavaltaisen ja sivullisseuraajan välillä, on siis samantyyppinen kuin niissä kompetenssivirhetapauksissa, joita KK 11:4 ja 12:4 tarkoittavat. Tämän kollisiotilanteen ratkaisussa ei ole välittömästi kysymys vajaavaltaisuusvirheen vaikutuksesta, joka ilmenee sopijapuolten välillä, vaan sivullissuhteessa ilmenevästä kompetenssitehottomuudesta. Tästä seuraa, että vilpittömän mielen merkitystä on arvoiteltava toiselta pohjalta kuin inter partes-suhteessa. Luovutuksensaajalta voidaan vaatia, että hän varmistautuu sopijapuolensa täysivaltaisuudesta, mutta häntä ei voida kohtuudella velvoittaa varmistautumaan luovuttajan saantomiehen täysivaltaisuudesta.

Sääntö, että vilpittömän mielen suoja väistyy vajaavaltaisen suojan tieltä, soveltuu tietyin rajoituksin sopijapuolten väliseen suhteeseen, mutta ei puheenaolevanlaiseen sivullissuhteeseen.¹⁷ On näet katsottava, että sivullisseuraaja, jolle vajaavaltaisen luovuttama esine on joutunut, saa vilpittömän mielen suojaa KK 11:4 ja 12:4 mukaisin edellytyksin.¹⁸ Tämä kanta epäilemättä onkin sopusoinnussa mainittujen säännösten ja RVA 11 § keskinäiseen suhteeseen nähden meillä vallitsevan käsityskannan kanssa. Ensiksi mainitut lainkohdat ilmaisevat yleisen säännön, jonka sovellutusalan piiriin myös esillä olevan tapauksen on katsottava kuuluvan.¹⁹ RVA 11 § soveltaminen ei ole perusteltua, sillä

¹⁶ Vajaavaltaisuustapauksessa esiintyvien erilaisten kollisiotilanteiden erittelystä ja niiden ratkaisuperusteista kiinteän omaisuuden osalta ks. *Zitting* m.t. s. 309 ss.

¹⁷ *Nial* m.k. s. 216.

¹⁸ *Hasselrot* m.t. s. 50; *Undén* I s. 208; *Rautiala*, *Holhousoikeus* s. 236 verr. s. 240.

¹⁹ *Illumin* (Dansk tingsret I s. 417 s.) mukaan vajaavaltaisen suojaamisnäkökohta aiheuttaa, että vajaavaltaisen luovuttama esine voidaan vaatia takaisin myös hyvässä uskossa olevalta sivullisseuraajalta. Tämän tueksi hän viittaa vajaavaltai-

esine, jonka vajaavaltainen omistaja on luovuttanut, ei ole joutunut pois omistajaltaan tässä lainkohdassa mainitulla tavalla. Sivullisseuraaja ei saa täydellistä suojaa, vaan ainoastaan lunastusoikeuksien rajoitetun saantosuojan. Vajaavaltaisen holhooja tai vajaavaltainen itse täysivaltaiseksi tultuaan voi saada esineen palautetuksi lunastusta vastaan.

Myös arvopaperien osalta vajaavaltaisen luovuttajan sopijapuolen seuraajan vilpittöntä mieltä suojataan: VKL 14 §:n ja OYL 32 a §:n säännökset suojaavat vajaavaltaisuustapauksessa paitsi vajaavaltaisen sopijapuolen myös sivullisseuraajan vilpittöntä mieltä. Edellä havaitsimme, että nämä säännökset aiheuttivat muutoksen ensiksi mainitussa suhteessa. Sivullisseuraajan vilpittöntä mieltä on sen sijaan suojattu vajaavaltaisuusvirheen välillistä — kompetenssitehottomuutena ilmenevää — vaikutusta vastaan aikaisemminkin.²⁰

Vajaavaltaisen omaisuus on säännön mukaan holhoojan vallinnassa. Tällä on yleinen lakiin perustuva kelpuutus disponoida holhotin omaisuudesta. Holhoojan kompetenssi on kuitenkin eräissä suhteissa rajoitettu. Toisaalta vaaditaan tietynlaisten oikeustointen suorittamiseen holhousviranomaisen, joko holhouslautakunnan tai holhoustuomioistuimen, antama lupa ja toisaalta on määrääomaisuus holhoojan vallintavallan ulkopuolella. Holhoojan suorittama luovutus toimi on tehoton kompetenssivirheen takia, jos holhousviranomaisen suostumus puuttuu tai jos holhooja on luovuttanut vallintavaltansa ulkopuolella olevaa omaisuutta. Harkittaessa sitä kysymystä, missä määrin seuraajan vilpittön mieli pystyy poistamaan mainitunlaisen virheen vaikutuksen, on syytä tehdä ero sen perusteella, onko kysymys yleisen lakiin perustuvan määräämisvallan ylityksestä vai ainoastaan tiettyä omaisuutta koskevan kompetenssinrajoituksen sivuuttamisesta.

Jos oikeustoimi laatusa puolesta on sellainen, että sen tekemiseen vaaditaan lain mukaan holhousviranomaisen suostumus, niin holhoojan sopijakumppani periaatteessa ei saa vilpittömän mielen suojaa. Hän ei voi vedota tietämättömyyteen lain säännöksistä eikä niin ollen saata olla vilpittömässä mielessä juridisessa merkityksessä.²¹ Toisin on

suusvirheen sekä törkeän pakon (ja väärennyksen) rinnakkaisuuteen. Oikeutemme säännökset osittain poikkeavat tässä suhteessa Tanskan oikeuden kannasta. Vastavanlainen rinnastus on meilläkin suoritettu uuden velkojan väitesuojan osalta VKL 17 §:ssä (vrt. myös VKL 14 §). Mutta KK 11:4 ja 12:4 sekä RVA 11 §:n säännökset on laadittu toiselta pohjalta.

²⁰ Ks. Hakulinen m.t. s. 148.

²¹ Borum, Personretten s. 110 s.

asianlaita sivullisseuraajan kohdalta, jolle holhoojan sopijakumppani on luovuttanut ostamansa esineen. Tällä kysymyksellä ei ole tässä yhteydessä käytännöllistä merkitystä, koska irtaimen esineen myymiseen holhooja ei tarvitse holhouslain mukaan lupaa.²²

Silloin kun luovutustoimi, joka laatunsa puolesta kuuluu holhoojan kompetenssin piiriin, koskee tiettyä omaisuutta, joka jollakin perusteella on muun kuin holhoojan vallittavana, ei ole edellä mainitussa suhteessa estettä holhoojan sopijapuolen vilpittömän mielen suojaamiselle. Esim. silloin kun on kysymyksessä omaisuus, jonka viisitoista vuotta täyttänyt on ansainnut omalla työllänsä ja joka on tämän itsensä vallinnassa (HolhL 16 §), taikka omaisuus, josta holhooja ei saa lahjoituksen tai testamenttauksen yhteydessä annetun erityisen määräyksen mukaan disponoida (45 §), voi luovutuksensaajan tietämättömyys holhoojan kompetenssin puutteesta olla puolustettavissa.

Holhoojan määräämisvalta holhotin omaisuuteen nähden on periaatteessa yleinen. Mutta poikkeukset tästä säännöstä ovat merkittävät. Nykyään on varsin tavallista, että 15—21 vuotiailla on omia työansioita, ja toisaalta ei ole kovinkaan yleistä, että mainitunkäisillä henkilöillä on perittyä tai muunlaista holhoojan vallittavana olevaa omaisuutta.²³ Tästä asiantilasta johtuu, että presumtio, jonka mukaan vajaanvaltaisen omaisuus on holhoojan vallinnassa, ei ole kovinkaan vahva. Sen vuoksi on perusteita vaatia luottamuksensuojan edellytyksenä, että sopijakumppani voi nojata olettamuksensa holhoojan määräämisvallasta ulkonaisiin asianhaaroihin, lähinnä hallintaan. Jos luovuttajan (holhoojan) hallinta katsotaan tarpeelliseksi, niin silloin KK 11: 4 ja 12: 4 säännökset näyttävät tarjoavan perustan sivullisen vilpittömän mielen suojalle. Näiden lainkohtien soveltaminen on kuitenkin kysymyksenalaista tässä tapauksessa, jossa edellytämme, että holhooja toimii lakimääräisen edustajan eikä omistajan ominaisuudessa. KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisen luottamuksensuojan perusajatuksena on, että irtaimen esineen hallinta on omiaan luomaan olettaman omistussuhteesta ja siitä, kenellä on omistajalle normaalisesti kuuluva kompetenssi. Luoko hallinta vastaavanlaisen olettaman edustusvallan olemassaolosta? Tähän on vas-

²² Puheenaolevanlainen tilanne saattaa tulla esille irtaimen esineen panttauksen yhteydessä. On näet katsottu, että irtaimen pantin antamiseen toisen velan vakuudeksi holhooja tarvitsee holhouslautakunnan luvan (näin *Gadolin*, Suomen holhousoikeuden pääpiirteet, Helsinki 1936, s. 93; *Taxell m.t.* s. 46; toisin *Rautiala m.t.* s. 151).

²³ Ks. *Björling SvJT* 1933 s. 415 aliv. 2.

tattava kieltävästi valtuutuksen ja yleensä myös lakimääräisen edustuksen osalta. Tietyissä tapauksissa hallinta saattaa kuitenkin olla osoituksena edustusvallasta. Niinpä esillä olevassa tapauksessa voitaneen holhoojan hallintaa pitää merkinä siitä, ettei ko. omaisuusesine ole holhotin vallittavana.²⁴ Kun tämä otetaan huomioon, niin sivullisen suojaaminen KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten perusteella näyttää olevan mahdollista, vaikka luovuttaja disponoikin edustajan ominaisuudessa.

Se seikka, että tässä tapauksessa luovuttaja toimii edustajan ominaisuudessa eikä omistajana, antaa aiheen hakea analogiatukea myös valtuutussäännösten piiristä.²⁵ OikTL 11, ja 20 § rakentuvat sille ajatukselle, ettei sivullisen tarvitse ottaa selkoa siitä, rajoittavatko valtuutetun ehkä saamat toimiohjeet tälle valtuutuksen mukaan kuuluvaa kelpoisuutta oikeustoimen päättämiseen. Vastaavasti voidaan ajatella, ettei sivullinen, joka tuntee holhoojan yleiseen lakiin perustuvan kelpoisuuden, ole velvollinen ottamaan selkoa siitä, onko ehkä kysymyksessä olevan irtaimen omaisuuden osalta rajoitettu tämän periaatteessa yleistä toimivaltaa. OikTL 2 luvun säännöksiin perustuvaa vilpittömän mielen suoja ei kuitenkaan voitane ulottaa lakimääräiseen edustukseen. Edustussuhteen syntyminen tapahtuu holhouksessa siinä määrin valtuutuksesta poikkeavalla tavalla, että mainittujen säännösten analoginen soveltaminen tuskin on perusteltua.²⁶ Koska OikTL 2 luvun säätämä vilpittömän mielen suoja, jota ei ole rajoitettu lunastusoikeussäännöksiin,

²⁴ Nial antaa holhoojan hallinnalle merkitystä kysymyksen ollessa vilpittömän mielen suojasta siinä tapauksessa, että holhooja on yliholhoojan suostumuksin ottanut haltuunsa vajaavaltaisen ansaitsemaa omaisuutta sikäli kuin se on tarpeellista vajaavaltaisen kasvatusta ja hyvinvointia silmällä pitäen (m.k. s. 218 s.).

²⁵ Björling erottaa kaksi lajia vilpittömän mielen suoja sen perusteella, onko tietämättömyyden kohteena a) se, että luovuttajalta puuttui oikeus (kompetenssi), tai b) se, että luovuttajalta puuttui edustusvalta, ts. kelpuus toimia omistajan puolesta. Viimeksi mainittu vilpittömän mielen suoja määräytyy OikTL 2 luvun mukaan. Sen edellytyksenä on, että edustettu käyttäytymisellään on antanut edustajan sopijapuolelle sellaisen käsityksen, että kelpuus on olemassa. Kun holhooja toimii holhotin puolesta, ei tertiüs voi viitata siihen, että edustettu itse on antanut aihetta olettaa edustusvallan olevan olemassa. Tästä johtuen tertiuksen vilpittömä mieli ei tässä tapauksessa yleensä voi kompensoida puuttuvaa edustusvaltaa. Se saattaa tapahtua Björlingin mukaan vain erikoistapauksessa, esim. silloin, kun määräys on pätemätön väärän tuomioistuimen antamana. Toisesta eli a-tapauksesta on kysymys silloin, kun holhooja myy holhotin esineen ja ostaja on tietämätön siitä, että esine on holhoojan vallintavallan ulkopuolella. Tässä tapauksessa ostaja saa suojaan KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten perusteella. SvJT 1933 s. 401 ss.

²⁶ Wrede, Oikeustoimilaki s. 39.

ei edellytä luovuttajan eikä luovutuksensaajan hallintaa, niin tekisi sen myöntäminen holhouksenalaisen aseman turvattomaksi. Holhoojan sopimuskumppani saattaisi saada välittömän ja täydellisen saantosuojan, vaikka luovutustoimen kohteena olisi holhotin hallinnassa ja tämän vallittavana oleva omaisuusesine. Tämä ei olisi mahdollista, jos sivullista suojattaisiin, kuten lienee tehtävä, KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisin edellytyksin.²⁷

Edellä olemme tarkastelleet sellaisia tapauksia, joissa holhooja on ylittänyt kompetenssinsa toimiessaan holhoojan ominaisuudessa. Kompetenssivirhe voi esiintyä myös siinä muodossa, että holhooja luovuttaa holhotin omaisuutta esiintyen omistajana, ts. omassa nimessään ja omaan lukuunsa. Vilpittömässä mielessä olevan luovutuksensaajan suojaaminen tässä tapauksessa olisi vaihdannan etujen mukaista. Mutta se olisi vaarallista vajaavaltaisen kannalta katsottuna. Vajaavaltainen on täysin suojaton mainitunlaista holhoojan epärehellistä menettelyä vastaan.²⁸

Tarkasteltaessa KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten soveltamismahdollisuutta on ensiksi todettava, että luovuttajan hallintaa koskevan edellytyksen täyttyminen ei riipu siitä, miten hallintasuhde on muodostunut. Irtaimen esineen hallinta saattaa luoda omistajaolettaman, vaikka omistajana esiintyvä olisi saanut esineen haltuunsa holhoussuhteen perusteella.²⁹ Tässä suhteessa ei olisi estettä mainittujen säännösten soveltamiselle. Eri asia on, onko esillä oleva tapaus sisällytettävä näiden säännösten sovellutusalan piiriin silmällä pitäen hallinnan menetystapaa oikean omistajan (holhotin) kannalta katsottuna. Menetys ei ole tapahtunut tässä tapauksessa RVA 11 §:ssä mainitulla vaikkakin yhtä törkeällä tavalla. Jos tätä lainkohtaa ei sovelleta — vallitsevan käsityskannan mukaisesti — muulloin kuin siinä lueteltujen menetystapojen ollessa kysymyksessä, niin silloin se ei estäisi KK 11: 4 ja 12: 4 analogista soveltamista esillä olevaan tapaukseen. Mikäli vilpittömän mielen suoja halutaan evätä esineen menetystavan törkeyden perusteella, niin se merkitsisi RVA 11 §:n rajoittavan säännöksen ulottamista siinä lueteltujen tapausten ulkopuolelle, mikä ei olisi sopusoinnussa vakiin-

²⁷ Holhoojan sopijapuolen vilpittömän mielen suojaamista edellyttävät mm. *Borum* m.t. s. 111 s. ja *Illum* m.t. s. 417.

²⁸ Ks. *Serlachius JFT* 1884 s. 12, jonka mukaan vajaavaltainen on kiinteistön luovutuksessa poikkeuksellisen suojan tarpeessa vain silloin, kun hänen edunvalvojansa on menetellyt oikeudettomasti.

²⁹ Vrt. *Illum* m.t. s. 417.

tuneen, sanamuodon mukaisen tulkinnan kanssa. Sen vuoksi lieneekin katsottava, että KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiä voidaan analogisesti soveltaa esillä olevaan tapaukseen.³⁰ Näin siitäkkin huolimatta, että painavat syyt puhuvat vajaavaltaisen suojelun puolesta.³¹ Koska arvopaperien osalta saantosuoja ei ole rajoitettu RVA 11 §:ää vastaavalla tavalla, niin niihin nähden voidaan ekstinktio myöntää siinäkin tapauksessa, että puheenaolevanlainen vajaavaltaisen omaisuuden menetystapa tahdotaan rinnastaa mainitussa lainkohdassa lueteltujen menetystapojen kanssa (VKL 14 § ja OYL 32 a §).

³⁰ *Stenbeck—Lindhagen*, Den nya förmynderskapslagen, Stockholm 1924, s. 160, jonka mukaan normaali vilpittömän mielen suoja tulee pantinsaajan hyväksi, jolle holhooja omistajana on pantannut vajaavaltaisen omaisuutta. Ks. myös *Ekeberg—Benckert*, Obligationsrättens allmänna del I, Stockholm 1953, s. 93.

KoO 1936 II 148 (ään.): Holhooja oli sitoumustensa vakuudeksi pantannut hänen holhottiensa kiinteistöihin kiinnitetyt haltijavelkakirjat erälle pankille. Koskei holhoojalla HolhL 43 §:n mukaan ollut ollut oikeutta mainituin tavoin käyttää holhottiensa omaisuutta ja koska pankki, ottaessaan ko. haltijavelkakirjat pantiksi, oli ollut tietoinen siitä, että ne kuuluivat holhoteille, julistettiin panttaus uskottun miehen kanteesta pätemättömäksi ja pankki veloitettiin luovuttamaan velkakirjat. — Siitä päätellen, että ratkaisun perusteluissa on annettu merkitystä pantinsaajan tietoisuudelle pantinantajan kompetenssin puutteesta, on vilpittömän mielen ekstinktio katsottu esillä olevassa tapauksessa mahdolliseksi.

³¹ Rinnastamalla puheenalaisen menetystavan varkauden ja törkeän pakon kanssa on *Borum* (m.t. s. 112 s.) päätynyt kielteiseen tulokseen vilpittömän mielen suojaamiseen nähden rahaa lukuunottamatta (samoin *Illum* m.t. s. 417). Mutta on huomattava, että meillä on lainsäädännöllinen pohja tässä suhteessa erilainen.

8 §. SIVULLISSEURAAJAN VILPITTÖMÄN MIELEN SUOJA
OikTL 3 LUVUSSA TARKOITETUISSA
VIRHETAPAUKSISSA

OikTL 3 lukuun sisältyy säännöksiä vilpittömän mielen suojasta sekä sopijapuolten välisen suhteen että sivullissuhteen osalta. Lain 28—33 §:issä olevat säännökset koskevat sopijapuolen ja OikTL 34 ja 35 §:ien säännökset sivullisen vilpittömän mielen suojaa. Mutta myös ensiksi mainituissa lainkohdissa tarkoitettujen virheiden osalta voi tulla esille kysymys sivullisseuraaajan vilpittömän mielen suojaamisesta. Pakko, petollinen viettely tms. virhe luovutustoimessa näet saattaa välillisesti aiheuttaa, että luovutuksensaajan seuraajan saanto tulee tehottomaksi luovuttajan (alkuperäisen luovutuksensaajan) kompetenssin puutteen vuoksi. Mainitunlainen tahtovirhe luovutuksensaajan saannossa aiheuttaa kompetenssivirheen sivullisseuraaajan saannossa. Kun nyt seuraa- vassa tarkastelemme sivullisseuraaajan vilpittömän mielen suojaa irtai- men esineen osalta, niin joudumme koskettelemaan tällaisia sekä OikTL 34 §:n tarkoittamia tapauksia.

1. *OikTL 28—33 §:issä tarkoitetuista pätemättömyysperusteista.*

Mainituista lainkohdista, joita on kosketeltu jo edellä (s. 66 ss.), käy ilmi sopijapuolten välisen suhteen osalta, millaisin edellytyksin eri- laisten virheiden vaikutus eliminoiduu. Nämä säännökset voidaan jakaa kahteen ryhmään. OikTL 29—32₁ ja 33 §:ien tarkoittamissa tapauk- sissa ei voida vedota pätemättömyyteen — ainakaan säännönmukaisia tapauksia ajatellen —, jos sopijapuoli on ollut vilpittömässä mielessä.¹

¹ Siihen nähden, onko e contrario-tulkinta välttämätön, esitetyistä eri mieli- piteistä ks. toisaalta *af Hällström*, Om villfarelse, Helsingfors 1931, s. 21 ja *Vihma*, Vakuutuksenottajan tiedonantovelvollisuus s. 66 ja toisaalta *Lvk. 1925: 2* s. 62; *Kivi-*

OikTL 28 ja 32₂ §:ien tarkoittamissa tapauksissa sen sijaan adressaatin vilpiton mieli ei riitä poistamaan pätemättömyyttä, mutta sillä on merkitystä siinä tapauksessa, että tahdonilmaisun antaja laiminlyö reklaamaatiovelvollisuutensa. Jos luovutustoimeen sisältyneen pätemättömyysperusteen pakon, petollisen viettelyn, erehdyksen tms. vaikutus eliminoiduu sopijapuolten välisessä suhteessa edellä mainittujen säännösten mukaisesti, niin silloin luovutuksensaajan saanto on pätevä ja tämä on omistajana kompetentti luovuttamaan ko. esineen edelleen. Virheen vaikutus on tällöin korjautunut sopijapuolten välillä eikä näin ollen ulotu sivullissuhteeseen, ts. luovutuksensaajan seuraajan saantoon. Mutta jos luovuttajan oikeus vedota pätemättömyysperusteeseen ei katkea suhteessa luovutuksensaajaan, niin silloin virheen vaikutus ulottuu välillisesti, ts. kompetenssivirheen muodossa, luovutuksensaajan seuraajaan. Tällä tavalla puheenaolevaisen virheen vaikutuksesta saattaa syntyä kollisio alkuperäisen luovuttajan ja sivullisseuraajan välillä. Tämän kollisio ratkeaminen viimeksi mainitun hyväksi ekstinktiivaihtoehdon mukaisesti merkitsee sitä, että alkuperäinen luovuttaja menettää oikeutensa vedota kompetenssivirheeseen sivullisseuraajan saannossa, mikä virhe on välillinen seuraus ensimmäisessä luovutuspolvessa olleesta pätemättömyysperusteesta.

Esitetyn perusteella havaitaan, että pakon, petollisen viettelyn tms. pätemättömyysperusteen vaikutus ilmenee sivullissuhteessa toisessa muodossa kuin sopijapuolten välisessä suhteessa. Viimeksi mainitussa suhteessa on kysymys oikeustoimen yleisen pätevyysedellytyksen puuttumisesta aiheutuneesta pätemättömyydestä, kun taas (etenevässä) sivullissuhteessa on kysymys luovutustoimen erityisen edellytyksen (luovutuskompetenssin) puutteen, joka on seuraus mainitunlaisesta pätemättömyydestä, aiheuttamasta (kompetenssi-)tehottomuudesta. Tämä toteamus on otettava huomioon tarkasteltaessa kysymystä, onko OikTL 29—32₁ ja 33 §:issä säädetyn vilpittömän mielen suojan analoginen soveltaminen (etenevässä) sivullissuhteessa mahdollista.

Tanaskassa ja Norjassa on yleensä annettu myönteinen mutta Ruotsissa kielteinen vastaus mainittuun kysymykseen.² Viimeksi mainituksa maassa ei ole ollut yhtä suurta käytännöllistä tarvetta hakea analogia-

mäki s. 136 aliv. 3; *Telaranta*, Varallisuus oikeudellinen tahdonilmaisus, Porvoo 1953, s. 189 aliv. 11.

² Ks. tarkemmin *Zitting*, Omistajanvaihduksesta s. 329; vrt. *Kivimäki* LM 1955 s. 60 aliv. 150.

tukea mainituista säännöksistä, koska on voitu viitata KK 11: 4 ja 12: 4 ilmaisemaan ekstinktiosääntöön, jota ei ole siellä rajoitettu edes RVA 11 §:ää vastaavalla säännöksellä. Koska käytännöllinen tarve on edellyttänyt suojattavaksi irtaimen esineen osalta sivullisseuraajan vilpittöntä mieltä tässä suhteessa, on Tanskassa ja Norjassa haettu analogiatukea toisaalta vastaavista oikeustoimilakien säännöksistä ja toisaalta erinäisistä velkakirjoja ja valtuutusta koskevista säännöksistä.³ Vallitsevana ollut käsityskanta on lähtenyt ensiksi mainitun vaihtoehdon pohjalta ja asettanut säännön, ettei lievemmänlaatuisen pakon, petollisen viettelyn tms. alaiseksi joutunut sopijapuoli voi vedota pätemättömyysperusteeseen vilpittömässä mielessä olevaa sivullisseuraajaa vastaan.⁴ Toisen vaihtoehdon pohjalta lähtenyt käsityskanta sitä vastoin edellyttää, että vilpittömässä mielessä oleva tertiushenkilö on suojattu ainoastaan silloin, kun tämän saantomies voi legitimoida itsensä nojautumalla kirjalliseen luovutustoimeen.⁵

Puheenalaisten säännösten analogista soveltamista sivullissuhteeseen ei voida pitää perusteltuna.⁶ Kuten edellä on havaittu, tehottomuus ilmenee eri muodossa toisaalta sopijapuolten välillä ja toisaalta sivullissuhteessa. Vastaavasti on vilpittömällä mielellä eri suhteissa eri kohde. Luovutuksensaajan vilpittömän mielen tarkoittaa sitä, ettei tämä tiennyt eikä tämän pitänyt tietää virheestä sopijapuolen tahdonmuodotuksessa tai sen ilmaisemisessa. Sivullisseuraajan vilpittömän mielen sijaan tarkoittaa sitä, ettei hän tiennyt eikä hänen pitänyt tietää saantomiehensä (alkuperäisen luovutuksensaajan) luovutuskompetenssin puutteesta, mikä on johtunut pätemättömyysperusteesta aikaisemmassa luovutuspolvessa. Sivullisseuraajan on yleensä vaikeampi kuin sopijapuolen varmistautua siitä, ettei luovutustoimeen sisälly puheenaolevanlaista pätemättömyysperustetta. Tästä johtuen sivullisseuraaja on usein suuremmassa määrässä suojan tarpeessa kuin sopijapuoli. Sen vuoksi esim. vajaavaltaisuustapauksessa on suojattu tertiuksen vilpittöntä mieltä

³ Ks. Hult, Om kommissionärsavtalet s. 93 ss.

⁴ Ks. *Vinding Kruse II* s. 1250 sekä *Zitting m.t.* s. 329 aliv. 23 alussa mainittua kirjallisuutta. Vrt. *Illum* (Dansk tingsret I s. 418 s.), jonka mukaan analoginen soveltaminen sivullissuhteeseen ei ole perusteltua, vaikka oikeuspoliittiset näkökohdat puhuvatkin sivullisen vilpittömän mielen suojan puolesta.

⁵ *Torp*, Dansk Tingsret, København 1916, s. 255 ss. ja 393 ss.; *Augdahl Tfr* 1921 s. 116 s.

⁶ Ks. *Kivimäki LM* 1955 s. 60 aliv. 150. Vrt. *Telaranta m.t.* s. 196.

silloinkin, kun vastaavaa suoja ei ole annettu sopijapuolelle, kuten edellä on todettu.

Lähdettäessä siitä, ettei OikTL 29—32₁ ja 33 §:issä säädettyä vilpittömän mielen suoja voida analogian perusteella ulottaa sivullisseuraajaan, on koetettava löytää analogiatukea muista säännöksistä, sillä vaihdannan edut edellyttävät sivullisseuraajan suojaamista. Tällöin tulee lähinnä kysymykseen KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten soveltaminen. Kuten kehityshistoriallisessa esityksessä olemme havainneet, näiden säännösten nojalla suojattiin alkuaan sivullisseuraajaa yleensä kaikissa niissä tapauksissa, joissa oikea omistaja oli vapaaehtoisesti luopunut esineestä. Nykyään sen sijaan katsotaan, että KK 11: 4 ja 12: 4 piiriin mahtuvat kaikki ne menetystavat, joita ei ole lueteltu RVA 11 §:ssä, siis myös esineen menettäminen pätemättömän luovutustoimen perusteella. Puheenlaiset lainkohdat koskevat kompetenssitehottomuustapauksia. Mutta myös esillä olevassa tapauksessa on kysymys kompetenssivirheestä (laajassa merkityksessä), olkoonkin, että tänä virhe johtuu pätemättömyysperusteesta luovutustoimen yleisissä edellytyksissä. Näin ollen KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten soveltaminen on katsottava mahdolliseksi alkuperäisen luovuttajan ja luovutuksensaajan seuraajan välisessä kollisiotilanteessa sikäli kuin RVA 11 §:n säännöksestä ei muuta johdu.^{6a} Siihen nähden, tuleeko lunastusoikeuden käyttö kysymykseen, viittaamme 11 §:n 4 kohdassa olevaan esitykseen.

RVA 11 §:n mukaan on vilpittömän mielen suoja pois suljettu omistajan menetettyä esineen näpistämisen, varkauden, ryöstön tai kiristämisen kautta. Näistä menetystavoista vain viimeksi mainittu tulee kysymykseen luovutustoimen yhteydessä. OikTL 3 luvussa tarkoitettut pätemättömyysperusteet näin ollen yleensä jäävät mainitun lainkohdan sovellutusalan ulkopuolelle, mistä johtuen sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojaaminen on mahdollista. Pakon (OikTL 28—29 §) osalta asia ei kuitenkaan ole selvä. Kiristäminen voi esiintyä joko ryöstöntapaisena (RL 31: 4₃) tai lievemmänlaatuisena (RL 31: 4₁). Vastavasti voi pakotus esiintyä oikeustoimessa törkeänä ja lievemmänlaatuisena. Kiristysrikos edellyttää samanlaista pakkoa, kuin OikTL 28—29 §:ien säännökset, mutta toisaalta on huomattava, että mainitut säännökset voivat tulla sovellettaviksi sellaisissakin tapauksissa, joissa ei ole kysymys kiristysrikoksesta. Koska OikTL 28—29 §:ien pakkoa koskevia säännöksiä laadittaessa on seurattu RL 31 luvussa käytettyä

^{6a} Vrt. *Chydenius* I s. 111 ja 121 verr. Arfs- och testamentsrätt s. 122.

karakteristiikkaa, niin sivullisen vilpittömän mielen suoja sulkeutuisi pois kummankinlaisen pakon ollessa kysymyksessä, mikäli määräävänä pidettäisiin sitä seikkaa, onko esineen menetys tapahtunut sellaista pakotusta käyttäen, jota kiristysrikos edellyttää. Jos taas RVA 11 §:ää tulkittaessa ei pidetä ratkaisevana menetystapaa sellaisenaan vaan sitä seikkaa, täyttyykö kiristysrikoksen tunnusmerkistö yksityistapauksessa, niin silloin saattaa esiintyä — sekä törkeän että lievemmänlaatuisen — pakotuksen tapauksia, joissa sivullisseuraaja saa vilpittömän mielen suojaa. Kehityshistorialliset syyt tosin puhuvat sen puolesta, että menetystavan laatu sellaisenaan olisi määräävä. Mutta tämä johtaisi esim. siihen, että OikTL 29 ja 30 §:ien tarkoittamat tapaukset joutuisivat esillä olevassa suhteessa eri tavalla käsitellyiksi, mikä olisi vastoin uudemmassa pohjoismaisessa lainsäädännössä ilmennyt kehitystä. Oikeuskäytännössämme ilmennyt pyrkimys rajoittaa RVA 11 §:n sovellutusalaa näyttää edellyttävän, että ratkaiseva merkitys annetaan sille seikalle, täyttyykö kiristysrikoksen tunnusmerkistö kussakin yksityistapauksessa (ks. 2 § 1 kohta).⁷

Tältä pohjalta lähtien on mahdollista, että sivullisseuraaja voi saada vilpittömän mielen suojaa lievemmänlaatuisen pakon osalta. Mutta toisaalta vilpittömän mielen suoja ei sulkeudu pois myöskään kaikissa törkeän pakon tapauksissa.⁸ RVA 11 §:n säännös ei ole esillä olevassa suhteessa täysin sopusoinnussa sen OikTL 28 ja 29 §:istä ja VKL 15 ja 17 §:istä ilmenevän ajatuksen kanssa, että vilpittömän mielen suojaan nähden on ratkaiseva merkitys sillä seikalla, minkäasteista pakkoa käytetään. Sääntönä on, että vilpitöntä mieltä suojataan lievemmänlaatuisen, mutta ei törkeän pakon yhteydessä. Kosketeltu RVA 11 §:n säännös johtaa kuitenkin siihen, että vilpittömässä mielessä olevaa sivullisseuraajaa vastaan voidaan vedota myös lievemmänlaatuiseen pakkoon silloin kun se konstituoii kiristysrikoksen. Tässä suhteessa vilpittömän mielen suoja on meillä rajoitetumpi kuin Ruotsissa. Suorittaessa vertailuja mainittujen säännösten välillä on kuitenkin otettava huomioon, että KK 11: 4 ja 12: 4 koskevat sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojaa kompetenssitehottomuustapauksessa, kun taas OikTL 28 § ja sitä seuraavat lainkohdat sääntelevät sopijapuolten välistä suhdetta. Sivullisseuraajan vilpitöntä mieltä voidaan suojata sellaisenkin päte-

⁷ af Hällström, Festskrift för O. Hj. Granfelt s. 330; Olsson, Borgenärsskydd s. 151.

⁸ Vrt. af Hällström m.t. s. 329 s.

mättömyysperusteen osalta, jonka esiintyessä ei suojata sopijapuolen luottamusta. Niinpä esim. juoksevan velkakirjan luovuttaja voi vedota törkeään pakkoon myös vilpittömässä mielessä olevaa luovutuksensaajaa vastaan (OikTL 28 §) muttei sen sijaan vilpittömässä mielessä olevaa sivullisseuraajaa vastaan (VKL 14 §).

Esitetyn mukaan sivullisseuraajan vilpittömän mielen suoja ei ole kokonaan pois suljettu törkeän pakon tapauksessa myöskään irtaimen esineen osalta (OikTL 28 §). Sama koskee tahdonilmaisun välittämisessä tapahtunutta erehdystä (OikTL 32₂ §). Meillä on esitetty käsityskanta, jonka mukaan OikTL 32₂ §:n — samoin kuin OikTL 28 §:n — tarkoittamassa tapauksessa sivullisseuraaja ei voisi saada vilpittömän mielen suojaa.⁹ Mainitun tapauksen asettaminen eri asemaan saattaisi olla perusteltua, jos sivullisseuraajan vilpittömän mielen suoja perustuisi OikTL:n säännösten analogiseen soveltamiseen. Mutta kun on kysymys KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten soveltamisesta, niin silloin ei voida tarkoitettuja tapauksia asettaa eri asemaan epäämällä sivullisseuraajalta vilpittömän mielen suoja. Esineen menettäminen, joka on johtunut tahdonilmaisun välittämisessä sattuneesta erehdyksestä, ei ole tapahtunut RVA 11 §:ssä tarkoitettulla tavalla.¹⁰

2. OikTL 34 §.

Tämä säännös koskee, päinvastoin kuin edellä kosketellut säännökset, välittömästi sivullisen vilpittömän mielen suojaa. Kumpikaan sopijapuoli ei voi toista vastaan vedota valeoikeustoimeen sen sisällyksen mukaisesti. Tämä on selvää ilman nimenomaista lainsäännöstäkin. Sen sijaan on ollut tarvetta antaa säännös tertiuksen vilpittömän mielen suojasta. Tällaista suojaa annetaan silloin, kun »on tehty valeasia-

⁹ *af Hällström m.t. s. 329.*

¹⁰ Esimerkkinä siitä, miten OikTL 32₂ §:ssä tarkoitettu erehdys voi vaikuttaa sivullissuhteeseen, *af Hällström* (m.t. s. 329 aliv. 1) on esittänyt seuraavan tapauksen. A sähkötti B:lle, jonka hallussa oli kaksi A:n hevosta, että hän myy tälle yhden hevosen. Sähköttämisessä tapahtuneen virheen johdosta A:n tahdonilmaisu koski molempia hevosia, jotka B sitten myi edelleen vilpittömässä mielessä olevalle C:lle. Tällaisessa tilanteessa sivullisseuraaja C voi saada — toisin kuin *af Hällström* on edellyttänyt — vilpittömän mielen suojaa yhtä hyvin kuin esim. OikTL 32₁ §:ssä tarkoitettun erehdyksen ollessa kysymyksessä, jonka osalta suojataan myös sopijapuolen vilpittömyyttä. Kun virhe on tapahtunut sähköttämisessä, on A tosin menettänyt toisen hevosen tahtomattaan muttei kuitenkaan RVA 11 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Sen vuoksi ei ole estettä KK 11: 4 ja 12: 4 analogiselle soveltamiselle.

kirja, ja se, jolla asiakirjan sisällyksen mukaan on saamis- tai muu oikeus, on tämän oikeuden siirtänyt toiselle». Valeoikeustoimi (simulaatio) mainitun lainkohdan tarkoittamassa merkityksessä käsittää kaikki ne tapaukset, joissa tahdonilmaisu ei saa osapuolten tarkoituksen mukaan sen sisältöä vastaavaa vaikutusta, siis myös tahdonilmaisut, joihin kätkeytyy toisenlainen oikeustoimi, (dissimulaatio).¹¹

Ulkonaisesti pätevän oikeustoimen muodossa esiintyvä näennäinen akti on omiaan antamaan sivullisille harhauttavan kuvan. Erikoisen vaarallinen sivullisten kannalta katsottuna on kirjallisessa muodossa laadittu valeoikeustoimi, sillä ulkopuolisen on vaikeata varmistua siitä, onko sopijapuolten tahto yhtäpitävä kirjallisen ilmaisun kanssa. Vaihdamman edun mukaista on, että esitettyyn sopimuskirjaan voidaan luottaa tarvitsematta enemmälti tutkia sopijapuolten tahtoa. Tästä syystä lainsäätäjä onkin vähentänyt yrittäjän selonottovelvollisuutta suojaamalla tämän luottamusta sopimuskirjan pätevyYTEEN. Sivullisseuraajan luottamuksen suojaaminen ei ole kohtuutonta edeltäjätahon kannalta katsottuna, koska tämä on ryhtyessään valeluovutustoimeen ottanut kannettavakseen siitä aiheutuvan riskin. Luottamuksensuojan tarve ei ole yhtä ilmeinen valeoikeustoimen ollessa suullinen. Sen vuoksi sivulliselle myönnetäänkin vilpittömän mielen suojaa esillä olevan lainkohdan mukaan ainoastaan silloin, kun on laadittu valeasiakirja.

Sanamuodon mukaan OikTL 34 § koskee saamis- tai muun oikeuden siirtämistä. Tällainen laajasisältöinen sanonta käsittää muun muassa omistusoikeuden siirron. Jos X ja A tekevät valekauppakirjan irtaimesta omaisuudesta ja A luovuttaa kauppakirjan tarkoittaman esineen vilpittömässä mielessä olevalle B:lle, niin silloin omistajan X:n kannevalta katkeaa. Sivullisseuraaja B:n hyväksi tapahtuva ekstinktio ei tässä tapauksessa edellytä hallintaa sen enempää autokorin (A) kuin tämän seuraajankaan (B) osalta. Samoin kuin KK 11: 4 ja 12: 4 tarkoittamissa tapauksissa on tällöinkin kysymys kollisiosta oikean omistajan ja sivullisseuraajan välillä. Molemmissa tapauksissa edellytetään, että inkompetentti henkilö disponoi toisen esineestä omistajana vilpittömässä mielessä olevan sivullisseuraajan hyväksi. Ero on vain siinä tavassa, millä auktori on saanut mahdollisuuden määrätä toisen omaisuudesta: toisessa tapauksessa valeasiakirjan laatimisen ja toisessa lainat tai talletussopimukseen perustuvan hallinnan luovutuksen nojalla.

¹¹ Wrede, Oikeustoimilaki s. 102; Ussing, Aftaler s. 166.

Koska valeoikeustoimen perusteella tapahtunut hallinnan luovutus on vapaaehtoinen eikä siten sisälly RVA 11 §:ssä mainittujen menetystapojen piiriin, niin on katsottava, että sivullisseuraaja voi saada vilpittömän mielen suojaa KK 11:4 ja 12:4 mukaan myös silloin, kun auktorin kompetenssinpuute on aiheutunut valeoikeustoimesta.

Sillä seikalla, määräytyykö ekstinktio yksityistapauksessa OikTL 34 §:n vai KK 11:4 ja 12:4 mukaan, on kuitenkin käytännöllistä merkitystä, sillä edellytykset ovat erilaiset. Ensiksi mainitussa tapauksessa vilpittömän mielen suoja ei näet riipu auktorin hallinnasta eikä hallinnan saannista tämän seuraajan kohdalla. Ekstinktio saattaa tapahtua, vaikka esine olisi oikean omistajan hallussa. Tämä ei ole mahdollista KK 11:4 ja 12:4 mukaan. Sen sijaan että jo mainittujen lainkohtien mukaan suojataan sivullisseuraajan luottamusta irtaimen esineen hallinnan luomaan omistajaolettamaan, annetaan OikTL 34 §:n mukaan vilpittömän mielen suojaa sille, joka on luottanut asiakirjan ilmaisevan oikeuden olemassaoloon. Kummassakin tapauksessa on legitimaationäkökohdalla tärkeä merkitys. Omistajaolettama voi perustua sekä irtaimen esineen hallintaan että muodollisesti lailliseen saantoon.¹² Meillä suojataan yleisesti luottamusta hallinnan luomaan omistajaolettamaan, mutta mainitunlaisen saannon luomaan olettamaan vain muutamassa poikkeustapauksessa, kuten kysymyksen ollessa valeasiakirjasta (vrt. 12 § 1 kohta).¹³ Toisaalta suojataan valeasiakirjaan kohdistuvaa luottamusta tehokkaammin sikäli, ettei myönnetä lunastusmahdollisuutta.

OikTL 34 § sisältää valeasiakirjaa koskevan erikoissäännöksen. Tämän vuoksi se syrjäyttää yleissäännökset, nimittäin irtaimen osalta KK 11:4 ja 12:4 säännökset ja arvopaperien osalta VKL 14 §:n ja OYL 32 a §:n säännökset. Mutta sikäli kuin mainittu erikoissäännös ei jostakin syystä sovellu, ovat yleissäännökset sovellettavissa. Esim. jos

¹² *Winrothin* mukaan muodollisessa suhteessa laillinen saanto pystyy luomaan niin vahvan presumtion luovuttajan määräämisvallasta, että siihen perustuvaa luottamusta on suojattava välittömästi. *Svensk Civilrätt* V s. 231 aliv. 1. *Köp av lös egendom* s. 222 ja 325. Korostaessaan muodollisen saannon legitimaatioluonnetta *Winroth* on mennyt pitemmälle kuin mitä Ruotsissa vallitseva käsityskanta hyväksyy. Ks. *Hult*, Om kommissionärsavtalet s. 94 ss.

Vrt. *Torp* (m.t. s. 255 ss. ja 393 ss.) ja *Augdahl* (TfR 1921 s. 116 s.), jotka edellyttävät kirjallista luovutustointa sivullisen vilpittömän mielen suojan perustana.

¹³ Ks. *Lvk* 1925:2 s. 65; *Hult* m.t. s. 94; vrt. *af Hällström* m.t. s. 333 s.

irtaimen esineen valeluovutus ei ole tapahtunut kirjallisesti, niin silloin sivullisseuraaja voi saada vilpittömän mielen suojaa KK 11: 4 ja 12: 4 muttei sen sijaan OikTL 34 §:n mukaisin edellytyksin.¹⁴

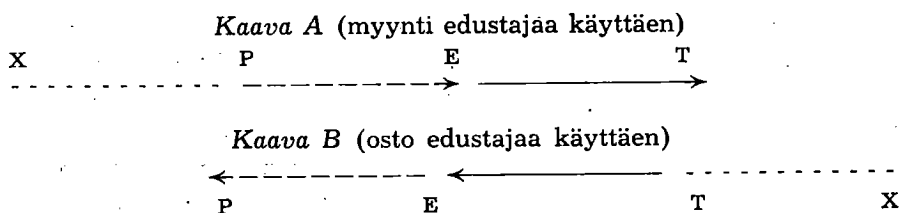
¹⁴ *af Hällströmin* (m.t. s. 333 s.) mukaan olisi sivullisseuraajan vilpitöntä mieltä suojattava OikTL 34 §:n mukaan myös tässä tapauksessa. Tällaista laajentavaa tulkintaa perustellessaan hän huomauttaa, että olisi merkillistä, jos suoja riippuisi sellaisesta tilapäisestä tekijästä kuin sopimuksen kirjallisesta laatimisesta. Perustelu osoittaa, että hän on sivuuttanut legitimaationäkökohdan merkityksen. Ks. tämän merkitykseen nähden Ross, *Ejendomsret og Ejendomsøvergang* s. 108 ss.

9 §. VILPITTÖMÄN MIELEN SUOJASTA VALTUUTUKSEN JA KOMISSION YHTEYDESSÄ

1. Yleistä. Valtuutus.

KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten mukaan määräytyvät saantosuojan edellytykset siinä tapauksessa, että haltija luovuttaa omistajana, ts. *omassa nimessään* ja *omaan lukuunsa*, sivullisen omistaman irtaimen esineen. Jos luovuttaja toimii toisen valtuutettuna, ts. *päämiehen nimessä* ja *tämän lukuun*, joko ilman pätevää valtuutusta tai ylittäen valtuutuksensa, niin silloin luovutuksensaajan vilpittömän mielen suoja, jota myönnetään vain rajoitetussa laajuudessa, määräytyy OikTL:n säännösten mukaan. Myös on mahdollista, että luovuttaja toimii komissionsaajana, ts. *omassa nimessään* ja *päämiehensä* (komissionantajan) *lukuun*. Sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojasta tällaisessa erikoistapauksessa ei meillä ole nimenomaisia säännöksiä. Sen vuoksi on koetettava ratkaista kysymys analogian avulla. Tällöin tulevat kysymykseen toisaalta KK 11: 4 ja 12: 4 (vast. VKL 14 § ja OYL 32 a §) säännökset ja toisaalta valtuutussuhdetta koskevat OikTL:n säännökset. Ensiksi mainittujen soveltaminen on mahdollista, koska komissionsaaja toimii *omassa nimessään*.¹ Jos taas kiinnitetään huomiota siihen, että toiminta tapahtuu *toisen lukuun*, voidaan ajatella sovellettavaksi valtuutusta koskevia säännöksiä. Koska eri puolilta katsottuna ilmenee erilaisia rinnastusmahdollisuuksia, ei tätä kysymystä voida ratkaista yleispätevästi kummankaan vaihtoehdon mukaan. Tämän vuoksi on syytä käsittelyn pohjaksi eritellä erilaiset kysymykseen tulevat tilanteet.

¹ Ekström s. 821 aliv. 3; Benckert II s. 261 s.

Edellä olevissa kaavoissa P tarkoittaa päämiestä (valtuuttaja, komissionantaja), E edustajaa (valtuutettu, komissionsaaja), T tertiusta, jonka kanssa edustaja päättää sopimuksen joko luovuttajana (kaava A) tai luovutuksensaajana (kaava B). Tarkasteltaessa vilpittömän mielen merkitystä valtuutus- ja komissiotapauksissa tulevat kysymykseen mainittujen henkilöiden väliset suhteet. Kaavassa A on kysymys T:n vilpittömän mielen suojasta P:tä vastaan ja kaavassa B P:n vastaavasta suojasta T:tä vastaan. Vertauksen vuoksi on kiinnitettävä samalla huomiota T:n (kaava A) ja P:n (kaava B) vilpittömän mielen suojaan myös sivullisomistajaa X:ää vastaan, jolle kuuluva esine oletettavasti on joutunut edustajan suorittaman oikeustoimen kohteeksi. Päämiehen ja edustajan välistä suhdetta (P—E, E—P) on kuvattu katkoviivalla osoitukseksi siitä, ettei tässä suhteessa tapahdu seuraantoa ainakaan välittömän edustuksen ollessa kysymyksessä. Kaava A koskee esineen luovutusta edustajaa, ts. valtuutettua tai komissionsaajaa, hyväksi käyttäen. Kaava B taas tarkoittaa tilannetta, jossa esine siirtyy tertiukselta edustajan myötävaikutuksella päämiehen omistuspiiriin. Myyntikomission osalta esiintulevat kysymykset ilmenevät kaavasta A, ostokomissiota koskevat kysymykset kaavasta B.

Kun valtuutettu pätevän valtuutuksen nojalla ja sen rajoissa luovuttaa päämiehensä esineen tertiukselle, niin silloin seuraanto tapahtuu päämiehen ja tertiuksen välillä. Tällöin ei synny kollisiotilannetta. Pätevä valtuutus luo valtuutetulle kompetenssin disponoida päämiehen omaisuudesta tämän nimessä.² Mutta jos valtuutus puuttuu tai jos se on pätemätön, niin silloin valtuutettuna esiintyvä ei ole kompetentti määräämään toisen omaisuudesta. Jos hän tästä huolimatta disponoi toisen omaisuudesta, niin silloin luovutustoimi on tehoton luovuttajan määräämisvallassa olleen puutteen takia.³ Luovuttajalta puuttuu tällöin

² Burckhardt, *Methode und System des Rechts*, Zürich 1936, s. 197 aliv. 49 ja s. 239 aliv. 2; Nawiaszky, *Allgemeine Rechtslehre*, Einsiedeln 1948, s. 177 s. verr. s. 106 s. Ks. myös Trygger, *Om föllmakt*, Upsala 1884, s. 113.

³ Winroth, *Strödda uppsatser* I s. 93 s. ja II s. 43, *Svensk Civilrätt* V s. 231 s.

kompetenssi disponoida valtuutettuna, ts. toisen lukuun ja toisen nimessä. KK 11: 4 ja 12: 4 tarkoittamissa tapauksissa sitävastoin luovuttajalta puuttuu kompetenssi määrätä omistajana, ts. omassa nimessään ja omaan lukuunsa, kysymyksessä olevasta omaisuudesta. Molemmissa kosketelluissa tapauksissa on kysymys kompetenssin puutteesta johtuvasta tehottomuudesta ja molemmissa tilanteissa saattaa tapahtua ekstinktio.⁴ Kollisionratkaisu tapahtuu kuitenkin eri perusteiden mukaan.

Irtaimen esineen ostajan luottamusta luovuttajan hallinnan luomaan omistaja oletettavasti suojataan KK 11: 4:ssä ja 12: 4:ssä lausutun säännön mukaan. Silloin kun henkilö esiintyy toisen valtuutettuna luovuttaessaan esineen, luovutuksensaajan luottamus koskee sitä seikkaa, onko sopijapuoli kelpuutettu disponoimaan toisen nimessä ja tämän lukuun. Irtaimen esineen hallinta ei pysty perustamaan presumtiota valtuutussuhteen olemassaolosta. Sen vuoksi on katsottava, ettei mainittujen säännösten mukaan voida suojata luovutuksensaajan luottamusta siinä tapauksessa, että luovuttaja toimii toisen valtuutettuna mutta ilman valtuutusta tai ylittäen valtuutuksensa.⁵

Sääntönä on, että sen luottamusta, joka tekee sopimuksen luulotelun valtuutetun kanssa, ei suojata. Mutta määrättyissä tilanteissa luottamuksensuojan tarve on ilmeinen. Seuraavassa tarkastelemme, missä laajuudessa tertiuksen luottamusta voidaan suojata.

Silloin kun valtuutus kokonaan puuttuu, sivullinen ei voi vedota vilpittömään mieleensä. Joka ostaa irtaimen esineen toisen valtuutettuna esiintyvältä henkilöltä varmistautumatta valtuutuksen olemassaolosta, saa itse kantaa riskin. Tässä suhteessa ei ole vähennetty yrittäjän selonottovelvollisuutta. Toisin on asianlaita, jos myyjä esiintyy hallintansa nojalla omistajana, jolloin vilpittömässä mielessä olevaa ostajaa suojataan KK 11: 4 ja 12: 4 mukaan. Sivullisseuraajan vilpittömyyttä mieltä ei yleisesti suojata myöskään silloin, kun valtuutus tosin on annettu mutta se on jäänyt jonkin puutteellisuuden takia pätemättömäksi. Sivullisseuraaja voi kuitenkin eräin edellytyksin saada vilpittömän mielen suojaa yleisten varallisuus oikeudellisia tahdonilmaisuja koskevien säännösten mukaan.

⁴ Ks. tarkemmin *Zitting*, Omistajanvaihduksesta s. 141 ss. Vrt. *Benckert* II s. 261 ss.

⁵ *Benckert* II s. 264 ss. verr. s. 261 s.; *Hult*, Om kommissionärsavtalet s. 66. Vrt. *NJA* 1902 s. 209; 1911 s. 143.

Tarkasteltaessa juuri mainittujen säännösten soveltamista valtuutus-tapaukseen joudumme aluksi sen kysymyksen eteen, kehen valtuutus-tahdonilmaisu kohdistuu. Meillä vallitsevan käsityksen mukaan valtuutus on yksipuolinen, kolmanteen henkilöön kohdistettu tahdonilmaisu.⁶ Tämän käsitystavan ei voida enää sanoa vastaavan vallitsevaa pohjoismaista käsitystapaa. Useat tutkijat (*Ussing, Karlgren ja Arnholm*) ovat näet lähteneet siitä, ettei valtuutus edellytä kaikissa tapauksissa kolmanteen henkilöön kohdistettua tahdonilmaisua.⁷ Erimielisyys koskee varsinaisesti ns. toimeksiantovaltuutusta eli OikTL 18 §:ssä tarkoitettua valtuutusta ja asemavaltuutusta. Kummankin valtuutusmuodon osalta on luovuttu kolmanteen henkilöön kohdistetun tahdonilmaisun vaatimuksesta.⁸ Ensiksi mainitussa tapauksessa valtuutus perustuu valtuuttajan valtuutetulle tekemään tiedonantoon. Tämä voidaan selittää kolmanteen henkilöön kohdistuvaksi tahdonilmaisuksi edellyttämällä, että valtuutettu lähettinä vie tahdonilmaisun perille. Tällainen keinotekoiselta vaikuttava selitystapa käy tarpeettomaksi, jos myönnetään, että valtuutus saattaa syntyä myös valtuutettuun kohdistetulla tahdonilmaisulla. Asemavaltuutuksessa voidaan nähdä julkisesti tiedoksi saatettu päämiehen tahto ja siten myös tämän osalta ylläpitää vaatimusta kolmanteen henkilöön kohdistetusta tahdonilmaisusta. Luontevamman selitystavan näyttää kuitenkin tarjoavan edellä mainittu uudempi käsityskanta, jonka mukaan sopimussuhde päämiehen ja valtuutetun välillä sekä siihen perustuva faktillinen asema riittävät perustamaan valtuutussuhteen. Tämä käsitystapa, jonka *Vuorio* on meillä esittänyt (s. 108 ss.), näyttää tarjoavan luontevan lähtökohdan myös luottamuksensuojakysymysten käsittelylle.

Tarkasteltaessa yleisten varallisuus oikeudellisia tahdonilmaisuja koskevien säännösten soveltamismahdollisuuksia siltä pohjalta, että valtuutus saattaa syntyä sekä valtuutettuun (OikTL 18 §:n tapauksessa) että kolmanteen mieheen kohdistetulla tahdonilmaisulla, havaitsemme, että näiden molempien vilpittömästä mieltä saattaa saada merkitystä. Sikäli kuin valtuutustahdonilmaisu kohdistuu kolmanteen mieheen, voidaan

⁶ *Wrede*, Oikeustoimilaki s. 38 verr. s. 45; *Chydenius* II s. 244 verr. s. 247; *Kivimäki* s. 103 verr. s. 105. Periaatteessa samoin *Stang* s. 361; *Lassen*, Alm. Del s. 175; *Almén—Eklund* s. 37 s.

⁷ *Ussing* Tfr 1930 s. 1 ss. ja *Aftaler* s. 290 ss.; *Karlgrén*, Studier i allmän avtalsrätt, Lund 1935, s. 132 aliv. 287; *Arnholm*, Sammensatte avtaler s. 95 ss. Vrt. *Hult*, Civilrättsliga spörsmål, Stockholm 1939, s. 1 ss.

⁸ *Ussing* m.t. s. 294 s.; *Arnholm* m.t. s. 96 s. ja 100.

tälle antaa vilpittömän mielen suojaa OikTL 3 luvun säännösten mukaan pakon, petollisen viettelyn tms. pätemättömyysperusteen osalta. Jos tertiuksen vilpitön mieli poistaa pätemättömyysperusteen vaikutuksen, niin silloin tahdonilmaisu pystyy antamaan siihen sisältyneestä pätemättömyysperusteesta huolimatta valtuutetulle kelpoisuuden määrätä päämiehen omaisuudesta. Tällöin ei muodostu sellaista kollisiotilannetta, jollaisen ratkaisusta edellä on ollut kysymys. Siinä tapauksessa taas, että valtuutus syntyy valtuutetulle annetulla ilmaisulla (OikTL 18 §), saa valtuutetun itsensä vilpillinen mieli merkitystä.⁹ Jos valtuutettu tiesi tai tämän olisi pitänyt tietää mainitunlaisesta pätemättömyysperusteesta, niin silloin valtuutustahdonilmaisu jää pätemättömäksi eikä tertiuksen vilpitön mieli vaikuta asiaan. Toisaalta on katsottu, että vilpillisessä mielessä olevaa tertiusta ei auta se, että valtuutettu oli vilpittömässä mielessä.¹⁰

Valtuutetun päättämä oikeustoimi sitoo päämiestä, jos se on tehty valtuutuksen rajoissa (OikTL 10₁ §). Tästä voidaan päätellä vastakohtaisesti, että valtuutuksen ylittävä oikeustoimi ei sido päämiestä. Poikkeuksellisesti ei myöskään valtuutuksen rajoissa tapahtuva oikeustoimi sido päämiestä. Näin on asianlaita muun muassa silloin, kun päämiehen antamien toimiohjeiden mukainen toimivalta on rajoitetumpi kuin valtuutuksen luoma muodollinen kelpoisuus. Jos valtuutettu tehdessään oikeustoimen on toiminut vastoin valtuuttajan hänelle antamia ohjeita, ei oikeustoimi sido valtuuttajaa, jos kolmas henkilö tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että valtuutettu ylitti toimivaltansa (OikTL 11₁ §): Erikoisasemassa on OikTL 18 §:ssä tarkoitettu toimeksiantovaltuutus, jonka osalta toimivallasta ei voida erottaa muodollista kelpoisuutta. Silloin kun muodollinen valtuutus on laajempi kuin valtuutetun asiallinen toimivalta, on aiheellista suojata vilpittömässä mielessä olevaa tertiusta, esim. luovutuksensaajaa, vaikka yleensä valtuutuksen ylityksen ollessa kysymyksessä vilpittömän mielen suojaa ei myönnetäkään. Silloin kun tertius voi päätellä valtuutettuna esiintyvän kelpoisuuden ulkonaisten seikkojen, valtakirjan, toimiaseman, julkisen tai asianomaiselle annetun yksityisen tiedonannon perusteella, on tämän vilpittömän mielen suojaaminen perusteltua yleisen vaihdannan etujen kannalta katsottuna. Vastaavanlaista suojan tarvetta ei ole silloin, kun

⁹ *Ussing* m.t. s. 301; *Arnholm* m.t. s. 119. Samaan tulokseen on tietyin perusteluin päästy myös aikaisemmin vallinneen käsitystavan pohjalta lähtien, ks. *Hult* m.t. s. 10.

¹⁰ *Ussing* m.t. s. 308; *Arnholm* m.t. s. 119.

valtuutus perustuu vain valtuutetulle tehtyyn tiedonantoon. Tertiusta ei ole syytä vapauttaa selonottovelvollisuudesta silloin, kun tämä ei voi nojata luottamustaan muihin seikkoihin kuin valtuutettuna esiintyvän omaan ilmoitukseen.¹¹

Valtuutuksen peruutukseen kytkeytyvä vilpittömän mielen suoja liittyy läheisesti edelliseen tapaukseen. Valtuutus menettää vaikutuksensa, kun se säädetyllä tavalla peruutetaan. Määrätyin edellytyksin myös peruuttamaton valtuutus käy päämiestä sitomattomaksi. Milloin valtuuttaja valtuutusta säädetyllä tavalla peruuttamatta on kieltänyt valtuutettua sitä käyttämästä tai muuten ilmaissut tahtovansa, ettei valtuutus enää ole voimassa, ei valtuutetun tekemä oikeustoimi sido valtuuttajaa, jos kolmas henkilö tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää mainitusta seikasta (OikTL 20 §). Tässä on noudatettu OikTL 11, §:ssä lausuttua sääntöä, mikä onkin luonnollista, koska valtuutuksen käyttämistä koskeva kielto on rinnastettavissa viimeksi mainitussa lainkohdassa tarkoitettuun toimiohjeeseen. Kolmannen miehen vilpitön mieli yhdessä päämiehen reklaatiovelvollisuuden laiminlyönnin kanssa voi saada merkitystä OikTL 19 §:ssä mainituin edellytyksin myös valtuutuksen peruutuksen tai tehottomaksi julistamisen tapahduttua.¹²

Edellä olemme tarkastelleet sitä kysymystä, saako luovutuksensaaja (T, kaava A), joka ostaa esineen toisen valtuutettuna esiintyvältä henkilöltä (E), vilpittömän mielen suojaa päämiestä (P) vastaan pätevän valtuutuksen puuttuessa tai valtuutuksen ylityksen tapahtuessa. Sääntönä on, ettei luovutuksensaajan vilpitöntä mieltä tällaisessa tilanteessa suojata. Tietyissä rajoissa saattaa tämä kuitenkin saada mainitunlaista suojaa OikTL 2 ja 3 luvun säännösten nojalla. Luovutuksensaajan (T) vilpittömän mielen suojasta saattaa tulla kysymys myös silloin, kun päämiehen (P) edustajaa (E) käyttäen luovuttama esine kuuluu sivulliselle (X). Myös tällöin tulee ratkaistavaksi etenevän sivullissuhteen kollisiotilanne (X—T). Ratkaisu määräytyy KK 11:4 ja 12:4 sekä RVA 11 §:n mukaisesti. Se että luovutus on tapahtunut edustajaa käyttäen, ei estä vilpittömän mielen ekstinktiota, jos valtuutus on pätevä. Mutta miten on asianlaita, jos valtuutuksessa on puutteellisuus? Tämä seikka saa mainitun tilanteen osalta merkitystä pätevää

¹¹ Hult m.t. s. 15.

¹² Soveltamalla OikTL 32₂ §:n säännöstä on tahdottu antaa tertiuksen vilpittömälle mielelle yhdessä päämiehen reklaatiovelvollisuuden laiminlyönnin kanssa merkitystä myös OikTL 11₂ §:n tarkoittamassa tapauksessa. Hult m.t. s. 11 ss. Vrt. *Ussing Tfr* 1930 s. 13 ss. Ks. myös *Stang* s. 413 ss.

saantoperustetta koskevan vaatimuksen puitteissa. Estääkö valtuutusvirhe luovutuksensaajan saannossa ekstinktion suhteessa sivullisomistajaan (X)? Tähän kysymykseen on vastattava kielteisesti. Puutteellisuus valtuutuksessa aiheuttaa luovutustoimen (relatiivisen) tehottomuuden päämiestä (P) mutta ei sivullisomistajaa (X) vastaan. Tällainen tehottomuus ei periaatteessa estä KK 11: 4 ja 12: 4 mukaista vilpittömän mielen ekstinktiota (X—T suhteessa). Viittaamme esitykseen 4 §:n 2 kohdassa. Eri asia on, miten mainitunlainen tehottomuus (P—T suhteessa) korjautuu vilpittömän mielen suojan ansiosta OikTL:n säännösten mukaan, mitä kysymystä olemme juuri edellä koskelleet.

Tämän jälkeen kohdistamme huomiomme sellaisiin luovutustapauksiin, joissa edustaja toimii seuraajatahoon puolella (kaava B). Tällöin voidaan tarkastella toisaalta päämiehen (P) suhdetta tertiukseen (T), jolta edustaja (E) on ostanut esineen, ja toisaalta päämiehen suhdetta sivullisomistajaan (X), jolle kuuluvasta esineestä tertius (T) on oikeudettomasti disponoinut. Kysymyksen ollessa välittömästä edustuksesta luovutustoimen oikeusvaikutukset kohdistuvat välittömästi päämieheen. Valtuutetun (E) suorittaman oston seurauksena omistus siirtyy välittömästi tertiukselta (T) päämiehelle (P). Tertiuksen suorittaman luovutustoimen ollessa virheellinen saattaa syntyä kysymys vilpittömän mielen suojasta sopijapuolten välillä (esim. OikTL 29—33 §). Sellainen kollisiotilanne (etenevässä) sivullissuhteessa, jollaisen ratkaisua KK 11: 4 ja 12: 4 säännökset tarkoittavat, sitävästoin muodostu silloin, kun tertius (T) oikeudettomasti disponoi sivullisomistajalle (X) kuuluvasta esineestä. Onkin katsottava, että luovutuksensaaja (päämies) voi saada saantosuojaa mainittujen säännösten mukaan. Luovutuksensaajan vilpittömän mielen suoja tässä henkilösuhteessa (X—P) määräytyy yleisten säännösten mukaan. Se että luovutuksensaaja (P) on käyttänyt valtuutettua (E), aiheuttaa tosin sen erikoiskysymyksen, kenen, päämiehen vai edustajan, vilpittömyyttä mieltä vaaditaan. Tähän kysymykseen olemme vastanneet toisessa yhteydessä (6 §).

Se tilanne, että luovutuksensaajataho käyttää edustajaa, näin ollen ei edellytä tässä yhteydessä erikoiskäsittelyä valtuutustapauksen osalta. Asianlaita on toinen ostokomission osalta. Esineen siirtyminen sivullisen (T) omistuspiiristä komissionantajalle (P) saattaa tapahtua kahdessa vaiheessa, ensin tertiukselta komissionsaajalle (suhteessa T—E) ja sitten viimeksi mainitulta komissionantajalle (suhteessa E—P). Puutteellisuus ensiksi mainitussa luovutustoimessa voi aiheuttaa puutteen

komissionsaajan (E) luovutuskompetenssissa ja niin muodoin välillisesti kompetenssivirheen komissionantajan saannossa. Näin voi puheenalaisessa sivullissuhteessa (T—P) muodostua sellainen kollisiotilanne, jossa saantosuoja tulee kysymykseen. Selvitellessämme ekstinktion edellytyksiä komissiotilanteissa joudumme tarkastelemaan myös tätä ostokomission yhteydessä esille tulevaa kysymystä. Aluksi kuitenkin selvittelemme vastaavaa kysymystä myyntikomission osalta.

2. Myyntikomissio.

Komissiolla tarkoitetaan tavaran, arvopaperien ja muun irtaimen omaisuuden myyntiä ja ostoa päämiehen (komissionantaja, komittentti) lukuun mutta edustajan (komissionsaaja, komissionääri) nimessä.¹³ Silloin kun komissionsaajana on kauppias¹⁴ ja kun hänelle annettu tehtävä tarkoittaa myyntiä tai ostoa, joka kuuluu hänen liikkeensä alaan, on kysymyksessä *kauppakomissio*.¹⁵ Muuta komissiota on nimetty *siviilikomissioksi*.¹⁶ Näiden eri komissiolajien erottamisella on merkitystä tarkasteltaessa vilpittömän mielen suojan esiintymistä komissiotilanteissa.

Myyntikomissiossa omistusoikeuden katsotaan normaalisesti siirtyvän komissionantajalta kolmannelle miehelle välittömästi sen luovutus-toimen perusteella, jonka komissionsaaja suorittaa.¹⁷ Kun komissionsaaja saamansa tehtävän mukaisesti myy sivulliselle komissiotavaraa, niin tällöin tapahtuu omistajanvaihdos komissionantajan ja sivullisuurajaan välillä. Omistajanvaihdos on derivatiivinen, vaikka se tapahtuu sivullissuhteessa. Tällöin ei näet muodostu sellaista kollisiotilannetta

¹³ Tässä kiinnitämme päähuomion siihen, mikä on juridisessa merkityksessä ominaista komissiolle: kaupan päättäminen omassa nimessä mutta toisen lukuun. Ks. komission ja konsignaation käsitteiden keskinäisestä suhteesta *Jan Kobbernagel*, *Forhandlerkonsignation*, København 1949, erit. s. 16 verr. s. 141 s.

¹⁴ Kauppias-käsitteeseen nähden ks. *Aaltonen*, *Tavaran virheistä I*, Helsinki 1955, s. 64 ss.

¹⁵ *Hult*, *Om kommissionsärsavtalet* s. 91 s. Vrt. *Chydenius* II s. 302 aliv. 2. Ks. Ruotsin Kmsl. 4 §.

¹⁶ *Hult* m.t. s. 10 s. Vrt. *Hernberg*, *Kommissionsinstitutet*, Helsingfors 1911, s. 9 ja 23 ss.

¹⁷ *Chydenius* II s. 307; *Palmgren—Olsson*, *Kauppaoikeutta liikemiehelle*, Helsinki 1954, s. 158; *Ussing*, *Aftaler* s. 350 ss.; *Hult* m.t. s. 60 ss. — Ks. KS 552 §. Vrt. *Ekström* s. 821 aliv. 3, jossa on perusteena viitattu KK 11:4 ja 12:4 ilmaisemaan sääntöön. Ks. myös *Kivimäki* DL 1938 s. 368 s.

sivullissuhteessa, jonka yhteydessä ekstinktiivinen omistajanvaihdos tapahtuu. Toisin on asianlaita, jos luovuttajana toimiva ylittää saamansa toimeksiantotehtävän tai toimii toimeksiannon peruuttamisen jälkeen tai muutoin ilman toimeksiantoa. Tällöin luovuttajalta (E, ks. kaava A s. 119) puuttuu kompetenssi disponoida toisen (P) omaisuudesta kolmannen (T) hyväksi. Siitä johtuen viimeksi mainitun saanto on kompetenssivirheen (laajassa merkityksessä) takia tehoton omistajaan (P) nähden. Mainitunlainen virhe aiheuttaa etenevän sivullissuhteen (P—T) kollision, jonka ratkaisesta omistajanvaihdon tapahtuminen riippuu. Kollision ratkaiseminen ekstinktiiovaihtoehdon mukaisesti sivullisseuraaajan (T) hyväksi merkitsee mainitunlaisen kompetenssivirheen vaikutuksen eliminoitumista. Tällä tavalla tapahtuva omistajanvaihdos on ekstinktiivinen.¹⁸

Edellä esitetyn mukaan vilpittömässä mielessä olevan sivullisen saanto komissionsaajalta, jolta puuttuu toimeksianto tai joka ylittää saamansa ohjeet, on ekstinktiivinen riippumatta siitä, mihin säännöksiin vilpittömän mielen suoja perustuu. Tämä poikkeaa siitä käsityskannasta, jonka mukaan ekstinktiivinen saanto ei voi tulla kysymykseen silloin, kun saanto tapahtuu omistajalta itseltään tai joltakin toiselta, joka uskottelee olevansa tämän edustaja.¹⁹ Mainittu käsityskanta on johtanut sellaiseen selitystapaan, että komissionsaajan sopijapuolen saanto voi olla joko derivatiivinen tai ekstinktiivinen riippuen siitä, onko tämän vilpittömän mielen perustana valtuutusolettama vaiko omistajaolettama.²⁰ Sillä seikalla, luuleeko sivullisseuraaaja luovuttajana toimivaa omistajaksi vaiko toisen edustajaksi, on merkitystä kollision ratkaisuperusteiden kannalta katsottuna, mutta sitä ei voida pitää onnistuneena saantojen jaotteluperusteena. Luontevamman jakoperusteen saamme, jos kiinnitämme huomiota toisaalta siihen, tapahtuuko omistajanvaihdos sopijapuolten kesken vai sivullissuhteessa, ja toisaalta siihen, riippuuko se kollision ratkaisesta seuraajatahon hyväksi. Omistajanvaihdos on ekstinktiivinen, jos se tapahtuu (etenevässä tai takautuvassa) sivullissuhteessa edellyttäen kollision ratkaisesta ekstinktiiovaihtoehdon mukaisesti. Näin on asianlaita myös kosketellussa komissiotapauksessa riippumatta siitä, määräytyykö vilpittömän mielen suoja ja samalla

¹⁸ Ks. tarkemmin Zitting, Omistajanvaihdoksesta s. 141 ss.

¹⁹ Undén I s. 209.

²⁰ Ks. Hult m.t. s. 83 s. ja 109 s.

kollision ratkeaminen KK 11: 4 ja 12: 4 vai OikTL 2 luvun säännösten mukaisesti.²¹

Kysymyksen siitä, millaisin edellytyksin sellaisen sivullisen vilpittömän mielen suoja määräytyy, joka on ostanut esineen komissionsaajana esiintyvältä mutta toimeksiantonsa ylittävältä tai ilman toimeksiantoa toimivalta henkilöltä, on lainsäätäjä jättänyt avoimeksi. Meillä ei ole annettu Ruotsin Kmsl. 54—55 §:iä vastaavia säännöksiä sivullisseuraajan yleisestä vilpittömän mielen suojasta. Sen vuoksi on haettava analogiatukea muista säännöksistä. Tällöin tulevat lähinnä kysymyksen toisaalta KK 11:4 ja 12: 4 (vast. VKL 14 § ja OYL 32 a §) säännökset ja toisaalta valtuutusta koskevat OikTL:n säännökset. Kummaltakin pohjalta lähtien on yritetty löytää yleinen ratkaisuoheje. *Benckert* on esittänyt, että saantoon, joka tapahtuu luulotellulta komissionsaajalta, voidaan soveltaa KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiä, koska komissionsaaja päättää oikeustoimen omassa nimessään ja koska myyntikomissionsaaja yleensä legitimoi itsensä pelkästään hallintansa avulla samoin kuin omistajakin.²² *Chydenius*,²³ joka on alkuaan lähtenyt samalta pohjalta mutta myöhemmin muuttanut kantaansa, katsoo, ettei sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojaa rajoita KK 11: 4 ja 12: 4 mukainen lunastusoikeus, koska tavara on uskottu komissionsaajalle myytäväksi. Siitä päätellen, että hän rinnastaa komissionsaajan luovu-

²¹ *Benckert* (II s. 264 s. ja 288 s.) on esittänyt, että luulotellulta komissionsaajalta tapahtuva saanto voi olla derivatiivinen silloinkin, kun KK 11: 4 ja 12: 4 säännökset tulevat sovellettaviksi. Tätä väitettään hän perustelee seuraavanlaisen esimerkin valossa. Henkilö T (ks. kaava A s. 119) on ostanut esineen E:ltä luullen tätä erheellisesti komissionsaajaksi mutta tietäen, että P oli ostanut esineen X:ltä omistuksenpidätysehdoin, joka ei vielä ollut ratkennut. T saa *Benckertin* mukaan omistusoikeuden esineeseen, vaikka luuloteltu komissionsaaja on toiminut ilman toimeksiantoa (KK 11: 4 ja 12: 4), mutta hänen omistusoikeutensa on kuitenkin riippuvainen omistuksenpidätysehdon ratkeamisesta. Tästä *Benckert* päättelee, että saanto on derivatiivinen.

Tekstissä esitetyn ajatustavan pohjalta lähdetessä esitetty väite ei ole perusteltu eikä mainitunlainen päättely sitova. Se käy ilmi, kun kiinnitämme huomiota siihen, että esimerkissä tarkoitettussa tapauksessa on kysymyksessä kaksi eri kolliosiota: suhteessa P—T on kysymys komissionsaajan toimeksiannon puutteellisuuden vaikutuksesta ja suhteessa X—T omistuksenpidätysehdon vaikutuksesta. Kummankin kollision ratkeaminen määräytyy periaatteessa itsenäisesti ja kumpikin saattaa ratketa ekstinktiiovaihtoehdon mukaisesti. Seuraaja T voi saada vilpittömän mielen ekstinktion P:tä vastaan riippumatta siitä, miten kollisiotilanne T:n ja X:n välillä ratkeaa.

²² *Benckert* II s. 261 ss. Samoin *Nial*, *Om aktiebrev* s. 123.

²³ *Chydenius* II s. 308 s. Vrt. JFT 1896 s. 86 ja sen johdosta *Benckert* II s. 270.

tuksen kauppa-apulaisen toimittamaan myyntiin (KK 1: 8), sivullisraajan suoja määräytyy hänen mukaansa asemavaltuutusta koskevien sääntöjen mukaisesti. Vilpittömän mielen suoja edellyttää tällöin, että esine on ollut komissionsaajan hallinnassa, mutta ei sen sijaan hallinnan siirtymistä luovutuksensaajalle.

Kummankin käsityskannan tueksi voidaan esittää perusteita, mutta toisaalta kummankaan pohjalta ei voida selittää kaikkia tapauksia. Kuten *Hult*²⁴ on osoittanut, yleispätevän vastauksen antaminen esitettyyn kysymykseen ei ole mahdollista, koska eri komissiomuotoja on arvostettava eri tavalla. Hänen mukaansa kauppakomission osalta tulevat sovellettaviksi toiset säännöt kuin siviilikomission osalta. Lisäksi on tehtävä ero sen perusteella, myykö komissionsaaja todellista komissiotavaraa vai lainaksi, talletettavaksi tms. tarkoitusta varten haltuunsa saamaa tavaraa.

Kun komissionantaja uskoo tavarahan hallinnan kauppiaalle, joka ammatillisesti myy samanlaatuista tavaraa, niin on katsottava, että hän kelpuuttaa tämän tavaroiden myyntiin. Tämä kelpuutus on jossain määrin verrattavissa siihen asemavaltuutukseen, mikä on esim. kauppa-apulaisella.²⁵ Tavarahan hallinta antaa komissionsaajalle kelpoisuuden tavaroiden myymiseen, mutta se ei kelpuuta tätä omistajana vaan toisen lukuun toimivana edustajana. Jos tällä tavalla kelpuutettu komissionsaaja ylittää toimivaltansa, niin tilannetta voidaan arvostella samalta pohjalta kuin jos asemavaltuutuksen perusteella toimiva kauppa-apulainen ylittää saamansa ohjeet. OikTL 11, §:n mukaan vilpittömässä mielessä oleva sivullinen saa tässä tapauksessa suojaa, jota lunastusmahdollisuus ei rajoita, riippumatta hallinnan saannista. Tämä säännös — samoin kuin OikTL 20 § — näyttää olevan analogisesti sovellettavissa esillä olevaan kauppakomissiota koskevaan tilanteeseen.²⁶

Edellä esitetty koskee kauppa-komissiota ja todellisen komissiotavarahan, ts. komissionantajan myytäväksi jättämän tavarahan, vastik-

²⁴ *Hult* m.t. s. 83 ss. ja 109 ss.

²⁵ *Illum*, Dansk Tingsret I s. 417.

²⁶ *Hult* (m.t. s. 83 ss.) katsoo, että kauppakomissionääriille annettu todellisen komissiotavarahan hallinta luo asemavaltuutuksen. Tästä johtuen hän puhuu komissionsaajan valtuutuslegitimaatiosta. Koska komissionsaaja toimii omassa nimesään, ei voi olla kysymys varsinaisesta valtuutuksesta. Siitä seuraa, etteivät OikTL 2 luvun säännökset sovellu välittömästi. Mutta tämä ei sulkene pois analogian käyttömahdollisuutta. Ks. *Ussing*, *Aftaler* s. 352.

keellista luovutusta.²⁷ Siviilikomission ollessa kysymyksessä ei hallintasuhteen perusteella muodostu samanlaista muodollista kelpoisuutta. Irtaimen esineen hallinnan luovuttaminen toiselle henkilölle, joka ei ammattimaisesti harjoita kysymyksessäolevanlaisen tavarankauppa, ei yleensä luo asemavaltuutukseen verrattavaa tilannetta. Hallinnalla on tällöinkin merkitystä legitimaatiosuhteessa, mutta se voi perustaa vain omistajaolettaman. Siihen perustuvaa luottamusta suojataan normaalia vilpittömän mielen suojaa koskevien säännösten, mutta ei sen sijaan valtuutusta koskevien säännösten mukaan. Jos kolmas mies on olettanut, että esinettä kaupitellut haltija oli omistaja, niin silloin hän voi saada saantosuojaa KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten mukaan. Mutta jos luovuttaja esiintyy komissionsaajana, ts. disponoi toisen lukuun vaikkakin omassa nimessään, niin silloin hallinta ei pysty luomaan omistajaolettamaa eikä niin muodoin ole edellytyksiä mainittujen säännösten soveltamiselle. Sanotusta seuraa, ettei sivullisseuraaja saa vilpittömän mielen suojaa mainittujen lainkohtien eikä OikTL 2 luvun säännösten mukaan.²⁸ Sivullisseuraaja, joka jättää varmistautumatta luovuttajan toimivallasta, saa itse kantaa siitä aiheutuvan riskin, että komissionäärinä esiintynyt ylittää toimivaltansa tai toimii ilman toimeksiantoa.

Komissionsaajana esiintyvä toimii toisen lukuun. Tämän vuoksi tilanne muistuttaa valtuutustapausta, vaikka komissionsaaja disponoikin omassa nimessään. Valtuutuksen osalta yleensä ei suojata sivullisen

²⁷ Jos komissionsaaja lahjoittaa tai panttaa tällaista tavaraa, niin silloin sivullinen ei saa valtuutussäännösten mukaista vilpittömän mielen suojaa. Tavarankauppa antaa kauppakomissionäärille muodollisen kelpoisuuden myydä, mutta ei lahjoittaa tai pantata. Eri asemassa ovat sellaiset tapaukset, joissa komissionsaajan kelpoisuus perustuu komissionantajan suorittamaan muodolliseen luovutustoimeen (pro forma-luovutus). Tällaiseen perustuva kelpoisuus voi olla laajempi kuin kauppakomissionäärille hallinnan perusteella luonnostaan kuuluva luovutuskelpoisuus. Ellei ole kysymys tällaisesta poikkeustapauksesta, niin lahjan- tai pantinsaaja saanee vilpittömän mielen suojaa vain sikäli kuin KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten mukaiset edellytykset täyttyvät. Ks. *Hult m.t. s. 106 ss.*; vrt. *Ussing m.t. s. 352*.

²⁸ *Chydenius* (II s. 308 s.) ei tee tässä suhteessa eroa kauppakomission ja muun (siviili-) komission välillä vaan yleistää sen, mikä on paikallaan kauppakomission osalta, koskemaan myös muuta komissiota. Näin hän joutuu kestävämpään tulokseen. Se joka ostaa siviilikomissionääriltä voi saada suojaa KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten mukaan edellyttäen, että hän olettaa luovuttajan toimivan omistajana (*Hult m.t. s. 83 aliv. 2*). Jos hän tietää, että luovuttaja toimii toisen puolesta komissionsaajana, niin silloin ei synny omistajaolettamaa ja silloin mainittujen lainkohtien soveltaminen ei tule kysymykseen (*Hult m.t. s. 83 aliv. 2*; vrt. *Benckert II s. 261 ss.*).

vilpittömyyttä mieltä. Se joka ostaa esineen toisen valtuutettuna esiintyvältä, on velvollinen omalla riskillään varmistautumaan valtuutuksen olemassaolosta. Vilpittömyyttä mieltä suojataan vain rajoitetussa laajuudessa, esim. silloin kun muodollinen kelpoisuus poikkeaa asiallisesta toimivallasta. Vastaavanlaisen selonottovelvollisuuden asettaminen sille, joka ostaa esineen komissionääriltä, joka ei harjoita ammattimaisesti puheenaolevanlaisen tavaran kauppaa, näyttää olevan sopuisuudessa kosketeltujen valtuutusta koskevien sääntöjen kanssa. Toisaalta voidaan huomauttaa, että vilpittömän mielen suojaaminen ja yrittäjän selonottovelvollisuuden vähentäminen myös tässä suhteessa olisi vaihdannan edistämisyrittämisen mukaista. Ilman lainsäätäjän toimenpidettä tällaista suojaa ei kuitenkaan voitane antaa. Ruotsin Kmsl. 54—55 §:ien säännökset antavat laajan, myös kosketeltuun tapaukseen ulottuvan vilpittömän mielen suojan. Mutta on huomattava, että mainitun lain on katsottu tässä suhteessa menneen liian pitkälle ja poikenneen niistä periaatteista, joille vilpittömän mielen suoja yleensä rakentuu.²⁹

Esitetyn mukaan on vilpittömän mielen suojaa arvosteltava kauppakomission osalta toisin kuin muun eli siviilikomission osalta.³⁰ Käytännössä saattaa ilmetä rajatapauksia ja erikoislaatuista tilanteita, joihin edellä kehitellyt pääsäännöt eivät sellaisinaan sovellu. Lähtökohtana voidaan myös näitä arvosteltaessa pitää toisaalta normaalia vilpittömän mielen suojaa ja toisaalta valtuutussäännöksiin perustuvaa vastaavanlaista suojaa.

3. Ostokomissio.

Ostokomissiossa komissionsaaja ostaa tavaraa, arvopapereita tai muuta irtainta omaisuutta omassa nimessään mutta komissionantajan lukuun. Tarkoituksena on omistusoikeuden siirtäminen komissionantajalle. Mutta kun osto tapahtuu komissionsaajan nimessä, on ilmennyt vaikeuksia selitettäessä omistusoikeuden siirtymistä sivulliselta komissionantajalle. Sovellettaessa välillistä edustusta koskevia sääntöjä olisi lähtökohtatilanne sellainen, että komissionsaaja tulee suorittamansa oston perusteella omistajaksi, mutta hän on toimeksiantosopimuksen perusteella velvollinen siirtämään omistusoikeuden päämiehelleen, jonka

²⁹ Ks. *Hult* m.t. s. 111 ss.

³⁰ Näin myös *Illum* m.t. I s. 416 s.

lukuun osto on tapahtunut.³¹ Tämän mukaan komissionantajan omistajaksi tulo edellyttäisi komissionsaajan suorittamaa luovutustointia. Tällaista erillistä komissionsaajan ja komissionantajan välistä luovutustointia ei kuitenkaan yleensä vaadita. On näet pyritty selittämään, että ostokomissiossa komissionantajasta tulee omistaja välittömästi oston tapahduttua, jonka komissionsaaja suorittaa komissiosopimuksen mukaisesti.³² Eri mielipiteitä on kuitenkin esitetty siitä, miten komissionantajan omistajaksi tulo on selitettävissä tältä pohjalta lähdettäessä. Erään käsityskannan mukaan omistus siirtyy välittömästi sivullisluovuttajalta komissionantajalle.³³ Toisen käsityskannan mukaan seuraanto tosin aluksi tapahtuu sivullisen ja komissionsaajan välillä, mutta komissiosopimuksen perusteella omistusoikeus välittömästi siirtyy edelleen komissionantajalle.³⁴ Ensiksi mainitun käsityskannan mukaan omistajanvaihdos tapahtuu välittömästi sivullismyyjän ja komissionantajan välillä. Viimeksi mainitun käsitystavan mukaan sitävastoin omistajanvaihdos tapahtuu kahdessa etapissa siten, että omistusoikeus siirtyy ensiksi sivulliselta komissionsaajalle ja sitten tältä komissionantajalle ilman erillistä luovutustointia.³⁵ Myös on huomautettu siitä, että esiintyvät tilanteet ovat niin moninaisia, ettei niitä voida ratkaista »joko—tai»

³¹ Ks. *Enneccerus—Nipperdey*, Allg. Teil des BGB 2, Tübingen 1955, s. 766 verr. s. 768 ss.

³² Tältä pohjalta meillä mm. *Kivimäki* s. 112; *Hakulinen*, Kiinteistön luovutuksen muodosta, Vammala 1949, s. 43; *Palmgren—Olsson*, Kauppaoikeutta liikemiehelle s. 159.

³³ *Stang* (s. 348 s. verr. saman teoksen 1. painos s. 310 ss.) on selittänyt tämän siten, että ostokomissiossa omistusoikeus siirtyy välittömästi komissionantajalle edustussuhteen perusteella, vaikka kysymyksessä ei olekaan OikTL:n tarkoittama valtuutussuhde.

Chydenius (JFT 1896 s. 88 s. ja II s. 317) on lähtenyt toiselta pohjalta selittäessään, että komissionantaja saattaa tulla omistajaksi välittömästi komissionsaajan suorittaman oston perusteella. Tämä riippuu hänen mukaansa siitä, tahtooko komissionsaaja tehdä päämiehensä välittömästi omistajaksi. Tällainen tahto on oletettavissa silloin, kun päämies on ennakolta maksanut kauppahinnan tai kun komissionsaaja on myöntänyt luottoa. Vrt. *Ekström* II s. 821.

³⁴ *Ussing* m.t. s. 361 s. Ks. myös *Hult* m.t. s. 144 ss. ja 158 ss.

³⁵ Tämän selittää *Ussing* (m.t. s. 362) siten, että komissiosopimus sisältää luonnollisena osana komissionsaajan lupauksen siitä, että ne oikeudet, jotka tämä hankkii komissionantajan lukuun tekemällään ostotoimella, heti siirtyvät viimeksi mainitulle. Täten komissiosopimus tarkoittaa eräänlaista antisipoitua oikeudensiirtoa. Vrt. *Lassen*, Alm. Del s. 222 ss.

-vaihtoehtoon mukaisesti; toisinaan on luonnollisempaa selittää omistuksen siirtyminen kahdessa, toisinaan yhdessä etapissa.³⁶

Tarkasteltaessa vilpittömän mielen suojan esiintymistä ostokomission yhteydessä on syytä tämän vuoksi ottaa huomioon kaksi mahdollisuutta: a) komissionantajan (P) saantomiehenä on komissionsaaja (E), jolta ensiksi mainittu johtaa oikeutensa joko heti tai myöhemmin; b) komissionantajan saantomiehenä on sivullisluovuttaja (T), jolta komissionantaja johtaa oikeutensa välittömästi komissionsaajan toimeksiannon mukaisesti suorittaman oston perusteella. Sillä seikalla, kumpako selitystapaa käytetään, on konstruktiivisessa suhteessa olennainen merkitys. Tämä käy selville, jos tarkastelemme edellä esittämämme kaavakuvasta B (s. 119) ilmeneviä henkilösuhteita.

Aluksi pidämme silmällä sitä tapausta, että sivullisluovuttajan T:n luovutustoimi on tehoton sen vuoksi, että tämä disponoi ilman kompetenssia sivullisen X:n omistamasta esineestä. Mainitunlaisen kompetenssivirheen vaikutus ilmenee a-selitystavan mukaan siinä, että se rasittaa komissionsaajan E:n saantoa ja, ellei virheen vaikutus katkea E:n vilpittömän mielen varassa, edelleen komissionantajan P:n saantoa. Täten voi muodostua kollision sekä suhteessa X—E että suhteessa X—P, joissa kummassakin voi tapahtua ekstinktio. Toisen eli b-selitystavan mukaan mainitunlainen kompetenssivirhe aiheuttaa P:n saannon tehotomuuden, mutta P voi saada hyväkseen ekstinktion, joka poistaa kompetenssivirheen vaikutuksen sikäli kuin vilpittömyyden mieltä koskeva vaatimus täyttyy. Tässä tapauksessa syntyy kollision suhteessa X—P, mutta ei suhteessa X—E, koska edustajalla ei ole itsenäistä asemaa eikä omaa saantoperustetta.

Mainittujen selitystapojen ero käy selville myös silloin, kun tarkastellaan sivullisluovuttajan T:n tahdonilmaisussa olleen yleisen pätevyysedellytyksen puutteen, esim. tahtovirheen, vaikutusta. Pakko, petollinen viettely tms. virhe T:n tahdonmuodostuksessa aiheuttaa a-selitystavan pohjalta lähdetäessä E:n saannon pätemättömyyden. Ellei saanto päteviöidy E:n vilpittömän mielen vaikutuksesta OikTL 3 luvun säännösten mukaan, niin myös E:n seuraajan asemassa olevan komissionantajan P:n saanto on tehoton. Tehottomuusperusteena on mainitusta pätemättömyysperusteesta välillisesti johtuva kompetenssin puute, ts. kompetenssivirhe laajassa merkityksessä. Tämän virheen vaikutus eliminoiduu ekstinktion edellytysten täytyessä P:n kohdalla. Näin

³⁶ Arnholm, Sammensatte avtaler s. 116 ss.

joudutaan a-selitystavan mukaan oletetussa tilanteessa tarkastelemaan vilpittömän mielen suojan edellytyksiä toisaalta asianosaissuhteessa (T—E) ja toisaalta etenevässä sivullissuhteessa (T—P). Jos taas otetaan perustaksi b-selitystapa, niin silloin on konstruktiivinen kuva toisenlainen. Komissionantaja P on sivullisluovuttajan T:n — eikä komissionsaajan E:n — seuraaja. Tästä johtuen ei muodostu kollisiota etenevässä sivullissuhteessa eikä siis tule esille kysymystä saantosuojasta. P:n vilpittömän mielen suojaa T:n tahdonilmaisussa olevan virheen vaikutuksia vastaan on arvosteltava sopijapuolten välisen suhteen kannalta. Tästä johtuen pakon, petollisen viettelyn tms. virheen ollessa kysymyksessä on sovellettava OikTL 3 luvun säännöksiä. Se että komissionantaja ei itse päättää oikeustointa vaan että sen suorittaa hänen edustajansa, aiheuttaa lisäksi sen kysymyksen, vaaditaanko päämiehen, edustajan vai ehkä molempien vilpittömyyttä mieltä.

Edellä oleva osoittaa, miten kysymys vilpittömän mielen suojasta ostokomissiossa esiintyy eri valossa riippuen siitä, millaisen konstruktion pohjalta esiin tulevia ilmiöitä tarkastelemme. Tässä yhteydessä emme voi laajemmin puuttua siihen kysymykseen, miten omistajanvaihdoksen tapahtuminen on eri tilanteissa konstruoitava. Sen johdosta emme voi ilman muuta sivuuttaa kumpaakaan mainituista selitystavoista (a ja b): Tarkastellessamme seuraavassa vilpittömän mielen suojan esiintymistä otamme huomioon sen mahdollisuuden, että kumpikin selitystapa voi olla käyttökelpoinen tietyssä laajuudessa. Tältä pohjalta lähdeittäessä on helpompi kuin muutoin välttyä tekemästä johtopäätöksiä puhtaasti konstruktiiivisten seikkojen perusteella.

Myyntikomission yhteydessä muodostuu, kuten olemme havainneet, kollisiotilanteita, joissa vilpittömän mielen suoja voi määräytyä joko KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten tai OikTL 2 luvun säännösten mukaan. Ostokomission osalta sitä vastoin OikTL 2 luvun säännökset eivät voi perustaa vaihdantaekstinktiota. Välitöntä edustusta koskevien säännösten soveltaminen ostokomissioon merkitsee KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten pois sulkemista ilman että voidaan viitata OikTL 2 luvun säännöksiin vilpittömän mielen suojan perusteena. Kysymys on näin ollen siitä, missä laajuudessa KK 11: 4 ja 12: 4 (vast. VKL 14 § ja OYL 32 a §) säännösten analoginen soveltaminen tulee kysymykseen. Haettaessa vastausta tähän kysymykseen on syytä ottaa huomioon se seikka, ettei kaikkia ostokomissiotapauksia voitane ratkaista samalla tavalla. Kaupakomissio eroaa selvästi muusta eli siviilikomissiosta, jos pidetään silmällä tyypillisiä tilanteita. Mutta toisaalta saattaa esiintyä välimuoto-

tapauksia, joihin kumpaakaan koskevat säännökset eivät sovellu sellaisinaan. Seuraavassa pidämme silmällä tyypillisiä tilanteita. Sanotusta seuraa, että tällaisia tilanteita koskevia sääntöjä on käytettävä tietyllä varovaisuudella.

Silloin kun osto tapahtuu kauppakomission muodossa, ei yleensä muodostu sivullisluovuttajan ja komissionantajan välille kiinteätä suhdetta. Kauppakomissionääri ostaa tavaraa monesti samalla kertaa useiden komissionantajain lukuun, jolloin oston tapahtuessa saattaa olla vaikeasti määrättävissä, kenelle mikin tavaraerä on tuleva. Silloin kun kauppakomissionäärillä on oikeus väliintuloon (själv-intråde), komissionantajan ja -saajan suhde voi muuttua ostajan ja myyjän suhdetta muistuttavaksi.³⁷ Myös on otettava huomioon kauppakomissionäärin oikeus jättää ilmoittamatta sopimuskumppaninsa nimi komissionantajalle. Kaikesta tästä johtuu, että komissionantajan ja sivullisluovuttajan välinen oikeussuhde käytännössä jää taka-alalle komissionsaajan esiintyessä toisaalta komissionantajan ja toisaalta sivullisluovuttajan sopijapuolena. Tällaisessa tilanteessa sivullisluovuttaja ei ulkonaisesti esiinny komissionantajan saantomiehenä. Käytännössä ei yleensä muodostu sivullisluovuttajan ja komissionantajan välille kiinteätä suhdetta. Tämän perusteella näyttää siltä, ettei tyypillisen kauppakomission osalta ole luontevaa konstruoida omistusoikeuden siirtymistä siten, että se tapahtuu välittömästi sivullisluovuttajan ja komissionantajan välillä.³⁸

Jos tältä pohjalta lähtien katsotaan, että komissionantaja johtaa oikeutensa komissionsaajalta eikä suoraan sivulliselta (selitystapa a), niin silloin voi tulla esiin kysymys ekstinktiosta ja saantosuojasta sekä komissionsaajan että komissionantajan osalta. Näin on asianlaita silloin, kun tertius (T) luovuttaa ilman kompetenssia sivulliselle (X) kuuluvaa omaisuutta. Jos katsotaan, että komissionsaaja (E) on luovuttajan (T) seuraaja, niin silloin muodostuu tällaisessa tapauksessa sivullisomistajan ja komissionsaajan välisessä suhteessa (X—E) sellainen kollisiotilanne, jollaiseen KK 11: 4 ja 12: 4 säännökset periaatteessa ovat sovellettavissa. Se seikka, että komissionsaajan suorittama osto on tapahtunut toisen lukuun, ei näytä vähentävän suojan tarvetta. Jos ekstinktion edellytykset täyttyvät komissionsaajan (E) osalta, niin silloin kompetenssivirheen vaikutus eliminoiduu. Tästä taas yleisten sääntöjen mukaan

³⁷ Ks. *Chydenius* II s. 303 s.

³⁸ *Hult m.t.* s. 284 s.

seuranee, että komissionantaja on suojattu mahdollisesta vilpittömän mielen puutteesta huolimatta. Kun otetaan huomioon kauppakomissionäärin itsenäisyys toiminnassaan, niin lienee katsottava, että komissionantajan tietoisuus virheestä ei estä vilpittömän mielen ekstinktion tapahtumista komissionsaajan vilpittömän mielen varassa.

Siinä tapauksessa, että komissionsaaja (E) ei saa vilpittömän mielen puutteen takia tai muusta syystä itsenäistä ekstinktiota, luovuttajan (T) kompetenssissa olleen puutteen vaikutukset ulottuvat komissionantajaan (P). Tällöin tulee tarkasteltavaksi ekstinktiomahdollisuus sivullisomistajan ja komissionantajan välisessä suhteessa (X—P). Voiko komissionantaja saada hyväkseen itsenäisen vilpittömään mieleen perustuvan ekstinktion? Tämä kysymys on esitetty myös siinä muodossa, suojataanko vilpittömässä mielessä olevaa komissionantajaa siinä tapauksessa, että komissionsaaja on ollut vilpillisessä mielessä.³⁹ Muodolliset edellytykset KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten soveltamiselle ovat olemassa edellyttäen, että saantoperustetta koskevan vaatimuksen katsotaan täyttyneen. Lisäksi suojantarve on ilmeinen, sillä tyypillisen kauppakomission ollessa kysymyksessä komissionantajalla yleensä ei ole mahdollisuuksia selvittää komissionsaajan saantomiehen kompetenssin olemassaoloa. Myös yrittäjän selonottovelvollisuuden vähentämispyrkimys, joka muodostaa KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisen luottamuksensuojan päämotiivin, näyttää edellyttävän komissionantajan suojaamista ja siis myönteisen vastauksen antamista mainittuun kysymykseen.⁴⁰

Kysymys vaihdantaekstinktiosta saattaa tulla esille komissionantajan osalta myös toisentyypisessä tilanteessa, nimittäin silloin kun komissionsaajan saanto on pätemätön muusta syystä kuin kompetenssivirheen vuoksi. Esim. pakko, petollinen viettely tms. pätemättömyysperuste saattaa aiheuttaa komissionsaajan saannon pätemättömyyden, mistä on seurauksena, ellei virheen vaikutus eliminoidu viimeksi mainitun vilpittömän mielen varassa OikTL 3 luvun säännösten mukaisesti, tehottomuus komissionantajan saannossa. Ellei komissionsaaja saa pätevää oikeutta, ei myöskään komissionantaja voi tältä johtaa sellaista. Viimeksi mainitun saannon tehottomuus on luonteeltaan kompetenssitehottomuutta, vaikka se välillisesti johtuukin tahtovirheestä. Tehottomuus

³⁹ Ks. Hult m.t. s. 280 ss.; Ussing m.t. s. 363.

⁴⁰ Itsenäisen vilpittömän mielen suojan myöntämisen kannalla myös Ussing m.t. s. 363 ja Hult m.t. s. 283 ss.

voi korjautua KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisten ekstinktion edellytysten täytyessä.⁴¹

Edellä olevan mukaan sekä kommissionsaaja että komissionantaja voivat saada itsenäisen vilpittömän mielen ekstinktion KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten nojalla, jos lähdetään a-selitystavan pohjalta. Tämä selitystapa, joka saattaa olla paikallaan selitettäessä kauppakomission piirissä esiin tulevia tilanteita, ei tunnu yhtä luontevalta kysymyksen ollessa siviilikomissiosta. Kommissionsajaan tehtävä käsittää tällöin tavallisesti yksilöllisesti määrätyn esineen hankkimisen komissionantajan lukuun. Osto tapahtuu yleensä havaittavalla tavalla päämiehen lukuun, vaikka kommissionsaaja suorittaakin sen omassa nimessään. Komissionantajan henkilö ei tällöin jää yhtä suuressa määrässä takalalle kuin tyypillisen kauppakomission ollessa kysymyksessä.⁴² Tästä johtuen näyttää välitöntä edustusta koskevien sääntöjen soveltaminen olevan paremmin perusteltavissa siviili- kuin kauppakomission tapauksissa. Vastaavasti ajatus omistusoikeuden välittömästä siirtymisestä sivullisluovuttajalta komissionantajalle (b-selitystapa) on toteutettavissa luontevammin siviili- kuin kauppakomission osalta.⁴³

Lähdettäessä b-selitystavan pohjalta sulkeutuu pois itsenäisen, KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiin perustuvan ekstinktion mahdollisuus sekä kommissionsajaan että komissionantajan osalta. Tämä ei luonnollisesti merkitse, etteikö komissionantaja voisi saada hyväkseen mainittujen säännösten mukaista ekstinktiota (samaan tapaan kuin se, joka ostaa esineen valtuutettua käyttäen). Tässä tapauksessa komissionantaja esiintyy tertiuksen (eikä kommissionsajaan) seuraajana. Edustajan myötävaikutus oston suorittamisessa aiheuttaa vain sen lisäkysymyksen, edellyttääkö päämiehen hyväksi tuleva ekstinktio tämän itsensä, edustajan vai ehkä molempien vilpitöntä mieltä.⁴⁴

⁴¹ Hult m.t. s. 286.

⁴² Vrt. Hernberg m.t. s. 23 verr. s. 9.

⁴³ Eron merkityksestä ks. Hult m.t. s. 283 ss.; Ussing m.t. s. 363; Illum, Dansk Tingsret I s. 416 s.

⁴⁴ Tämä kysymys on tavallisesti esitetty sekä välittömän että välillisen edustuksen osalta (Ussing, Aftaler s. 363 verr. s. 329 s.; Arnholm s. 123 ss.; Marks von Würtemberg—Sterzel, Lagen om Skuldebrev s. 81 s.). Tekstissä suoritettu erilaisten ostokomission yhteydessä esiintyvien tilanteiden erittely kuitenkin osoittaa, että mainittu probleemi muuttuu kysymykseksi toisaalta kommissionsajaan ja toisaalta komissionantajan itsenäisen ekstinktion mahdollisuudesta niin pian kuin omistusoikeuden siirtymisen selitetään tapahtuvan kahdessa vaiheessa (a-selitystapa).

Siinä tapauksessa, että komissionsaajalta puuttuu vilpitön mieli, johtaisi valtuutusta koskevien sääntöjen soveltaminen siihen, ettei komissionantaja saisi vilpittömän mielen suojaa. Ne syyt, jotka puhuvat komissionantajan vilpittömän mielen suojan puolesta tällaisessa tilanteessa, eivät ole siviilikomission osalta yhtä painavia kuin kauppakomission osalta. Jos päämies käyttäisi määrätyn esineen hankkimisessa hyväkseen valtuutettua, jolta puuttuu vilpitön mieli, niin hän ei saisi suojaa omalle vilpittömälle mielelleen. Komissionsaajan käyttäminen saman tehtävän suorittamiseen muuttaisi päämiehen asemaa sikäli, ettei tämä joutuisi maksuvelvolliseksi välittömästi kolmanteen mieheen nähden. Tällä seikalla ei kuitenkaan ole merkitystä puheenalaisessa suhteessa. Tällaisin perustein on katsottu, ettei komissionantaja voi saada siviilikomission osalta vilpittömän mielen suojaa siinä tapauksessa, että komissionsaajalta puuttuu vilpitön mieli.⁴⁵

Komissionsaajan ollessa vilpittömässä mielessä tulee esiin kysymys siitä, estääkö komissionantajan vilpillinen mieli ekstinktion. Valtuutuksen osalta olemme todenneet (6 § in fine), että päämiehen vilpillinen mieli ei aina sulje pois ekstinktiota. Päämiehen tietoisuus voidaan jättää ottamatta huomioon sitä helpommin mitä itsenäisemmin edustaja toimii. Koska komissionsaaja päättää oston omassa nimessään toimien siten itsenäisemmin kuin valtuutettu, lienee katsottava, ettei komissionantajan vilpittömän mielen puute — ellei tämä ole toiminut tahallisesti — estä tässä tapauksessa KK 11:4 ja 12:4 mukaista ekstinktiota.⁴⁶ Komissionantaja saattaa tämän mukaan saada suojaa komissionsaajan vilpittömän mielen nojalla, vaikka hän itse olisikin vilpillisessä mielessä, samoin kuin kauppakomissionkin yhteydessä. Koska komissionsaajan toiminta yleensä on siviilikomissiossa vähemmän itsenäistä kuin kauppakomissiossa, on lähdettävä siitä, että komissionantajan tietoisuus voidaan jättää ottamatta huomioon mieluummin kauppakomission kuin siviilikomission ollessa kysymyksessä.

⁴⁵ *Hult* m.t. s. 284 ss.

⁴⁶ *Hult* m.t. s. 286 ss.; vrt. *Ussing* m.t. s. 363.

10 §. SAANTOSUOJA EHDOLLISEN LUOVUTUKSEN YHTEYDESSÄ

Luovutustoimen tehottomuus voi johtua paitsi puutteellisuudesta sen edellytyksissä myöskin siihen liitetystä ehdosta (tai aikamääräyksestä). Samoin kuin pätemättömyystapauksessa voi myöskin tällöin tehottomuus luovutuksensaajan saannossa aiheuttaa sellaisen kollisio-tilan luovuttajan ja luovutuksensaajan seuraajan välillä, jonka ratkaisussa tulee kysymys saantosuojasta ja ekstinktiosta. Luovutustoimen ajankohdan ja ehdon ratkeamisen (tai määräajan päättymisen) välillä vallitsee luovuttajan ja luovutuksensaajan välillä välitila, jonka kuluessa molemmilla on tietynlainen oikeusasema luovutustoimen kohteeseen nähden, mutta kummallakaan ei ole normaalia omistusoikeutta. Sopijapuolten oikeusasema on erilainen riippuen siitä, onko tarkoitetun oikeusvaikutuksen syntyminen vai jo ilmenneen oikeusvaikutuksen pysyminen asetettu riippuvaksi ehdosta (tai aikamääräyksestä). Välitila on ensiksi mainitussa tapauksessa *suspensiivinen* ja viimeksi mainitussa tapauksessa *resolutiivinen*.¹

Välitilan aikana kummallakaan sopijapuolella ei ole normaalisti kehittyntä omistajan oikeusasemaa. Kummankin oikeutta rasittaa toisen sopijapuolen oikeus. Välitilan aikana vallitsevaa oikeudellista tilannetta on luonnehdittu useammalla eri tavalla. Erään mielipiteen mukaan välitilan vallitessa on luovuttajalla aktuaalinen ja luovutuksensaajalla eventuaalinen omistusoikeus taikka päinvastoin riippuen siitä, onko kysymyksessä suspensiivinen vai resolutiivinen ehto.² Toisen selitystavan mukaan luovuttajalla on omistusoikeus ja luovutuksensaajalla muuntamisoikeuksien (sekundääristen oikeuksien) ryhmään kuuluva ns. odotusoikeus taikka päinvastoin.³ Vallitsevana on kuitenkin pohjoismaisessa

¹ v. Tuhr II₁ s. 19.

² *Vinding Kruse* I s. 372. Vrt. *Kivimäki* s. 89 s.

³ *Caselius*, Irroittamisoikeudet s. 377 s. ja 387.

kirjallisuudessa selitystapa, jonka mukaan omistusoikeus jakautuu kahtia siten, että kummallakin on ehdollinen omistusoikeus.⁴ Tämän ajatustavan levinneisyydestä huolimatta on jäänyt epäselväksi, miten omistuksen jakautuminen⁵ on selitettävissä oikeusteoreettisesti tyydyttävällä tavalla. Meillä on esitetty sellainen selitys, että omistusoikeus ajatellaan jaetuksi oikeutetuksi sekä sisällön että suojan osalta ja että nämä oikeutukset voivat siirtyä vaiheittaisesti myyjältä ostajalle; kussakin vaiheessa luovuttajan oikeutukset vähenevät ja luovutuksensaajan oikeutukset lisääntyvät, kunnes viimeksi mainittu saa kaikki oikeutukset, ts. omistusoikeuden kokonaisuudessaan.⁶

Ajatus omistusoikeuden jakautumisesta ja vaiheittaisesta siirtymisestä on tiettyssä mielessä perusteltu. Mutta sellainen selitystapa, että omistusoikeus ajatellaan jaetuksi kaavamaisesti samalla tavalla siirrettävissä oleviksi oikeutuksiksi, jotka sitten kappaleittain siirtyvät sopijapuolelta toiselle, ei ole oikeusteoreettisesti tyydyttävä eikä vastaa tosiasiallista tapahtumainkulkua. Omistajan oikeusaseman ei voida sanoa muodostuvan samantyyppisistä ja rinnakkaisista oikeutuksista. Se käsittää useampia eri tasolla olevia momentteja. Sellaisia ovat omistajan primääri- eli hallintaoikeus, omistajan luovutuskompetenssi ym. kelpuutusmuodot ja tietynasteinen dynaaminen (kollisio-)suoja. Ensiksi mainittu tarkoittaa yksinomaista, suojattua käyttövapautta esineeseen nähden. Omistajan luovutuskompetenssi taas tarkoittaa kelpuutusta omistajan hallintaoikeuden subjektin vaihdoksen aikaansaamiseen. Se oikeusvaikutus, johon luovutuskompetenssin käyttö tähtää, on siis pohjimmaltaan omistajan hallintaoikeuden subjektin vaihdos. Jos tämä tarkoitus toteutuu, niin luovutuksensaaja saa omistajan hallintaoikeuden ja tämän oikeuden subjektina hän on kompetentti luovuttamaan esineen edelleen. Tämä ei vielä merkitse, että luovutuksensaajan oikeusasema on normaalin omistusoikeuden kaltainen. Omistajan oikeusasema ei ole normaalisti kehittynyt, ellei hän nauti dynaamista suojaa tietyissä henkilösuhteissa, lähinnä suojaa luovuttajan velkojia vastaan. Tällaisen kollisiosuojan saaminen riippuu erilaisista seikoista eri henkilösuhteissa. Omistajan hallintaoikeus, joka tarkoittaa yksin-

⁴ Almén I s. 164 s., 196 ja 444 ss.; Undén I s. 145 ss. Schmidt, Om ägareförbehåll och avbetalningsköp, Helsingfors 1938, s. 102 ss. ja 109 s.; af Hällström, Verkan av ägareförbehåll, Åbo 1942, s. 139 ss. Ks. myös Raninen, Fob-lauseke hankinta- ja kauppasopimuksissa. Helsinki 1934, s. 181 ja 185; Nybergh JFT 1937 s. 289 s.

⁵ Ks. Hult, Om kommissionärsavtalet s. 255 s.

⁶ af Hällström m.t. s. 129 ss.

omaista suojattua käyttövapautta, muodostaa tavallaan rungon, jonka varaan normaali omistajan oikeusasema rakentuu. Sen osalta ei ole syytä puhua suksessiivisesta siirtymisestä. Tämän oikeuden subjektin vaihdos tapahtuu periaatteessa aina määrähetkellä. Kahdella ei voi samanaikaisesti olla mainitunlaista oikeutta samaan esineeseen, ellei oteta huomioon yhteisomistusta. Tämä seuraa jo siitä, että kysymyksessä on yksinomainen oikeus esineeseen. Mutta kun otetaan huomioon, että omistajan oikeusasema sisältää myös muita momentteja, muun muassa kollisiosuojan tietyissä henkilösuhteissa, niin voidaan puhua omistusoikeuden jaollisuudesta ja omistajanvaihdoksen tapahtumisesta vaiheittaisesti.⁷

Tämän mukaan omistajanvaihdoksessa on kysymys omistajan hallintaoikeuden subjektin vaihdoksesta. Omistajan luovutuskompetenssi tarkoittaa kelpuutusta määrätä mainitusta oikeudesta. Vastaavasti luovutustoimen tarkoittamana oikeusvaikutuksena on mainitun oikeuden subjektin vaihdoksen aikaansaaminen. Tämän oikeusvaikutuksen esiintyminen tai pysyminen riippuu puheena olevasta ehdosta. Ehdon ollessa lykkäävä omistajan hallintaoikeus jää toistaiseksi luovuttajalle. Jos taas ehto on purkava, siirtyy mainittu oikeus luovutuksensaajalle palautuen takaisin ehdon täytyessä.

Lähdettäessä siitä, että luovutustoimen välittömänä kohteena on omistajan hallintaoikeus ja että kollisiosuojan piiriin kuuluva kysymys luovuttajan suojasta luovutuksensaajan velkoja ja seuraajia vastaan samoin kuin kysymys luovutuksensaajan suojasta luovuttajan velkoja ja seuraajia vastaan on erillinen ja määräytyy eri perusteiden mukaan, vältetään ne vaikeudet, mitkä ovat tulleet esille selitettäessä omistusoikeuden jakautumista luovuttajan ja luovutuksensaajan kesken. Luovutuksensaajan suoja luovuttajan velkoja ja seuraajia vastaan ja päinvastoin ei riipu välittömästi siitä, onko ehto suspensiivinen vai resolutiivinen, eikä siitä, luonnehditaanko sopijapuolen oikeusasema (ehdolliseksi) omistusoikeudeksi vai muulla tavoin. Sinä oikeusvaikutuksena, johon ehto liittyy, on omistajan hallintaoikeuden subjektin vaihdos eikä »omistusoikeuden siirtyminen» monitahoisena probleemikompleksina. Jos tämä pidetään mielessä, niin silloin ei jouduta sellaiseen ristiriitaisuuteen ja käsitteelliseen epäselvyyteen kuin mihin on jouduttu puhuttaessa suspensiiviseen ja resolutiiviseen ehtoon kytketystä omistusoikeuden siir-

⁷ Ks. tarkemmin *Zitting*, Omistajanvaihdoksesta 11 ja 12 § ja LM 1955 s. 640 ss.

tymisestä.⁸ Silloin myöskin havaitaan, ettei ole merkityksetöntä, kuten on väitetty,⁹ luonnehditaanko sopijapuolen oikeus suspensiivisesti vai resolutiivisesti mahdolliseksi.

Välitilan aikana on toisella sopijapuolella omistajan hallintaoikeus ja toisella mainitun oikeuden subjektin vaihdokseen tähtäävä sekundäärinen oikeus (muuntamisoikeus). Suspensiivisen välitilan aikana on omistajan hallintaoikeus luovuttajalla ja sekundäärinen oikeus luovutuksensaajalla. Resolutiivisen välitilan vallitessa on asianlaita päinvastainen. Sekundäärisellä oikeudella tarkoitamme tässä kelpuutusta omistajan hallintaoikeuden subjektin vaihdoksen aikaansaamiseen. Mainitunlainen kelpuutus omistajan hallintaoikeuden subjektin vaihdoksen aikaansaamiseen voi olla paitsi oikeuden haltijalla itsellään, jolloin puhumme omistajan kompetenssista, myös sivullisella, jolloin puhumme itsenäisestä sekundäärisestä oikeudesta. Tällainen oikeus on muuntamisoikeus siinä mielessä, että sitä käyttämällä yksityinen henkilö voi aikaansaada tietynlaisia muutoksia normijärjestelmässä. Silloin kun myyjä on pidättänyt omistusoikeuden siihen saakka, kunnes kauppahinta on maksettu, ostajan sekundäärinen oikeus tarkoittaa kelpuutusta päästä kauppahinnan maksamisen kautta omistajaksi.¹⁰

⁸ Ks. *Malmströmin* kritiikkiä teoksessa *Till frågan om villkor vid fastighetsköp II*, Uppsala 1933, s. 20—58.

⁹ *Illum.*, Dansk Tingsret I s. 341 s.

¹⁰ Tekstissä esitetty tapa luonnehtia sopijapuolten välistä oikeudellista tilannetta ennen ehdon ratkeamista muistuttaa saksalaisessa oikeustieteessä kehitettyä ja myös meillä — muttei yleensä toisissa pohjoismaissa — käytettyä selitystapaa. Sen mukaan toisella sopijapuolella on omistusoikeus ja toisella odotusoikeus (*Anwartschaftsrecht*), joka kuuluu muuntamisoikeuksien luokkaan. Suspensiivisesta ehdosta johtuvan välitilan aikana luovuttajalla on omistusoikeus ja luovutuksensaajalla odotusoikeus, joka maksun tapahtuessa tai ehdon täytyessä muulla tavalla muuttuu täysioikeudeksi, omistusoikeudeksi. Tämän käsityskannan mukaan epätäydellinen odotusoikeus muuttuu täysioikeudeksi ehdon täytyessä (*Caselius m.t. s. 387 verr. Wrede—Caselius s. 560*). Tekstissä sitävastoin on edellytetty, että luovutuksensaajan sekundäärinen oikeus (muuntamisoikeus) tarkoittaa omistajan primääri- eli hallintaoikeuden subjektinvaihdosta koskevaa kelpuutusta. Sen avulla luovutuksensaaja voi saada itselleen omistajan hallintaoikeuden. Tämä muodostaa keskeisen momentin omistajan oikeusasemassa, johon alkuperäinen sekundäärinen oikeus ei sisälly. Sekundäärinen (odotus-) oikeus on sikäli tarkoituseräinen oikeus, että se häviää toteutettuaan tehtävänsä. Sen tehtävänä on — jos tahdomme olla täsmällisiä — omistajan hallintaoikeuden siirtäminen henkilöltä toiselle muttei sen sijaan sellaisen oikeusaseman »siirtäminen», joka muodostuu, paitsi mainitunlaisesta hallintaoikeudesta, omistajan luovutuskompetenssista ja muista kelpuutusmuodoista sekä tietynasteisesta dynaamisesta suojasta. Omistajan primääri- eli hal-

Oikeus esineen hallintaan kuuluu sille, jolla on omistajan hallintaoikeus, ts. yksinomainen suojattu käyttövapaus esineeseen nähden. Sopijapuoli, jolla välitilan aikana on mainitunlainen oikeus, ei tarvitse hallinnalleen muuta oikeusperustetta. Toisin on asianlaita sen osalta, jolla on esitetynlainen sekundäärinen oikeus esineen omaksi saamiseen. Tällainen oikeus tarkoittaa kelpuutusta määrätä toisen oikeudesta, ts. valtaa aikaansaada tietynlainen muutos normijärjestelmässä. Se on eri tasolla kuin omistajan hallintaoikeus eikä se sen vuoksi muodosta oikeusperustetta hallinnalle. Sanottu ei luonnollisesti merkitse, etteikö sillä sopijapuolella, jolla välitilan aikana on mainitunlainen sekundäärinen oikeus, voi olla oikeutta hallintaan. Tämä on mahdollista, mutta hallinta edellyttää silloin itsenäistä oikeusperustetta.

Luonnollinen lähtökohtatilanne on sellainen, että hallinta on sillä, jolle kuuluu omistajan hallintaoikeus, siis suspensiivisen välitilan aikana luovuttajalla ja resolutiivisen välitilan aikana luovutuksensaajalla. Kummankin osalta hallinta tapahtuu omaan lukuun, siis omistajan ominaisuudessa. Luovutuskumppanit voivat sopia hallinnasta toisinkin. Lykkäävän ehdon yhteydessä voidaan sopia hallinnan luovutuksesta ja purkavan ehdon yhteydessä hallinnan jäämisestä luovuttajalle. Tällöin hallinta on kummankin osalta hallintaa toisen lukuun, jollainen hallinta edellyttää erityistä oikeusperustetta. Käytännössä yleisin ehdollisen luovutuksen muoto on sellainen, että myyjä luovuttaa ostajalle hallinnan mutta pidättää omistuksen, kunnes hinta on kokonaan maksettu. Osamaksu- eli vähittäismaksukaupassa, joka käsitteenmukaisesti edellyttää hallinnan luovutusta ostajalle, ehto esiintyy käytännössä melkein yksinomaisesti omistuksenpidätyksen muodossa.¹¹ Tällainen ehto aiheuttaa suspensiivisen välitilan. Sen

lintaoikeuden osalta voidaan puhua oikeuden siirtämisestä luovutuksensaajalle. Siirron seurauksena tämä saa mainitunlaisen oikeuden subjektille kompetenssinormien perusteella kuuluvan luovutuskompetenssin ja muut omistajan kelpuutusmuodot. Tältä osalta ei ole täsmällistä puhua oikeuden tai oikeutuksen siirtymisestä. Vielä vähemmän voidaan dynaamisen suojan osalta puhua siirtymisestä henkilöltä toiselle, sillä tällaisen suojan saaminen riippuu eri perusteiden mukaan tapahtuvasta kollisionratkaisusta kussakin eri henkilösuhteessa. Tästä seuraa, ettei ole täsmällistä asettaa vastakohtaa: odotusoikeus — omistusoikeus, vaan on tarkoitukseenmukaisempaa puhua mainitunlaisen sekundäärisen oikeuden vastakohtana rajoitetummasta käsitteestä, nimittäin mainitusta omistajan primäärioikeudesta, joka muodostaa omistajan oikeusaseman keskeisen momentin. (Ks. lisäksi Omistajanvaihdoksesta s. 17 s.).

¹¹ VähMaksuL 1 §:ssä on edellytetty (suspensiivisen) omistuksenpidätysehdon rinnalla ehtoa, jolla myyjä pidättää »oikeuden esineen takaisinottamiseen». Vii-

aikana luovuttajalla on omistajan hallintaoikeus (omistus suhteessa yleiseen sivullistahoon), jota rasittaa luovutuksensaajan sekundäärinen oikeus päästä maksun tapahtuessa omistajaksi. Luovutuksensaajalle kuuluu lisäksi oikeus hallintaan. Tämä oikeus, jolla on itsenäinen oikeusperuste luovutuskumppanien sopimuksessa, on pidettävä erillään mainitusta sekundäärisestä oikeudesta.¹²

Sekundäärinen oikeus on luovutus- ja ulosmittauskelpoinen samoin kuin omistajan hallintaoikeuskin. Välitilan aikana luovutuksensaaja voi luovuttaa oikeutensa samoin kuin luovuttajakin. Mutta sääntönä on, ettei kummankaan luovutus anna seuraajalle parempaa oikeutta kuin mikä luovuttajalla itsellään oli. Jos luovutus tapahtuu suspensiivisen välitilan aikana, niin luovutuksensaajan seuraaja saa sekundäärisen oikeuden ja vastaavasti luovuttajan seuraaja saa omistajan hallintaoikeuden, jota rasittaa toiselle kuuluva sekundäärinen oikeus. Luovutuksen tapahtuessa resolutiivisen välitilan aikana on tilanne päinvastainen.

Sellaisessa tapauksessa, että myyjä luovuttaa esineen omistajan hallintaan mutta pidättää omistusoikeuden, kunnes kauppahinta on maksettu, on ostajalla välitilan aikana toisaalta mainitunlainen sekundäärinen oikeus ja toisaalta oikeus hallintaan. Ensiksi mainitun hän yleensä voi luovuttaa sivulliselle myyjän suostumuksettakin.¹³ Ostajan sekundäärisen oikeuden siirtyminen sivulliselle ei heikennä myyjän oikeusasemaa. Tällaisen luovutuksen johdosta alkuperäinen luovutuksensaaja ei luonnollisesti vapaudu maksuvelvollisuudestaan. Eri asemassa on oikeus esineen hallintaan. Kun hallinnan luovutuksen yhteydessä on sovittu omistuksenpidätyksestä, niin on katsottava edellytetyksi, että luovutuksensaaja hallitsee luovuttajan lukuun, kunnes ehto täyttyy. Ostajan hallinta ei perustu sekundääriseen oikeuteen, vaan sillä on itsenäinen oikeusperuste luovutuskumppanien sopimuksessa. Tätä

meksi mainitun sanonnan on katsottava tarkoittavan paitsi resolutiivista omistusoikeusehtoa myös ns. yksinkertaista purkuehtoa. Tässä yhteydessä pidämme silmällä vain suspensiivisia ja resolutiivisia omistusoikeusehtoja. Ks. af Hällström m.t. s. 29 ss.; *Komiteanmietintö* 14/1951 s. 12 s.; *Schmidt* m.t. s. 110 ss.

¹² *Caseliuksen* mukaan hallinnan luovutus on omistuksenpidätystapauksessa säännönmukaista, minkä vuoksi on oletettava, ellei muuta ole mainittu, että sopimus tarkoittaa hallinnan luovutusta. *Caselius* myös edellyttää, että luovutuksensaajalla on odotusoikeuden ohella oikeus hallintaan. *Irroitamisoikeudet* s. 377, 385 ja 387.

¹³ *Caselius* m.t. s. 387 ja 389; af Hällström m.t. s. 57; *Komiteanmietintö* 14/1951 s. 27.

oikeuttaan hallita esinettä ei ostaja saa luovuttaa sivulliselle myyjän suostumuksetta.¹⁴ Ellei muuta ilmene, on katsottava, että myyjä on luovuttanut hallinnan ostajalle henkilökohtaisesti.¹⁵ Myyjän kannalta on omistuksenpidätystapauksessa merkitystä sillä seikalla, kenen hallussa hänelle toistaiseksi kuuluva esine on ja kuka sitä käyttää. Hänen intressinsä edellyttää mahdollisuutta valvoa esineen käyttöä ja säilyttämistä sekä arvostella haltijan luotettavuutta. Luovuttaja voi menettää sen vakuuden, jota hän on tavoitellut omistuksenpidätyksen avulla, jos haltija turmelee esineen tai jos tämä hallintalegitimaation perusteella myy esineen edelleen. Näin ollen ostajan oikeutta esineen hallintaan ja hänelle kuuluvaa sekundääristä oikeutta on siis arvosteltava eri tavoin luovutuskelpoisuuden kannalta katsottuna.

Ostajan asema on toisenlainen, jos hän on saanut esineen hallintaansa resolutiivisesti ehdollisen luovutustoimen yhteydessä. Tällöin on ostajalla välitilan aikana omistajan hallintaoikeus, jota rasittaa myyjän sekundäärinen oikeus. Hänen hallintansa on mainittuun oikeuteen perustuvaa omistajanhallintaa. Hallinta kuuluu tällöin ostajalle, ellei muuta ole sovittu. Jos ostaja luovuttaa oikeutensa kolmannelle, niin tämä saa vastaavasti oikeuden hallintaan, ellei muuta voida katsoa sovituksi. Asettamalla resolutiivisen ehdon myyjä on tunnustanut ostajan omistajaksi välitilan aikana ja siten myös edellyttänyt, että ostaja hallitsee esinettä omistajana omaan lukuunsa. Hallinta kuuluu periaatteessa sille, jolla on omistajan hallintaoikeus. Tämän oikeuden subjektin vaihtuessa hallinta automaattisesti tulee kuulumaan seuraajalle.

Sen säännön mukaan, ettei henkilö voi luovuttaa toiselle parempaa oikeutta kuin mikä hänellä itsellään on, luovutuksensaajan seuraaja ei saa välitilan aikana tapahtuneen luovutuksen perusteella normaalia omistusoikeutta esineeseen.¹⁶ Välitilan ollessa suspensiivinen luovutuksensaaja voi siirtää seuraajalleen sekundäärisen oikeuden, joka rasittaa alkuperäiselle luovuttajalle kuuluvaa omistajan hallintaoikeutta. Resolutiivisen välitilan aikana luovutuksensaaja taas voi siirtää seuraajalleen viimeksimainitunlaisen oikeuden, jota edelleen rasittaa alkupe-

¹⁴ *af Hällström* m.t. s. 56; *Komiteanmietintö* 14/1951 s. 27. Vrt. *Undén* I s. 155.

¹⁵ *af Hällström* m.t. s. 43.

¹⁶ Luovutuksensaaja on eri asemassa, jos esine on myyty omistuksenpidätys-ehdoin edelleenmyyntiä varten. *af Hällströmin* mukaan ehto kumoutuu edelleenmyynnin tapahtuessa (m.t. s. 48 s.). Vrt. *Schmidt* m.t. s. 195 ss. Ks. *KoO* 1934 II 325.

räisen luovuttajan sekundäärinen oikeus. Mainittua sääntöä on sovellettava silloin, kun sivullisseuraaja on tietoinen siitä, millaisesta oikeudesta hänen sopijapuolensa on kompetentti määräämään. Mutta tästä säännöstä joudutaan poikkeamaan vilpittömässä mielessä toimivan sivullisseuraajan hyväksi. Luovutuksensaaja saattaa disponoida — ehdosta huolimatta — esineestä ikään kuin hänellä olisi normaalisti kehittynyt omistusoikeus.¹⁷ Tähän antaa mahdollisuuden esineen hallinta, joka irtaimisto-oikeudessa luo omistajaolettaman. Sivullisseuraajan saanto on kompetenssivirheen takia tehoton alkuperäiseen luovuttajaan nähden sikäli kuin viimeksi mainitun sopijapuoli on määrännyt enemmästä kuin mitä hänellä itsellään oli. Jos sivullisseuraaja tiesi tai jos hänellä oli aihetta epäillä, että hänen sopijapuolensa saanto oli ehdollinen ja että ehto ei ollut vielä ratkennut, niin silloin alkuperäinen luovuttaja voi rajoituksitta vedota tehostomuuteen. Mutta jos sivullisseuraaja toimi vilpittömässä mielessä, niin hän voi saada hyväkseen ekstinktion yleisten sääntöjen mukaan. Ekstinktion vaikutus on siinä, että alkuperäinen luovuttaja menettää sen oikeuden, mikä hänelle kuului välitilan aikana, siis joko omistajan hallintaoikeuden tai sekundäärisen oikeuden ehdon laadusta riippuen.

Tällaisessa kollisiotilanteessa voidaan soveltaa irtaimen esineen osalta analogisesti KK 11: 4 ja 12: 4 (vast. VKL 14 § ja OYL 32 a §) säännöksiä.¹⁸ Vilpittömässä mielessä toimineen sivullisen kannalta katsottuna saantosuojan saaminen on yhtä perusteltua tässä tapauksessa kuin mainittujen lainkohtien tarkoittamissa tapauksissa. Eikä ekstinktion myöntäminen ole oikean omistajan kannalta tässä tapauksessa sen kohtuuttomampaa kuin niissä tapauksissa, joissa omistaja on luovuttanut hallinnan toiselle muussa kuin myymistarkoituksessa ja joissa omistajan uskottu petollisesti menetellen luovuttaa esineen sivulliselle. Mainittujen lainkohtien mukaan on ekstinktion edellytyksenä muun muassa,

¹⁷ Tällöin asianomainen saattaa joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen kavalluksesta. *Undén I s. 155. KoO 1928 II 277.*

¹⁸ *Caselius m.t. s. 389; Palmgren—Olsson, Kauppoikeutta liikemiehelle s. 133; Undén I s. 156; Schmidt m.t. s. 138.*

Myös oikeuskäytännössä on sovellettu KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiä esilläolevanlaisessa kollisiotilanteessa: esim. *KoO 1926 II 121; 1929 II 122 (ks. 5 § aliv. 25); 1930 II 343; 1931 II 347; 1937 II 525.*

Ruotsin oikeuskäytännöstä mainittakoon: *NJA 1927 A n:o 355; 1931 s. 741 (ks. selostusta 5 §:ssä); 1945 s. 523; 1948 s. 152; 1951 s. 305 (ään.); 1952 s. 256. Vrt. NJA 1927 s. 633 (ks. 5 § aliv. 20).*

että hallinta on ollut auktorilla ja että sen on saanut sivullisseuraaaja.¹⁹ Ellei alkuperäisen luovutuksen yhteydessä ole tapahtunut hallinnan luovutusta, eivät tämän mukaan ekstinktion edellytykset voi täytyä. Toisaalta on huomattava, ettei ekstinktiota estä se, että luovutuksen-saajalta on puuttunut oikeus hallinnan luovuttamiseen ilman luovut-tajan suostumusta. Vilpittömän mielen vaatimuksella on sama sisältö kuin muissakin tapauksissa. Edellytyksenä on perusteltu vilpittömän mieli.²⁰

Vilpittömässä mielessä olevan sivullisseuraaajan suojaaminen on epäilemättä perusteltua. Epätietoisuutta KK 11: 4 ja 12: 4 soveltamismahdollisuuteen nähden saattaa aiheuttaa se seikka, että näissä säännöksissä on varattu oikealle omistajalle lunastusoikeus.²¹ Lunastusoikeuden tarkoituksenmukaisuuden tekee kysymyksenalaiseksi tässä tapauksessa se seikka, että omistaja on itse saattanut esineen vaihdannan piiriin suorittamalla — tosin ehdollisen — luovutustoimen. Jos lunastussumma määrätään arvoperusteen mukaan, niin silloin lunastusoikeudella on merkitystä oikealle omistajalle lähinnä silloin, kun esineellä on affektitai muuta individuaalista arvoa. Luovutustoimeen ryhtyminen on indiisi siitä, että esineen vaihtoarvolla on määräävä merkitys. Käytettäessä korvausperustetta lunastussumman määrittelyssä lunastusoikeus voi

¹⁹ KoO 1937 II 525: Vähittäismaksusopimuksin myydyn auton ostaja oli myynyt ja luovuttanut auton edelleen sivulliselle, vaikkei ollut täyttänyt maksuvelvollisuuttaan. Saannonmoitekanne hylätty, koska auton hallinta oli myyjän suostumuksin siirtynyt vähittäismaksuostajalle, eikä ollut luotettavasti näytetty, että sivullinen vastaanottaessaan auton olisi ollut tietoinen siitä, ettei omistusoikeus kuulunut hänen saantomiehelleen.

Ratkaisun perustelusta käy ilmi paitsi vilpittömän mielen vaatimus myös hallintavaatimus sekä ekstingventin että tämän saantomiehen osalta. Epätietoista on kuitenkin, miksi on nimenomaan mainittu, että vähittäismaksuostaja oli saanut hallinnan myyjän suostumuksin. Mahdollisesti on tällaisiin vähemmän sattuvien perusteluihin tahdottu sulkea pois RVA 11 §:n soveltamismahdollisuus. Selityspäätöksen saattaa tarjota myös se seikka, että myynnin tapahtuessa omistuksenpidätys ehdoin ostajan hallinta periaatteessa edellyttää eri perustetta, kuten tekstissä on esitetty.

²⁰ Vrt. *Caselius* m.t. s. 390. — Sivullisseuraaaja on vilpittömässä mielessä, jos hän ei tiennyt eikä hänen pitänyt tietää omistuksenpidätys ehdosta ja siitä, että hinta oli maksamatta. Vrt. KoO 1933 II 162 ja edellisessä aliv:ssa mainittu ratkaisu. Ks. myös 6 § aliv. 12.

²¹ Lunastusoikeuden myöntävät mm. *Caselius* m.t. s. 389; *Undén* I s. 156; *Schmidt* m.t. s. 138.

Myös oikeuskäytännössä on edellytetty lunastusoikeutta: KoO 1928 II 128; 1930 II 406 (ään., ks. 5 § aliv. 14); 1931 II 294; 1931 II 410 (ks. selostusta 5 §:ssä); 1932 II 119.

saada merkitystä myös puhtaasti taloudelliselta kannalta katsottuna ja voi olla sen vuoksi perusteltavissa myös esilläolevanlaatuudessa tapauksessa. Kuten seuraavassa (11 §) esitämme, näyttää arvoperusteen käyttö olevan paremmin perusteltavissa. Jos lähdetään tältä pohjalta, käy lunastusmenettelyn oikeutus kysymyksenalaiseksi esillä olevassa tapauksessa. Lunastusoikeuden epääminen ei kuitenkaan nähdäksemme estä myöntämästä ekstinktiota KK 11:4 ja 12:4 mukaisin edellytyksin, sillä sen mukaan mitä seuraavassa esitämme, on toisaalta vilpittömän mielen ekstinktion ja toisaalta lunastusoikeuden edellytyksiä arvosteltava itsenäisesti. Tästä seuraa, että erityisten asianhaaran niin vaatiessa voidaan ekstinktio myöntää mainittujen lainkohtien mukaan, vaikka lunastusoikeuden käyttöä ei sallittaisikaan.

IV Luku

11 §. LUNASTUSOIKEUS

1. LUNASTUSSÄÄNNÖSTÖN KEHITYKSESTÄ

Vanhan germaanisen oikeuden mukaan omistajan mahdollisuus irtaimen esineen takaisin saamiseen määräytyi sen mukaan, oliko hän menettänyt sen varkauden kautta tai muuten vastoin tahtoaan vai oliko hän luovuttanut sen vapaaehtoisesti toisen haltuun. Ensiksi mainitulla tavalla menetetyn esineen omistaja sai sen palautetuksi periaatteessa keneltä hyvänsä, siis myös kolmannelta mieheltä. Toisen haltuun uskomansa esineen osalta omistaja sen sijaan voi kääntyä kanneteitse sopijapuolensa, mutta ei sivullisen puoleen. Tällainen jyrkkä erottelu, jota on pidetty ilmauksena puutteellisesti kehittyneestä oikeussuojajärjestelmästä, ei aikaa myöten vastannut kehityksen vaatimuksia. Kehitys kävi siihen suuntaan, että toisaalta pyrittiin laajentamaan omistajan kannemahdollisuuksia sivulliseen nähden toisen haltuun uskotun esineen osalta ja toisaalta rajoittamaan omistajan takaisinsaantimahdollisuutta varastetun tms. tavarahan osalta. Tästä pyrkimyksestä on ilmauksena lunastusoikeussäännösten muodostuminen ja vilpittömän mielen vaatimuksen käytäntöontulo, kuten edellä (1 §) olemme esittäneet.

Alkuaan oli sääntönä, että varastetun tai ryöstetyn tavarahan omistaja voi palauttaa sen periaatteessa keneltä hyvänsä. Esiin työntyvät kaupalliset näkökohdat kuitenkin edellyttivät kolmannen miehen suojaamista varsinkin silloin, kun esine oli myyty torilla tai muulla julkisella paikalla. Useiden keskiaikaisten oikeusjärjestelmien mukaan oli se, joka oli ostanut varastetun esineen yleiseltä torilta, velvollinen palaut-

tamaan esineen, mutta hän oli oikeutettu saamaan lunastuksena korvauksen kauppahinnasta.¹ Tämä ajatus on säilynyt eräissä maissa nykypäiviin saakka. Niinpä Ranskan oikeuden mukaan esineen haltija, joka on ostanut varastetun tai kadotetun esineen markkinoilta, torilta tai julkisesta myymälästä taikka kysymyksessäolevanlaisia esineitä myyvältä kauppiaalta, on velvollinen palauttamaan esineen omistajalle ainoastaan siinä tapauksessa, että tämä suorittaa lunastuksena haltijan siitä maksaman hinnan (Code civil, art. 2280). Jos esine on huutokaupattu taikka myyty torilla tai kauppiaan toimesta, joka myy samanlaatuksia esineitä, niin voidaan sitä vaatia takaisin ensimmäiseltä tai myöhemmältä vilpittömässä mielessä olleelta seuraajalta ainoastaan tämän maksaman hinnan korvaamista vastaan, säädetään vastaavasti Sveitsin oikeudessa (ZGB 934 §). Saksan vanhemmassa oikeudessa lunastusoikeudella on ollut merkittävä asema. Preussin maaoikeuden (vuodelta 1794) mukaan lunastus tuli kysymykseen sekä vapaaehtoisesti luovutetun että vastoin tahtoa menetetyn tavaran osalta. Lunastussumma käsitti korvauksen siitä, mitä seuraaja oli antanut tai suorittanut. Saksan BGB sen sijaan ei tunne puheenalaisessa suhteessa lunastusoikeutta sen enempää varastetun kuin muunkaanlaisen esineen osalta.² Samoin on asianlaita Englannin oikeudessa.³

Lunastusmenettelyn käytäntöontulo keskiajan lopulla varastetun tms. tavaran osalta merkitsi omistajan oikeusaseman heikentämistä sivullistahon ja yleisen vaihdannan intressissä. Lähtökohtana oli sääntö,

¹ *Martin Wolff*, Das Sachenrecht, Marburg 1932, s. 216 s.; *Anners*, Hand Wahre Hand s. 39 ss., 119 ss. ja 207; *Adolf F. Schnitzer*, Vergleichende Rechtslehre, Basel 1945, s. 404 ss.

² Tosin Saksan voimassa oleva oikeus myöntää lunastusoikeuden muutamassa erikoistapauksessa, kuten julkisen panttilainalaitoksen hyväksi. *Hedemann*, Sachenrecht s. 140 ja 143 ss.

³ Englannin oikeus on vanhastaan myöntänyt suhteellisen laajassa mitassa vilpittömän mielen suojaa. Säännön mukaan jokainen, joka hyvässä uskossa ostaa irtaimen esineen avoimesta kaupasta (»in market overt»), saa hyväkseen ekstinktion (Sale of Goods Act 1893 s. 22). Tämän lisäksi hyvässä uskossa oleva ostaja saa suojatun aseman, vaikka myyjän oma saanto olisi moitteenalainen (a voidable title) petoksen, virheellisten edellytysten ym. perusteella (s. 23). Varastettu tavara on eri asemassa samoin kuin mannermaisessakin oikeudessa. Tämä lankeaa omistajalle lunastuksetta (s. 24). Sanottu ei kuitenkaan koske rahaa ja arvopapereita. Mainittakoon vielä, että vastikkeellisen luovutuksen saaja saattaa saada suojaa myös »estoppel»-säännösten puitteissa. Ks. *Joshua Williams*, The law of personal property, London 1913, s. 9 ss. ja 586 ss.; *Jenk's English civil law*, London 1947, I s. 130 ss.

että omistaja voi palauttaa tällaisen tavaran keneltä tahansa. Lähinnä torikaupan edistämiseksi kuitenkin alettiin suojata sivullisostajaa taloudellisilta menetyksiltä. Omistajalta ei riistetty hallinnanpalautusoikeutta, mutta sivullisostaja oikeutettiin saamaan esineestä maksamansa hinnan suuruinen lunastus. Lähtien siitä, että varastettu tavara tavallisesti myydään alihinnalla, katsottiin tätä tietä päästävän kohtuulliseen rasituksenjakoon omistajan ja sivullisostajan välillä. Rehellisen ostajan tappionvaara poistettiin, mutta samalla omistajalle varattiin oikeus esineen takaisin saantiin käypää alemmasta hinnasta. Tällä tavalla lunastusmenettelyä käytettiin kompromissiratkaisun aikaansaamiseksi omistajan ja sivullisen välisessä ristiriidassa.⁴

Pyrkimys välittävän ratkaisun aikaansaamiseen mainitunlaisessa eturistiriidassa koski myös sellaista esinettä, jonka omistaja oli vapaaehtoisesti luovuttanut toisen haltuun. Sen osalta omistajalla ei alkuaan ollut kannevaltaa sivullista vastaan. Tämän kannekeinojen puutteelliseen sääntelyyn perustuvan säännön soveltaminen ei aikaa myöten tyydyttänyt oikeuselämän vaatimuksia. Osoittautui kohtuuttomaksi, että omistaja sai väistyä myös vilpillisessä mielessä toimineen sivullisen tieltä. Alettaessa kiinnittää huomiota sielullisiin tekijöihin muodostui vähitellen käytäntö, jonka mukaan sivullisen suoja omistajaa vastaan tuli riippumaan vilpittömästä mielestä. Tämä merkitsi omistajan oikeussuojan laajentumista, sillä alkuaan omistajalta puuttuivat kannekeinit myös vilpillistä sivullista vastaan. Ilmauksena omistajan suoja-keinojen tehostumiseen tähtäävästä tendenssistä on myös se, että eräillä tahoilla, kuten esim. Lyypekin hansakaupungissa, myönnettiin omistajalle lunastusoikeus myös toisen haltuun vapaaehtoisesti luovutetun esineen ollessa kysymyksessä.⁵ Lunastusmenettelyä on tosin yleisemmin käytetty tasoitettaessa varastettua tms. tavaraa koskevaa eturistiriitaa, mutta lähinnä hansakaupunkien oikeuden vaikutuksesta se on saanut sijaa Ruotsi-Suomen oikeudessa pääasiassa toisen haltuun uskotun tavaran osalta.⁶

Lunastusmenettelyn käytäntöontulo, joka täällä alkoi 1500-luvun lopulla, rajoitti Hand wahre Hand -periaatetta ja samalla laajensi omistajan suojaa kolmanteen mieheen nähden. Tarkastelemalla vanhempaa kaupunkioikeuskäytäntöä on voitu todeta, että alkuaan lunastusoikeus käsitettiin omistajan oikeussuojan laajennukseksi, mutta myöhemmin

⁴ Esitetyn osalta ks. *Annens* m.t. s. 207 ss. ja 269.

⁵ Ks. *Gierke* II s. 564 s.; *Annens* m.t. s. 141 ss.

⁶ Ks. *Annens* m.t. s. 207 s., 244 ja 356 ss.; *Estlander, Klander å lösöre* s. 279 s.

on oikeutta lunastuksen saamiseen alettu pitää vilpittömässä mielessä olevalle sivulliselle kuuluvana suojamuotona.⁷ Tämä käsitystavan muutos lienee ilmaus siitä epäselvyydestä peruslähtökohtaan nähden, mikä johtui uuden ajan alkupuolella Hand wahre Hand -periaatteen ja roomalaisoikeudellisen vindikaatio-opin välillä vallinneesta jännitystilasta. Mainitun periaatteen kanssa olisi ollut sopusoinnussa lunastuksen määrittäminen esineen arvon mukaisesti, mutta oikeuskäytännössä on yleensä kauppahinta määrännyt lunastuksen suuruuden. Tähän on mahdollisesti johtanut pyrkimys välittävän ratkaisun aikaansaamiseen samaan tapaan kuin varastetun tavarahan ollessa kysymyksessä.

Vuoden 1734 laissa legalisoitiin esillä olevassa suhteessa järjestelmä, mikä on muodostunut lähinnä hansakaupungeista saatujen vaikutteiden alaisena kaupunkioikeuskäytännössä. Lain säännösten perustana oli Hand wahre Hand -periaate lunastusoikeuden sekä vilpittömän mieltä ja saantoperustetta koskevien vaatimusten modifioimana. Lunastusoikeus tuli kysymykseen toisen haltuun vapaaehtoisesti luovutetun esineen (KK 11: 4 ja 12: 4) muttei sen sijaan varastetun tms. tavarahan osalta (RikK 49: 2, nytemmin RVA 11 §). Huomattava on kuitenkin, että sen tulkinnan mukaan, joka Ruotsissa on päässyt vallitsevaksi, vilpittömän mielen suoja lunastusmenettelyn rajoittamana koskee myös varastettua tms. tavaraa. Suomen oikeuden kanta, joka näin ollen osittain poikkeaa myös Ruotsissa omaksutusta käsityskannasta, on yleiseurooppalaista tilannetta ajatellen erikoislaatuinen. Lunastusmenettelyä käytetään yleensä, kuten edellä on esitetty, pääasiassa tasoitettaessa varastetun tms. tavarahan omistajan ja sivullisen välistä eturistiriitaa.

⁷ *Anners* m.t. s. 277 ss.

2. LUNASTUSOIKEUDEN JA EKSTINKTION KESKI- NÄISESTÄ SUHTEESTA

Lunastusoikeus ja vilpittömän mielen ekstinktio eivät kuulu elimellisesti yhteen, vaikka ne ovatkin yhtyneet 11: 4 ja 12: 4 säännöksissä. Vaihdataekstinktio tarkoittaa oikean omistajan ja sivullisseuraajan välisen kollision vaihtoehtoista ratkaisua viimeksi mainitun eduksi. Ekstinktion tapahtumisesta huolimatta oikea omistaja voi saada esineen takaisin käyttämällä lunastusoikeuttaan. Viimeksi mainittu näet tarjoaa keinon välittävän ratkaisun aikaansaamiseksi. Seuraavassa tarkastelemme, miten lunastusoikeutta on luonnehdittava ja mikä on sen merkitys puheenalaisen ristiriitatilanteen selvittämisessä.

Kuten edellä (s. 32 s.) olemme esittäneet, on KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisen vilpittömän mielen suojan vaikutusta kuvattu kahdelta eri pohjalta lähtien.⁸ Vanhemman käsitystavan mukaan oikea omistaja säilytti omistusoikeutensa mutta menetti vindikaatio-oikeutensa. Esineen palauttamiseksi hänen oli käytettävä lunastusoikeutta, joka näin ollen esiintyi eräänlaisena taloudelliselta arvoltaan heikentyneenä vindikaatio-oikeutena. Uudemmassa oikeustieteessä on sen sijaan vakiintunut käsitystapa, että vilpittömässä mielessä oleva sivullisseuraaja saa ekstinktiivisen saannon. Jos lähdetään tältä pohjalta, kuten epäilemättä on tehtävä, niin silloin tulee esiin kysymys, miten lunastusoikeutta on luonnehdittava.

Mainittua kysymystä tarkastelemme KK 11: 4 tarkoittaman tilanteen pohjalta. Lainansaajan myytyä toisen omistaman esineen sivulliselle voi viimeksi mainittu nojautua saantoperusteeseen, joka kuitenkin on kompetenssivirheen takia tehoton oikeaan omistajaan nähden. Näin muodostuvan kollisiotilanteen aikana oikealla omistajalla on moite-oikeus, jota käyttämällä hän voi saada sivullisseuraajan saannon ku-

⁸ Ks. *Martin Fehr*, Två spörsmål ur Svensk civilrätt, Uppsala 1913, s. 38; *Grönfors SvJT* 1948 s. 643 ss.

motuksi. Kollisiotilanne saattaa ratketa myös sivullisseuraajan hyväksi, jolloin oikean omistajan oikeusasema (moiteoikeus) kumoutuu. Tällöin tapahtuu ekstinktio etenevässä sivullissuhteessa. Kollision ratkeaminen ekstinktiovaihtoehdon mukaan riippuu vilpittömyydestä ja hallintaa koskevien edellytysten täyttymisestä. Jos nämä edellytykset täyttyvät, niin silloin tilanne muuttuu mainitussa sivullissuhteessa siten, että seuraajan saanto käy oikeaan omistajaan nähden tehokkaaksi ikään kuin jos kompetenssivirhettä ei olisi ollutkaan. Oikea omistaja on menettänyt moiteoikeutensa, mutta hänen käytettävissään on lunastusoikeus, jonka avulla hän voi palauttaa esineen omistukseensa maksamalla määrätyn lunastussumman. Elleivät vilpittömyydestä ja hallintaa koskevat ekstinktion edellytykset täyty, ei oikean omistajan tarvitse ryhtyä lunastusmenettelyyn. Tämä tulee ajankohtaiseksi vasta ekstinktion tapahduttua, ts. kun edellä kuvattu kompetenssivirheestä johtunut kollisiotilanne on ratkennut. Mutta myös sinä aikana, jona kysymys lunastusoikeuden käyttämisestä on avoinna, vallitsee oikean omistajan ja sivullisseuraajan välillä kollisiotila: oikean omistajan lunastusoikeutta vastassa on luovutuksensaajan saantoon, joka on pätevöitynyt ekstinktion johdosta, perustuva omistusoikeus.

Tällä tavalla KK 11: 4 tarkoittamassa tapauksessa voi syntyä kaksi perättäistä kollisiotilannetta. Ensimmäisessä vaiheessa syntyvän kollision muodostumisen syynä on kompetenssivirhe seuraajan saannossa ja sen aikana on oikean omistajan käytettävissä moiteoikeus seuraajan saannon kumoamiseksi. Toisessa vaiheessa oikean omistajan käytettävissä on legaalinen lunastusoikeus, jonka käyttö ei tähtää seuraajan saannon kumoamiseen vaan omistusoikeuden saamiseen seuraajalta takaisin lunastusta vastaan.⁹ Lunastusoikeuden käyttäminen ei koske seuraajan saannon pätevyyttä vaan tarkoittaa pätevästi syntyneen omistusoikeuden johtamista takaisin seuraajalta ja palauttamista oikealle omistajalle. Sekä moiteoikeus että lunastusoikeus¹⁰ ovat sekundäärisiä (muuntamis-)oikeuksia, joissa oikeutetun oikeudellinen valta ilmenee kelpuutuksena normijärjestelmän muuntelemiseen.¹¹ Kumpikin on pidettävä erillään omistajan hallintakanteesta

⁹ Vrt. *Vinding Kruse, Retslæren I* s. 414 s. Hän tosin puhuu taloudellisen arvon mukaista lunastusta vastaan tapahtuvasta vindikaatiosta, mutta samalla hän huomauttaa, että ei ole kysymys omistajan oikeudenkäytöstä vaan pakkolunastusta muistuttavasta oikeuskeinosta.

¹⁰ Vrt. *Caselius* teoksessa *Wrede—Caselius* s. 559 ss.

¹¹ Ks. tarkemmin LM 1952 s. 510 ss. ja LM 1953 s. 983.

eli vindikaatiokanteesta varsinaisessa merkityksessä (ks. edellä s. 39). Viimeksi mainitulla kanteella omistaja voi saada staattista eli varsinaista oikeussuojaa sellaista sivullista vastaan, joka voimatta nojautua saanto-perusteeseen pitää hallussaan esinettä. Moiteoikeus ja lunastusoikeus sitä vastoin ovat sen käytettävissä olevia keinoja, joka on ollut omistaja ja joka voi näiden avulla uudelleen päästä omistajaksi. Moiteoikeuden osalta tämä tapahtuu sen kautta, että seuraajan saanto julistetaan tehottomaksi, ja lunastusoikeuden osalta siten, että omistusoikeus palautetaan lunastusta vastaan takaisin entiselle omistajalle.

Sitten kun olemme erotelleet esiintulevat kaksi erilaista kollisiotilannetta ja tarkastelleet molempien osapuolten oikeusasemia, voimme havaita sen selitystavan puutteellisuudet, jonka mukaan oikea omistaja pysyi omistajana KK 11:4 mukaisten edellytysten täyttymisestä huolimatta ja jonka mukaisesti hänelle lain mukaan kuuluva lunastusoikeus oli eräänlainen taloudelliselta sisällöltään heikentynyt vindikaatio-oikeus. Tällainen selitystapa on ollut seuraus pyrkimyksestä selittää kotimaisen oikeuskehityksen luoma säännöstö roomalaisoikeudellisen ajattelutavan mukaisesti. Lähdetessä siinä edellä (1 §) esitetyn mukaan virheellisestä käsityksestä, että vanhemmassa oikeudessamme omistajalla oli periaatteessa rajaton vindikaatio-oikeus myös toisen haltuun vapaaehtoisesti luovuttamansa esineen osalta, katsottiin, että entinen omistaja myös KK 11:4 tarkoittamassa tapauksessa oli todellinen omistaja, jolla oli vindikaatio-oikeus myös vilpittömässä mielessä olevaa sivullishaltijaa vastaan ja joka oli sen perusteella oikeutettu palauttamaan esineen, joskin hänen oikeuttaan rajoitti sivullisseuraajan oikeus lunastussumman saamiseen.

Omistajan eri suojamuotojen erottelun pohjalta olemme edellä (3 §:ssä) esittäneet, että ajatus omistajan periaatteessa rajattomasta vindikaatio-oikeudesta on paikallaan, jos vindikaatiolla tarkoitetaan pelkästään omistajan hallintakannetta, joka on staattisen oikeussuojan keino. Vindikaatio tässä mielessä tosin voi tulla esille kosketeltujen kollisiotilanteiden yhteydessä sikäli, että varsinaisessa saannonmoitekanteessa hallinnanpalautusvaatimus kombinoituu saannon tehottomaksi julistamista koskevan vaatimuksen kanssa, mutta sillä on epäolennainen merkitys ajateltaessa kollisionratkaisuprobleemia, josta vilpittömän mielen suojan osalta juuri on kysymys. Jos vindikaatiokäsitettä käytetään täsmällisesti pelkästään omistajan hallintakanteen merkityksessä, niin silloin vilpittömän mielen ekstinktiota ei voida pitää vindikaatio-oikeuden rajoituksena eikä oikean

omistajan oikeutta saada esine palautetuksi lunastusta vastaan ilmauksena omistajan periaatteessa rajattomasta vindikaatio-oikeudesta. Ajatus omistajan periaatteessa rajattomasta oikeussuojasta (vindikaatio-oikeudesta) ei näet kuulu kollisioprobleemin ja dynaamisen suojan piiriin vaan koskee omistajan varsinaista eli staattista suojaa, ts. suojaa omistajan käyttövapauden riistämistä ja häiritsemistä vastaan.

Edellä suoritetun erittelyn perusteella havaitsemme toisaalta, että KK 11: 4 ja 12: 4 mukainen ekstinktio itse asiassa ei merkitse omistajan periaatteessa rajattoman vindikaatio-oikeuden poikkeusluonteista rajoitusta ja että lunastusoikeutta ei ole käsitettävä eräänlaiseksi heikentyneeksi vindikaatio-oikeudeksi. Samalla havaitsemme, että kysymys vilpittömän mielen ekstinktiosäädöksen ja kysymys lunastusoikeuden sallittavuudesta eivät kuulu erottamattomasti yhteen. Molemmat ratkeavat itsenäisesti. Tämä merkitsee, että mainittujen lainkohtien ilmaisema »periaate» käsittää itse asiassa kaksi eri sääntöä, nimittäin ekstinktiosäädöksen ja lunastusoikeussäädöksen. Tämä oikeusteoreettisen erittelyn ja oikeushistoriallisten havaintojen perusteella tehdyn toteamuksen merkitys ei ole aivan vähäinen. Se näet avaa mahdollisuuden itsenäisesti harkita kysymystä lunastusoikeuden sallittavuudesta sovellettaessa KK 11: 4 ja 12: 4 ilmaisemaa ekstinktiosäädöksiä.

3. LUNASTUSSUMMAN SUURUUDEN MÄÄRÄÄMINEN

Lunastusoikeuden käyttö rajoittuu KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten piiriin (ks. myös AL 58 §). Näpistämisen, varkauden, ryöstön tai kiristämisen kautta menetetyn esineen osalta vilpittömässä mielessä oleva tertius joutuu väistymään saamatta edes lunastusta (RVA 11 §, vrt. VKL 14 § ja OYL 32 a §). Kuten olemme edellä havainneet, lunastussäännöstöä on käytetty etupäässä varastetun tms. tavaran osalta sovittavan ratkaisun saamiseksi oikean omistajan ja sivullisseuraajan välisessä eturistiriidassa. Kun varastettu tavara yleensä myydään käypää alemmasta hinnasta, voidaan olettaa päästävän normaalitapauksissa kompromissiratkaisuun määräämällä lunastussumma ostajan maksaman hinnan suuruiseksi. Tällöin sivullisseuraaja saa korvauksen maksamastaan hinnasta samalla kun oikea omistaja saa esineen takaisin tarvitsematta maksaa täyttä arvoa vastaavaa lunastusta.¹² Eturistiriidan sovittavan ratkaisun tavoittelu epäilemättä on päämääränä silloinkin, kun lunastusoikeuden käyttö tulee kysymykseen vain sellaisen esineen osalta, jonka omistaja on vapaaehtoisesti luovuttanut toisen haltuun. Mutta tällöin ei voida lunastussumman suuruutta määrättäessä olettaa, että tertius saa esineen käypää alemmasta hinnasta. Sen määräämisen on tapahduttava muilla perusteilla.

Koska on kysymys kahden henkilön välisen ristiriidan ratkaisemisesta, on kiinnitettävä huomiota molempien intresseihin. Oikean omistajan kannalta katsottuna on kysymys siitä, saako hän esineensä takaisin sen vaihtoarvoa alemmasta lunastushinnasta vai onko hänen maksettava esineen täyttä taloudellista arvoa vastaava lunastus. Viimeksi mainitussa tapauksessa lunastusoikeuden merkitys oikean omistajan kannalta katsottuna riippuu siitä, onko esineellä hänen kannaltaan katsottuna affektiarvoa tai muuta individuaalista arvoa, jota ei huomioida

¹² Tässä tarkoituksessa on lunastushintana käytetty joskus myös puolta esineen arvoa. Ks. *Anners m.t. s. 207 ss. ja 269.*

vaihtoarvoa määrättäessä. Jos taas oikea omistaja saa esineen käypää alemmasta hinnasta, niin silloin lunastusmenettely johtaa taloudellisen rasituksen jakautumiseen osapuolten kesken. Sivullisseuraajan kannalta ei esineellä normaalisesti ole affektiarvoa tai muuta individuuaalista arvoa, joten tämän kannalta katsoen säännöllisesti on kysymys puhtaasta taloudellisesta intressistä. Lunastussumman määrittelyssä voidaan lähteä joko siitä, että korvataan sivullisseuraajan kustannukset, tai siitä, että hänet oikeutetaan esineen vaihtoarvoa vastaavaan lunastukseen, jolloin hänen taloudellinen intressinsä tulee täysin tyydytetyksi.

Sen perusteella, hyvitetäänkö lunastuksella sivullisseuraajan suorittamat kustannukset vai korvataanko hänelle esineen täysi vaihtoarvo, on puhuttu *korvaus-* ja *arvoperiaatteesta*.¹³ Korvausperiaatteen soveltaminen johtaa yleensä oikealle omistajalle edullisempaan tulokseen. Sitä käytetään silloin, kun tahdotaan panna pääpaino oikean omistajan eduille ja taloudellisille näkökohdille. Jos sen sijaan pannaan pääpaino sivullisseuraajan eduille, niin silloin päädytään arvon mukaiseen määrittämiseen. Nämä periaatteet johtavat erilaiseen käytännölliseen tulokseen lähinnä silloin, kun esine on luovutettu joko vastikkeettomasti tai käypää arvoa alemmasta hinnasta. Kaupan osalta voidaan lähteä siitä, että esineen hinta säännöllisesti vastaa esineen vaihtoarvoa, ellei ole kysymys varastetusta tai muutoin rikollisella tavalla saadusta esineestä, jollainen usein myydään alihinnalla. Silloin kun lunastusta käytetään varastetun tms. tavaran osalta, voidaan kauppahinnan mukaan määräytyvää lunastusta pitää ilmauksena korvausperiaatteen soveltamisesta. Mutta muulloin kauppahinnan asettaminen lunastuksen määrittämisen perustaksi saattaa perustua arvonäkökohtaan. Esineestä maksettua hintaa voidaan näet normaalisesti pitää osoituksena sen vaihtoarvosta. Kauppahintaa on yleensä käytetty määrittämisperusteena myös vanhassa Ruotsi-Suomen oikeudessa, jonka mukaan lunastus periaatteellisesti tuli kysymykseen omistajan toisen haltuun vapaaehtoisesti luovutetun esineen osalta. Tämän perusteella ei kuitenkaan voida ilman muuta päätellä, että on noudatettava korvausperiaatetta,¹⁴ sillä silloinkin kun lähdetään arvon mukaisen määrittelyn pohjalta, voidaan kauppahintaa käyttää mittapuuna. Kun on kysymys muusta kuin varaste-

¹³ Mainituista periaatteista ja niiden esiintymisestä vanhemmassa oikeudessa ks. *Annars* m.t. s. 268 ss.

¹⁴ Vrt. *Annars* (m.t. s. 267 s., 305 s. ja 358 s.), joka perustelee käsitystään korvausperiaatteen noudattamisesta pääasiassa sillä, että oikeuskäytännössä on lunastus määrätty kauppahinnan suuruiseksi.

tusta tms. tavarasta, tarjoaa kauppahinta normaalisesti sopivan määrittämisperusteen.

Mainittujen periaatteiden välinen eroavaisuus käy selvimmän ilmi lahjan, ts. vastikkeettoman luovutuksen ollessa kysymyksessä. Valitsevan mielipiteen mukaan on vilpittömässä mielessä oleva lahjansaaja oikeutettu saamaan täyden vaihtoarvon mukaisen lunastuksen.¹⁵ Toisen eli korvausperiaatteen pohjalta lähtevän mielipiteen mukaan lahjansaaja saa lunastuksena ainoastaan korvauksen lahjan vastaanottamisesta aiheutuneista kustannuksista.¹⁶ Tämä kanta käytännössä riistäisi lahjansaajalta vilpittömän mielen suojan miltei kokonaan, sillä mainitunlaiset kustannukset ovat vähäisiä, mikäli niitä ylipäänsä voidaan näyttää. Lähtien siitä, että KK 11: 4, jossa lahja nimenomaan rinnastetaan kauppaan, pohjautuu Hand wahre Hand -periaatteeseen, minkä mukaan tertius oli suojattu saantotavasta riippumatta, tuskin voidaan olettaa, että lainsäätäjä olisi tarkoittanut lahjansaajalle korvattavaksi vain lahjan vastaanottamisesta ehkä aiheutuneet kustannukset. Tämä olisi merkinnyt asiallisesti lahjansaajan vilpittömän mielen suojan merkityksettömäksi tekemistä. Vaikka mainittuun lainkohtaan perustuvaa suojaa on aikaisemmin pidetty poikkeuksena omistajan periaatteessa rajattomasta vindikaatio-oikeudesta ja sen perusteella pyritty sitä eri tavoin rajoittamaan, ei kuitenkaan ole lahjansaajalta tahdottu kieltää oikeutta vaihtoarvon mukaiseen lunastukseen. Myöhemmässä lainsäädännössä on tosin eräissä tapauksissa lahjansaaja jätetty vilpittömän mielen suojan ulkopuolelle (AL 58 §, PatL 69₂ § ja ML 6 §), mutta tällöin on nimenomaan lausuttu, ettei mainitunlainen suoja koske vastikkeetonta luovutusta.

Vastikkeellisten luovutusten osalta eri määrittämisperusteet johtavat erilaiseen tulokseen lähinnä silloin, kun suoritettu vastike — joko kauppahinta tai vaihdossa annettu esine — on luovutetun esineen vaihtoarvoa pienempi, kuten edellä on mainittu. Jos kaupassa maksetaan täysi hinta, niin silloin lunastus määräytyy tämän mukaan sikäli kuin oikean omistajan yleensä kannattaa ryhtyä lunastusmenettelyyn. Jos taas esine on myyty alihinnalla, niin silloin korvausperiaatteen noudat-

¹⁵ *Wrede—Caselius m.t. s. 292 aliv. 1; Hasselrot, Vindikationsrätt s. 56 s.; Benc-kert II s. 289; Undén I s. 224; Grönfors SvJT 1948 s. 641.*

¹⁶ *Hakulinen, Perusteettoman edun palautus, Helsinki 1931, s. 332 ja LM 1939 s. 341 ss. Vrt. myös Hernberg, Yleissiviilioikeus, Helsinki 1927, s. 314 ja DL 1922 s. 368.*

taminen tarjoaisi oikealle omistajalle taloudellisen edun arvoperiaatteen verrattuna ja johtaisi lunastusoikeuden yleisempään käyttöön. Kun vallitsevan kannan mukaan lahjoitustapauksessa lunastus määräytyy vaihtoarvon mukaan, niin olisi johdonmukaista, että samaa määrittämisperustetta käytettäisiin myös silloin, kun esine on myyty ali-hinnalla. Lahjansaajalle ei voitane antaa suurempaa lunastusta kuin sille, joka on suorittanut vähäisen vastikkeen. Kirjallisuudessa on kuitenkin yleisesti lähdetty siitä, että lunastus määräytyy lunastukseen oikeutetun maksaman kauppahinnan mukaan.¹⁷ Tämä sääntö on sopusoinnussa korvausperiaatteen kanssa, mutta se ei ilman muuta sulje pois mahdollisuutta, että arvonäkökohta on ollut määräävässä asemassa, sillä myös arvoperiaatteen mukaan voidaan kauppahintaa pitää määrittämisperusteena silloin, kun hinta on osoituksena esineen vaihtoarvosta. Jos kauppahintaa käytetään korvausajatuksen pohjalta lähtien perustana myös muissa tapauksissa, niin se ei ole sopusoinnussa lahjan osalta yleisesti käytetyn määrittämistavan kanssa. Tarkoitettua ristiriidan välttämiseksi onkin esitetty myös se mielipide, että luovutuksensaaja saisi kaikissa tapauksissa, myös kaupan ollessa kysymyksessä, vaihtoarvon mukaisen lunastuksen.¹⁸

Vaihdon ollessa kysymyksessä on suoritettava arvon määrittäminen, käytettiinpä perustana kumpaa näkökohtaa hyvänsä. Jos lunastussumma määrätään sen esineen arvon mukaan, jonka takaisin lunastamisesta on kysymys, niin silloin on kysymyksessä arvoperiaatteen sovellutus. Jos taas perustaksi otetaan vastikkeena annetun esineen arvo, niin silloin on tarkoituksena ekstingventin suorittamien kustannusten suuruuden määrääminen ja sen mukaisesti korvausperiaatteen soveltaminen. Yleisempi näyttää olevan se mielipide, että lunastussumman perustaksi on otettava lunastusmenettelyn kohteena olevan esineen vaihtoarvo.¹⁹ Tämä arvoperiaatteen mukainen kanta on sopusoinnussa sen kanssa, että lahjansaajalle yleisesti myönnetään vaihtoarvon mukainen lunastus. Toinen mielipide, jonka mukaan vaihdossa vastikkeena annetun esineen arvo on määräävä,²⁰ on sensijaan paremmin sopusoin-

¹⁷ *Tengwall* s. 55; *Benckert II* s. 290; *Hasselrot m.t.* s. 56 ss.; *Wrede—Caselius* s. 292; *Hakulinen m.t.* s. 332; *Hernberg m.t.* s. 314; *Grönfors SvJT* 1948 s. 642.

¹⁸ *Almén II* s. 245 aliv. 54. Vrt. myös *Björling m.t.* s. 43 s., 127, 147, 159 ja 171 s.

¹⁹ *Almén m.t.* s. 245 aliv. 54; *Björling m.t.* s. 171 s. verr. s. 127; *Wrede* s. 243. *Ks. Winrothin* esitystä oikeuskäytännöstä m.t. s. 52.

²⁰ *Hasselrot m.t.* s. 59 s.; *Benckert II* s. 290; *Hakulinen m.t.* s. 332.

nussa sen käsityskannan kanssa, että kauppahinta määrää lunastuksen suuruuden.²¹

Maksettua kauppahintaa voidaan käyttää lunastuksen määrittämisperusteena joko sen vuoksi, että hinta on osoituksena esineen vaihtoarvosta, tai sen takia, että lunastusta suorittamalla pyritään hyvittämään lunastuksen saantiin oikeutetun suorittamat kustannukset. Koska kauppahinnan mukainen määrittäminen tällä tavoin voi perustua sekä arvo- että korvausnäkökohtaan, ei ratkaisua, jossa lunastus on asetettu kauppahinnan suuruiseksi, voida aina pitää ilmauksena korvausperiaatteen omaksumisesta, kuten edellä on jo mainittu. Tämä on otettava huomioon tarkasteltaessa oikeuskäytäntöä. Sen vuoksi on kiinnitettävä erityistä huomiota sellaisiin tapauksiin, joissa suoritettu hinta on selvästi vaihtoarvoa alempi. Selvän esimerkin tarjoaa *KoO 1948 II 327* (ään.), jossa kosketellussa tapauksessa esineen vaihtoarvo oli noussut väliin tulleen inflaation johdosta ainakin kaksinkertaiseksi kauppahintaan verrattuna.

Tässä tapauksessa kantajana ollut yhtiö oli 31. 8. 1944 vuokrannut eräälle henkilölle vuokrasopimuksessa 47.000 mk arvoiseksi arvioidun pianon, jonka tuo henkilö oli luvattomasti myynyt. Eri välikäsien kautta piano oli sitten joutunut eräälle piano- ja urkuharmooniliikkeen omistajalle, jolta vastaaja oli sen marraskuussa 1944 ostanut 58.000 mk hinnasta. Yhtiö vaati 23. 8. 1946 vireille pannussa jutussa vastaajan velvoittamista luovuttamaan pianon 58.000 mk lunastushinnasta. Kanteesta kuultuna vastaaja vaati, että koska hän oli ostanut pianon vilpittömässä mielessä, lunastushinnaksi määrättäisiin pianon käypä arvo 200.000 mk.

Kaikki oikeusasteet katsoivat, että yhtiöllä oli oikeus lunastaa piano takaisin ja että lunastushintana oli pidettävä vastaajan siitä maksamaa kauppahintaa 58.000 mk.

KoO:n eri mieltä ollut jäsen (Kalliala) katsoi, että yhtiöllä oli oikeus lunastaa piano täydestä arvosta, jonka hän harkitsi 140.000 mk suuruiseksi.

Esitetyssä tapauksessa tuomioistuimet ovat selvästi omaksuneet korvausperiaatteen mukaisen lunastussumman määrittämistavan, sillä ostohintaa ei tässä tapauksessa voida pitää osoituksena esineen arvosta lunastusmenettelyn tapahtuessa. Asettamalla lunastussumma maksetun kauppahinnan suuruiseksi korvataan ne kustannukset, jotka ekstingventille ovat ostosta aiheutuneet, mutta tämän kannettavaksi jää inflaatiosta aiheutuva tappio. Ostonsäntö ja lunastuskanteen vireille panon välisenä lähes kahden vuoden pituisena väliaikana pianon arvo on noussut

²¹ Panttauksen osalta on lunastussummana se määrä, mistä pantti on vastuussa (*Hasselrot* m.t. s. 61; *Grönfors SvJT* 1948 s. 643). Tämän ohella on panttinesineen arvo määräävä siinä suhteessa, ettei lunastussumma voi nousta sitä suuremmaksi (*Hakulinen* m.t. s. 332; vrt. *Wrede-Caselius* s. 292).

enemmän kuin kaksinkertaiseksi. Kun on käytetty mainittua määrittelyperustetta, on tästä ollut seurauksena, että oikea omistaja saa esineen takaisin tarvitsematta maksaa edes puolta sen silloisesta käyvästä arvosta.

Voidaan asettaa kysymyksenalaiseksi, johtaako korvausnäkökohtaan perustuva lunastushinnan määrittäminen tällaisessa tapauksessa tyydyttävään tulokseen. Koska lunastusmenettelyyn ryhtyminen on oikean omistajan asiana, on katsottava, että tämä on ensi sijassa vastuussa mahdollisen viivyttelyn aiheuttamasta tappiosta. Korvausperiaatteen soveltaminen kuitenkin johtaa tässä tapauksessa siihen, että oikea omistaja saa viivytteystä etua. Nyt ei ole kysymys siitä, onko esine ehkä myyty alihinnalla, jolloin saattaa olla perusteltua vastaavasti alentaa lunastussummaa, vaan siitä, kenen hyväksi on tuleva inflaatiosta, kysynnän ja tarjonnan välisistä tilapäisistä vaihteluista tms. syystä johtuva arvonnousu. Periaatteessa sen katsotaan kuuluvan omistajalle. Esillä olevassa tilanteessa on omistajana pidettävä vilpittömässä mielessä olevaa sivullishaltijaa. Tämä voi nojautua ekstinktiiviseen saantoon ja torjua paitsi sivullisten myös oikean omistajan yritykset puuttua esiineseen. Viimeksi mainittu on oikeudellisesti katsoen entinen omistaja, joka lunastusoikeuttaan käyttämällä saattaa uudelleen päästä omistajaksi ja sen kautta osalliseksi mainitunlaisesta arvonnoususta. Tämä dogmaattinen näkökohta, jolle kuitenkin ei voida antaa määräävää merkitystä, puhuu sen puolesta, että väliaikana tapahtuneen arvonnousun olisi tultava sivullisseuraajan hyväksi. Lunastussumman määrääminen kauppahinnan suuruiseksi siirtäisi kuitenkin mainitun edun toiselle osapuolelle. Määrittämällä lunastussumma lunastusmenettelyn vireillepanohetken vaihtoarvon mukaiseksi sensijaan päästäisiin siihen, että väliaikana tapahtunut arvonnousu tulisi silloisen omistajan, ts. vilpittömässä mielessä olevan haltijan hyväksi. Näyttää siltä, että vaihtoarvon mukainen lunastussumman määrittäminen, jota eri mieltä oleva KoO:n jäsen on käyttänyt, olisi paremmin perusteltavissa.

Kauppahintaa on käytetty lunastuksen määrittämisperusteena muissakin tapauksissa. Tästä on esimerkkinä ratkaisussa KoO 1930 I 56 käytetty sanonta: »oikeus... saada... takaisin maksamansa kauppahinta.»²² Siitä ei kuitenkaan aina voida päätellä, että korvausnäkökohta on ollut määräävä. Tämä koskee erityisesti ratkaisua KoO 1948 II 101 (ään.), jossa on kysymys lunastamisesta vilpittömässä mielessä olevalta

²² Ks. myös KoO 1928 II 63 (plenum, ään.) ja 1933 II 150.

lahjansaajalta. Ratkaisun perustana ollut tapahtumain kulku oli seuraava:

A oli myynyt 40.000 mk hinnasta B:lle erään (Axel Gallén-Kallelan) taide-maalauksen, jonka B sittemmin oli lahjoittanut hänen nimeään kantavalle taide-säätiölle C:lle. Oikea omistaja X vaati C:n velvoittamista 40.000 mk lunastusta vastaan luovuttamaan maalauksen hänelle. Väitettä toisaalta B:n ja toisaalta C:n vilpittömästä mielestä ei jutussa kiistetty.

Kun A ei ollut oikeutettu ilman X:n suostumusta luovuttamaan maalausta B:lle, KO, ottaen huomioon, että C oli toiminut vilpittömässä mielessä, velvoitti C:n 40.000 mk lunastusta vastaan luovuttamaan maalauksen X:lle. HO: ei muutosta. KoO (ään.): ei muutosta.

KoO:n eri mieltä ollut jäsen (Nybergh) katsoi, että C, joka lahjoituksen kautta on saanut omistukseensa puheena olevan maalauksen, on oikeutettu saamaan siitä lunastuksen sen todellisen arvon mukaan, mikä ilmeisesti on korkeampi kuin se 40.000 mk kauppahinta, jonka B ostaessaan maalauksen oli siitä maksanut, ja velvoitti C:n luovuttamaan maalauksen X:lle sen oikean arvon perusteella laskettavaa lunastushintaa vastaan, jonka määrästä asianomaiset, elleivät muuten voi siitä sopia, saavat erikseen riidellä.

KoO:n eri mieltä olevan jäsenen kannanotto, joka on ilmaus johdonmukaisesta arvoperiaatteen soveltamisesta, vastaa kirjallisuudessa vallalla olevaa käsityskantaa, minkä mukaan lahjansaaaja saa täyden arvon mukaisen lunastuksen. Tuomioistuinten kannanoton perusteella on vaikeampi tehdä johtopäätöksiä, sillä sen mukaan ekstingventti (C) saa saantomiehenä (B) maksaman kauppahinnan mukaisen lunastuksen. Se seikka, että perusteluissa sanotaan lahjansaaajan (C) olleen vilpittömässä mielessä mainitsematta mitään tämän saantomiehen (B) vilpittömästä mielestä — mitä koskevaa väitettä ei muuten ollut kiistetty —, sulkee pois sellaisen selityksen, että ekstinktio tapahtui ja lunastusoikeus syntyi jo esineen ollessa saantomiehen kädessä. Lähtien siitä, että ekstinktio tapahtui vasta esineen tultua lahjansaaajan (C) käteen, saantomiehen maksaman hinnan asettamista lunastuksen määrittämisen perustaksi on vaikeata perustella muuten kuin siten, että tämän on katsottu vastaavan esineen arvoa. Jos näin oli asianlaita, niin silloin ratkaisu on sopusoinnussa arvoperiaatteen kanssa. Näyttää kuitenkin ilmeiseltä, ettei 40.000 mk kauppahinnan voitu katsoa vastaavan taulun arvoa lunastusmenettelyn vireillepanohetkellä. Mahdollisesti on asiaan vaikuttanut se seikka, että kantaja tarjosi mainitunsuuruista lunastusta ja ettei vastaaja (C), joka jutun asiakirjojen mukaan vastusti kannetta kiistämällä kantajan oman saannon pätevyys, lausunut mitään siitä, oliko tarjottu lunastussumma ehkä liian alhainen, vaikka olikin muussa tarkoituksessa viitannut tapahtuneeseen inflaatioon.

Huolimatta siitä, että oikeuskäytännössämme on havaittavissa pyrkimystä käyttää kauppahintaa lunastuksen määrittämisperusteena, ei silti voida sanoa korvausperiaatteen väkiintuneen. Viimeksi kosketeltua ratkaisua ei voitane pitää ilmauksena mainitun periaatteen mukaisesta menettelystä. Sitäpaitsi on huomattava, että kummassakin edellä selostetussa tapauksessa KoO:n eri mieltä oleva jäsen on lähtenyt vaihtoarvon mukaisen määrittämisen pohjalta. Myöskään Ruotsissa ei ole muodostunut tässä suhteessa selvää ja johdonmukaista praksista. Ratkaisut näyttävät siellä käyvän yhteen pikemmin arvo- kuin korvausperiaatteen kanssa.²³

Suorittamamme tarkastelun perusteella voimme havaita lunastussumman määrittämisessä melkoista epäjohdonmukaisuutta sekä tieteisopissa että oikeuskäytännössä. Kaupan osalta on pyritty noudattamaan korvausperiaatetta, mutta lahjan ja osaksi myös vaihdon kohdalla on siirrytty arvoperiaatteen kannalle, mistä on aiheutunut ristiriitaisuutta. Korvausperiaatteen johdonmukainen läpivieminen näyttää johtavan lahjan osalta epätydyttävään tulokseen. Arvoperiaate näyttäisi olevan johdonmukaisesti läpivietävissä niin hyvin vastikkeellisten kuin vastikkeettomienkin luovutustointen osalta. Mutta toisaalta on huomattava, että käytännölliset näkökohdat puoltavat kauppahinnan perusteella tapahtuvaa lunastussumman määrittelyä. Onko mahdollista, että arvoperiaatteesta luopumatta voidaan edelleen pitää kiinni säännöstä, jonka mukaan kauppahinta määrää lunastuksen suuruuden? Tähän voidaan vastata tietyin varauksin myöntävästi, sillä esineestä maksettua hintaa voidaan normaalisesti pitää osoituksena sen vaihtoarvosta, ellei ole kysymys varastetusta tms. tavarasta. Kauppahinnan käyttäminen määrittämisperusteena edellyttää poikkeamista arvoperiaatteesta ainoastaan silloin, kun esine on myyty alihinnalla tai kun hinta muusta syystä ei vastaa esineen vaihtoarvoa lunastusmenettelyn alkaessa. Tällaisten tapausten osalta ei pitäisi olla estettä sille, että lunastussumma määrätään vaihtoarvon mukaan, mikäli arvon mukaista määrittämistä katsotaan voitavan käyttää lahjoitustapauksessa.

Esitetyn valossa näyttää siltä, että arvoperiaate tarjoaa luontevan perusteen lunastussumman määrittämiselle. Käytännöllisten näkökohtien vaatimuksesta on tätä periaatetta kuitenkin syytä modifioida siten, että lunastussumma voidaan määrätä kauppahinnan suuruiseksi aina,

²³ NJA 1894 s. 396 ja 1913 B 341. Vrt. 1932 s. 107. Ks. myös NJA 1876 B 354. Ks. *Undén* I s. 224; *Winroth*, *Strödda uppsatser* II s. 52; *Grönfors SvJT* 1948 s. 639.

kun hinta ei ilmeisesti poikkea esineen vaihtoarvosta. Jos esineestä maksettu kauppahinta on esitetyn selityksen valossa ilmeisesti vaihtoarvoa alempi, on lunastus määrättävä viimeksi mainitun mukaisesti. Käytännölliset näkökohdat, joihin on usein viitattu korvausajatuksen tueksi, eivät sinänsä edellytä arvoperiaatteen hylkäämistä, mutta ne voivat antaa aihetta modifioida sitä. Lisäksi lienee syytä modifioida arvoperiaatetta myös siten, että maksettu hinta määrää lunastuksen myös silloin, kun esine on myyty alihintaan sellaisissa olosuhteissa, että ostajan päälle lankeaa vilpillisen menettelyn varjo, vaikka tämän ei voida näyttää olleen vilpillisessä mielessä.²⁴ Tämä varaus näyttää olevan tarpeellinen ennen kaikkea sellaisia tapauksia silmällä pitäen, joissa esine on joutunut pois omistajalta rikollisella — mutta RVA 11 §:n sovellutusalan ulkopuolelle jäävällä — tavalla. Mainitun varauksen perustana on sama näkökohta, joka on esim. Ranskan ja Sveitsin oikeudessa johtanut siihen, että varastettu tms. esine saadaan lunastaa siitä maksetun — oletettavasti käypää alemman — hinnan mukaista vastiketta vastaan.

Mainituin tavoin modifioitu arvoperiaate²⁵ näyttää olevan johdonmukaisesti läpivietävissä ja se tyydyttäneen myös käytännöllisten näkökohtien asettamat vaatimukset. Tätä tietä voidaan poistaa se ristiriita, mihin vallitsevan käsityskannan mukaan joudutaan sovellettaessa lahjan ja kaupan osalta eri määrittämisperusteita. Arvoperiaatteen noudattamista on vastustettu viittaamalla siihen, että se vähentää lunastusoikeuden merkitystä oikean omistajan kannalta katsottuna. Tähän voidaan huomauttaa, etteivät kehityshistorialliset näkökohdat edellä esitetyn valossa edellytä oikeata omistajaa suosivaa tulkintaa. Uudemman kehityksen tendenssi puhuu vilpittömän mielen suojan tehostamisen ja lunastusoikeuden merkityksen rajoittamisen puolesta.²⁶ Lunastusoi-

²⁴ Vrt. *Wrede—Caselius* s. 292 aliv. 1.

²⁵ Tämä käy yhteen sen kanssa, mitä *Björling* (s. 171 s. verr. s. 127) on esittänyt lausueessaan, että lunastus määräytyy esineen arvon mukaan, mutta jos sivullinen on saanut esineen ostamalla, voidaan lunastus asettaa myös kauppahinnan suuruiseksi. Myös *Wrede* (s. 243 s.) näyttää lähtevän arvoperiaatteen pohjalta esittäessään ensin yleisessä muodossa, että sivullinen saa esineen arvon mukaisen lunastuksen, ja sen jälkeen lausueessaan, että lunastuksen suuruus määräytyy kaupan osalta kauppahinnan ja panttauksen osalta pantin arvon mukaan sekä muissa tapauksissa arvioinnin perusteella. Tämä lienee ymmärrettävä siten, että *Wrede* edellyttää käytettäväksi kauppahintaa määrittelyn perustana sikäli kuin se on osoituksena esineen arvosta. Samoin teoksessa *Wrede—Caselius* s. 291 s.

²⁶ *Undén* I s. 223; *Nial*, Om aktiebrev s. 125. Ks. myös *Eberstein SvJT* 1918 s. 334.

keussäännöstömme on yleiseurooppalaista tilannetta silmällä pitäen poikkeuksellinen. Viimeaikaisessa lainsäädännössä on selvänä pyrkimyksenä suojata vilpittöntä mieltä välittömästi ja entistä tehokkaammin (esim. OikTL ja VKL). Näissä olosuhteissa näyttää lunastusoikeuden merkityksen rajoittaminen olevan perusteltua. Korvausperiaatteen johdonmukainen soveltaminen esim. lahjan osalta johtaisi lunastusoikeuden merkityksen lisääntymiseen nykyisestään. Kehittynyt vaihdantaelämä edellyttää välitöntä ja täydellistä luottamuksensuojaa, minkä vuoksi lunastusmenettelyllä on nykyaikana vain rajoitettu käyttöala irtaimistovaihdannan piirissä. Yleensä sitä käytetään vain erikoistapauksissa, kuten esim. varastetun tms. tavaran ollessa kysymyksessä. Meillä sillä on normaalia laajempi sovellutusala, mutta sen käyttö voitaneen rajoittaa niihin tapauksiin, joissa esineen affektiarvo tai muu individuaalinen arvo tekee esineen palauttamisen erityisen tarpeelliseksi.²⁷ Jos lunastussumma määrätään arvoperiaatteen mukaisesti, niin silloin lunastusoikeuden merkitys jää oikean omistajan kannalta suhteellisen vähäiseksi. Sen käyttö rajoittuu lähinnä sellaisiin tapauksiin, joissa esineellä on tälle erityistä individuaalista arvoa. Näissä rajoissa sillä voi olla jatkuva oikeutuksensa vilpittömän mielen suojaamisesta aiheutuvien epäkohtien tasoittajana.

Lunastussumman määrittämisperusteen valinnan yhteydessä joudumme vastaamaan myös siihen kysymykseen, onko lunastusoikeuden käyttö aikaan nähden rajoitettu, ja siihen, mille ajankohdalle on annettava ratkaiseva merkitys, jos lunastussumma määritetään vaihtoarvon mukaisesti. Mitä ensiksi mainittuun kysymykseen tulee, on todettava, ettei meillä sen enempää kuin Ruotsissakaan ole lunastusoikeuden käyttöä sidottu määräaikaan.²⁸ Asian luonteesta on kuitenkin katsottu seuraavan, että tuomioistuimien voi asettaa määräajan, jossa lunastuksen on tapahduttava.²⁹ Selvää on myöskin, ettei lunastusoikeuden käyttömahdollisuus ole rajoittamaton. Koska ei ole asetettu määräaikaa ja koska yleistä vanhentumisaikaa koskevien säännösten ei voida katsoa soveltuvan tähän tapaukseen, ei lunastusoikeuden käyttöä voitane rajoittaa

²⁷ Ks. *Vinding Kruse*, *Retslæren* I s. 328 s. ja 414 s.

²⁸ Ranskassa on lunastusoikeuden käyttö sidottu kolmen vuoden määräaikaan. Sveitsissä on vastaava määräaika viisi vuotta. Myös Ruotsissa viime vuosisadalla suoritetuissa lainvalmistelutöissä on käytetty lyhyttä määräaikaa, yhdestä kolmeen vuoteen, mutta nämä eivät ole johtaneet tässä suhteessa lainsäädäntötoimiin. Ks. tarkemmin *Grönfors SvJT* 1948 s. 645 ss.

²⁹ Esim. *NJA* 1894 s. 396.

muuten kuin asettamalla kohtuullisen ajan vaatimus.³⁰ Tämä aika lieene laskettava siitä, kun oikea omistaja sai tiedon vilpittömässä mielessä olevalle sivulliselle tapahtuneesta luovutuksesta. Muulla tavoin lunastusoikeuden käyttöä ei voitane rajoittaa. Eri asia on, jos asetetaan nimenomainen määräaika, jollaista puoltavia lausumia on esitetty.³¹

Sillä seikalla, mikä ajankohta on määräävä lunastussummaa asetettaessa, on merkitystä lähinnä silloin, kun otetaan perustaksi esineen vaihtoarvo. Jos lähdetään korvausajatuksen pohjalta ja lunastussumma määritetään maksetun hinnan suuruiseksi, niin jälkeinpäin tapahtuvat arvonmuutokset eivät vaikuta asiaan. Sivullishaltija on oikeutettu saamaan korvauksen esineeseen panemistaan tarpeellisista ja hyödyllisistä kustannuksista,³² mutta tällä ei ole oikeutta saada hyvitystä väliaikana ehkä tapahtuneesta arvonnoususta. Samoin on asianlaita, jos lunastussumman määrittämisperusteeksi otetaan sen hetken vaihtoarvo, jolloin sivullisseuraajan saanto tapahtuu. Jos taas ratkaiseva merkitys annetaan lunastusvaatimuksen esittämishetkelle, niin vaihtoarvon käyttäminen määrittämisperusteena johtaisi siihen, että väliaikana tapahtuvat arvonnvaihtelut tulevat sivullisseuraajan eikä oikean omistajan eduksi tai tappioksi. Tämä onkin sopusoinnussa sen kanssa, että vallalla olevan käsityskannan mukaan sivullisseuraaja saa KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamien edellytysten täytyessä ekstinktiivisen saannon ja on siis omistaja, vaikka hänen oikeusasemaansa rasittaakin oikean omistajan lunastusoikeus. Vaikka nykyään ei enää myönnetäkään, että ns. vaaranvastuun ja hintariskin siirtyminen välittömästi määräytyy omistusoikeuden siirtymishetken mukaan,³³ muodostaa kuitenkin sääntö, että omistajalle kuuluu esineen arvon alenemisesta johtuva tappio samoin kuin arvonnoususta aiheutuva hyötykin, luonnollisen lähtökohdan. Ottamalla perustaksi esineen vaihtoarvo lunastusvaatimuksen esittämishetkellä päästään siihen, että vilpittömässä mielessä oleva sivullishaltija saa taloudellisessa suhteessa täyden suojan.³⁴ Puhuttaessa arvoperiaatteesta korvausperiaatteen vastakohtana, kuten edellä olemme tehneet, edellytetäänkin, että määräävä merkitys on

³⁰ Wrede—Caselius s. 292; vrt. Grönfors SvJT 1948 s. 646 s.

³¹ Nordling, Förhandlingar vid femte nordiska juristmötet 1884, s. 17 ss.; Grönfors SvJT 1948 s. 647 s.

³² Hasselrot, Vindikationsrätt s. 62.

³³ Ks. Aaltonen, Tavarain virheistä I, Helsinki 1955, s. 215 ss.; Ikkala, Varasto ja sen arvostus, Porvoo 1955, s. 110 ss. ja 135 ss.

lunastusvaatimuksen esittämishetken vaihtoarvolla. Lunastusvaatimus voidaan esittää vapaamuotoisesti.³⁵ Jos lunastusvaatimuksen esittämisen näytetään tapahtuneen, niin voidaan tämän ajankohta ottaa perustaksi. Muussa tapauksessa on ratkaisevana lunastuskanteen vireillepanohetki.³⁶

³⁴ KK 11:4 ja 12:4 säännösten tarkoituksena on yleisen vaihdannan ja liikkeen intressissä suojata vilpittömässä mielessä olevaa sivullista. Asettaessaan lunastusoikeusseuraamuksen lainsäätäjä on evännyt täydellisen suojan, jollaista uudempi lainsäädäntö myöntää laajassa mitassa. Sivullista ei suojata esineen menetykseltä vaan taloudelliselta tappiolta. Taloudellisessa suhteessa täydellisen suojan antaminen edellyttää, että lunastussumma määrätään sen hetken vaihtoarvon perusteella, jona lunastusvaatimus esitetään. Sivullisen maksaman kauppahinnan korvaaminen ei suinkaan aina estä taloudellisen menetyksen syntymistä. Vrt. *Hannikainen* s. 196.

³⁵ *Wrede—Caselius* s. 569 s.

³⁶ Vaikka oikean omistajan suoritusvelvollisuuden on katsottava alkavan määrittämisestä hetkenä, ei tämän tarvitse maksaa korkoa lunastussummalle sikäli kun esiinnee hallinta ja sen käytön tuottama hyöty on sivullisseuraajalla. Siinä tapauksessa, että oikea omistaja on jo etukäteen oikeusriidan ratkaisua odottaessa saanut esineen hallintaansa, voidaan hänet velvoittaa maksamaan korkoa lunastussummalle hallinnansaannista alkaen. *Hasselrot* m.t. s. 61.

4. KYSYMYS LUNASTUSOIKEUDEN KÄYTTÖALAN RAJOITTAMISESTA

Kosketellessamme lunastussumman määrittämisperusteita olemme edellä todenneet, että kehityksen tendenssi viittaa lunastusoikeuden merkityksen vähenemiseen ja että tämän kanssa sopusoinnussa on vaihtoarvon käyttäminen lunastuksen suuruuden määrittämisperusteena. Seuraavassa koskettelemme kysymystä lunastusmenettelyn käyttöalan rajoittamisesta. Tällä kysymyksellä on merkitystä sekä de lege ferenda että de lege lata.

Oikean omistajan ja vilpittömässä mielessä olevan sivullisseuraaajan välisten kollisiotilanteiden ratkaisussa joudutaan ottamaan huomioon useita eri näkökohtia. Koskei kaikkia tilanteita voida ratkaista saman säännön mukaan, on erilaiset tapaukset ryhmiteltävä ja kutakin tapausryhmää tarkasteltava sille ominaisten seikkojen valossa.³⁷ Esillä olevan kysymyksen käsittelyä varten voidaan ne tapaukset, joissa inkompetentti henkilö luovuttaa esineen sivulliselle, tarkoituksenmukaisesti jakaa kolmeen ryhmään:

a) Luovutuksen kohteena on varastamalla, ryöstämällä tms. tavalla omistajaltaan pois joutunut esine.

b) Luovutuksen kohteena on esine, jonka omistaja on uskonut toisen haltuun lainana, tallekaluna tms. tarkoituksessa.

c) Luovutustoimen kohteena on esine, jonka sen haltija on saanut omistajalta pätemättömyysperusteen, ehdon tms. seikan johdosta tehotomalla saannolla ja jota haltija tästä johtuen ei voi tehokkaasti luovuttaa sivullisen omistukseen.

a-ryhmä (varastetun tms. esineen luovutus): Tähän ryhmään kuuluvat tapaukset on vanhastaan asetettu poikkeusasemaan. Niiden osalta on sivullisen vilpittömän mielen suoja joko evätty kokonaan, kuten

³⁷ Näin *Vinding Kruse*, Nordisk lovbog s. 437.

esim. Saksassa, Englannissa ja Tanskassa, tai myönnetty lunastusoikeuden rajoittamana, kuten Ranskassa ja Sveitsissä. Meillä on seurattu ensiksi mainittua linjaa (RVA 11 §), jota vastoin Ruotsissa, jossa KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä lunastusoikeusmääräyksineen sovelletaan myös varastetun tms. tavarahan ollessa kysymyksessä, on omaksuttu viimeksi mainittu menettelytapa. On ilmeistä, ettei tämän ryhmän tapausten osalta ole tarkoituksenmukaista myöntää rajoituksetonta saantosuoja. Mutta eri käsityskantoja on esitetty siitä, onko riittäviä perusteita evätä vilpittömän mielen suoja kokonaan. Sillä mielipiteellä, että omistaja voi moitekanneteitse saada varastetun tai muuten vastoin tahtoaan menettämänsä esineen takaisin myös vilpittömässä mielessä olevalta, on ollut jatkuvasti kannatusta.³⁸ Mutta toisaalta ei myöskään Ruotsissa vallalla olevan käytännön voida katsoa aiheuttaneen ainakaan ilmeisiä epäkohtia. RVA 11 §:n poikkeussäännös — rajoitettuna sanamuodosta nimenomaan ilmeneviin tapauksiin³⁹ — puolustaa edelleen paikkaansa. Mikäli kuitenkin tahdotaan rajoittaa oikean omistajan moiteoikeutta, tapahtunee se luontevimmin lunastusoikeussäännöksiin rajoitetun vilpittömän mielen suojan muodossa. Kysymyksen ollessa varastetusta tms. tavarasta, jollainen tavallisesti myydään alihinnalla, lunastusoikeus tarjoaa keinon kompromissiratkaisun aikaansaamiseksi edellyttäen, että lunastussumma määrätään maksetun hinnan mukaan. Juuri esillä olevassa tilanteessa näyttääkin korvausajatuksen perustuvalla lunastusmenettelyllä olevan käyttöarvoa.⁴⁰

b-ryhmä (toisen haltuun uskotun esineen luovutus): Tähän ryhmään kuuluvien tapausten osalta yleisesti suojataan sivullisseuraajan vilpittömyyttä mieltä. Kysymys onkin siitä, onko myönnettävä täydellinen vai

³⁸ Förhandlingar vid femte nordiska juristmötet 1884, s. 17 ss. ja Bilaga I s. 8 ss. ja 45 ss.; Ross, Ejendomsret og Ejendomsøvergang s. 88 ss. ja 103 ss.; Vinding Kruse, Nordisk lovbog s. 104 s. ja Retslæren I s. 327 s.

³⁹ Siihen nähden, mitkä menetystävät sisällytetään esillä olevan a-ryhmän puitteisiin, voidaan käyttää eri menettelytapoja. Vinding Kruse rinnastaa varkaustapauksen kanssa menetyksen väärennyksen, katoamisen ja törkeän pakon johdosta (Nordisk lovbog s. 104 s. verr. Retslæren I s. 327 s.). Ross tahtoo tehdä laajemman poikkeuksen ekstinktiösäännöstä formuloimalla säännön: väitteet rangaistavasta pakosta, väärennyksestä, vajaanvaltaisuudesta ja oikeudenvastaisesta anastuksesta (varkaus, löytökalun kätkeminen, ryöstö) eivät katkea vilpittömässä mielessä olevan haltijan eduksi (m.t. s. 105). RVA 11 §:n tulkintaan nähden ks. 2 § 1 kohta.

⁴⁰ Ajateltavissa on myös määräjajan käyttö rajoituskeinona joko lyhytaikaisen määräaikaisen nautinnan muodossa (ks. aliv:ssa 38 mainittu Bilaga I s. 46 s.) tai siten, että lunastusoikeuden käyttö sidotaan määräaikaan, kuten esim. Ranskassa ja Sveitsissä.

tietyin tavoin rajoitettu saantosuoja. Käytetyistä rajoitustavoista mainittakoon lunastusoikeuden myöntäminen oikealle omistajalle ja sivulisseuraajan saannon vastikkeellisuutta koskevan vaatimuksen asettaminen.

Meillä samoin kuin Ruotsissakin myönnetään KK 11:4 ja 12:4 perusteella lunastusoikeussäännöksiin rajoitettua vilpittömän mielen suojaa luovutuksensaajalle riippumatta siitä, onko saanto vastikkeellinen vai vastikkeeton. Tämä epäilemättä onkin perusteltua. Mutta jos tahdotaan suojata luovutuksensaajaa ensisijassa taloudelliselta tappiolta⁴¹ eikä esineen menetykseltä, niin silloin lahjansaaajalta voidaan evätä vilpittömän mielen suoja. Tällainen ajatus on tuotu esille vuoden 1884 pohjoismaisessa lakimieskokouksessa⁴² ja se on saanut meillä ilmaisunsa erinäisissä uudemmissa erikoissäännöksissä (AL 58 §, PatL 69:2 § ja ML 6 §). Tästä huolimatta kehityksen ei voida sanoa käyvän siihen suuntaan, että lahjansaaajalta evätään vilpittömän mielen suoja. Ehdotuksessaan pohjoismaiseksi siviililaiksi *Vinding Kruse* onkin lähtenyt siitä, ettei ole syytä tehdä tässä suhteessa eroa vastikkeellisen ja vastikkeettoman luovutuksen välillä. Myöskään arvopaperien osalta ei tässä suhteessa ole tehty eroa (VKL 14 § ja OYL 32 a §).

Kysymys on yhteydessä sen kanssa, myönnetäänkö lunastusoikeus ja minkä perusteen mukaan lunastussumma määritetään. Edellä on asetettu puoltamaan vaihtoarvon mukaista määrittämistä. Tämän määrittämistavan käyttö merkitsee, että lunastusoikeudella on oikean omistajan kannalta merkitystä lähinnä vain silloin, kun esineellä on tälle affektiarvoa tai muuta individuaalista arvoa. Tällaisten tapaus-ten osalta lunastusoikeuden säilyttämisellä saattaa olla merkitystä myös esillä olevan b-ryhmän puitteissa.⁴³ Korvausajatukselle perustuvaa lunastussäännöstöä, joka on perusteltavissa a-ryhmän osalta, sen sijaan tuskin voidaan riittävästi perustella toisen haltuun uskotun omaisuuden

⁴¹ Tämä näkökohta, ts. luovutuksensaajan suojaaminen taloudelliselta menetykseltä, lieene osaltaan vaikuttanut siihen, että korvausnäkökohta on ollut etu-alalla KK 11:4 ja 12:4 mukaista lunastusta määritettäessä. Jos näin on asianlaita, niin silloin on tiettyä ristiriitaisuutta tämän seikan ja sen välillä, että mainitut lainkohdat myöntävät saantosuojan myös lahjansaaajalle.

⁴² Förhandlingar (ks. aliv. 38) s. 16 (Nordling) ja Bilaga I s. 33 s. ja 45 s.

⁴³ Mainittakoon, että *Vinding Kruse* on ehdotuksessaan pohjoismaiseksi siviililakikirjaksi poikennut ekstinktiösäännöstä individuaalista arvoa omaavan esineen osalta edellyttäen, että oikea omistaja suorittaa tällöin vilpittömässä mielessä olevalle seuraajalle pelkän taloudellisen hyvityksen (Nordisk lovbog s. 104 s. verr. Retslæren I s. 414 s.).

ollessa kysymyksessä. Tällainen lunastussäännöstö avaa oikealle omistajalle tilaisuuden keinotteluun arvovaihtelujen tapahtuessa ja on omiaan antamaan aihetta oikeusriidoille. Muun muassa näiden syiden pohjalla on edellä mainitussa lakimieskokouksessa käydyssä keskustelussa vastustettu lunastusoikeuden myöntämistä.⁴⁴ Yleiseurooppalaista tilannetta silmällä pitäen ruotsalais-suomalainen lunastusoikeusjärjestelmä on omalaatuinen. Lunastusoikeuden käyttö b-ryhmän tapauksissa on poikkeuksellista, mutta silti se on tiettyssä rajoitetussa laajuudessa edelleen perusteltavissa. Asettamalla vaihtoarvo lunastussumman määrittämisperusteeksi päästään siihen, että oikea omistaja menettää sen spekulatiomahdollisuuden, mikä korvausperiaatteen soveltamisesta seuraa, ja että lunastusoikeuden käyttö rajoittuu niihin poikkeuksellisiin tapauksiin, joissa se on edelleen paikallaan.

c-ryhmä (tehottomin saannoin saadun esineen luovutus): Kompetenssivirheestä (laajassa merkityksessä) johtuva kollisiotilanne etenevässä sivullissuhteessa saattaa muodostua lukuisissa tapauksissa silloinkin, kun esine on joutunut pois oikean omistajan hallusta luovutustoimen perusteella. Pätemättömyysperuste, ehto tms. seikka luovutustoimessa saattaa näet aiheuttaa, ettei luovutuksensaaja (haltija) voi tehokkaasti luovuttaa esinettä edelleen. Tällaisissa tehottomuustapauksissa suojataan yleisesti sivullisseuraajan vilpittöntä mieltä. Sielläkin missä sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojaan on yleensä suhtauduttu pidättyvästi, on sivullisseuraajalle myönnetty tähän ryhmään kuuluvissa tapauksissa välitöntä vilpittömän mielen suoja. Näin on asianlaita esim. Tanskassa. Sivullisseuraajalle myönnettävä suoja on täällä monissa tapauksissa johdettu analogisen tulkinnan avulla säännöksistä, jotka eivät edellytä lunastamismahdollisuutta ja joiden mukaan sivullisseuraajan vilpittöntä mieltä suojataan hallinnan saannista riippumatta. Esimerkkinä mainittakoon Tanskan OikTL 29—33 §:ien ja Kmsl. 54—55 §:ien säännösten analoginen soveltaminen (ks. s. 110 s. ja 130).

Ruotsissa on tapana puhua KK 11:4 ja 12:4 tarkoittaman saannon ohella *ns. kvalifoidusta vilpittömän mielen saannosta* niissä tapauksissa, joissa oikealla omistajalla ei ole lunastusoikeutta.⁴⁵ Tällainen lunastusoikeudesta vapaa vilpittömän mielen suoja on saanut ilmaisuksensa, paitsi arvopaperilainsäädännön piirissä, erinäisissä erikoissäännöksissä. Koska lunastusoikeuden tarkoituksenmukaisuus on niissä

⁴⁴ Ks. aliv. 42.

⁴⁵ Esim. *Benckert II* s. 176.

tapauksissa, joissa omistaja on luovutustoimin pannut esineen liikkeelle, kysymyksenalainen, on kvalifioidun vilpittömän mielen saannon käytöälaa pyritty tendenssimäisesti laajentamaan.⁴⁶ Lunastusoikeusseuraamuksesta on yritetty vapautua toistakin tietä, nimittäin siten, että on myönnetty vilpittömän mielen ekstinktio KK 11:4 ja 12:4 säännösten nojalla soveltamatta silti lunastussäännöstä.⁴⁷

Myös meillä on joukko erikoissäännöksiä, joiden mukaan vilpittömässä mielessä oleva irtaimen esineen luovutuksensaaja saa rajoittamattoman vilpittömän mielen suojan luovuttajan saannossa olevaan puutteellisuuteen perustuvaa moitekannetta vastaan. Näistä mainittakoon KuolJulL 162 §, OikTL 34 §, KS 46 § i kohdan 3 mom. Lisäksi on laaja poikkeus lunastusoikeusjärjestelmästä tehty arvopaperioikeuden osalta (VKL 14 §, OYL 32 a § ym.). Myös on otettava huomioon, että meillä ei ole esim. Ruotsin Kmsl. 54—55 §:iä vastaavia erikoissäännöksiä, jotka rajoittavat varsin merkityksellisessä kohdassa KK 11:4 ja 12:4 yleissäännösten sovellutusala. Tästä johtuu, että meillä on vielä pienemmät mahdollisuudet kuin Ruotsissa muodostaa mainittujen erikoissäännösten perusteella c-ryhmän tapauksia koskeva sääntö rajoittamattomasta vilpittömän mielen suojasta. Sen vuoksi joudumme laajassa mitassa soveltamaan KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä, jotka varsinaisesti koskevat b-ryhmän tapauksia, esillä olevan c-ryhmän tapauksiin.

Lunastusoikeusseuraamus ei näytä tarkoituksenmukaiselta sellaisissa tapauksissa, joissa esine on joutunut pois omistajaltaan tämän suorittaman — vaikkakin tehottoman — luovutustoimen perusteella. Jos lunastussumma määritetään korvausajatuksen mukaisesti maksetun kauppahinnan suuruiseksi, niin lunastusoikeuden käytöllä on taloudellista merkitystä lähinnä silloin, kun esine on myyty alihinnalla tai kun sen vaihtoarvo on noussut esim. inflaation johdosta. Kysymyksen ollessa normaalilla tavalla vaihdannan piiriin joutuneesta esineestä ei voida olettaa, että se myydään alihinnalla samoin kuin esim. varastettu esine. Tämän vuoksi ja koska oikealle omistajalle ei ole syytä varata mahdollisuutta ansaita satunnaisesta arvonnoususta, ei voitane puoltaa kor-

⁴⁶ Esimerkkinä tästä on *Winrothin* asettama sääntö, että vilpittömässä mielessä oleva seuraaja on suojattu, vaikka luovuttajan saanto voitaisiin pakon, petoksen, erehdyksen tms. syyn takia saada peruutumaan pätemättömänä (Köp av lös egendom, Stockholm 1917, s. 325 verr. s. 222; Strödda uppsatser I s. 93 s.). Näin pitkälle menevä kvalifioidun vilpittömän mielen suojan laajennus ei kuitenkaan ole Ruotsin vallitsevaa käsityskantaa vastaava. Ks. *Benckert II* s. 290 s.; *Nial*, Om aktiebrev s. 112; *Hult*, Om kommissionärsavtalet s. 94 s.

⁴⁷ *Benckert II* s. 177 s., 188 ss. ja 198 ss.

vausajatukselle perustuvan lunastusoikeuden käyttöä c-ryhmän tapauksissa. Jos taas lunastussumman määrittämiseksi lähdetään vaihtoarvon pohjalta, kuten edellä on tehty, niin lunastusoikeuden käytöllä on merkitystä lähinnä silloin, kun esineellä on affektiarvoa tai muuta individuaalista arvoa. Se että omistaja on ryhtynyt luovutustoimeen, kuten c-ryhmän tapauksissa on asianlaita, on kuitenkin merkinä siitä, että häntä kiinnostaa vain esineen vaihtoarvo. Tämä viittaa siihen, ettei lunastusmenettelyn käyttö yleensä ole perusteltua c-ryhmän tapauksissa silloinkaan, kun lunastussumma määritetään vaihtoarvon pohjalla.

Lähdettäessä siitä, ettei lunastusoikeuden myöntäminen c-ryhmän tapauksissa yleensä ole riittävästi perusteltua, ja ottaen huomioon, että erikoissäännösten puuttuessa joudutaan vilpittömän mielen saanto perustamaan KK 11:4 ja 12:4 säännöksiin, tullaan sen kysymyksen eteen, voidaanko voimassa olevan oikeuden kannalta katsottuna lunastusoikeus erikoisten syiden niin vaatiessa evätä myönnettäessä vilpittömän mielen ekstinktio mainittujen lainkohtien mukaisin edellytyksin.

Tätä kysymystä harkittaessa on syytä aluksi kiinnittää huomiota siihen, etteivät vilpittömän mielen ekstinktio ja lunastusoikeus kuulu elimellisesti yhteen, vaikka ne ovatkin KK 11:4 ja 12:4 säännöksissä sulautuneet yhdeksi kokonaisuudeksi. Tämä käy selville tarkasteltaessa oikeuskehitystä samoin kuin suoritettaessa vertailua voimassa olevien eri järjestelmien välillä. Lunastusoikeussäännöstö oli vielä suhteellisen nuori ja vakiintumaton vuoden 1734 lakia valmisteltaessa, mikä antaa selityksensä sille, että lunastusoikeus on täällä saanut laajemman käytön kuin Keski-Euroopassa, josta hansakaupunkien kautta tulleet vaikutteet näyttävät antaneen aiheen lunastusmenettelyn käytäntöontulolle.⁴⁸ Lunastusoikeussäännöksiin pyrittiin kompromissin luonteisen ratkaisun aikaansaamiseen oikean omistajan ja sivullisseuraajan (vast. pantinsaaajan) välisessä ristiriidassa. Tässä tarkoituksessa asetettu lunastusoikeusseuraamus on paikallaan a-ryhmän tapauksissa — kuten Ranskan ja Sveitsin esimerkki osoittaa — ja perusteltavissa myös b-ryhmän osalta, mutta se soveltuu huonosti käytettäväksi c-ryhmän tilanteissa. Sivullishaltijan suoja oikean omistajan moitekannetta vastaan juontaa alkunsa vanhan germaanisen oikeuden omalaatuisesta kannejärjestelmästä ja on siten pitkäaikaisen oikeuskehityksen tulos. Mutta lunastusmenettely tarkoittaa suhteellisen myöhäissyntyistä ilmiötä, joka on myöhemmin olojen kehittyessä suurelta osalta menettänyt merkityk-

⁴⁸ Benckert II s. 190.

sensä. Näin ollen lunastusoikeussäännöksellä ei näytä olevan esillä olevassa tapauksessa niin olennaista merkitystä, että se välttämättä edellyttäisi lunastusoikeuden myöntämistä kaikissa niissä tapauksissa, joissa vilpittömän mielen ekstinktio tapahtuu mainittujen lainkohtien perusteella. Tämä merkitsee, että lunastusoikeuden käytön sallittavuus määräytyy periaatteessa itsenäisesti.

Tälle ajatukselle voidaan saada tukea myös vuoden 1734 laista. KK 12: 1, johon 12: 4 liittyy, puhuu mm. *r a h a s t a* — millä tarkoitettaneen maassa käypää rahaa — talletuksen kohteena. Rahan osalta lunastusoikeuden käyttö ei ole merkityksen puuttuessa perusteltua. Tämän perusteella on tehty se johtopäätös, etteivät mainitun lain säätäjät ole voineet edellyttää käytettäväksi lunastusoikeutta kaikissa niissä tapauksissa, joihin mainittuja lainkohtia voidaan soveltaa.⁴⁹ Tältä pohjalta on myös katsottu mahdolliseksi, että KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiä voidaan soveltaa myöntämättä lunastusoikeutta sellaisissa tapauksissa, joissa lunastusoikeuden käytöllä on vain vähäinen merkitys.⁵⁰

Pyrkimystä evätä lunastusoikeus sellaisissakin tapauksissa, joissa vilpittömän mielen suoja määräytyy KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisin edellytyksin, on havaittavissa laajemmaltikin. Esimerkkinä mainittakoon kaksoisluovutustapaus. Sekundusostajalle myönnetään yleisesti ekstinktiivinen saanto vilpittömän mielen ja hallinnan saannin perusteella. Vallitsevan kannan mukaan primusostajalla on lunastusoikeus.⁵¹ Laajaa kannatusta on kuitenkin saanut se mielipide, joka epää lunastusoikeuden.⁵² Tätä kantaa voidaan perustella sillä, että lunastusoikeuden käytöllä on primusostajan kannalta vähemmän merkitystä kuin oikean omistajan kannalta katsottuna. Ensiksi mainittu näet on luovutuksensaaja, jota yleensä kiinnostaa vain taloudellinen eikä affektiivinen arvo. Varsinkin jos lunastussumma määritetään arvonäkökohdan mukaan, ei lunastusoikeudella yleensä ole merkitystä primusostajalle.

⁴⁹ *Benckert* II s. 177 s. ja 189 s. Ks. myös *Undén* I s. 210.

⁵⁰ Näin *Benckert* (II s. 189 s. ja 198 s.) juoksevien velkakirjojen osalta ennen velkakirjalainsäädännön uusimista.

⁵¹ *Wrede* s. 183 ja 243; *Chydenius* I s. 94; *Kivimäki* s. 89; *Caselius* teoksessa *Wrede—Caselius* s. 291 aliv. 3; *Raninen*, *Fob-lauseke* s. 181; *Palmgren—Olsson*, *Kauppoikeutta liikemiehelle* s. 132. *Ruotsissa* lunastusoikeuden kannalla *Almén* I s. 22; *Hasselrot*, *Vindikationsrätt* s. 8; *Benckert* II s. 139; *Lagergren*, *Delivery of the goods etc.* s. 72. *KoO* 1933 II 150; 1932 s. 107 (ään.)

⁵² *Winroth*, *Strödda uppsatser* II s. 53; *Fehr*, *Två spörsmål* s. 35; *Undén* I s. 176 s. Vrt. myös *Hakulinen*, *Obligationenrecht* (*Die Zivilgesetze der Gegenwart* X I 2 a), Berlin 1936, s. 52.

Edellä esitetyt näkökohdat näyttävät viittaavan mahdollisuuteen tulkinnallisesti rajoittaa lunastusoikeuden käyttöalaa. Oikeuspoliittisesti lunastusoikeuden käyttö nykyisessä laajuudessa tuskin on perusteltavissa. Tämä koskee varsinkin esillä olevia c-ryhmän tapauksia: Lainsäätäjän asiana on määrätä eri tapauksia varten ne perusteet, joiden mukaan kollisiotilanne ratkaistaan. Nimenomaisten lainsäännösten puuttuessa KK 11:4 ja 12:4 säännöksiä joudutaan soveltamaan myös sellaisissa tapauksissa, joissa mainituissa lainkohdissa edellytetyllä lunastusoikeudella ei ole merkitystä. Tämän ei edellä esitettyjen seikkojen valossa tarvitse välttämättä merkitä, että lunastusoikeus on myönnettävä kaikissa tapauksissa. On näet katsottava, että lunastusoikeus voidaan evätä sellaisissa tapauksissa, joissa sillä ei ole sanottavaa merkitystä tai joissa sen käyttö muuten ei ole perusteltavissa. Käytettäessä vaihtoarvoa lunastussumman määrittelyn perustana lunastusoikeuden merkitys vähenee, mikä on sopusoinnussa kehityksen tendenssin kanssa. Tästä lunastusoikeuden merkityksen vähenemisestä johtuen avautuu mahdollisuus tulkinnallista tietä rajoittaa lunastusoikeuden käyttöä lähinnä juuri esillä olevan c-ryhmän tapauksissa.

Tätä mahdollisuutta tulkinnallista tietä rajoittaa lunastussäännöksen sovellutusala ei meillä yleensä ole käytetty hyväksi,⁵³ vaikka lunastusoikeuden epätarkoituksenmukaisuus on silloin tällöin tuotu esiin.⁵⁴ Pidättyväisyys tässä suhteessa on ymmärrettävissä, sillä on arveluttavaa

⁵³ Sivullisseuraajan vilpittöntä mieltä on joskus suojattu KK 11:4 ja 12:4 mukaan sellaisissa tapauksissa, joissa lunastusoikeuden myöntäminen ei tule kysymykseen. Niinpä on katsottu, että puolison sopijakumppanin luovuttaessa AL 39 §:n tarkoittamassa tapauksessa irtaimen esineen sivulliselle tämä ei saa vilpittömän miehen suojaa mainitun AL:n säännöksen mukaan vaan KK 11:4 ja 12:4 perusteella (*Wrede—Caselius* s. 243; *Rautiala*, Avioliitto-oikeus, Turku 1948, s. 272 s.; vrt. *Grönvall*, Uusi avioliittolainsäädäntö, Porvoo 1929, s. 182). Tässä tilanteessa moiteoikeus kuuluu puolisolle, jolla on avio-oikeus muttei omistusoikeutta. Lainvalmistelutöissä on nimenomaan lähdetty siitä, ettei puoliso saa lunastaa esinettä toisen puolison seuraajalta. Ei myöskään voida ajatella, että esineen jouduttua uuden luovutuksen perusteella kolmannelle miehelle puoliso saisi lunastusoikeuden ja sitä käyttäen omistusoikeuden avio-oikeuden sijaan.

⁵⁴ *Caselius* on ohimennen maininnut, että käsitys, jonka mukaan KK 11:4 ja 12:4 mukaista lunastusta ei sallita (kysymyksen ollessa osakkeista), saattaa olla Suomen oikeuden mukainen (JFT 1946 s. 93 aliv. 1). *Olsson* on erään tapauksen osalta viitannut siihen, että lunastusoikeus voitaisiin tarpeettomana poistaa (*Om köparens borgenärsskydd* s. 97 aliv. 6 in fine).

Mainittakoon vielä, että *Ebersteinin* lausuman mukaan voitaisiin de lege ferenda lunastusoikeus kokonaan poistaa. SvJT 1918 s. 334.

soveltaa analogisesti tiettyä lainkohtaa eräiden mutta ei kaikkien säännösten osalta. Tällainen suhtautuminen on sitäkin luonnollisempi, kun otamme huomioon, että vanhemmassa oikeustieteessä lunastusoikeutta on käsitelty eräänlaisena heikentyneenä vindikaatio-oikeutena ja että vilpittömän mielen saanto on nähty omistajan periaatteessa rajatonta vindikaatio-oikeutta rajoittavana poikkeuksellisenä ilmiönä. Tältä pohjalta lähtien on ymmärrettävissä sellainen asenne, ettei oikean omistajan oikeuksia voida vähentää ilman nimenomaista säännöstä. Asia nähdään osittain toisessa valossa, jos tarkasteluperustaksi otetaan toteamus, että KK 11: 4 ja 12: 4 mukainen sivullisseuraajan vilpittömän mielen suoja ei alkuaankaan merkinnyt omistajan kannevallan poikkeuksellista rajoittamista ja että lunastussäännöstä, joka muodostaa — ainakin b- ja c-ryhmiä ajatellen — erikoisuuden, ei voida kehityshistorian valossa pitää vilpittömän mielen ekstinktion erottamattomana osana. Kysymyksessä on eräänlainen liitännäinen, joka alkuaan modifioi silloisten olojen edellyttämällä tavalla Hand wahre Hand -periaatetta ja joka olojen kehittyessä on saanut — silmällä pitäen b- ja c-ryhmän tapauksia — reliktin luonteen. Se on erotettavissa vilpittömän mielen ekstinktiosta. Sen vuoksi on katsottava, että lunastusoikeuden myöntämisen edellytyksiä voidaan arvostella itsenäisesti. Täten avautuu mahdollisuus oikeudenkäytännössä rajoittaa lunastusoikeuden käyttöä taloudellisen ja lainsäädännöllisen kehityksen vaatimalla tavalla. Siitä on seurauksena, että entistä tarkoituksenmukaisemmin voidaan ratkaista KK 11: 4 ja 12: 4 analogian perusteella moninaiset irtaimistovaihdannan piirissä syntyvät kollisiotilanteet, joiden osalta ei ole annettu nimenomaisia säännöksiä.

V L u k u

12 §. ERINAISIA SÄÄNNÖKSIA

1. KS 46 § i KOHDAN 3 MOM.

Omaisuus, jonka velallinen on konkurssin tai ulosoton uhatessa luovuttanut toiselle, voidaan tietyin edellytyksin voittaa takaisin (KS 46 ja 47 § sekä UVA 29 §). Jos omaisuus, joka olisi tuotava takaisin, on joutunut kolmannelle henkilölle sellaisen saannon nojalla, että hänen havaitaan olevan oikeutettu pitämään omaisuuden, taikka jos omaisuus muuten on niin hukattu tai hävitetty, ettei sitä voida antaa takaisin, on se, joka on omaisuuden velalliselta vastaanottanut, korvausvelvollinen (KS 46 § i kohdan 3 mom.). Tässä säännöksessä edellytetään, että sivullisseuraaja voi saada suojan palautusvaatimusta vastaan, mutta siinä ei tarkemmin sanota, millaisista edellytyksistä suojan saaminen riippuu. Ilmeisesti on tällaista sanontaa käytettäessä edellytetty yleisten sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojaa koskevien sääntöjen soveltamista.¹

Puheenalainen säännös koskee sekä irtainta että kiinteätä omaisuutta. Etsittäessä edellä tarkoitettuja sivullissuojaa koskevia sään-

¹ Lainsäätäjällä on tässä suhteessa seurannut Ruotsin v. 1862 konkurssilain 36 § 6 mom. sanamuotoa, jossa on sen syntyhistoriasta päätellen tarkoituksellisesti vältetty ilmaisemasta sivullisseuraajan suojan edellytyksiä. Ehdotuksen mukaan sivullinen, joka oli saanut irtaimen esineen vilpittömässä mielessä, oli suojattu. Tämän johdosta huomautettiin, että kysymystä olisi arvosteltava sen mukaan, mitä laki yleensä määrää saannonmoitteesta, ja että sen vuoksi ei olisi asetettava erikoissäännöksiä ko. tapauksen osalta. Ks. *Bramsjö*, Om avtals återgang, Lund 1950, s. 302; *Serlachius*, Om återvinning till konkursbo, Helsingfors 1881, s. 156.

töjä on yleisesti lähdetty siitä, että suojan tulee määräytyä samojen perusteiden mukaan sekä irtaimen että kiinteän omaisuuden osalta. Analogia on katsottu sallituksi kiinteätä koskevista säännöksistä irtaimen nähden mutta ei päinvastoin.² Tämän johdosta on muodostettu yleinen sääntö erinäisten kiinteätä omaisuutta koskevien säännösten — lähinnä MK 11:4 ja 8:2 — perusteella. Nämä yritykset³ eivät kuitenkaan ole johtaneet yleisesti hyväksytyihin tuloksiin. Sellaisen yleisen säännön muodostaminen, joka soveltuisi kumpaankin omaisuuslajiin, on tuottanut vaikeuksia. Tämä onkin ymmärrettävää, sillä sivullisuoja jo asian luonteesta johtuen määräytyy eri perusteiden mukaan irtaimen ja kiinteän omaisuuden osalta. Yleissäännön muodostamisessa ja perustelemissa ilmenneet vaikeudet on koetettu välttää myös siten, että velkojen oikeus takaisinsaantiin on ensin selitetty velvoiteoikeudelliseksi ja sitten sovellettu sääntöä, ettei tällaista oikeutta voida saattaa voimaan kolmanteen mieheen nähden.⁴ Nojautuminen tällaiseen dogmaattiseen sääntöön — välittömästi lainsäännöksiin pohjautuvan perustelun asemesta — saattaa helposti johtaa virheellisiin päätelmiin. Näin on asianlaita erityisesti kysymyksen ollessa esilläolevanlaisesta kollisiotilanteen ratkaisusta. Sääntöä oikeuden sisällön ja suojan välittömästä riippuvaisuudesta, jolle tavanomainen esine- ja velvoiteoikeuksien erottelu rakentuu, ei näet voida ylläpitää kysymyksen ollessa dynaamisen suojan piiriin kuuluvista kollisioprobleemeista. Ratkaisu määräytyy periaatteessa itsenäisesti kussakin kollisiotilanteessa.⁵ Tämän vuoksi emme katso aiheelliseksi puuttua siihen kysymykseen, onko takaisinsaantioikeus esine- vai velvoiteoikeudellinen, vaan yritämme johtaa ratkaisuohteen välittömästi lainsäännöksistä. Saadaksemme selville, missä määrin analogian käyttö on mahdollista, tarkastelemme aluksi sellaista kollisiotilannetta, joka syntyy toisaalta velkojan (velkojen) ja toisaalta sivullisen välillä, jolle velallisen seuraaja on luovuttanut irtaimen tai kiinteän esineen.

² Esim. *Serlachius*, *Sakrätten* s. 151; *Wrede* s. 185 aliv. 18; *Chydenius* II s. 121; *Almén* II s. 203 s. Ks. myös *Bramsjö* m.t. s. 309.

³ *Serlachius*, *Om återvinning* s. 156 s. verr. JFT 1887 s. 14 ss. ja *Sakrätten* s. 144 ja 151; *Chydenius* II s. 43 verr. JFT 1895 s. 145 s., I s. 111 ja 121 ja *Arfs- ja testamentsrätt* s. 122; *Winroth*, *Strödda uppsatser* I s. 93 s. ja II s. 43, *Svensk Civilrätt* V s. 231, *Köp av lös egendom* s. 222 ja 325.

⁴ *Chydenius*, *Arfs- och testamentsrätt* s. 122 verr. JFT 1895 s. 146; *Ekeberg—Benckert—Nial*, *Sakrätt*, Stockholm 1944, s. 155 s.

⁵ Ks. tarkemmin *Zitting*, *Omistajanvaihduksesta* 9 § ja LM 1954 s. 607 ss.

Takaisinsaantia koskeissa säännöksissä on saanut ilmaisunsa se sääntö, että velallinen ei ole kelpuutettu konkurssiin tai ulosoton uhattessa vähentämään omaisuuttaan velkojainsa vahingoksi. Keinona tarkoittamansa päämäärän saavuttamiseksi lainsäätäjä on käyttänyt tehottomuusseuraamusta. Velallisella on muodollinen luovutusvalta, jonka perusteella hän voi aikaansaada omistajanvaihdon. Mutta siinä tapauksessa, että velallinen joutuu määrääjän kuluessa konkurssiin tai että velallisen pesässä toimitetaan ulosmittaus, luovutustoimi voi käydä velkoihin nähden tehottomaksi.⁶ Tämä tehottomuus on luonteeltaan kompetenssitehottomuutta (laajassa merkityksessä), sillä tehottomuuden perustana on velkojen intressissä asetettu velallisen määräämisvaltan rajoitus. Luovutustoimen tehottomuus on jälkiperäistä, sillä se riippuu jälkeensä tapahtuvista seikoista. Tästä johtuen syntyy välitila, jonka aikana vallitsee epävarmuus luovutustoimella aikaansaadun oikeusvaikutuksen pysyväisyyteen nähden.⁷ Välitilan kestäessä velkojen ja velallisen seuraajan välillä vallitsee kollisiotilanne.⁸ Seuraajan saantoa rasittaa velkojen takaisinsaantioikeus, joka voidaan luonnehtia

⁶ *Serlachiuksen* mukaan velallisen velvollisuus täyttää sitoumuksensa aiheuttaen rajoituksen hänen määräämisvallassaan. Velallinen ei saa mutta hän voi disponoida velkojen vahingoksi. Tätä vastaan velkoja suojataan tehottomuusseuraamuksin. Velkojen kanteen johdosta luovutustoimi tulee tehottomaksi alusta alkaen (*ex tunc*). Om återvinning till konkursbo s. 146—158. Vrt. *Ekström* II s. 679 ja *Caselius* DL 1926 s. 66 s., jotka myös lähtevät tehottomuusajatuksen pohjalta. Vrt. sitävastoin *Lejman*, *Bidrag till läran om återvinning i konkurs*, Uppsala 1939, s. 23 ss. ja 42.

Saksalaisessa oikeustieteessä ovat mielipiteet jakautuneet kahteen ryhmään sen perusteella, onko takaisinsaannin katsottava vaikuttavan esineoikeudellisesti vai velvoiteoikeudellisesti. Ensiksi mainitun käsityksen mukaan luovutustoimi on tehoton (pätemätön) velkoihin nähden (mm. *Windscheid—Kipp*, *Lehrbuch des Pandektenrechts* II, Frankfurt am Main 1906, s. 1020 ss.; v. *Tuhr* II s. 324 ss.). Velvoiteoikeudellisen teorian mukaan taas luovutustoimi on pätevä ja pysyy sellaisena, mutta velkojilla on luovutuksensaajaan kohdistuva velvoiteoikeudellinen vaade (mm. *Lehmann*, *Allgemeiner Teil des BGB*, Berlin 1952, s. 159).

⁷ Välitila on kaksivaiheinen. Alkuvaiheessa vallitsee epätietoisuus siitä, joutuuko velallinen konkurssiin tai ulosmittausmenettelyn kohteeksi, ja loppuvaiheessa siitä, käyttävätkö velkojat takaisinsaantioikeuttaan.

⁸ Tämä kollisio, joka on muodostunut ennen konkurssia tai ulosmittausta tapahtuneen luovutustoimen johdosta, on pidettävä erillään siitä velkojen ja velallisen seuraajan välisestä kollisiosta, joka on muodostunut velallisen disponoidessa sen jälkeen kun tämä on täytäntöönpanomenettelyyn johdosta menettänyt luovutuskompetenssinsä. Näiden tapausten välillä on huomattava ero, jos pidetään silmällä velallisen seuraajan suojaa, mutta vähäisempi ero, jos ajatellaan sivullisseuraajaa seuraavassa polvessa. Eroavaisuutta korostaen voidaan sanoa, että ensiksi

sekundääriseksi oikeudeksi⁹ ja jota käyttäen velkojat voivat saada luovutuksen peräytetyksi sikäli kuin velkojien tyydyttäminen sitä edellyttää.¹⁰

Mainitunlainen rasitus velallisen seuraajan oikeusasemassa merkitsee, että tämä ei ole kompetentti luovuttamaan esinettä sivullisen omistukseen. Jos luovutus kuitenkin tapahtuu, niin sivullisseuraajan saantoa rasittaa kompetenssivirhe, mikä aiheuttaa kollisiotilan velkojien ja mainitun sivullisseuraajan välillä. Tämä kollisio poikkeaa edellä kosketellusta velkojien ja velallisen seuraajan välisestä kollisiosta, joka ratkeaa KS 46 ja 47 §:ssä sanotuin perustein, siinä suhteessa, että seuraajan saantomiehenä ei ole velallinen vaan henkilö, joka itse saattaa nojautua saantoon. Tästä eroavaisuudesta johtuen myös kollisionratkaisuperusteet ovat erilaiset.

Tehtävänämme on nyt selvittää, millaisin perustein puheenalainen kollisiotilanne ratkeaa. Tässä tarkoituksessa on syytä aluksi verrata mainittua kollisiotilannetta normaaliin saannonmoitetilanteeseen. Tästä se poikkeaa siinä, että sivullisseuraajan vastapuolena on velkoja eikä oikea omistaja. Koska takaisinsaantioikeutta käyttää velkoja, jota kiinnostaa vain esineen taloudellinen arvo, ei lunastusoikeudella ole sanottavaa merkitystä.¹¹ Jos vertauskohtana pidetään KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten tarkoittamia tapauksia, niin on eroavaisuutta lisäksi siinä suhteessa, että tässä tapauksessa luovuttaja, ts. velallisen seuraaja, voi nojautua saantoperusteeseen eikä ainoastaan laina- tai talletussopimukseen. Tästä johtuen luovuttajan luovutuslegitimaatio ei perustu ainoastaan hallintaan vaan myös saantoperusteeseen. Viimeksi mainittu seikka on antanut aiheita etsiä analogiatukea sellaisia kollisiotilanteita koskevista säännöksistä, joissa sivullisseuraajan saantomies voi nojautua omaan saantoperusteeseen. Edellyttäen, että sekä kiinteätä että irtainta koskeva yleissääntö on johdettavissa kiinteätä — muttei pelkästään irtainta — koskevista säännöksistä, on nojauduttu erinäisiin maakaaren (11: 4 ja 8: 2) ja perintökaaren (13: 2) säännöksiin.

mainitussa tapauksessa voidaan nähdä etenevän ja viimeksi mainitussa takautuvan sivullisrelaation kollisiotapaus. Vrt. *Caselius* DL 1926 s. 67; *Olsson*, Om köpares borgenärsskydd s. 154 verr. s. 143 s.

⁹ v. *Tuhr* II₁ s. 326 verr. I s. 159 ss.

¹⁰ Tämä ei välttämättä edellytä luovutuksen julistamista kokonaisuudessaan mitättömäksi. Riittäväksi on katsottu luovutuksen peräyttäminen sikäli, ettei se estänyt kysymyksessä olevan esineen käyttämistä velkojien saatavien perimiseen. KoO 1926 I 30 ja II 196.

¹¹ *Olsson* m.t. s. 154 aliv. 23.

Epäilemättä onkin perusteltavissa KS 46 §:n i kohdan 3 mom:ssa tarkoitetun säännön johtaminen MK 11:4:stä (verr. MK 8:2 ja PK 13:2) sikäli kuin on kysymys kiinteästä omaisuudesta. Tässä lainkohdassa on kysymys muun muassa sivullisseuraajan suojasta eräässä sellaisessa jälkipärisen tehottomuuden tapauksessa, jossa saantomies voi nojautua omaan saantoperusteeseen (vaihtoon). Eri mielipiteitä on esitetty siitä, edellyttääkö sivullissuoja vilpittömyyttä mieltä ja lainhuudatusta. Toisessa yhteydessä olemme esittäneet sen käsityskannan, että vilpittömyydessä mielessä toiminut luovutuksensaaja on suojattu lainhuudon saatuaan.¹² Samoin edellytyksin lienee myönnettävä suojaa kiinteistön luovutuksensaajalle myös esillä olevassa tapauksessa.

Edellä tarkoitettu MK 11:4:stä johdettavissa oleva sääntö on yleistetty koskemaan myös irtainta.¹³ Tämän säännön soveltaminen irtaimen käykin vaikeuksitta päinsä, ellei aseteta lainhuudatusvaatimusta. Näin muodostettu yleissääntö, että vilpittömyydessä mielessä oleva sivullisseuraaja on välittömästi suojattu,¹⁴ on yksinkertainen, mutta se tuskin on sopuoinnussa niiden sääntöjen kanssa, joiden mukaan sivullissuoja yleensä oikeudessamme määräytyy. Luovutuksensaajalle ei voitane myöntää suojaa kiinteän osalta ilman lainhuutoa ja irtaimen osalta ilman hallinnansaantia. Jos lainhuudatus asetetaan sivullissuojan edellytykseksi MK 11:4 mukaan, niin silloin tuosta lainkohdasta johdettua sääntöä ei voitane yleistää koskemaan irtainta.^{15, 16}

Koska sivullissuoja määräytyy irtaimisto-oikeudessa periaatteessa eri perusteiden mukaan, on tämän vuoksi koetettava löytää ratkaisuohe tältä osalta irtainta koskevista säännöksistä. KK 11:4 ja 12:4 säännökset tarjoavat luonnollisen lähtökohdan. Nämä lainkohdat on kuitenkin sivuutettu lähinnä sillä perusteella, että ne edellyttävät lunastusmahdollisuutta, joka ei ole perusteltavissa kysymyksen ollessa vel-

¹² *Zitting*, Omistajanvaihdoksesta s. 323 ss. Samassa yhteydessä on kosketeltu myös PK 13:2:ta.

¹³ *Chydenius* I s. 121 verr. I s. 111 ja II s. 43 ja JFT 1895 s. 145 s.; *Wrede* s. 185 aliv. 18 ja 241. Vrt. *Caselius* teoksessa *Wrede—Caselius* s. 287.

¹⁴ *Chydenius* II s. 43; *Groténfelt*, Kommentar till konkursstadgan, Helsingfors 1918, s. 116.

¹⁵ Vrt. *Almén* II s. 203 s.

¹⁶ Ratkaisuohejaa ei voida johtaa myöskään MK 8:2 säännöksistä. Vallitsevan käsityskannan mukaan nämä säännökset lahjan peräyttämistä eivät sovellu irtaimen. Näin *Wrede* s. 191; *Caselius* teoksessa *Wrede—Caselius* s. 288; *Chydenius* II s. 15 s. verr. JFT 1895 s. 146. Toisin *Serlachius*, *Sakrätten* s. 151.

kojien intressejä palvelevasta palautusvaatimuksesta.¹⁷ Tämän seikan ei kuitenkaan tarvitse sulkea pois sitä mahdollisuutta, että ekstinktion edellytykset määräytyvät KK 11:4 ja 12:4 mukaisesti. Edellä olemme näet havainneet, että vilpittömän mielen ekstinktio ja legaalinen lunastusoikeus ovat oikeusteoreettisesti erillisiä ilmiöitä (3 §) ja että nämä säännöt, jotka ovat KK 11:4 ja 12:4 säännöksissä kytketyt yhteen, kehityshistorian valossa eivät kuulu erottamattomasti yhteen (1 ja 11 §). Tämä avaa mahdollisuuden arvostella lunastusoikeuden edellytyksiä itsenäisesti sovellettaessa mainittujen lainkohtien säännöksiä analogisesti esim. sellaisiin tapauksiin, joissa lunastusoikeudella ei ole merkitystä. Tämä merkitsee, että lunastusoikeus voidaan tietyissä olosuhteissa evätä, vaikka ekstinktio myönnetään KK 11:4 ja 12:4 ilmaisemin edellytyksin. Jos tämä myönnetään mahdolliseksi, niin silloin voidaan esillä olevassa tapauksessa ekstinktio myöntää KK 11:4 ja 12:4 mukaisin edellytyksin, vaikka katsottaisiinkin, kuten epäilemättä on tehtävä, ettei lunastamista voida sallia.

Haettaessa vastausta siihen kysymykseen, voidaanko ekstinktio myöntää KK 11:4 ja 12:4 mukaisin edellytyksin, on aluksi otettava huomioon, että esillä olevassa tapauksessa luovuttaja voi nojautua saantoperusteeseen, joten omistajaolettaman perustana ei ole pelkkä hallinta vaan tämän lisäksi saantoperuste. Eräissä tapauksissa muodolliseen saantoon kohdistuvaa luottamusta suojataan välittömästi ja riippumatta — sekä luovuttajan että luovutuksensaajan — hallinnasta (vast. lainhuudosta) (esim. OikTL 34 §). Tällaista välitöntä legitimaatiovaikutusta ei yleensä ole syytä liittää suulliseen saantoon. Koska esillä olevassa tapauksessa luovuttajan sääntönä voi olla myös suullinen luovutustoimi, jollaisen legitimoiva kyky on vähäinen, on katsottava, ettei saantoperusteella ole tässä tapauksessa itsenäistä merkitystä, vaan se ainoastaan täydentää hallinnan merkitystä. Sivullisseuraajan luottamus ei perustu pelkästään hallintaan — kuten KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamissa tapauksissa — vaan saantoperusteeseen ja hallintaan yhdessä.¹⁸ Näin ollen lienee katsottava, että vaatimus luovuttajan hallinnasta voidaan asettaa tässä tapauksessa siitä huolimatta, että lisäksi edellytetään luovuttajan saantoperustetta.

¹⁷ *Chydenius* II s. 43.

¹⁸ *Winrothin* esittämän yleisen säännön mukaan on luovutuksensaaja välittömästi suojattu sellaisissa tapauksissa, »i hvilka på grund af egarens egna åtgöranden (återkallad men icke återtagen skriftlig fullmägt) eller ock eljest föreliggande sakförhållanden förvärfvaren grundar sin goda tro ej allenast på fångemannens besitt-

Eri asia on se, aiheuttaako luovuttajan saantoperuste lisäedellytyksenä, että hallintavaatimuksesta voidaan luopua luovutuksensaajan osalta. Varsin yleinen on ollut se käsitys, että sivullisseuraaja on suojattu hallinnansaannista riippumatta.¹⁹ Viime aikoina on kuitenkin ilmennyt pyrkimystä suojata vilpittömässä mielessä olevaa sivullisseuraajaa vasta hallinnan saannin (vast. lainhuudatuksen) tapahduttua. Hallintavaatimusta on perusteltu viittaamalla siihen, että esiinnee menetys ennen hallinnan saantia ei ole sivullisseuraajan kannalta yhtä haitallinen kuin hallinnan saannin tapahduttua, ja siihen, että velkojien palautusvaatimus voidaan helposti torjua näennäisin luovutustoimin, ellei vaadita sivullisseuraajan hallinnan saantia.²⁰ Ei näytä olevan syytä poiketa tässä suhteessa siitä, mikä on voimassa yleissäännösten mukaan. Kehityksen tendenssi ei suinkaan edellytä luopumista hallintavaatimuksesta kaikissa niissä tapauksissa, joissa sivullisseuraajan saantomies voi nojautua omaan saantoperusteeseen. Siitä on osoituksena se, että arvopaperien saantosuoja edellyttää hallintaa niin hyvin luovuttajan kuin luovutuksensaajankin osalta myös silloin, kun luovuttajan kompetenssinpuute johtuu puutteellisuudesta tämän omassa saannossa (VKL 14 §, OYL 32 a §). Hallintavaatimuksen puolesta voidaan vielä viitata siihen, että jos kiinteistön luovutuksensaajalta vaaditaan lainhuudatus, kuten edellä on edellytetty, niin silloin olisi johdonmukaisuuden vuoksi irtaimen osalta vaadittava lisäksi, ts. hallinta.²¹ Vasta-argumenttina taas voidaan viitata siihen, että velkojien puhtaasti taloudellinen takaisinsaanti-intressi ei ole yhtä painava kuin oikean omistajan etu, ja että sen vuoksi voidaan tietyissä suhteissa luopua normaaleista sivullissuojan edellytyksistä. Toisaalta voidaan esittää, että hallintavaatimus on erityisen tarpeellinen juuri tässä tapauksessa, koska se on omiaan ehkäisemään velkojia loukkaavia näennäisiä omaisuuden siirtoja.²²

ning utan äfven på omständigheter, som måste anses ådagalägga en dennes laga förfoganderätt.» Viimeksi mainituilla asianhaaroilla Winroth tarkoittaa ennen kaikkea muodollista saantoperustetta. Strödda uppsatser I s. 93 s. verr. Köp av lös egendom s. 222 ja 325.

¹⁹ Serlachius, Om återvinning till konkursbo s. 156; Winroth, Strödda uppsatser II s. 43; Wrede, Konkursrätt s. 85; Chydenius II s. 43; Grotenfelt m.t. s. 116. Vrt. Caselius teoksessa Wrede—Caselius s. 287.

²⁰ Bramsjö m.t. s. 308 s.

²¹ Ks. Almén II s. 203 s.; Bramsjö m.t. s. 308.

²² Konkurssipesän omaisuuden hukkaamisen estämistä pitää Olsson niin tärkeänä, että epäa ekstinktion sivulliselta, joka on vilpittömässä mielessä ostanut esi-

Esillä oleva tapaus eroaa KK 11: 4 ja 12: 4 tarkoittamista tapauksista toisaalta siinä, että luovuttaja voi nojautua saantoperusteeseen, ja toisaalta siinä, että takaisinsaanti tapahtuu velkojien eikä oikean omistajan intressissä. Nämä eroavaisuudet antavat aiheutta evätä sanotuissa lainkohdissa edellytetyn lunastusmahdollisuuden, mutta ne eivät näytä edellyttävän tehtäväksi muutoksia ekstinktion edellytyksiin nähden. Näin ollen voimme irtaimen esineen osalta lähteä siitä, että sivullisseuraajan ekstinktio määräytyy esillä olevassa tapauksessa KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisin edellytyksin ja että lunastusoikeutta ei myönnetä. Kiinteän omaisuuden osalta vastaava suoja taas määräytyy MK 11: 4:stä (verr. MK 8: 2 ja PK 13: 2) johdetun säännön mukaan. Tämä merkitsee, että vilpittömässä mielessä oleva sivullisseuraaja on suojattu KS 46 § i kohdan 3 mom. tarkoittamassa tapauksessa velkojien takaisinsaanti-vaatimusta vastaan irtaimen osalta hallinnan saannin ja kiinteän osalta lainhuudatuksen tapahduttua. Hallinta ja lainhuuto palvelevat tässä suhteessa samoja tarkoituksia. Legitimaationäkökohdan osalta sitävastoin vastaavanlainen rinnastus ei ole perusteltavissa. Lainhuudatuslaitoksemme on sikäli vanhanaikaisella kannalla, ettei se yleensä suojaa välittömästi lainhuudatukseen kohdistuvaa luottamusta. Tästä johtuen ei tässäkin tapauksessa voida asettaa vaatimusta luovuttajan lainhuudosta luovutuksensaajan luottamuksensuojan perustana. Vaatimus luovuttajan hallinnasta näyttää olevan perusteltu irtaimen muttei kiinteän osalta. Koska kiinteistön saanto normaalisesti perustuu saantokirjaan ja koska kiinteistön hallinnalla ei yleensä ole legitimaatiokeinona samaa merkitystä kuin irtaimen hallinnalla, on katsottava, ettei kiinteän omaisuuden osalta voida asettaa vaatimusta luovuttajan hallinnasta. Luovuttajan legitimaation perustana vaaditaan näin ollen irtaimen osalta saantoon perustuva hallinta ja kiinteän osalta saantoperuste (saantokirja).

Esitetyn mukaan ekstinktion edellytykset ovat osittain erilaiset irtaimen ja kiinteän osalta. Tämä tekee ymmärrettäväksi, millaisia vaikeuksia syntyy pyrittäessä johtamaan ratkaisuohe molempia varten

neen konkurssivelallisen seuraajalta (Om köpares borgenrskydd s. 154). Tämä motiivi antaa aiheutta evätä vilpittömän mielen suojan konkurssivelallisen seuraajalta mutta tuskin luovutuksensaajalta seuraavassa polvessa. Sivulliselta, joka vilpittömässä mielessä ostaa esineen saantoperusteeseen (vaikkapa virheelliseenkin) nojautuvalta haltijalta, ei voitane evätä suojaa konkurssivelkojia vastaan silloin kun yleisen säännön (KK 11: 4 ja 12: 4) mukaan suojataan sivullisseuraajaa, joka on ostanut esineen pelkältä haltijalta, oikean omistajan moitekannetta vastaan.

samoista (kiinteistöjä koskevista) säännöksistä. Yleinen ratkaisusääntö on pystytty johtamaan vain luopumalla hallintaa ja lainhuudatusta koskevista vaatimuksista. Mutta tällainen sääntö johtaa ristiriitaan toisaalta irtainta ja toisaalta kiinteätä koskevien yleisten sääntöjen kanssa. Oikeusjärjestyksemme myöntää vain muutamassa poikkeustapauksessa hallinnasta (lainhuudosta) riippumattoman legitimaatioekstinktion (ks. OikTL 11, 20 ja 34 §). Sen vuoksi ei voida muodostaa yleistä, muun muassa esillä olevaa tapausta koskevaa sääntöä saantoperusteeseen nojautuvasta legitimaatioekstinktiosta.²³

²³ *Winrothin* muodostama yleinen — irtainta ja kiinteätä koskeva — sääntö muodollisesti lailliseen saantoon kohdistuvan luottamuksen suojasta, jonka avulla hän on koettanut laajentaa lunastusoikeudesta riippumattoman (kvalifioitun) vilpittömän mielen suojan käyttöalaa, ei ole saavuttanut yleistä hyväksymistä, kuten edellä (s. 172 aliv. 46) on todettu. Lunastusoikeusseuraamuksesta vapautuminen, joka on tarpeen vaatima muun muassa esillä olevassa tapauksessa, ei kuitenkaan välttämättä edellytä puhdasta legitimaatioekstinktiota koskevan yleisen säännön asettamista. Tässä teoksessa esitetyltä pohjalta lähtien lunastusoikeuden kieltäminen ei estä ekstinktion myöntämistä KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisin edellytyksin.

2. KuolJull 16 §:n 2 MOM. JA 17 §:

Joka kuolleeksi julistamisen johdosta on ottanut haltuunsa kadonneen omaisuutta, menettää omaisuuden KuolJull 16 §:n nojalla kuolleeksi julistetulle, jos tämän havaitaan olevan elossa ja jos tämä sitä määrääjassa vaatii. Mutta jos hän on luovuttanut tai pantannut omaisuuden sivulliselle, niin pysyy luovutus ja panttaus voimassa, jos haltija on saanut omaisuuden tai pantin haltuunsa vilpittömässä mielessä. Tätä sääntöä sovelletaan mainitun lain 17 §:n mukaan oikeaan perilliseen nähdessä siinä tapauksessa, että kuolleeksi julistetun havaitaan kuolleen muuna aikana kuin päätöksessä on sanottu.

Näissä säännöksissä, jotka koskevat sekä irtainta että kiinteätä omaisuutta, on katsottava edellytetyksi, että perimys- tai testamenttisaanto peräytyy. Tästä johtuen omaisuuden haltuunottaja on tarkoitettussa tilanteessa velvollinen palauttamaan omaisuuden oikealle omistajalle, ts. kuolleeksi julistetulle tai niille perillisille, joille omaisuus olisi ollut tuleva, jos oikea kuolinpäivä olisi ollut tiedossa. Siinä tapauksessa, että haltija on ehtinyt luovuttaa omaisuuden sivulliselle, aiheuttaa saannon peräytyminen jälkiperäisen tehottomuuden sivullisseuraajan saannossa. Tehottomuuden välittömänä syynä on jälkiperäisesti vaikuttava puutteellisuus luovuttajan määräämisvallassa, mikä puutteellisuus puolestaan johtuu luovuttajan perimys- tai testamenttisaannon peräytymisestä.

KuolJull 16 §:n 2 mom:n mukaista vilpittömän mielen suojaa ei ole rajoitettu lunastusoikeussäännöksiin. Verrattuna KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksiin on havaittavissa eroavaisuutta myös ekstinktion edellytysten osalta. Tämä onkin luonnollista, sillä esillä olevassa tapauksessa luovuttajan legitimaatio perustuu tuomioistuimen päätökseen, joka luo erittäin vahvan presumtion. Mainittu erikoispiirre aiheuttaa, että

legitimaatiokysymystä on arvosteltava toiselta pohjalta kuin normaalissa vilpittömän mielen ekstinktiossa.²⁴

Nykyään katsotaan, että hallinta on omiaan luomaan omistajaolettaman irtaimen ja kirjaamisakti kiinteän omaisuuden osalta. Muodollisessa suhteessa laillinen saanto saattaa perustaa vastaavanlaisen olet-taman molempien omaisuuslajien osalta. Sivullisen luottamusta saanto-perusteeseen luomaan omistajaolettamaan suojataan meillä vain muuta-massa tapauksessa erityisten syiden perusteella (esim. OikTL 34 §). Tässä tapauksessa on erityinen aihe suojata perimys- tai testamentti-saantoon kohdistuvaa luottamusta sen johdosta, että seuraanto perustuu tuomioistuimen toimenpiteeseen. Rajoittamalla luottamuksensuoja kos-kemaan saannon peräytymistä kuolleeksi julistetun tai oikean perillisen esittämän vaatimuksen johdosta, kuten tässä tapauksessa on asianlaita, pohjimmaltaan suojataan tuomioistuimen toimenpiteeseen kohdistuvaa luottamusta. Tämä näkökohta tukee käsitystä, että esillä olevassa tapauksessa suojataan luottamusta muodollisen (tuomioistuimen toimen-piteeseen perustuvan) saannon luomaan omistajaolettamaan. Jos näin on asianlaita, niin silloin ei ole tarpeellista asettaa luovuttajan hallintaa ekstinktion edellytykseksi. Tästä taas seuraa, että ekstinktio voidaan tässä suhteessa myöntää samoin edellytyksin sekä irtaimen että kiin-teän osalta.

Eri kysymys on se, onko vilpittömässä mielessä toiminut sivullis-seuraaja suojattu välittömästi vai vasta hallinnansaannin (vast. lain-huudatuksen) tapahduttua. Ruotsissa, jossa KuolJulL 16₂ §:ää vastaava säännös oli aikaisemmin KF 28. 11. 1854 5 §:ssä ja nyttemmin sisältyy 9. 6. 1933 annetun pesänselvitystä ja perinnönjakoa koskevan lain 8 luvun 7 §:ään, ovat mielipiteet menneet eri suuntiin. Vanhemman käsityskannan mukaan irtaimen esineen luovutuksensaajan suoja edel-lytti hallinnan saantia.²⁵ Uudemman käsitystavan mukaan vilpittö-

²⁴ KuolJulL 16₂ §:n mukainen ekstinktio tapahtuu kuolleeksi julistetun ja sivullisseuraajan välillä. Jos seuraajan sääntöä moittii sivullisomistaja sillä perus-teella, että hän on alkuaan antanut esineen lainaksi kuolleeksi julistetulle, niin sil-loin vilpittömän mielen ekstinktio määräytyy KK 11:4 ja 12:4 mukaisin edellytyk-sin. Ks. Björling s. 166 s.

²⁵ Björlingin (s. 166) sanojen mukaan vaaditaan traditio ainakin kysymyksen ollessa irtaimesta omaisuudesta. Nordlingin mukaan sitä vastoin vaaditaan irtaimen osalta hallinnan saanti ja kiinteän osalta lainhuudon haku (Svensk civilrätt I s. 296 verr. 285).

mässä mielessä oleva luovutuksensaaja on välittömästi suojattu.²⁶ Viimeksi mainittu käsitystapa näyttääkin olevan sopusoinnussa sen ajatuksen kanssa, että tässä tapauksessa on kysymys muodollisesti lailliseen saantoperusteeseen kohdistuvan luottamuksen suojaamisesta. Myös meillä esitetyt lyhyet maininnat käyvät siihen suuntaan, että sivullisseuraaja on välittömästi suojattu.²⁷

Se seikka, että esillä olevassa tapauksessa suojataan luottamusta muodollisesti laillisen saannon eikä hallinnan luomaan omistajaoletta- maan, ei estä vaatimasta hallintaa (vast. lainhuudatusta) luovutuksen- saajan osalta. Kollisionratkaisu voi näet riippua legitimaationäkökoh- dan ohella myös muista seikoista, kuten on asianlaita myös KK 11: 4 ja 12: 4 tarkoittamissa tapauksissa. Tässä tapauksessa voidaan viitata siihen, että kuolleeksi julistetun ja sivullisseuraajan välisessä intressi- vertailussa ei voida jättää ottamatta huomioon toisaalta ensiksi maini- tun pitkäaikaista poissaoloa ja toisaalta sitä, onko sivullisseuraaja jo saanut esineen hallintaansa ja sijoittanut sen tuotantotoimintansa pal- velukseen. Hallinnan saanti tosin on omiaan vahvistamaan luovutuk- sensaajan asemaa, mutta voidaan kysyä, onko tarpeellista vaatia hal- linnan saantia (vast. lainhuutoa) tässä erikoistapauksessa, jossa luovut- tajan legitimaation perustana on tuomioistuimen toimenpide ja jossa vastapuolen intressi ei voine olla yhtä painava kuin oikean omistajan intressi normaalisesti.

Legitimaationäkökohdan merkityksestä johtuen tässä tapauksessa tuskin voidaan vedota analogiaan KK 11: 4 ja 12: 4 säännösten sen enempää kuin MK 11: 4 säännöksen²⁸ kanssa. OikTL 34 §:n säännös,

²⁶ Winroth, Svensk Civilrätt II s. 425 aliv. 1, jonka mukaan säännös saa seli- tyksensä siitä, että sivullisseuraajan saantomies on asianmukaisessa järjestyksessä saanut määräämisvallan (irtaimen tai kiinteään) esineeseen. *SOU* 1932: 16 s. 607 mukaan kehityksen yleinen tendenssi edellyttää annettavaksi tässä tapauksessa suo- jaa hallinnasta riippumatta. Ks. myös *Undén* I s. 217 aliv. 1 ja II₁ s. 206 verr. s. 190.

²⁷ *Wrede* (s. 242) tyytyy mainitsemaan, että sivullisseuraajan suojan edellytyk- senä on vilpittömyys. *Chydenius* samoin *Arfs- och testamentsrätt*, Helsingfors 1920, s. 47 verr. s. 122 sekä I s. 111 ja 121. Ks. myös *Wrede-Caselius* s. 288 s. ja *Hernberg*, Yleissiviilioikeus s. 474 s.

²⁸ *Nordling* on hakenut analogiatukea MK 11: 4:stä lainhuudatusta (vast. hal- lintaa) koskevalle vaatimukselleen (m.t. s. 296 s. verr. s. 284). Epäilemättä lain- huudatusvaatimus onkin mainitun lainkohdan pohjalla perusteltavissa (ks. *Zitting*, Omistajanvaihdoista s. 323 ss.). Mutta tämä ei vielä merkitse, että lainhuudatus (vast. hallinta) olisi ekstinktion edellytyksenä myös KuolJUL 162 §:n tarkoittamassa erikoistapauksessa, jossa legitimaationäkökohta näyttää muodostavan vilpittömän mielen suojan perustan.

joka suojaa hallinnasta (vast. lainhuudosta) riippumatta sivullisen luottamusta muodollisesti laillisen saantokirjan luomaan omistajaolettamaan simulaatiotapauksessa, tarjonnee tässä suhteessa sopivamman vertauskohdan. Tosin on katsottava, että valeoikeustoimeen ryhtynyt on yleensä suuremmassa määrässä syypää esineen poisjoutumiseen kuin se, joka pitkäaikaisella poissaolollaan on antanut aiheen kuolleeksi julistamiselle, mutta toisaalta on otettava huomioon, että esillä olevassa tapauksessa sivullisen luottamuksen perustana on tuomioistuimen toimenpide, joka pystyy luomaan vahvemman presumtion kuin konsanaan (vale-)luovutuskirja. Tämän valossa lieneekin katsottava, ettei sivullisseuraajan vilpittömän mielen suoja esillä olevassa tapauksessa edellytä hallintaa (vast. lainhuutoa) luovutuksensaajan sen enempää kuin luovuttajankaan osalta.²⁹

²⁹ KuolJulL 16₂ §:n sanamuoto näyttää edellyttävän hallintavaatimuksen asettamista luovutuksensaajan osalta («...jos haltija on saanut... h a l t u n s a vilpittömässä mielessä»). Ruotsinkielinen lakiteksti («...är af innehafvaren åtkommen i god tro») viittaa kuitenkin siihen, ettei haltuunsaamisella tarkoiteta hallintasuhteen muodostumista juridis-teknillisessä merkityksessä. Yleisen hallintavaatimuksen asettamista vastaan puhuu myös se seikka, että lainhuudatus täyttää tässä suhteessa kiinteistöoikeudessa saman tehtävän kuin hallinta irtaimisto-oikeudessa. Vrt. *Zitting m.t. s. 336 aliv. 43.*

3. AL 39 § JA 58 §.

Puolisoiden omaisuuden erillisyyden pohjalle rakentuva avioliittolaki kelpuuttaa kummankin puolison vallitsemaan omaa omaisuuttaan. Toisen puolison avio-oikeuden ja perheen toimeentulon turvaamiseksi on vallintaoikeutta kuitenkin rajoitettu eräissä suhteissa. AL 37 § säättää yleisen, vastikkeensuorittamisseuraamuksin sanktioidun avio-oikeusomaisuutta koskevan hoitovelvollisuuden (AL 94 §). AL 38—39 §:issä taas on rajoitettu puolison valtaa luovuttaa ja pantata (velasta kiinnityttää) kiinteätä ja määrätynlaista irtainta omaisuuttaan, johon toisella puolisollla on avio-oikeus. Tällaisen omaisuuden luovutus on moitteenvaarisesti pätemätön, ellei toinen puoliso ole antanut suostumustaan. Pätemättömyyteen ei kuitenkaan voida AL 39 §:n mukaan — päinvastoin kuin AL 38 §:n mukaan³⁰ — vedota vilpittömässä mielessä olevaa saajaa vastaan. Irtaimen omaisuuden saajan vilpittömyyttä suojataan myös siinä tapauksessa, että puoliso luovuttaa (vast. panttaa) toisen puolison suostumuksetta tälle kuuluvaa tai yhteistä irtainta omaisuutta (AL 58 §). Aluksi koskettaamme AL 39 §:ää, jossa on kysymys puolison omaa omaisuutta koskevasta määräämistöimestä.

AL 39 §:ssä säädetty määräämisvallan rajoitus koskee ainoastaan sellaista irtainta omaisuutta, johon toisella puolisollla on avio-oikeus ja joka kuuluu puolisoitten yhteisesti käytettävään asuntoirtaimistoon tai on toisen puolison tarpeellisia työvälineitä taikka on tarkoitettu lasten henkilökohtaista käyttöä varten. Omistajapuoliso ei ole kelpuutettu luovuttamaan (vast. panttaamaan) mainitunlaista omaisuutta ilman toi-

³⁰ Myös kiinteistön luovutuksensaaja saattaa saada vilpittömän mielen suojaa, mutta se ei johdu AL 38 §:stä vaan OikTL:n säännöksistä. Toisen puolison suostumus on varallisuus oikeudellinen tahdonilmaisu, johon voidaan näet soveltaa paitsi OikTL 3 luvun säännöksiä analogisesti myös OikTL 2 luvun säännöksiä. Ks. Nial SvJT 1936 s. 81 ss.

sen puolison suostumusta. Toisen puolison suostumus ei kuitenkaan ole tarpeellinen, jos tämän lausumaa ei ole saatavissa taikka ilman melkoista hankaluutta tai ajanhukkaa hankittavissa. Lisäksi on säädetty, että puolison kieltäytyessä antamasta suostumustaan voi oikeus hakemuksesta sallia sellaisen toimen, milloin kieltäytymiseen ei havaita olevan syytä (AL 40 §).

Milloin omaisuutta on luovutettu vastoin AL 39, §:n säännöksiä ja saaja ei ole ollut vilpittömässä mielessä, on luovutus pätemätön, jos toinen puoliso siitä nostaa kanteen kolmen kuukauden kuluessa saatuaan luovutuksesta tiedon tai viimeistään kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun omaisuus on saajalle annettu. Mainittu lausuma luovutuksensaajan vilpittömästä mielestä lienee käsitettävä siten, että ilman tarpeellista suostumusta tehty luovutus on tehoton, mutta tehottomuuteen ei voida vedota vilpittömässä mielessä olevaa saajaa vastaan. Tämä merkitsee, että toisen puolison kannevalta katkeaa vilpittömässä mielessä olevan sivullisen hyväksi. Ellei luovutuksensaaja ole vilpittömässä mielessä, niin toisen puolison moiteoikeus on avoinna määrääjän. Puolisolla, joka on moitekanneteitse saattanut pätemättömyyden voimaan, on nimenomaisen säännöksen mukaan oikeus pitää kysymyksessä oleva omaisuus hallussaan — vaikka se jää toisen puolison omistukseen — niin kauan kuin sillä on se luonne, jota rajoitussäännöksen soveltaminen edellyttää.

Luovutustoimen tapahtuessa vastoin AL 39, §:n säännöksiä muodostuu luovutuksensaajan ja toisen puolison välille kollisio. Ensiksi mainittu nojautuu saantoon, mutta toisella puolisolla on moitevalta tehottomuuden voimaan saattamiseksi sekä oikeus saada luovutettu omaisuus hallintaansa (muttei omistukseensa). Luovutuksensaajan vilpittömän mielen — samoin kuin määrääjän kulumisen — merkitys on siinä, että kollisio ratkeaa tämän eduksi, jolloin toinen puoliso menettää moitevaltansa ja siitä johtuen myös oikeuden hallinnan saantiin. Edellä tarkoitettu kollisio on aiheutunut kompetenssivirheestä, ts. siitä, että puoliso on disponoinut ilman toisen puolison suostumusta, mutta se poikkeaa olennaisesti KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamasta kompetenssi-tehottomuustapauksesta. Esillä olevassa tapauksessa on luovuttajana omistajapuoliso, mistä johtuen luovutuksensaajan saanto ei ole tehoton oikeaan omistajaan vaan toiseen puolisoon nähden, jolla on valvottavana perheoikeudellisia etuja. Tästä eroavaisuudesta johtuu, että lunastusoikeus ei saata tulla kysymykseen esillä olevassa tapauksessa. Se puoliso, jonka intressissä omistajapuolison määräämisvaltaa on rajoitettu,

on oikeutettu saamaan luovutetun esineen toistaiseksi hallintaansa mutta ei omistukseensa. Irtaimen esineen hallinta normaalisesti luo omistajaolettaman, mutta sen perusteella ei voida tehdä esilläolevanlaisessa tilanteessa johtopäätöksiä siihen nähden, onko omistajan määräämisvalta ehkä rajoitettu. Tästä johtuen ei ole syytä asettaa luovuttajapuolison hallintaa vilpittömän mielen suojan edellytykseksi. Myöskään luovutuksensaajan osalta ei voitane vaatia hallinnan saantia. Ottaen huomioon, että kolmen kuukauden määräaika alkaa kulua siitä, kun toinen puoliso sai luovutustoimesta — ei hallinnan luovutuksesta, kuten kuuden kuukauden määräajan osalta — tiedon, näyttää siltä, ettei vaatimus luovutuksensaajan hallinnan saannista ole perusteltu. Yleisesti onkin katsottu, että vilpittömässä mielessä oleva luovutuksensaaja on suojattu riippumatta hallinnasta sekä itsensä että saantomiehensä osalta.³¹

Suojaamalla luovutuksensaajan luottamusta lainsäätäjä on vähentänyt tämän selonottovelvollisuutta siihen nähden, onko luovuttajan, joka omistaa puheenalaisen esineen, määräämisvalta rajoitettu eräissä perheoikeudellisissa suhteissa. Tulkinnallisesti selvitettäväksi on kuitenkin jätetty, mihin seikkoihin tämä selonottovelvollisuuden kevennys ulottuu. Luovutuksensaajan saantoa rasittaa kompetenssitehottomuus, jollaisen vilpittömän mielen suoja poistaa, edellyttäen, 1) että luovuttaja on avioliitossa, 2) että toisella puolisoilla on avio-oikeus ko. irtaimen omaisuuteen, 3) että tämä omaisuus on AL 39, §:ssä mainitun laatuista, 4) että toisen puolison suostumus on ollut hankittavissa ilman melkoista hankaluutta ja ajanhukkaa ja 5) että suostumus siitä huolimatta puuttuu kokonaan tai että se on pätemätön tai muusta syystä tehoton. Jos yksikin näistä edellytyksistä puuttuu, niin luovutustoimi on tehokas. Luovutuksensaaja on näin ollen tietämätön puutteesta luovuttajan määräämisvallassa, jos hän erehtyy yhdenkin edellä mainitun edellytyksen osalta. Eri asia on, suojataanko luovutuksensaajan luottamusta kaikissa suhteissa.

Siinä tapauksessa, että luovutuksensaaja erehtyy luulemaan sopijapuoltaan naimattomaksi (1 kohta), on katsottu voitavan suojata vilpittöntä mieltä. Sen suojaaminen on mahdollista myös silloin, kun luovutuksensaaja erehtyy omaisuuden laadun suhteen (3 kohta) esim. sikäli, että hän virheellisesti olettaa myytävän lastenvaunun käyneen tarpeettomaksi tarkoitukseensa. Eri asemassa on avio-oikeutta koskeva ereh-

³¹ Wrede—Caselius s. 243; Rautiala, Avioliitto-oikeus, Turku 1948, s. 271 s. Samoin Björling SvJT 1933 s. 416 Ruotsin GB 6:5 osalta.

dys (2 kohta). Koska avio-oikeusomaisuus on sääntönä, niin luovutuksensaaja, joka tietää luovuttajan olevan avioliitossa, ei saane ainakaan ilman erikoista perustetta edellyttää, että myytävänä oleva esine ei ole avio-oikeusomaisuutta. Siinä tapauksessa, että luovutuksensaaja erheellisesti olettaa suostumuksen tarpeettomaksi johtuen toisen puolison lausuman saantivaikeuksista (4 kohta), ei sensijaan liene estettä vilpittömän mielen suojaamiselle AL 39 §:n mukaan.³²

Jos luovutuksensaaja on tiennyt tai hänellä on ollut kohtuullinen aihe olettaa, että luovuttaja on avioliitossa ja että esine on vaaditunlaista perheomaisuutta eikä hänellä ole ollut perustetta pitää suostumusta tarpeettomana saantivaikeuksien johdosta, niin silloin luovutuksensaaja voi torjua toisen puolison moitekanteen yleensä ainoastaan näyttämällä suostumuksen annetuksi. Ellei pätevää suostumusta ole annettu, vaikka luovutuksensaaja niin erheellisesti olettaa, ei myöskään AL 39 §:n mukainen vilpittömän mielen suoja auta asiaa. On näet katsottava, että tämän lainkohdan nojalla ei voida suojata luovutuksensaajaa sikäli kuin hän erheellisesti olettaa suostumuksen annetuksi (5 kohta). Eri asia on, että luovutuksensaaja saattaa tässä suhteessa saada suojaa OikTL 2 ja 3 luvun säännösten nojalla.³³

Toisen puolison suostumus on varallisuus oikeudellinen tahdonilmaisus. Se voidaan antaa, samoin kuin muutkin tahdonilmoitukset, kirjallisesti, suullisesti ja ilmentävin teoin, vieläpä vaikenemallakin. Sitä voidaan verrata valtuutustahdonilmaisuuksiin, sillä sen tehtävä muistuttaa valtuutuksen tehtävää.³⁴ Tästä seuraa, että sopijapuolen vilpittömyyttä mieltä voidaan suojata valtuutusta koskevien sääntöjen mukaan. Niinpä on katsottu, että jos toinen puoliso käyttäytymisellään on antanut aihetta sellaiseen käsitykseen, että luovuttajapuoliso on saanut suostumuksen, niin sopijapuoli on suojattu, vaikka osoittautuisi, että suostumus puuttuukin.³⁵ Ellei toinen puoliso ole antanut perusteltua aihetta harhaluuloon, ei sopijapuoli voi vedota vilpittömään mieleensä.³⁶

³² Tekstissä lausutun osalta ks. *Huttunen*, Avioliittolaki, Porvoo 1945 s. 79 s.; *Grönvall*, Uusi avioliittolainsäädäntö selityksineen, Porvoo 1929, s. 181 s.; *Rautiala* m.t. s. 271 s.; *Björling* SvJT 1933 s. 401 ss.; *Nial* SvJT 1936 s. 81 ss. — Tekstissä esitetty koskee 1.1.1930 tai sen jälkeen solmittuja avioliittoja.

³³ Ks. *Björling* SvJT 1933 s. 401 ss.; *Nial* SvJT 1936 s. 81 ss. Vrt. *Rautiala* m.t. s. 272.

³⁴ *Nial* SvJT 1936 s. 83 s.

³⁵ *Björling* SvJT 1933 s. 402 s. ja 410 verr. *Björling—Malmström*, Lärobok i civilrätt, Malmö 1943, s. 198.

³⁶ *Nial* SvJT 1936 s. 86 s.

Samoin kuin valtuustapauksessa saattaa sopijapuoli saada vilpittömän mielen suoja myös OikTL 3 luvun säännösten nojalla. Silloin kun suostumustahdonilmaisuu kohdistuu sopijapuoleen, saa tämä hyväksyä tahdonilmaisun adressaatille OikTL 29—33 §:ien mukaan kuuluvan vilpittömän mielen suojan. Siitä seuraa, ettei vilpittömässä mielessä olevaa sopijapuolta vastaan yleensä voida vedota petolliseen viettelyyn, erehdykseen tms. virheeseen; eri asemassa on väärennys ja törkeä pakko.³⁷

Sivullisen vilpittömän mielen suoja voidaan jakaa kahteen lajiin sen mukaan, onko tietämättömyyden kohteena

a) se, että luovuttajalta puuttui määräämisvalta, mikä voi johtua esineen kuulumisesta toisen oikeuspiiriin tai määräämisvallan rajoittamisesta toisen intressissä tai

b) se, että luovuttajalta puuttui kelpuutus toimia toisen (oikeutetun) puolesta.

Ensiksi mainittuun ryhmään kuuluvat edellä kosketellut tapaukset 1—4, joiden osalta vilpittömän mielen suoja määräytyy AL 39 §:n mukaan. Samaan ryhmään kuuluvia tapauksia koskevat mm. KK 11:4 ja 12:4. Toiseen eli b-ryhmään taas kuuluu 5-kohdassa mainittu tapaus, jonka osalta suoja määräytyy OikTL:n mukaan.³⁸

Siinä tapauksessa, että luovutuksensaaja ei saa välitöntä vilpittömän mielen suoja kummassakaan kosketellussa muodossa, saattaa toisen puolison kannevalta katketa toisella perusteella, nimittäin AL 39 §:ssä säädetyn määrääjän laiminlyömisestä johdosta. Tämä passiiviteettinäkökohtaan perustuva kollisionratkaisuperuste vaikuttaa myös vilpillisessä mielessä olevan hyväksi. Lyhyempi kolmen kuukauden määräaika lasketaan siitä, kun toinen puoliso sai tiedon luovutustoimesta, ja toisijainen kuuden kuukauden määräaika siitä, kun hallinnan luovutus on tapahtunut.³⁹ Tämän mukaan moitevalta saattaa katketa jo ennen hallinnan luovutusta. Mutta jos toinen puoliso ei saa tietoa luovutustoi-

³⁷ Nial SvJT 1936 s. 83 ss.

³⁸ Björling (SvJT 1933 s. 401 ss.), joka on käyttänyt mainittua kahtiajakoa, on sisällyttänyt myös 1-kohdassa tarkoitettujen tapauksien b-ryhmään. Tässä on ilmeinen väärinkäsitys, kuten Nial (SvJT 1936 s. 85 s.) on osoittanut.

³⁹ Ratkaisevaa lienee se, että puoliso menettää hallinnan, eikä hallinnan saanti luovutuksensaajan puolella. Pääpaino on ilmeisesti toisen puolison passiiviteetillä eikä luovutuksensaajan näkökohdilla siitä päätellen, että määrääjän loppuunkuluminen katkaisee moitevallan myös vilpillisessä mielessä olevan luovutuksensaajan eduksi. Vrt. Wrede—Caselius s. 243.

men tapahtumisesta, on kannevalta avoinna kuuden kuukauden ajan hallinnan luovutuksesta.

Jos luovutuksensaaja, joka ei ole saanut hyväkseen välitöntä vilpittömän mielen suojaa, on ennen määrääjän päättymistä luovuttanut esineen edelleen, herää kysymys sivullisseuraajan vilpittömän mielen suojasta. Tämän asema poikkeaa olennaisesti edeltäjänsä asemasta siinä, että hänen sopijapuolensa ei ole sen henkilön aviopuoliso, jonka etujen suojaamiseksi tehottomuusseuraamus on asetettu. Puute sivullisseuraajan saantomiehen kompetenssissa on seuraus tämän saantoa rasittavasta AL 39 §:n tarkoittamasta tehottomuudesta. Tästä johtuen ei voitane AL 39 §:n säännöstä välittömästi vilpittömän mielen suojasta soveltaa analogisesti sivullisseuraajaan nähden.⁴⁰ Toisaalta on ilmeistä, että kannevallan katkeamista määrääjän loppuun kulumisen perusteella ei estä esineen joutuminen sivulliselle.⁴¹ Toinen puoliso ei voi edellyttää lisäetua sen johdosta, että luovutuksensaaja on luovuttanut esineen edelleen. Mutta toisaalta lienee katsottava, että kannevalta on säilytetty, jos kanne on pantu vireille määrääjassa ensimmäistä luovutuksensaajaa vastaan.⁴² Voidaanko tämän lisäksi suojata sivullisseuraajan vilpitöntä mieltä?

Koska sivullisseuraaja on eri asemassa kuin edeltäjänsä, joka voi saada vilpittömän mielen suojaa toisaalta AL 39 §:n ja toisaalta OikTL:n säännösten nojalla, niin herää kysymys KK 11:4 ja 12:4 säännösten soveltamisesta. Tämä onkin katsottu mahdolliseksi.⁴³ Mainittujen säännösten analogista soveltamista ajatellen on erotettava tässä yhteydessä samoin kuin muulloinkin kysymys ekstinktion edellytyksistä ja kysymys lunastusoikeudesta. On ilmeistä, ettei lunastusoikeuden myöntäminen ole mahdollista tässä tapauksessa.⁴⁴ Nythän ei ole kysymys

⁴⁰ Vrt. Huttunen m.t. s. 80; Grönvall m.t. s. 182.

⁴¹ Huttunen (m.t. s. 80) edellyttää, että vilpillisessä mielessä oleva sivullisseuraaja on samassa asemassa kuin ensimmäinen saaja.

⁴² Ks. Lvk. 1927:1 s. 39.

⁴³ Caselius teoksessa Wrede—Caselius s. 243; Rautiala m.t. s. 272 s.

⁴⁴ Lvk. 1924:1 s. 91 mukaan sellaisen lainvalmistelutöiden alkuvaiheessa tehdyn ehdotuksen, että seuraamuksena luvattomasta luovuttamisesta olisi ainoastaan lunastusoikeuden syntyminen toiselle puolisolle, toteuttaminen riistäisi puheenalaiselta rajoitussäännökseltä sen merkityksen vaatimattomissa oloissa elävän aviovaimon suojaamisessa, sillä tällaiselta henkilöltä säännöllisesti puuttuisi varoja lunastusoikeuden käyttämiseen. Sen vuoksi on lunastusoikeuden myöntämisen sijasta ehdotettu, että luovutettu omaisuus määrätään lunastuksetta annettavaksi toisen puolison hallintaan (ei omistukseen).

oikean omistajan oikeusaseman kumoamisesta vaan toiselle puolisolle, jonka perheoikeudellisia etuja omistajapuolison dispositiotoimi on loukannut, annetun moitevallan katkaisemisesta. Mainittu eroavaisuus sitä vastoin ei estä ekstinktion myöntämistä sivullisseuraajalle KK 11:4 ja 12:4 mukaisin edellytyksin. Näiden säännösten nojalla voidaan suojata vilpittömässä mielessä olevaa sivullisseuraajaa kompetenssitehottomuustapauksissa ei ainoastaan oikeata omistajaa vaan myös sitä vastaan, jonka intressissä omistajan luovutuskompetenssia on rajoitettu (esim. KS 46 §:n i kohdan 3 mom.). Joka vilpittömässä mielessä ostaa irtaimen esineen sen haltijalta, jonka oma saanto on virheellinen, on hallinnan saatuaan suojattu oikean omistajan moitekannetta vastaan. Vielä suuremmalla syyllä on suojattava ostajaa sitä vastaan, joka ei ole omistaja mutta jonka intressissä myyjän saantomiehen luovutuskompetenssia on rajoitettu. Kysymys onkin lähinnä siitä, onko KK 11:4 ja 12:4 säännösten mukainen vaatimus hallinnan saannista ekstinktion edellytyksenä liiallinen tässä tapauksessa. Koska lyhempi määräaika lasketaan siitä, kun toinen puoliso sai tiedon luovutustoimesta, kannevalta saattaa katketa sekä omistajapuolison sopijapuoleen että myöhemmän seuraajaan nähden hallinnasta riippumatta. Tämä seikka viittaa siihen, ettei ole perustetta vaatia hallinnan saantia. Toisaalta on kuitenkin otettava huomioon, että oikeutemme myöntää vain erikoistapauksissa sivullisseuraajalle vilpittömän mielen suojaa hallinnan saannista riippumatta. Nimenomaisen säännöksen puuttuessa on sen vuoksi joko evättävä sivullisseuraajalta välitön vilpittömän mielen suoja tai myönnettävä ekstinktio KK 11:4 ja 12:4 mukaisin edellytyksin. Viimeksi mainittu vaihtoehto on paremmin perusteltavissa. KK 11:4 ja 12:4 säännösten analogista soveltamista ei estä se, että olisi perusteita myöntää vilpittömän mielen ekstinktio pienemmin edellytyksin, mitä ei kuitenkaan voida tehdä legaalisen perusteen puuttuessa.

Sensijaan että AL 39 §:n luovutuskielto koskee omistajapuolison suorittamaa luovutustointa (vast. panttausta), on AL 58 §:n tapauksessa kysymys toiselle puolisolle kuuluvan tai yhteisomistuksessa olevan irtaimen omaisuuden luvattomasta luovuttamisesta. Myös viimeksi mainittu lainkohta suojaa puolison sopijapuolen vilpittömää mieltä, mutta siinä on kysymys suojasta oikeata omistajaa vastaan samoin kuin KK 11:4 ja 12:4 tarkoittamissa tapauksissa. Jos puoliso luovuttaa (tai panttaa) toisen puolison suostumuksetta tälle kuuluvaa tai yhteistä irtainta omaisuutta, on toisella puolisollla valta lunastaa se takaisin. Jos saaja ei ollut vilpittömässä mielessä tai jos vastiketta ei oltu annettu,

saa puoliso omaisuuden takaisin lunastuksetta. Tämä säännös poikkeaa KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksistä siinä, että oikean omistajan ei tarvitse maksaa lunastusta vilpittömässä mielessä olevalle luovutuksensaajalle kysymyksen ollessa vastikkeettomasta luovutuksesta (vrt. ML 6 §). Lainkohdan muotoilu saattaa antaa aihetta käsitykseen, että myös ekstinktion edellytysten osalta olisi poikettu KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksistä. Lainvalmistelutöistä voidaan kuitenkin päätellä, ettei näin ole asianlaita.⁴⁵ Näin ollen onkin katsottava, että vilpittömässä mielessä oleva (vastikkeellisen luovutuksen) saaja saa suojan vasta saatuaan esineen hallintaansa. Luovuttajan hallintaa koskevan vaatimuksen asettaminen sitä vastoin on epäselvempi, sillä kysymyksen ollessa puolisoitten välisestä omistussuhteista hallinta ei ole yhtä käyttökelpoinen legitimaatiokeino kuin muulloin. Tästä huolimatta ei voitane luopua luovuttajan hallintaa koskevasta vaatimuksesta. KK 11: 4 ja 12: 4 mukaisessa ekstinktiossa on legitimaationäkökohdalla keskeinen merkitys. Koska AL 58 §:ssä ei ole tahdottu asettaa mainituista lainkohdista poikkeavia ekstinktion edellytyksiä, niin myös tämän lainkohdan osalta lienee asetettava vaatimus luovuttajan hallinnasta vilpittömän mielen ekstinktion edellytyksenä.

⁴⁵ *Lvk. 1920:1*:ssä puheenalainen säännös oli seuraavassa muodossa: »Jos puoliso luovuttaa tai panttaa toisen puolison suostumuksetta tämän irtainta omaisuutta, olkoon laki niinkuin kauppakaaren 11 luvun 4 §:ssä lainaksi annetun tavaran luovuttamisesta tai panttaamisesta sanotaan. Ellei vastiketta oltu annettu, saakoon kuitenkin omistaja omansa takaisin lunastuksetta.» Tähän säännökseen liittyvässä perustelussa (s. 49, siteroituna *Huttunen m.t. s. 111*) on ilmaistu, että tarkoituksena on ollut seurata »pääasiallisesti samoja sääntöjä, kuin mitkä kauppakaaren 11 luvun 4 §:n mukaan ovat voimassa siinä tapauksessa, että lainatavaraa on luovutettu tai pantattu.» Ehdotuksessa *Lvk. 1924:1* puheenalainen säännös on saanut lopullisen sanontansa (lukuunottamatta yhteistä omaisuutta koskevaa, KoO:n ehdottamaa lisäystä). Perusteluissa mainitaan, että tässä suhteessa ehdotus vastaa aikaisempaa ehdotusta (s. 94). Tästä päätellen ei ole tarkoituksellisesti poikettu siitä alkuperäisen ehdotuksen selvästi ilmaisemasta kannasta, että KK 11: 4 ja 12: 4 säännöksistä on poikettu ainoastaan sikäli, että vastikkeettoman luovutuksen saajalta on evätty vilpittömän mielen suoja. — Ks. *Hakulinen LM 1939 s. 342 aliv. 33*.

ASIAHAKEMISTO

Absoluuttinen pätemättömyys, ks.
pätemättömyys

Affektiarvo 156 ss., 170 ss.

Aikaprioriteetti 29 s., 39 s.

Aktiviteettinäkökohta 73

Alaikäinen, ks. vajaavaltainen

Arvopaperi 2 ss., 24, 100 ss., 113 s.

Arvoperiaate 157 ss.

Asemavaltuutus 121, 127 ss.

Aviopuolison luovutustoimi 190 ss.

Bona fides, ks. vilpityn mieli

Constitutum possessorium 77

Dissimulaatio 115

Derivatiivinen saanto 125 s., 127 aliv. 21

Dogmaattinen motiivi 18, 133

Dynaaminen suoja 41 ss., 139

Edustus

välityn, ks. valtuutus, holhous

välillinen, ks. komissio

Ehdollinen luovutus 138 ss.

Ehto 138 ss.

Ekstinktiivinen saanto 33, 126, 152

Ekstinktio 29 ss., 39 ss., 95

Ekstinktiosääntö 111, 155

Ekstinktiovaikutus 72, 89 s.

Habiliteettivirhe, ks. vajaavaltaisuus

Hallinta

ehdollisen luovutuksen yhteydessä
142 ss.

komission yhteydessä 128 ss.

»välillinen» 77 ss.

saantosuojan edellytyksenä 70 ss.,

88 ss., 128 ss., 182 ss., 187, 196 s.

vajaavaltaisuustilanteissa 5, 101

Hallintakanne, omistajan 38 ss.

Hallintaoikeus, omistajan 139 ss.

Haltijavelkakirja, ks. arvopaperi

Hand wahre Hand -periaate 8 ss., 20,
32

Holhous

holhoojan suostumus 98 ss.

holhoojan kompetenssin ylitys 104 ss.

holhoojan omavaltainen dispositio-
toimi 107 s.

holhoojan vilpityn mieli 93 s.

Individuaalinen arvo 156 ss., 170 ss.

»Irtaimen moite» 1, 34 s.

Irtain esine

eri lajit 22 ss.

Järjestys- ja rauhanäkökohta 16

Kaksoisluovutus 28, 29

suhde saantosuojaan 6 s.

lunastuskysymys 51, 174 s.

Kiristys, kiristäminen, ks. rikos

Kollisioprobleemi 29 ss., 52 ss., 95 s.,
102 ss.

Kollisiosuoja, ks. dynaaminen suoja

Kompetenssivirhe, -tehottomuus 26 ss.,
52 ss., 95 s., 102, 109 s.

Komissio 118 s., 125 ss.

kauppa- ja siviilikomissio 125 ss.,
134 ss.

myyntikomissio 125 ss.

ostokomissio 130 ss.

Konkurssi

-huutokauppa 52

vaikutus velallisen määräämisval-
taan 5, 179 s.

velallisen luovutustoimi saanto-

- perusteena 64 ss.
takaisinsaanti 177 s.
Kontinuiteettinäkökohta 73
Korvausperiaate 157 ss.
Kuolleeksi julistaminen 186 ss.
Kvalifioitu vilpittömän mielen saanto 171 s.
- Lainhuudatus
KS 46 § i kohdan 3 mom. osalta 181 ss.
KuolJulL 162 § ja 17 § osalta 187 ss.
Lakimääräinen edustus, ks. holhous kenen vilpiton mieli 93 s.
Legitimaatio 71 ss.
Legitimaatio- eli luotettavuusnäkökohta 17 s., 71 ss., 116, 187 ss.
Legitimaatioekstinktio 114 ss., 122 s., 184 s., 186 s.
Legitimaatiovaikutus 71 ss., 89 s.
Lunastusoikeus 148 ss.
erinäisissä kompetenssivirhetapauksissa 112, 116, 146 s., 186, 191 s., 195 ss.
käytäntöön tulo 12 s., 148 ss.
käytön rajoittaminen 168 ss.
suhde ekstinktioon 152 ss.
Lunastusoikeussääntö 155
Lunastussumma 156 ss.
Luotettavuusvaikutus ks. legitimaatiovaikutus
Luottamuksensuoja 71 ss., 81 ss.
Menetystapa, ks. rikos 8 ss., 19 ss.
Moite, ks. saannonmoite
Motiivit, saantosuojan 16 ss., 72 ss., 81 ss.
Muuntamisoikeus, ks. sekundäärinen oikeus
Määräaika, ks. ehto, 138 ss.
lunastusoikeuden käytössä 165 s.
AL 39 §:n osalta 194 s.
Määräaikainen nautinta 3
- Näpistäminen, ks. rikos
- Oikeustoimikelpoisuus, ks. vajaavaltaisuus 4 ss.
Olettama, -mus
omistajaolettama 73 ss., 120, 129 aliv. 28
valtuutusolettama 120, 126
Omistajan hallinta- eli primääri-oikeus 139 ss.
Omistajankanne, ks. hallintakanne
Omistusoikeus
siirtyminen 138 ss., 125, 130 ss.
jaollisuus 139 s.
Omistuksenpidätys (-ehto) 127 aliv. 21, 142 ss.
Osakekirja, ks. arvopaperi
Osamaksukauppa 142 ss.
- Pakkohuutokauppa 46 ss.
Pantin realisointi 46
Presuntio, ks. olettaa
Pätemättömyys 52 ss.
- Raha 23 s., 174
Rakennus, toisen maalla 24 s.
Rationaliteettinäkökohta 73, 81
Relatiivinen pätemättömyys, ks. pätemättömyys
Resolutiivinen ehto, ks. ehto
» välitila 138 ss.
Rikos, RVA 11 §:n tarkoittama 15 s., 21 ss., 103 s., 107 s., 112 ss., 151, 168 ss.
Ryöstö, ks. rikos
- Saannonmoite 29 ss.
käsite 34 ss.
varsinainen 38 ss.
Saantoperuste, saantosuojan edellytyksenä 12, 44 s.
laatu 44 ss.
pätevyys 52 ss., 124
Saantosuoja
käsite 3 ss.
edellytykset 44 ss.
vaikutus 32 ss., 152 ss.
Sekundäärinen oikeus 141 ss.
Selonottovelvollisuus 70 ss., 81 ss., 120, 135, 192 ss.
Simulaatio 114 ss.
Sivullissuhde, etenevä ja takautuva 25 ss.
Staattinen suojia 40 ss.

Suostumus

holhoojan 55 ss., 98 ss.

aviopuolison 192 ss.

Suspensiivinen ehto, ks. ehto

» välitila 138 s.

Tahdonilmaisu, varallisuus oikeudellinen 99, 193 s.

Tahtovirhe 66 ss., 109 ss., 121 s., 132 s., 135

Tehottomuus 29 ss., 52 ss.

Tehottomuuskanne 38 ss.

Toimeksiantovaltuutus 121 s.

Traditio brevi manu 77 s.

Traditio longa manu 78

Traditio vaatimus 76 ss.

Ulosmittaus 46 ss.

Vaihdannan edistämisyökimys 32 s., 70 ss., 81 s., 130

Vaihdantaekstinktio, ks. ekstinktio

Vaihtoarvo 157 ss.

Vajaavaltaisuus (-virhe) 55 ss., 97 ss.

sivullissuhteessa 55 ss., 102 ss.

inter partes-suhteessa 56 ss., 97 ss.

Vajaavaltainen, vilpitiön mieli 93 s.

Valeoikeustoimi, -asiakirja 114 ss.

Valtuutus

asemavaltuutus 121, 127 ss.

kenen vilpitiön mieli 91 ss., 124

peruutus 123

puutteellisuus edustusvallassa 118 ss.

sen puuttuminen 120 s.

toimeksiantovaltuutus 121 s.

toimivallan ylitys 106, 122 s., 128

vilpitiön mielen suoja 98 s.,

106 s., 118 ss.

Varkaus, ks. rikos

Velkakirja, juokseva, ks. arvopaperi

Vilpitiön mielen saanto 1 ss., 29 ss., 152 s.

kehitys 8 ss.

edellytykset 44 ss.

Vilpitiön mielen vaatimus

käytäntöön tulo 11 s.

Vilpitiön mieli 81 ss.

ajankohta 88 ss.

asteettaisuus 82 ss.

kenen? 91 ss., 124, 136

kohde 86, 97 s., 111 s., 194

sisältö 83 ss.

todistustaakka 86 ss.

Vindikaatio 29 ss., 36 ss.

Vindikaatiokanne, ks. hallintakanne

Vindikaatio-oikeuden rajattomuus

29 ss., 42 s., 154 s.

Vindikaatio-oppi, -teoria, roomalais-

oikeudellinen 8 ss., 29 ss., 42 s.,

150 s., 175 s.

Vähittäismaksukauppa, ks. osamaksukauppa

